

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

КАХЕРСЬКА ТЕТЯНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 378.091.12.011.3-051:07](477)"19/20"(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

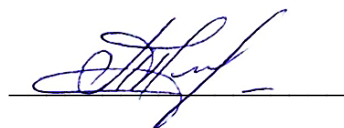
**РОЗВИТОК МЕДІАКУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ В
УКРАЇНІ (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)**

011 Освітні, педагогічні науки

01 Освіта/Педагогіка

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Т.В. Кахерська

Науковий керівник: Тимошко Ганна Миколаївна, доктор педагогічних наук,
професор

Чернігів – 2026

АНОТАЦІЯ

Кахерська Т.В. Розвиток медіакультури викладачів вищої школи в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ століття). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки». – Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, Чернігів, 2026.

У дослідженні розглянуто розвиток медіакультури викладачів вищої школи в Україні наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття. Актуальність дослідження зумовлена динамічними процесами цифровізації, інформатизації та модернізації вищої освіти, що потребують оновлення змісту навчання, впровадження інноваційних методів і відповідності глобальним викликам у галузі освіти. У контексті стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та медіаосвіти, а також у зв'язку з процесами реформування освіти зростає потреба у здатності науково-педагогічних працівників ефективно працювати з великими обсягами інформації, оперативно її аналізувати та застосовувати у професійній діяльності. Ці фактори виступають ключовими детермінантами розвитку медіакультури викладачів вищої школи у процесі формальної, неформальної та інформальної освіти.

У роботі представлено цілісний історико-педагогічний аналіз обраної проблеми, на основі якого визначено та обґрунтовано ключові *методологічні підходи* (системний, порівняльно-хронологічний, синергетичний, діяльнісний) і *принципи* вивчення досліджуваної проблеми (науковості, неупередженості, всебічності, історизму, єдності історичного та логічного, взаємозумовленості зовнішніх і внутрішніх чинників, наступності, інтеграції теорії з практикою) та наведено характеристику *методів* здійсненого дослідження.

Встановлено, що проблема розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні є історико-педагогічною та багатоаспектною, що дозволило здійснити

систематизацію наявної *джерельної бази* на п'ять основних груп: перша – законодавчі акти та нормативно-правові документи, що регламентують медіаосвітню діяльність в Україні (закони, нормативно-правові акти, урядові постанови, стандарти та ін.); друга – інформаційно-аналітичні матеріали, що визначають засади розвитку медіаосвіти в Україні (декларації, стратегії, концепції, рекомендації та ін.); третя – офіційні документи міжнародних організацій (Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, Європейського Союзу, Парламентської асамблеї Ради Європи, Ради Європейського Союзу та ін.), на які орієнтується процес медіаосвіти в Україні; четверта – наукові розвідки і дослідження вітчизняних та зарубіжних учених щодо медіаосвіти кінця ХХ – початку ХХІ століття (дисертаційні праці, монографічна література, статті, періодика, наукові збірники з проблеми дослідження та ін.); п'ята – електронна документація офіційних сайтів закладів післядипломної педагогічної освіти, закладів вищої освіти, закладів неформальної освіти, онлайн-порталів і онлайн-платформ щодо розвитку медіаосвіти в Україні.

Детальне опрацювання джерел четвертої групи дало змогу виокремити в її межах кілька проблемно-тематичних підгруп: 1) дослідження, присвячені проблемі історії розвитку медіаосвіти; 2) роботи, що фокусуються на питаннях медіаосвіти в рамках міждисциплінарних досліджень; 3) вітчизняні дослідження, які присвячені вивченню історії медіаосвіти в міжнародному контексті (Канада, Велика Британія, Сполучені Штати Америки, Польща та ін.); 4) роботи, які зосереджені на теорії та практиці медіаосвіти, у тому числі на формуванні медіакультури особистості; 5) монографічні та дисертаційні дослідження, які зосереджені на проблемах розвитку медіакомпетентності фахівців, зокрема у педагогічній сфері.

Здійснено ґрунтовне концептуальне осмислення ключових термінів, пов'язаних із предметом дослідження. Зокрема, аналіз понятійно-категоріального апарату послужив підґрунтям для авторського тлумачення категорії *«медіакультура викладачів вищої школи»* як інтегральної та динамічної особистісно-професійної характеристики, яка є складовою частиною професійно-педагогічної культури. Вона включає знання щодо особливостей та

закономірностей функціонування засобів масової комунікації; сформовані механізми саморегуляції у процесі взаємодії з медіа; уміння сприяти розвитку медіакультури у здобувачів освіти; узагальнений досвід медіаосвітньої діяльності, що забезпечує готовність до багатofункціональності та багатовимірності в педагогічній практиці, а також сукупність результатів системного розвитку компетентностей педагога в галузі медіаосвіти, які проявляються на індивідуальному, загальнопрофесійному та практико-орієнтованому рівнях.

Під поняттям *«розвиток медіакультури викладачів вищої школи»* розуміємо процес формування та удосконалення медіакомпетентності, а також її інтеграцію у професійну діяльність, що дозволяє ефективно, безпечно, етично та критично використовувати медіаресурси та медіаконтент для навчання, комунікації, професійної діяльності та наукових досліджень. Сюди відносимо критичне осмислення медіапродукції, усвідомлення її впливу на суспільство та здатність використовувати, адаптувати і створювати медіаконтент для освітніх та особистих потреб.

У ході наукового аналізу було виявлено характерні риси розвитку медіакультури та медіакомпетентності серед представників освітніх інституцій у ряді зарубіжних країн, зокрема у Канаді, Сполучених Штатах Америки, Німеччині, Франції, Польщі та ін. Значний внесок у формування глобальної стратегії з розвитку медіаосвіти здійснюють провідні міжнародні інституції, такі як Альянс цивілізацій Організації Об'єднаних Націй, Парламентська асамблея Ради Європи, Рада Європейського Союзу, Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури та ін. Ці організації активно сприяють створенню науково-дослідних кластерів і партнерських ініціатив, що формують засади для узгодженого, міжнародно орієнтованого підходу до медіаосвіти, зокрема в сфері підготовки педагогів і викладачів вищої школи.

Аналіз міжнародного досвіду засвідчив, що медіаосвіта є інтегрованою складовою освітніх стратегій багатьох країн, охоплюючи всі рівні освіти. У низці держав створено координаційні структури, що сприяють упровадженню медіаосвітніх ініціатив, а також активно діють професійні мережі та спільноти. До

розвитку медіакультури педагогів долучаються і неурядові організації, які впроваджують інноваційні освітні формати. Відбувається поєднання традиційної освіти з сучасними підходами, орієнтованими на професійне зростання викладачів вищої школи. Міжнародний досвід слугує підґрунтям для удосконалення національної системи медіаосвіти у вищій школі України.

Обґрунтовано ключові передумови поширення медіаосвіти в Україні (історико-політичні обставини, техніко-економічний розвиток і соціокультурні трансформації). Установлено, що з 1920-х років розпочалося формування теоретичних засад застосування медіа у сфері освіти. У період 1950-х – середини 1980-х років у вітчизняному освітньому дискурсі поняття «медіа» ще не було введене в активне використання. Натомість у педагогічній практиці широко застосовувалися різноманітні технічні засоби навчання, зокрема візуальні, аудіальні та аудіовізуальні ресурси, які розглядалися як інструменти підвищення ефективності засвоєння навчального матеріалу та елементи ідеологічного впливу на особистість. Упродовж цього періоду у межах медіаосвітнього дискурсу інтенсивно розвивалися окремі педагогічні напрями, зокрема: осмислення морально-етичних аспектів медіавпливу, використання медіаресурсів як інструменту пізнання, формування технічних навичок роботи з медіазасобами, а також застосування медіа у виховних цілях.

Внаслідок проведеного дослідження здійснено аналіз розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні впродовж кінця ХХ – початку ХХІ століття. Виходячи з визначених і обґрунтованих критеріїв запропоновано *авторську періодизацію* цього процесу у вказаних хронологічних межах: 1-й період (1991–1999) – становлення медіаосвітнього руху в Україні; 2-й період (2000–2009) – інституційної трансформації медіаосвіти; 3-й період (2010–2015) – концептуалізації та експериментальної апробації медіаосвіти; 4-й період (2016–2020) – інтеграції та стандартизації медіаосвіти; 5-й період (2021 – дотепер) – утвердження медіаосвіти та забезпечення її ефективного впровадження.

Організація розвитку медіакультури викладачів вищої школи потребує комплексного підходу, що базується на інтеграції ключових *структурних*

компонентів. Сюди входять такі взаємопов'язані елементи, як цільовий, змістовий, процесуальний та діагностично-результативний блоки. Ефективна робота з розвитку медіакультури викладачів закладів вищої освіти можлива лише за дотримання визначених педагогічних принципів і забезпечення відповідних організаційно-педагогічних умов, що сприяють реалізації цього процесу в сучасному освітньому просторі України. До основних *принципів* віднесено: системність, безперервність, науковість, контекстуальність, особистісно орієнтоване навчання, інтерактивність, практикоорієнтованість, етична відповідальність, міждисциплінарність, розвиток критичного мислення та комунікативна спрямованість.

Авторська концепція прогнозування результатів дослідження ґрунтувалася на передбаченні позитивної динаміки розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні за наявності визначених *організаційно-педагогічних умов*, серед яких основними є: оновлення нормативно-правової бази щодо співпраці освітніх інституцій і медіа та інтеграція медіаосвіти в стратегії національного інноваційного розвитку суспільства; формування цілісної системи медіаосвіти; створення мережі інституцій, організацій і структур, які працюють над підвищенням рівня медіакультури викладачів вищої школи, а також координація державного і громадського управління у сфері медіаосвіти для її стратегічного розвитку; забезпечення закладів вищої освіти сучасною інфраструктурою та науково-методичною базою, орієнтованою на цифровізацію; модернізація програм підвищення кваліфікації викладачів закладів вищої освіти шляхом включення до них медіаосвітніх модулів і складників розвитку цифрової компетентності; упровадження неформальної та інформальної медіаосвіти через освітні проекти, програми і ініціативи; формування готовності та мотивації викладачів вищої школи до реагування на сучасні виклики медіаосвітнього простору; забезпечення реалізації медіаторчого потенціалу викладачів закладів вищої освіти; стимулювання міжгалузевої та міжнародної співпраці з метою обміну досвідом і впровадження кращих практик у сфері медіаосвіти.

Доведено, що процес поширення медіаосвіти в Україні відбувається у тісній співпраці державних інституцій та структур з громадськими, неурядовими організаціями та благодійними фондами. Ця взаємодія сприяє створення якісних освітніх ініціатив, орієнтованих на формування медіаграмотності та критичного мислення, у тому числі у викладачів вищої школи. Розвиток медіакультури педагогічної спільноти в Україні здійснюється також через взаємодію між освітніми платформами та каналами професійної співпраці в межах гнучкого багаторівневого процесу. Крім того, питання медіаосвіти в Україні перебуває в полі зору міжнародної спільноти, його підтримують уряди провідних країн світу та організації громадянського суспільства.

Ідентифіковано ключові *тенденції* розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні, зокрема: глобальні зміни в освітньому просторі, які формують стратегічні орієнтири освіти; вплив медіатехнологій на оновлення та реформування вищої освіти; системне впровадження медіаосвітніх інновацій як чинника професійної майстерності викладачів закладів вищої освіти; підвищення ефективності професійного розвитку викладачів закладів вищої освіти засобами впровадження інноваційних платформ, що надають медіаосвітні послуги; посилення взаємозв'язку між медіаграмотністю та цифровою компетентністю; поширення адаптивних форматів підвищення кваліфікації викладачів вищої школи; усвідомлення підвищення ролі неформальної освіти як важливої складової професійного розвитку; зростання значущості формування медіабезпеки в освітньому середовищі; розширення наукового поля медіаосвітньої проблематики, а також поступове урегулювання медіаосвітньої діяльності на нормативно-правовому рівні.

Результати дослідження мають *прикладне значення*, що виявляється у впровадженні курсу «Медіакультура педагога у сучасному освітньому просторі» в освітній процес закладу вищої освіти. Він може бути адаптований до програм післядипломної педагогічної освіти, стажування та підвищення кваліфікації, що сприятиме професійному розвитку науково-педагогічних працівників і зростанню рівня їх медіакультури. Практичне значення також полягає в укладанні глосарію

медіаосвітніх термінів для викладачів вищої школи та у визначенні шляхів модернізації розвитку медіакультури науково-педагогічних працівників.

Сформульовано *перспективні напрями* модернізації розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні, зокрема: побудова актуальної моделі професійного розвитку та саморозвитку викладачів вищої школи, орієнтованої на безперервне оновлення знань і практичних навичок у сфері цифрової медіаосвіти; інституційне закріплення медіаосвіти в системі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації викладачів закладів вищої освіти; актуалізація прикладних і фундаментальних наукових досліджень, спрямованих на вивчення сучасних викликів цифрового освітнього середовища; розроблення навчально-методичного забезпечення процесу безперервного професійного зростання викладачів вищої школи з урахуванням нових підходів у сфері медіаосвіти та цифрової грамотності; оновлення змісту навчальних курсів для освітян, пов'язаних із медіаосвітою, з акцентом на етичні та практичні засади діяльності в медіапросторі, критичне мислення та взаємодію з медіа і цифровими технологіями; розширення доступу до якісних освітніх ресурсів щодо розвитку медіакультури педагогів; інтеграція освітніх інновацій, новітніх методик і діагностичного інструментарію у сфері медіаосвіти в освітню систему закладів вищої освіти; створення та підтримка професійних спільнот викладачів вищої школи для обміну досвідом щодо практик медіаосвіти; подальший розвиток систем неформальної та інформальної медіаосвіти.

Ключові слова: медіа, медіаосвіта, медіаграмотність, цифрова грамотність, медіаінформаційна грамотність, медіакомпетентність, інноваційні технології, цифрові освітні платформи, медіакультура, розвиток медіакультури, викладачі вищої школи, розвиток медіакультури викладачів вищої школи, інформаційне суспільство, заклад вищої освіти, освітній процес.

ABSTRACT

Kakherska T.V. The development of the media culture of higher education teachers in Ukraine (late 20th – early 21st century). – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the speciality 011 «Educational and Pedagogical Sciences». – T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium», Chernihiv, 2026.

The study examines the development of the media culture of higher education teachers in Ukraine in the late 20th and early 21st centuries. The relevance of the study is determined by the dynamic processes of digitalisation, informatisation and modernisation of higher education, which require updating the content of education, introducing innovative methods and responding to global challenges in the field of education. In the context of the rapid development of information and communication technologies and media education, as well as in connection with the processes of education reform, there is a increasing demand for scientific and educational staff who can work effectively with large amounts of information, analyse it quickly and apply it in their professional activities. These factors are key determinants of the development of the media culture of higher education teachers as they progress through formal, non-formal and informal education.

The research article presents a comprehensive historical and pedagogical analysis of the selected issue, on the basis of which key *methodological approaches* (systemic, comparative-chronological, synergistic, activity-based) and *principles* for studying the issue under investigation are identified and substantiated (scientific accuracy, impartiality, comprehensiveness, historicism, unity of the historical and logical, interdependence of external and internal factors, continuity, integration of theory and practice) and provides a description of the *methods* used in the study.

It has been established that the problem of developing media culture for higher education teachers in Ukraine is historical, pedagogical and multifaceted, which has made it possible to systematise the available *source base* into five main groups: the first group

consists of legislative acts and regulatory documents governing media education activities in Ukraine (laws, regulatory acts, government resolutions, standards, etc.); the second – information and analytical materials that define the principles of media education development in Ukraine (declarations, strategies, concepts, recommendations, etc.); the third – official documents of international organisations (the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation, the European Union, the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, the Council of the European Union, etc.) that guide the process of media education in Ukraine; fourth – scientific research and studies by domestic and foreign scholars on media education in the late 20th and early 21st centuries (dissertations, monographs, articles, periodicals, scientific collections on the subject of research, etc.); fifth – electronic documentation from the official websites of postgraduate teacher training institutions, higher education institutions, non-formal education institutions, online portals and online platforms on the development of the media education in Ukraine.

A detailed analysis of the fourth group of sources made it possible to identify several problem-thematic subgroups within it: 1) studies devoted to the history of media education; 2) works focusing on media education issues within the framework of interdisciplinary research; 3) domestic studies devoted to the history of media education in an international context (Canada, Great Britain, the United States of America, Poland, etc.); 4) works focusing on the theory and practice of media education, including the formation of the media culture of the individual; 5) monographic and dissertation research focused on the challenges of increasing media competency among specialists, especially in the field of education.

A thorough conceptual understanding of key terms related to the subject of the study has been carried out. In particular, the analysis of the conceptual and categorical apparatus served as the basis for the author's interpretation of the category «*media culture of higher education teachers*» as an integral and dynamic personal and professional characteristic that is an integral part of professional and pedagogical culture. It includes knowledge of the features and patterns of mass communication; established mechanisms of self-regulation in the process of interaction with the media; the ability to promote the

development of the media culture of students; generalised experience of media education activities, which ensures readiness for multifunctionality and multidimensionality in pedagogical practice, as well as a set of results of the systematic development of teacher competencies in the field of media education, which manifest themselves at the individual, general professional and practice-orientated levels.

The term «*development of the media culture of higher education teachers*» refers to the process of forming and improving media competence, as well as its integration into professional activities, which allows for the effective, safe, ethical and critical use of media resources and media content for learning, communication, professional activities and scientific research. This includes critical reflection on media products, awareness of their impact on society, and the ability to use, adapt and create media content for educational and personal needs.

During the scientific analysis, characteristic features of the development of the media culture and media competence among representatives of educational institutions in a number of foreign countries, in particular in Canada, the United States of America, Germany, France, Poland, etc., were identified. Leading international institutions such as the United Nations Alliance of Civilizations, the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, the Council of the European Union, the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation, and others are making a significant contribution to the formation of a global strategy for the development of media education. These organisations actively promote the creation of research clusters and partnership initiatives that serve as a foundation for a coordinated, internationally orientated approach to media education, particularly in the field of training teachers and higher education teachers.

An analysis of international experience has shown that media education is an integral part of the educational strategies of many countries, covering all levels of education. A number of countries have established coordination structures to facilitate the implementation of media education initiatives, and professional networks and communities are also active. Non-governmental organizations that implement innovative educational formats are also involved in the development of the media culture of teachers. Traditional education is being combined with modern approaches focused on the

professional growth of higher education teachers. International experience serves as a basis for improving the national system of media education in higher education in Ukraine.

The key prerequisites for the spread of media education in Ukraine (historical and political circumstances, technical and economic development, and socio-cultural transformations) are substantiated. It has been established that the theoretical foundations for the use of media in education began to take shape in the 1920s. During the period from the 1950s to the mid-1980s, the concept of «media» was not yet actively used in domestic educational discourse. Instead, various technical teaching aids were widely used in pedagogical practice, in particular visual, auditory and audiovisual resources, which were regarded as tools for improving the effectiveness of learning and elements of ideological influence on the individual. During this period, certain pedagogical trends developed intensively within the media education discourse, in particular: understanding the moral and ethical aspects of media influence, using media resources as a tool for cognition, developing technical skills for working with media tools, and using media for educational purposes.

As a result of the research, an analysis of the development of the media culture of higher education teachers in Ukraine during the late 20th and early 21st centuries was carried out. Based on defined and substantiated criteria, the *author proposes the following periodisation* of this process within the specified chronological limits: 1st period (1991–1999) – the formation of the media education movement in Ukraine; 2nd period (2000–2009) – the institutional transformation of media education; 3rd period (2010–2015) – conceptualisation and experimental testing of media education; 4th period (2016–2020) – integration and standardisation of media education; 5th period (2021–present) – establishment of media education and ensuring its effective implementation.

Organising the development of the media culture of higher education teachers requires a comprehensive approach based on the integration of key *structural components*. These include such interrelated elements as target, content, procedural, and diagnostic-result blocks. Effective work on the development of the media culture of higher education teachers is only possible if certain pedagogical principles are followed

and appropriate organisational along with pedagogical conditions are ensured that facilitate the implementation of this process in the modern educational space of Ukraine. The main *principles* include systematicity, continuity, scientificity, contextuality, personality-orientated learning, interactivity, practice-orientatedness, ethical responsibility, interdisciplinarity, development of critical thinking and communicative orientation.

The author's concept of forecasting the results of the study was based on the prediction of positive dynamics in the development of the media culture of higher education teachers in Ukraine, given certain *organisational and pedagogical conditions*, the main ones being: updating the regulatory and legal framework for cooperation between educational institutions and the media and integrating media education into the national innovation development strategy for society; forming a comprehensive media education system; the creation of a network of institutions, organisations and structures working to improve the media culture of higher education teachers, as well as the coordination of state and public management in the field of media education for its strategic development; the provision of higher education institutions with modern infrastructure and a scientific and methodological base focused on digitalisation; modernising professional development programmes for higher education teachers by including media education modules and components of digital competence development; introducing non-formal and informal media education through educational projects, programmes and initiatives; building the readiness and motivation of higher education teachers to respond to the current challenges of the media education space; ensuring the realisation of the media creativity potential of higher education teachers; stimulating inter-sectoral and international cooperation with the aim of exchanging experience and implementing best practices in the field of media education.

It has been confirmed that dissemination of media education in Ukraine occurs in close coordination between state institutions and structures with public, non-governmental organisations and charitable foundations. This interaction contributes to the creation of high-quality educational initiatives aimed at developing media literacy and critical thinking, including among higher education teachers. The development of the

media culture in the teaching community in Ukraine is also carried out through interaction between educational platforms and channels of professional cooperation within a flexible, multi-level process. In addition, the issue of media education in Ukraine is in the spotlight of the international community and is supported by the governments of leading countries and civil society organisations.

Key *trends* in the development of the media culture of higher education teachers in Ukraine have been identified, in particular: global changes in the educational space that shape strategic guidelines for education; the impact of media technologies on the renewal and reform of higher education; the systematic introduction of media education innovations as a factor in the professional skills of higher education teachers; improving the effectiveness of professional development for higher education teachers through the introduction of innovative platforms that provide media education services; strengthening the link between media literacy and digital competence; the spread of adaptive formats for the professional development of higher education teachers; awareness of the growing role of informal education as an important component of professional development; the growing importance of media safety in the educational environment; the expansion of the scientific field of media education issues, as well as the gradual regulation of media education activities at the regulatory and legal level.

The results of the study have *practical significance*, which is reflected in the introduction of the course «Media Culture of Teachers in the Modern Educational Space» into the educational process of higher education institutions. It can be adapted to postgraduate teacher training programmes, internships and professional development courses, which will contribute to the professional development of scientific and educational staff and increase their level of media culture. The practical significance also lies in the compilation of a glossary of media education terms for higher education teachers and in identifying strategies to modernise the development of the media culture of scientific and educational staff.

Research has highlighted *promising strategies* for developing the media culture of higher education teachers in Ukraine in particular: building a relevant model of professional development and self-development of higher education teachers, focused on

continuous updating of knowledge and practical skills in the field of digital media education; institutional consolidation of media education in the system of training, retraining and professional development of higher education teachers; updating applied and fundamental scientific research aimed at studying the modern challenges of the digital educational environment; developing teaching and methodological support for the process of continuous professional growth of higher education teachers, taking into account new approaches in the field of media education and digital literacy; updating the content of training courses for educators related to media education, with an emphasis on ethical and practical principles of activity in the media space, critical thinking and interaction with media and digital technologies; expanding access to quality educational resources for the development of the media culture of teachers; integration of educational innovations, the latest methodologies and diagnostic tools in the field of media education into the educational system of higher education institutions; creation and support of professional communities of higher education teachers for the exchange of experience on media education practices; further development of informal and non-formal media education systems.

Keywords: media, media education, media literacy, digital literacy, media and information literacy, media competence, innovative technologies, digital educational platforms, media culture, development of the media culture, higher education teachers, development of the media culture of higher education teachers, information society, higher education institution, educational process.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації, в яких представлені основні наукові результати дисертації:

1. Гребеник Т.В. До проблеми розвитку медіакультури викладачів вищої школи. *Věda a perspektivy*. 2022. № 8(15). С. 80–92. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-8\(15\)-80-92](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-8(15)-80-92).
2. Гребеник Т.В. Проблеми формування та розвитку медіакультури викладачів вищої школи: історико-теоретичний аспект. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка*. 2022. № 17. Т. 173. С. 8–14. DOI: 10.5281/zenodo.7079948.
3. Гребеник Т.В. Аналіз сутності феномену медіакультури особистості в науковому дискурсі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2023. Вип. 91. С. 57–62. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2023.91.12>.
4. Кахерська Т.В. Аналіз ініціатив у розвитку системи медіаосвіти викладачів вищої школи України. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2024. Вип. 72. Т. 2. С. 240–247. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/72-2-37>.
5. Кахерська Т.В. Періодизація розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). *Вісник науки та освіти. Серія «Педагогіка»*. 2025. Вип. № 1(31). С. 1237–1253. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-1\(31\)-1237-1253](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-1(31)-1237-1253).

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Гребеник Т.В. Медіаосвіта викладача вищої школи: надбання й перспективи. *«Сьомі Фльорівські читання»* : матеріали науково-практичної конференції (м. Чернігів, 19 листоп. 2021 р.). Чернігів : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2021. С. 65–68.

7. Гребеник Т.В. Особливості розвитку медіакультури викладачів вищої школи в умовах карантину. *Позиціонування закладу освіти засобами новітніх технологій менеджменту* : матеріали Всеукраїнського науково-методологічного семінару (м. Київ – м. Бориспіль 29 жовт. 2021 р.). Київ – Бориспіль : ДЗВО «Університет менеджменту освіти», 2021. С. 29–33.

8. Гребеник Т.В. Медіаосвіта як засіб захисту від небезпечних впливів інформаційного простору: історія та сучасність. *Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Шлях до серця дитини в травматичних ситуаціях життя* : електронний збірник матеріалів XII Міжнародних і XXIX Всеукраїнських педагогічних читань (м. Чернігів, 30 верес. 2022 р.). Чернігів : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2022. С. 134–137.

9. Кахерська Т.В. Сучасний стан нормативно-правового забезпечення професійного розвитку викладачів вищої школи в Україні: медіаосвітній вектор. *Сучасні проблеми підготовки та професійного удосконалення працівників сфери освіти* : електронний збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції пам'яті академіка Миколи Ярмаченка (м. Чернігів, 7–8 верес. 2023 р.). Чернігів : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2023. С. 32–34.

10. Кахерська Т.В. Медіаграмотність як складова професійної компетентності сучасного викладача вищої школи. *«Восьмі Фльорівські читання»* : матеріали науково-практичної конференції (м. Чернігів, 17 листоп. 2023 р.). Чернігів : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2023. С. 74–79.

11. Кахерська Т.В. Розвиток медіакультури викладачів вищої школи: нові виклики та можливості. *Актуальні питання сучасної педагогіки: творчість, майстерність, професіоналізм* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кременчук, Обласний коледж «Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія імені А.С. Макаренка» Полтавської обласної ради, 15 берез. 2024 р.). Кременчук : Методичний кабінет, 2024. С. 384–389.

12. Кахерська Т.В. Нові вектори розвитку медіаграмотності освітян. *Проблеми та інновації професійної і технологічної освіти: реалії, досвід, перспективи* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції

(м. Чернігів, 7–8 листоп. 2024 р.). Чернігів : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2024. С. 39–41.

13. Кахерська Т.В. Роль медіакомпетентності викладача вищої школи в умовах цифрової трансформації освіти. *Міждисциплінарні підходи та педагогічна майстерність у підготовці здобувачів вищої освіти та підвищенні кваліфікації персоналу* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 28 берез. 2025 р.). Чернігів : ПАУ, 2025. С. 182–184.

14. Кахерська Т.В. Медіаграмотність як фундамент ефективної освітньої практики: європейські орієнтири розвитку. *Європейський досвід освітньої політики в сфері медіаграмотності (European experience of educational policy in the field of media literacy)* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 24 жовт. 2025 р.). Чернігів : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2025. С. 67–69.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	21
ВСТУП.....	22
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МЕДІАКУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ.....	36
1.1 Аналіз джерельної бази досліджуваної проблеми в педагогічній теорії та практиці.....	36
1.2 Феномен медіакультури викладачів вищої школи у науковому дискурсі.....	69
1.3 Міжнародний досвід розвитку медіакультури викладачів вищої школи.....	95
Висновки до першого розділу.....	109
РОЗДІЛ 2. ГЕНЕЗА РОЗВИТКУ МЕДІАКУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ	112
2.1 Передумови розвитку медіакультури викладачів вищої школи України.....	112
2.2 Обґрунтування періодизації розвитку медіакультури викладачів вищої школи України кінця ХХ – початку ХХІ століття.....	122
2.3 Організаційно-педагогічні умови розвитку медіакультури викладачів вищої школи	145
Висновки до другого розділу.....	180
РОЗДІЛ 3. ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕДІАКУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ.....	185
3.1 Тенденції розвитку медіакультури викладачів вищої школи в сучасну історичну добу.....	185

3.2 Перспективи модернізації розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні.....	215
Висновки до третього розділу.....	227
ВИСНОВКИ.....	230
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	239
ДОДАТКИ.....	276

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- АУП** – Міжнародний благодійний фонд «Академія української преси»
- ГО** – громадська організація
- ЄС** – Європейський Союз
- ЗВО** – заклад вищої освіти
- ЗМІ** – засоби масової інформації
- ЗМК** – засоби масової комунікації
- ІШПО** – інститут післядипломної педагогічної освіти
- ІКТ** – інформаційно-комунікаційні технології
- МІГ** – медіаінформаційна грамотність
- МОН України** – Міністерство освіти і науки України
- Мінекономіки України** – Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України
- МКСК** – Міністерство культури та стратегічних комунікацій України
- НАПН України** – Національна академія педагогічних наук України
- ООН** – Організація Об'єднаних Націй
- ПАРЄ** – Парламентська асамблея Ради Європи
- Рада ЄС** – Рада Європейського Союзу
- США** – Сполучені Штати Америки
- ЮНЕСКО** – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури
- IREX** – Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Процеси реформування, модернізації, інформатизації та цифровізації освіти в Україні залежать від сучасного суспільного розвитку, що в свою чергу вимагає постійного оновлення змісту освіти, впровадження нових технологій, методів та форм навчання відповідно до глобальних викликів та євроінтеграційних процесів. Потреби та тенденції таких суспільних трансформацій в XXI століття визначають специфіку підвищення кваліфікації викладачів вищої школи, у контексті професійного розвитку особистості, як повноправних реформаторів освітньої системи.

Сучасний розвиток інформаційно-комунікаційних та медіаосвітніх технологій, засобів презентації навчальної інформації, разом з необхідністю викладачів закладів вищої освіти швидко орієнтуватися у великих обсягах інформації, застосовуючи її в професійній діяльності, відносяться до системних чинників, що визначають стан готовності педагогів до постійного розвитку власної медіакультури під час формальної, неформальної та інформальної освіти.

Особливості розвитку медіакультури викладачів вищої школи потребують якісно нової професійної діяльності в системі неперервного професійного удосконалення; застосовування вмінь знаходити, аналізувати, творчо використовувати, оцінювати та передавати інформацію, а також створювати власні медіапродукти на засадах професійної медіакультури. Такі зміни передбачають розширення діапазону надання освітніх послуг у межах формальної, неформальної та інформальної освіти через створення нових медіаосвітніх програм у межах процедури професійного розвитку викладачів вищої школи.

Пріоритетним напрямом розвитку медіакультури є медіаосвіта. Феномен медіаосвіти має свою історію, традиції, трансформативно-оновлюючий потенціал, реалізує місію та виконує функції, які перетворюють її на особливу цінність, зокрема здійснює інноваційний вплив на розвиток освітнього процесу. Значні теоретичні та практичні напрацювання в цьому напрямі зосереджені переважно наприкінці XX – на початку XXI століття, оскільки цей період характеризується

концептуалізацією медіаосвіти та успішним упровадженням її технологій в освітній простір закладів вищої освіти України.

У міжнародних та вітчизняних освітніх стандартах і нормативно-правових документах, зазначається, що розвиток висококваліфікованого фахівця педагогічного спрямування, за умов постійних змін в освітньому процесі, неможливий без упровадження інформаційно-комунікаційних технологій та медіаосвіти. Таким чином, збільшується потреба у викладачах вищої школи, які володіють достатньою кількістю теоретичних знань з медіаосвітніх технологій, мають високий рівень медіакомпетентності, розвинену медіакультуру та досвід її практичного застосування у своїй предметній фаховій області.

Актуальність і перспективність дослідження розвитку медіакультури викладачів вищої школи як явища з виокремленням та окресленням відповідних тенденцій зумовлюється тим, що для формування і практичної реалізації ефективних концепцій медіаосвіти важливим є не лише врахування сучасного стану розвитку інформаційного суспільства, але й філософсько-педагогічних поглядів теоретиків і практиків освітнянських моделей минулого. Сучасна проблема розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні кінця XX – початку XXI століття потребує дослідження не лише на рівні окремих явищ чи фактів, а й тенденцій, як узагальнених векторних, системних характеристик.

Натомість вивчення проблеми впровадження медіаосвіти в освітній процес є відносно новим явищем у наукових пошуках. Означена проблема розглядається в наукових дослідженнях у галузі педагогіки, теорії та методології вищої освіти кінця XX – початку XXI століття.

У процесі формування медіакультури сучасного викладача закладу вищої освіти України важливим є врахування теоретичних і методологічних підходів, а також концептуальних засад медіаосвіти, розроблених вітчизняними дослідниками, серед яких значний внесок зробили О. Вознесенська [67; 139; 237], В. Іванов [136; 137; 237], Т. Іванова [126; 136; 137], Г. Онкович [16; 128; 130; 166; 168–170], Г. Почепцов [137], В. Різун [133], М. Слюсаревський [100] та ін.

Різні аспекти становлення медіакультури особистості були предметом наукових розвідок таких дослідників, як О. Волошенюк [64; 136–138], І. Колеснікової [90–92], Л. Найдьонової [133; 139], М. Осюхіної [172], Т. Фурсикової [249–251] та ін.

Медіаосвіта як психолого-педагогічна проблема висвітлюється у наукових працях О. Баришпольця [14; 133; 139], Л. Найдьонової [67; 100; 107; 137; 139; 147–153; 237], Н. Череповської [139; 237; 258] та ін.

Проблематика розвитку медіаосвіти та впровадження медіатехнологій у процес професійної підготовки фахівців різних галузей у закладах вищої освіти є об'єктом дослідження низки українських науковців і знайшла відображення у дисертаційних працях, серед яких варто виокремити роботи І. Гуріненко [51], М. Деренюк [53], Н. Духаніної [60], О. Ішутіної [73], С. Іць [72], Ю. Казакова [75], О. Коневщинської [96], О. Кравчишиної [111], Н. Лашук [15], Г. Марченко [124], М. Матвійчук [125], І. Наумук [157], Л. Петрик [173], І. Сахневич [229], Б. Семчука [230], Т. Фурсикової [250], Н. Шубенко [261], О. Янишин [264], М. Ячменик [267] та ін.

Питання безперервного професійного розвитку педагогічних кадрів у системі післядипломної освіти, зокрема в контексті впровадження медіаосвіти як складника формування медіакультури педагогічних працівників, стали предметом наукового аналізу таких дослідників, як І. Колеснікової [90–92], І. Кузьми [265], Д. Леощенка [116], Л. Оліфіри [167], А. Самко [228], Л. Хмарної [253], О. Янкович [265] та ін.

Подальша генеза наукової концепції розвитку медіакультури викладачів вищої школи гальмується недостатністю її історико-педагогічного дослідження. Теоретичні аспекти, історичні витоки та технології реалізації медіаосвіти досліджували українські науковці, такі як О. Баришполець [133; 139], О. Волошенюк [136; 137], Г. Головченко [28; 31; 36], М. Деренюк [52; 53], В. Іванов [136; 137; 237], М. Коропатник [108–110], Л. Кульчинська [136; 137], О. Куценко [114], О. Мокрогуз [138; 237], О. Мороз [143], Л. Найдьонова [67; 100; 107; 133;

137; 139; 147–153; 237], Г. Онкович [16; 128; 130; 166; 168–170], Н. Приходькіна [182; 183], Т. Слабошевська [233], І. Хижняк та О. Ішутіна [252] та ін.

Аналізу зарубіжного досвіду впровадження медіаосвіти присвячено дослідження низки українських науковців, серед яких варто відзначити Д. Бачинського [15], Г. Головченко [29; 30; 32–36], М. Деренюк [52; 53], О. Кірдан та О. Кірдана [87], Н. Приходькіну [183–185], В. Робака [224] та ін.

Праці таких зарубіжних науковців, як А. Collard, Т. De Smedt, М. Dufrasne, Р. Fastrez, V. Ligurgo, G. Patriarche, Т. Philippette [271]; J. Reyna, J. Hanham, Р. Charles [291]; Ch. Rowel [292]; А. Silverblatt, Е. Eliceiri [294] та ін. засвідчують широкий спектр наукових підходів до проблем теорії та методики впровадження медіаосвіти в умовах інноваційних змін в освітньому процесі.

Аналіз та систематизація документальних, наукових, нормативних і методичних матеріалів дозволяють зробити висновок, що незважаючи на багатоаспектність наукових знахідок щодо досліджуваної проблеми, питання розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні кінця ХХ – початку ХХІ століття ще не було предметом окремого дослідження.

У свою чергу, в різних підходах до дослідження означеної проблеми мають місце **суперечності**:

– між потребою суспільства в сучасних фахівцях у системі вищої освіти, компетентних у реалізації медіаосвітніх процесів та відсутністю наукового обґрунтування розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні;

– між утвердженням євроінтеграційних процесів в системі вітчизняної вищої освіти та недостатністю наукових досліджень, спрямованих на вивчення, узагальнення та систематизацію педагогічного досвіду з окресленням тенденцій та перспектив розвитку у сфері медіакультури;

– між необхідністю усвідомленого формування медіакультури педагогів і недостатністю обґрунтування теоретико-методичних засад розвитку медіакультури викладачів вищої школи.

Таким чином, актуальність проблеми, недостатній стан її дослідження та виявленні суперечності зумовили вибір теми дисертаційної роботи **«Розвиток**

медіакультури викладачів вищої школи в Україні (кінець XX – початок XXI століття)».

Зв'язок роботи з науковими темами, програмами, планами. Дисертаційне дослідження «Розвиток медіакультури викладачів вищої школи в Україні (кінець XX – початок XXI століття)» виконувалося згідно з планами науково-дослідної роботи кафедри педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, а також відповідно до комплексної теми науково-дослідної роботи Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка «Підготовка фахівців з критично-інноваційним мисленням в закладах освіти в умовах світової інтеграції» (державний реєстраційний номер – 0120U104889).

Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка (протокол № 7 від 26 січня 2022 року).

Мета дослідження – здійснити історико-педагогічний аналіз розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні кінця XX – початку XXI століття, окреслити тенденції та перспективи модернізації вітчизняного досвіду в умовах соціальних та освітніх трансформацій.

Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію таких **завдань**:

1. Здійснити науково-теоретичний аналіз джерельної бази досліджуваної проблеми в педагогічній теорії та практиці.
2. Схарактеризувати сутність феномена медіакультури викладачів вищої школи у науковому дискурсі.
3. Висвітлити міжнародний досвід розвитку медіакультури викладачів вищої школи.
4. Обґрунтувати періодизацію розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні кінця XX – початку XXI століття.
5. Визначити провідні тенденції розвитку медіакультури викладачів вищої школи.

6. Окреслити перспективи модернізації розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні.

Об'єктом дослідження є процес професійного розвитку викладачів вищої школи в Україні.

Предметом дослідження є розвиток медіакультури викладачів вищої школи в Україні у контексті соціальних та освітніх трансформацій кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Методологічну основу роботи формує комплекс взаємопов'язаних наукових підходів, зокрема: системний, порівняльно-хронологічний, синергетичний та діяльнісний, кожен із яких забезпечив відповідний аналітичний ракурс у дослідженні розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні.

Для всебічного вивчення багатоаспектної та міждисциплінарної проблематики, розглянутої в межах дисертаційного дослідження, було доцільним застосування низки ключових принципів, зокрема: науковості, неупередженості, всебічності, що передбачали ґрунтовний аналіз явища на основі сучасних теоретичних і практичних здобутків у науці, а також принципи історизму, єдності історичного та логічного, взаємозумовленості зовнішніх і внутрішніх чинників, наступності та інтеграції теорії з практикою, які сприяли комплексному осмисленню предмета дослідження з урахуванням соціальних та освітніх змін, що впливають на розвиток медіакультури викладачів вищої школи в Україні.

У процесі дослідження для досягнення його мети та розв'язання поставлених завдань застосовано комплекс взаємодоповнювальних методів, зокрема:

– *аналіз, інтерпретація, індукція, дедукція, синтез, порівняння, узагальнення та систематизація* дослідницьких даних, які застосовувалися під час опрацювання наукової та навчально-методичної літератури, а також законодавчих і нормативно-правових документів у сфері медіаосвіти та забезпечили наукове обґрунтування об'єктивності отриманих результатів;

– *пошуково-бібліографічний метод*, що дозволив з'ясувати стан розроблення проблеми та сформувати джерельну базу дослідження;

- *історико-педагогічний аналіз* психолого-педагогічної, історико-педагогічної, філософської літератури, що дозволив з'ясувати особливості розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні кінця ХХ – початку ХХІ століття;
- *метод контент-аналізу* був застосований для розкриття сутності базових понять дослідження, а також для системного вивчення корпусу наявних дисертаційних праць, присвячених проблематиці медіаосвіти;
- *метод термінологічного аналізу*, що дав змогу виявити та уточнити основоположні поняття дослідження, з виокремленням їх сутнісних ознак;
- *системно-структурний метод*, що забезпечив цілісне осмислення медіакультури викладачів вищої школи як складного багаторівневого утворення, а також визначення її структурних компонентів;
- *хронологічно-системний метод та метод ретроспективного аналізу* необхідні для з'ясування передумов та виокремлення етапів становлення та існування явища розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні;
- *метод теоретичного обґрунтування* застосований з метою визначення організаційно-педагогічних умов розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні;
- *метод наукової екстраполяції* використаний для виявлення перспектив щодо можливостей подальшої модернізації розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні.

Хронологічні межі дослідження охоплюють кінець ХХ – початок ХХІ століття.

Вибір нижньої межі дослідження (90-ті роки ХХ століття) зумовлений потребою окреслення генези явища розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні на всіх його етапах, зокрема на початковому етапі змін, пов'язаних з інформатизацією освіти та поширенням медіаосвіти. Саме наприкінці ХХ століття активізується впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітню практику, формуються підходи до використання медіа у професійній діяльності викладачів закладів вищої освіти, що зумовлено впливом світових тенденцій

розвитку інноваційного освітнього простору та усвідомленням нових вимог до професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників (Закони України «Про освіту» (1991), «Про інформацію» (1992), «Про національну програму інформатизації» (1998) та ін.).

Вибір верхньої межі (2025 рік) визначений потребою ретроспективного розгляду історико-педагогічних аспектів вітчизняного розвитку медіакультури викладачів вищої школи, виявленням результативності теоретично-методологічних напрацювань попередніх етапів і успішності реалізації медіаосвітніх інновацій під час реформування процесу неперервного професійного розвитку викладачів вищої школи (Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (2016), проєкт концептуально-референтної «Рамки цифрової компетентності педагогічного й науково-педагогічного працівника» (2021), Стратегія з розвитку медіаграмотності на період до 2026 року (2024), Концепція цифрової медіаосвіти воєнного і поствоєнного суспільства (2024) та ін.). Разом із тим визначення 2025 року як верхньої хронологічної межі дослідження зумовлене необхідністю врахування результатів нових дисертаційних досліджень, наукових публікацій та проєктів, що репрезентують актуальний рівень наукового осмислення проблеми медіаосвіти.

Джерельну базу дослідження становлять:

– законодавчі акти та нормативно-правові документи України, що регламентують медіаосвітню діяльність: постанови Кабінету Міністрів «Про Державну національну програму (Україна ХХІ століття)» (1993), «Про затвердження Державної програми “Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці” на 2006–2010 роки» (2005) та «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» (2019); Указ Президента України: «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» (2000); Закони України «Про інформацію» (1992), «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» (2007), «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), «Про основні засади

державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (2022), «Про медіа» (2023), «Про Національну програму інформатизації» (2022), «Про авторське право і суміжні права» (2023) та проєкт Закону України «Про академічну доброчесність» (2024); наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України «Про затвердження професійного стандарту на групу професій “Викладачі закладів вищої освіти”» (2021); лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про запровадження вивчення курсу “Основи медіаграмотності в навчальних закладах”» (2013), наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про проведення Всеукраїнського експерименту з упровадження медіаосвіти в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів України» (2011), накази Міністерства освіти і науки України «Про проведення всеукраїнського експерименту за темою “Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі інтенсивного масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику”» (2017), «Деякі питання професійного розвитку науково-педагогічних працівників» (2020) та «Про затвердження професійного стандарту «Викладач закладу вищої освіти» (2024);

– *інформаційно-аналітичні матеріали та документи*, що визначають засади розвитку медіаосвіти в Україні: Закон України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» (1998), Концепція освіти дорослих в Україні (2011), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013), Стратегія розвитку інформаційного суспільства (2013), Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» (2015), Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (2010) та її нова редакція (2016), проєкт «Цифрова адженда України – 2020» (2016), Доктрина інформаційної безпеки України (2017), Концепція розвитку електронного урядування в Україні (2017), Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки (2018), Концепції розвитку педагогічної освіти (2018), Стратегія інформаційної безпеки (2021), «Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» (2019), Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні (2020), Національна молодіжна стратегія до 2030 року (2021),

Концепція розвитку цифрових компетентностей (2021), проєкт Концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року (2021), Концепції розвитку цифрових компетентностей та план заходів з її реалізації (2021), проєкт концептуально-референтної Рамки цифрової компетентності педагогічного й науково-педагогічного працівника (2021), Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки (2022), Стратегія розвитку медіаграмотності на період до 2026 року (2024), Концепція цифрової медіаосвіти воєнного і поствоєнного суспільства (2024);

– офіційні документи міжнародних організацій (*Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, Європейського Союзу, Парламентської асамблеї Ради Європи, Ради Європейського Союзу та ін.*), на які орієнтується процес медіаосвіти в Україні, такі як Грюнвальдська декларація з медіаосвіти (1982), Резолюцію з медіаосвіти і нових технологій Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (1989), матеріали Тулузької конференції «Нові напрями в медіаосвіті» (1990), Віденської конференції «Освіта для медіа та цифрового століття» (1999) та Севільської конференції «Медіаосвіта молоді» (2002), Празька декларація про створення інформаційно грамотного суспільства (2003), Олександрійська декларація щодо інформаційної грамотності та навчання протягом усього життя (2005), Резолюція Європейського Парламенту щодо медіаграмотності у цифровому світі (2008), Феська декларація з медіаінформаційної грамотності (2011), Паризька декларація з медіаінформаційної грамотності в цифрову епоху (2014), Рекомендація Парламентської асамблеї Ради Європи Комітету Міністрів і урядам країн-учасниць щодо сприяння практиці медіаосвіти та інструментам у суміжних галузях (2015), Ризькі рекомендації щодо медіаінформаційної грамотності в мінливому медіаінформаційному ландшафті (2016), Молодіжна декларація про медіаінформаційну грамотність (2016), Європейські рамки цифрової компетентності для громадян (2013, 2016, 2017, 2022), Європейська рамка цифрової компетентності для вчителів (2017), програма Європейського Парламенту «Цифрова Європа: 2021–2027 роки» (2018), «Рамка компетентності в галузі інформаційно-комунікаційних технологій для вчителів»

від Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (2018), Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи «Роль освіти в епоху цифрових технологій: від “цифрових аборигенів” до “цифрових громадян”» (2019), «План дій з цифрової освіти на 2021–2027 роки» (2020), Сеульська декларація про медіаінформаційну грамотність для всіх і при загальній участі: захист від дезінфодемії (2020), «Цифровий компас 2030: європейський шлях у цифрове десятиліття» (2021), Рішення Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу «Про створення “Політичної програми цифрового десятиліття до 2030 року”» (2022), Рекомендація Ради Європейського Союзу щодо ключових сприятливих факторів для успішної цифрової освіти та навчання (2023), Рекомендація Ради Європейського Союзу щодо покращення формування цифрових навичок та компетентностей в освіті та навчанні (2023);

– *наукові розвідки і дослідження вітчизняних та зарубіжних учених щодо розвитку медіаосвіти кінця ХХ – початку ХХІ століття (дисертаційні праці, монографічна література, статті, періодика, наукові збірники з проблеми дослідження та ін.);*

– *електронна документація офіційних сайтів закладів післядипломної педагогічної освіти, закладів вищої освіти, установ неформальної освіти, онлайн-порталів і онлайн-платформ щодо розвитку медіаосвіти в Україні.*

Наукова новизна дослідження та теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вперше:

– *здійснено* цілісний історико-педагогічний аналіз розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні кінця ХХ – початку ХХІ століття;

– *обґрунтовано* періодизацію розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні за досліджуваного періоду: 1-й період (1991–1999) – становлення медіаосвітнього руху в Україні; 2-й період (2000–2009) – інституційної трансформації медіаосвіти; 3-й період (2010–2015) – концептуалізації та експериментальної апробації медіаосвіти; 4-й період (2016–2020) – інтеграції та стандартизації медіаосвіти; 5-й період (2021 – дотепер) – утвердження медіаосвіти та забезпечення її ефективного впровадження;

- *схарактеризовано* особливості та теоретичні засади розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні, а також визначено ключові організаційно-педагогічні умови;
- *окреслено* сучасні тенденції розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні;
- *уточнено* сутність базових понять дослідження: «медіаосвіта», «медіаграмотність», «медіакомпетентність», «медіакультура»;
- *позиціоновано* авторську інтерпретацію змісту понять «медіакультура викладачів вищої школи» та «розвиток медіакультури викладачів вищої школи»;
- *подальшого уточнення* набули перспективи модернізації розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні.

Практичне значення результатів дослідження полягає у розробленні та апробації навчального курсу «Медіакультура педагога у сучасному освітньому просторі» (вибірковий курс); підготовці глосарію медіаосвітніх термінів для викладачів вищої школи; виявленні перспективних напрямів модернізації розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні.

Узагальненими та систематизованими науковими положеннями, здобутими під час дослідження, можуть послуговуватися педагоги закладів підвищення кваліфікації та установ неформальної освіти для створення якісного ресурсного забезпечення освітнього процесу; науково-педагогічні працівники, які здійснюють історико-педагогічний аналіз та компаративні розвідки з суміжних тем.

Отримані результати дослідження можуть слугувати підґрунтям для розробки навчально-методичного забезпечення в закладах вищої освіти. Вони є ресурсом для створення авторських навчальних програм, навчальних посібників, інноваційних засобів навчання, а також можуть бути впроваджені в систему післядипломної педагогічної освіти. Крім того, матеріали дослідження можуть використовуватись при удосконаленні нормативної бази, у діяльності педагогічних кафедр, а також інтегруватися в процес безперервного професійного розвитку викладачів вищої школи.

Основні результати дослідження впроваджено в практику освітнього процесу Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка (довідка про впровадження № 5 від 23.10.2025 року).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження були обговорені на засіданнях кафедри педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка (2022, 2023, 2024, 2026); апробовані та репрезентовані на конференціях різних рівнів, зокрема:

– *міжнародних*: IV Міжнародна наукова конференція «Турбота про розвиток і безпеку дитини – соціально-правові аспекти» (м. Рівне, 19 листопада 2021 року); II Міжнародна науково-практична конференція «Школа синергії освіти і духовності: нові виклики, тренди і можливості» (м. Київ, 26 листопада 2021 року); Міжнародна наукова конференція «Дванадцять сіверянські соціально-психологічні читання» (м. Чернігів, 26 листопада 2021 року); XII Міжнародні і XXIX Всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Шлях до серця дитини в травматичних ситуаціях життя» (м. Чернігів, 30 вересня 2022 року); Міжнародна наукова конференція «Тринадцять сіверянські соціально-психологічні читання» (м. Чернігів, 25 листопада 2022 року); VIII Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми підготовки та професійного удосконалення працівників сфери освіти» (м. Чернігів, 7–8 вересня 2023 року); IX Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми підготовки та професійного удосконалення працівників сфери освіти» (м. Чернігів, 11–12 квітня 2024 року); V Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання сучасної педагогіки: творчість, майстерність, професіоналізм» (м. Кременчук, 15 березня 2024 року); II Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми та інновації професійної і технологічної освіти: реалії, досвід, перспективи» (м. Чернігів, 7–8 листопада 2024 року); II Міжнародна науково-практична конференція «Міждисциплінарні підходи та педагогічна

майстерність у підготовці здобувачів вищої освіти та підвищенні кваліфікації персоналу» (м. Чернігів, 28 березня 2025 року); Міжнародна науково-практична конференція «Європейський досвід освітньої політики в сфері медіаграмотності» (м. Чернігів, 24 жовтня 2025 року);

– *всеукраїнських*: Всеукраїнська науково-практична конференція «Філософсько-педагогічні концепти Григорія Сковороди у контексті сучасних суспільних викликів» (м. Чернігів, 28 жовтня 2022 року); Всеукраїнська науково-практична конференція «Соціально-філософська думка України: вчора, сьогодні, завтра» (м. Чернігів, 2 лютого 2023 року); Всеукраїнська науково-практична конференція «Восьмі Фльорівські читання» (м. Чернігів, 17 листопада 2023 року); Всеукраїнська науково-практична конференція «Дев'яті Фльорівські читання» (м. Чернігів, 14 листопада 2025 року);

– *регіональних*: науково-практична конференція «Сьомі Фльорівські читання» (м. Чернігів, 19 листопада 2021 року).

Публікації. Основні результати дослідження представлено у 14 наукових працях, а саме: 4 – у наукових фахових виданнях України, 1 – у іноземному (чеському) виданні та 9 – у наукових збірниках та матеріалах науково-практичних конференцій (Додаток П).

Структура дисертації зумовлена метою та завданнями дослідження. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 324 сторінки: основний текст – 217 сторінок; список використаних джерел – 301 найменування на 37 сторінках; 13 додатків на 49 сторінках. Робота містить 7 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МЕДІАКУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ

1.1 Аналіз джерельної бази досліджуваної проблеми в педагогічній теорії та практиці

Динамічні зміни в соціально-економічних та суспільно-політичних процесах, збільшення використання нових інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), перехід до інформаційного суспільства, повсюдне використання медіа як засобу дистанційної та неформальної освіти стали новими викликами ХХІ століття і сформували потребу розвитку медіакультури в українському суспільстві.

Пошук оптимальних шляхів упровадження інноваційного досвіду викладання в закладах вищої освіти (ЗВО), інформаційна криза сучасності та створення цифрового освітнього середовища в Україні, що є наслідками сучасних глобалізаційних процесів, актуалізували в науково-дослідницькому просторі вивчення проблем освітнього потенціалу медіаресурсів і впровадження медіаосвіти в систему безперервного професійного розвитку викладачів вищої школи [85].

Так, наприклад, на шостій щорічній конференції з медіаосвіти та медіаграмотності, яку організували міжнародна громадська організація (ГО) Internews в Україні та Міжнародний благодійний фонд «Академія Української преси» (АУП), доктор філософських наук, професор, член-кореспондент Національної академії наук України, нині – директор Інституту соціології Національної академії наук України Євген Головаха, зауважив, що процес підвищення медіаграмотності населення через впровадження такого компонента в освітню систему – триватиме десятиліттями, проте «... паралельно має відбуватися ще формування “елітарної медіаграмотності”, з тиском на тих, хто приймає рішення, на “агентів впливу”». До них відносять інтелектуальну спільноту, засоби масової інформації (ЗМІ) та політичні інститути [58].

Інформаційна епоха вимагає від викладачів вищої школи вільного володіння новими навичками медіаінформаційної грамотності (МІГ) для успішної професійної педагогічної діяльності. Саме завдяки медіаосвіті відбувається розвиток технічних, когнітивних, соціальних та творчих здібностей, які дозволяють швидко знаходити, осмислювати, аналізувати, створювати і ефективно ретранслювати інформацію; критично оцінювати запропоновані соціальні, політичні, комерційні та культурні інтереси чи цінності [28].

Такі сучасні виклики обумовлюють необхідність педагогів активно діяти в інформаційному освітньому середовищі, постійно підвищувати власну професійну компетентність, орієнтуючись на нові індикатори професіоналізму, одним з яких стає розвинена медіакультура [79].

Розвинена медіакультура у викладачів і сформоване освітнє медіасередовище ЗВО забезпечує трансформацію освітянського простору до вищого рівня підготовки конкурентоздатних фахівців в рамках індивідуальних прагнень і можливостей, що відповідає вимогам сучасної освіти, стейкхолдерів і громади. Базисом для таких перетворень повинна стати медіаосвіта колективу ЗВО [81; 84].

Медіаосвіта як частина освітнього процесу відрізняється багатоаспектністю, що містить в собі сукупність педагогічних, психологічних, соціологічних, економічних та управлінських концепцій. Зважаючи на це, необхідним у процесі історико-педагогічного аналізу проблеми розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні є представлення методології роботи.

Методологічне осмислення проблеми розвитку медіакультури викладачів вищої школи ґрунтується на усвідомленні освітнього процесу як складного, багатовимірного та динамічного явища. З огляду на це, розвиток медіакультури розглядається не лише як педагогічна чи технологічна проблема, а як міждисциплінарний феномен, що вимагає системного вивчення.

Аналіз наукових праць у галузі методології історико-педагогічних досліджень (О. Адаменко [1]; О. Акімової, М. Сапогова, Д. Матіюка [10]; Л. Ваховського [22]; Н. Гупан [50]; Л. Зеленської [63]; О. Сухомлинської [240];

І. Таможської [242] та ін.) дозволив виявити характерні риси методології дослідження.

Сучасні вітчизняні науковці (О. Акімова, М. Сапогов, Д. Матіюк) трактують методологію педагогіки як певну систему знань, яка описує структуру та зміст педагогічної теорії, а також принципи пізнання, шляхи і способи здобуття та використання знань, що стосуються відображення педагогічної реальності. У такій галузі знань вони виділяють три основні групи наукових підходів: загальнонаукові, парадигмальні підходи та інструментальні підходи [10].

Важливим є виділення специфічних особливостей історико-педагогічних досліджень середини ХХ – початку ХХІ століття. До них відносять часовий та територіальний чинники. Перший відповідає за забезпечення інтеграції теорії та історії педагогіки через врахування специфіки досліджуваних процесів певної історичної епохи, другий – визначає приналежність об'єктів історико-педагогічного пошуку до конкретного регіону [10].

Вивчаючи методологію дослідження історико-педагогічного процесу, Л. Ваховський, стверджує, що для розкриття конкретно-наукової методології важливо рухатись від теорії педагогіки до історії, використовуючи характеристики педагогічних понять, процесів і явищ, що стосуються предмета дослідження [22].

У рамках дослідження вивчено напрацювання О. Адаменко, яка розглядає методологічні засади як систему основних принципів та підходів наукового дослідження, що передбачає використання міждисциплінарного підходу і об'єднує теоретичні та методологічні знання з різних галузей [1].

На переконання І. Таможської, саме методолого-теоретичний інструментарій історико-педагогічного дослідження відкриває можливості для формування авторського підходу до інтерпретації історичних явищ, акумулюючи змістову, культурологічну, прогностичну інформацію. Дослідниця вважає, що саме цей підхід дає змогу визначити напрями використання певного досвіду в процесі реформування вищої освіти України [242].

При обґрунтуванні періодизації розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні кінця ХХ – початку ХХІ століття використано напрацювання

Н. Гупана [50] та Л. Зеленської [63]. Науковець Н. Гупан вважав запорукою збалансованої періодизації визначення хронологічних меж, орієнтованих на внутрішню сутність педагогічного феномену [50]. Дослідниця Л. Зеленська зазначала, що методологічною основою для діалектичного осмислення суспільних процесів є принцип історизму, який дозволяє розглядати предмет історико-педагогічного дослідження як еволюційний процес, що перебуває в тісній взаємодії з навколишнім середовищем та іншими об'єктами [63].

Зокрема, О. Сухомлинська визначила низку методологічних підходів, характерних для історико-педагогічних досліджень. До них належать аксіологічний, антропологічний, історико-структурний, парадигмальний, персоналістично-біографічний, порівняльно-зіставний, синергетичний, соціокультурний, формаційний, цивілізаційний та інші підходи, які дозволяють розглянути педагогічні процеси з різних наукових перспектив [240].

Застосовуючи методологію наукових досліджень загального та спеціального характеру, ми розглядаємо розвиток медіакультури викладачів вищої школи в Україні в рамках формальної, неформальної та інформальної освіти як невід'ємну частину системи неперервного професійного розвитку.

Для комплексного вивчення багатоаспектної і міждисциплінарної проблеми у дисертаційному дослідженні доцільним є застосування сукупності наукових підходів: системного, порівняльно-хронологічного, синергетичного та діяльнісного.

Системний підхід надав можливості для створення цілісного уявлення про предмет дослідження, а отже дозволив усебічно проаналізувати розвиток медіакультури викладачів ЗВО як багатогранне явище. Використання цього підходу уможливило виявлення змін в завданнях медіаосвіти для викладачів вищої школи в контексті соціально-політичних і економічних умов.

У дослідженні значну роль відіграв *порівняльно-хронологічний підхід*, який передбачав здійснення аналізу етапів розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні з кінця ХХ століття до початку ХХІ століття з урахуванням соціокультурного та наукового контекстів, а також їх зіставлення з відповідними

процесами в зарубіжних країнах. Використання цього підходу дало змогу простежити основні тенденції та динаміку розвитку медіакультури освітян, виявити спільні та відмінні риси у підходах і стратегіях упровадження медіаосвіти у систему професійного розвитку викладачів ЗВО у національному та міжнародному освітніх просторах.

Синергетичний підхід передбачав аналіз розвитку медіакультури викладачів вищої школи через призму взаємодії різних чинників та компонентів. Цей підхід дозволив вивчити трансформаційні впливи соціальних, культурних, політичних, економічних та технологічних елементів освітньої системи України на медіаосвіту. За допомогою цього підходу відстежено етапи змін, виділено новаторські методи та успішні практики, що сприяють розвитку цієї сфери.

У межах *діяльнісного підходу* професійний розвиток викладачів ЗВО у сфері медіаосвіти відбувається через їх безперервний та ефективний саморозвиток та створення індивідуальних траєкторій підвищення кваліфікації. Науково-педагогічна діяльність має бути спрямована на розвиток медіаграмотності та медіакомпетентності у здобувачів освіти і починатися з усвідомлення необхідності формування власної медіакультури. Згідно з діяльнісним підходом, такий процес включає навчання, трудову діяльність та комунікацію.

Крім того, у межах дослідження було застосовано низку фундаментальних принципів, зокрема:

1) *науковості* – уможливив об'єктивне, достовірне та логічно обґрунтоване дослідження, спрямоване на виявлення сутнісних характеристик, а також встановлення причинно-наслідкових зв'язків між явищами та процесами, що зумовлюють розвиток медіакультури викладачів вищої школи в Україні у межах досліджуваного історичного періоду;

2) *неупередженості* – передбачав всебічний аналіз різноманітних факторів і умов, які впливали на досліджуване явище та забезпечив формування обґрунтованих наукових інтерпретацій історичних, педагогічних, соціокультурних і філософських джерел;

3) *всебічності* – обумовив комплексний підхід до вивчення явища, що дав змогу охопити його соціальні, педагогічні, культурні, інформаційні та психологічні аспекти у їх взаємозв'язку та взаємовпливі;

4) *історизму* – передбачав вивчення явища у контексті конкретно-історичних умов, що впливали на його формування, розвиток та трансформації протягом кінця ХХ – початку ХХІ століття;

5) *єдності історичного та логічного* – полягав у поєднанні історичного аналізу етапів розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні з теоретичним осмисленням, що включало вивчення структури, тенденцій і перспектив його подальшого поширення;

6) *взаємозумовленості зовнішніх і внутрішніх чинників* – сприяв всебічному аналізу чинників як зовнішнього, так і внутрішнього походження, що впливали на розвиток медіакультури викладачів вищої школи в Україні;

7) *наступності* – забезпечив збереження педагогічного досвіду, традицій та наукових ідей минулого в контексті сучасних підходів до розвитку медіакультури викладачів вищої школи;

8) *інтеграції теорії з практикою* – сприяв перенесенню теоретичних напрацювань у практичну діяльність, що забезпечило цілісність неперервного професійного розвитку педагогів в умовах трансформацій освітнього середовища.

Аналізуючи розвиток медіакультури викладачів вищої школи в Україні з використанням означених наукових підходів та принципів, було досліджено основні політичні, соціальні та культурні чинники впливу. Важливими учасниками цього процесу, окрім науково-педагогічних працівників, є також освітні структури, державні установи, ГО, наукові кола та інші інституції.

Окреслення джерельної бази роботи передбачало узагальнення наукових досліджень щодо методології історико-педагогічного пошуку, зокрема праць таких дослідників, як О. Адаменко [1], Л. Ваховського [22], Н. Гупана [50], О. Сухомлинської [240] та ін. Ці роботи стали основою для розроблення власної класифікації джерельної бази в рамках дослідження.

Складність процесів, які окреслюють специфіку розвитку медіакультури викладачів вищої школи визначає те, що це питання не регулюється окремим законом. Усю нормативно-правову базу, що стосується означеного питання можна умовно розділити на декілька типів документів, які регулюють освітнє поле та медіасферу, сюди входять: урядові документи стратегічного рівня, урядові документи та закони у сфері освіти та стратегічні документи, що, як правило, створені академічною спільнотою [85].

Відповідно до проблеми дослідження використані джерела були умовно розподілені на такі групи:

- 1) законодавчі акти та нормативно-правові документи, що регламентують медіаосвітню діяльність в Україні (закони, нормативно-правові акти, урядові постанови, стандарти та ін.);
- 2) інформаційно-аналітичні матеріали, що визначають засади розвитку медіаосвіти в Україні (декларації, стратегії, концепції, рекомендації та ін.);
- 3) офіційні документи міжнародних організацій (Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), Європейського Союзу (ЄС), Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ), Ради Європейського Союзу (Ради ЄС) та ін.), на які орієнтується процес медіаосвіти в Україні;
- 4) наукові розвідки і дослідження вітчизняних та зарубіжних учених щодо медіаосвіти кінця ХХ – початку ХХІ століття (дисертаційні праці, монографічна література, статті, періодика, наукові збірники з проблеми дослідження та ін.);
- 5) електронна документація офіційних сайтів закладів післядипломної педагогічної освіти, ЗВО, закладів неформальної освіти, онлайн-порталів і онлайн-платформ щодо розвитку медіаосвіти в Україні.

Матеріали окреслених груп детально представлені у дослідженні, тому що вони входять до предметного поля аналітичного викладу результатів роботи. Більш докладно схарактеризовано матеріали перших чотирьох груп, опрацювання яких дозволило здійснити глибокий аналіз та зробити відповідні висновки, оскільки вони є ключовими для розуміння основних тенденцій, що виникають у досліджуваній сфері.

До першої групи було віднесено законодавчі акти та нормативно-правові документи, що регламентують медіаосвітню діяльність в Україні (закони, нормативно-правові акти, урядові постанови, стандарти та ін.).

Зазначимо, що до 1990-х років медіаосвіта в Україні значно відставала від інших розвинутих країн. Проте з ухваленням відповідних законодавчих ініціатив ситуація у цій сфері зазнала значних змін.

Наприкінці ХХ століття в Україні питання медіасфери регулювалось через низку правових актів, основними з них стали такі документи, як Закони України «Про інформацію» (1992), «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (1993), «Про науково-технічну інформацію» (1993), «Про телебачення та радіомовлення», (1994), «Про захист інформації в автоматизованих системах» (1994), «Про інформаційні агентства», (1995), «Про зв'язок» (1995), «Про рекламу» (1996), «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» (1997), «Про національну програму інформатизації» (1998); Конституція України (1996) та ін.

Ці документи переважно регулювали основні засади доступу до інформації, діяльність медіа та контроль над інформаційною сферою, забезпечуючи основу для розвитку та функціонування медіаіндустрії. Проте визначення правових засад функціонування інформаційного суспільства в Україні у 1990-х роках стало важливим кроком для подальшого впровадження ІКТ в освіту і науку. Це сприяло формуванню громадської свідомості щодо значущості створення цифрового освітнього середовища, в якому використовуються сучасні медіатехнології.

Медіаосвіта є ключовим елементом для формування держави, здатної адекватно реагувати на виклики інформаційного середовища. На той час особливу роль відігравали законодавчі акти в галузі освіти, зокрема Закон України «Про освіту» (1991), що визначав правову базу для подальшого впровадження медіаосвітніх ініціатив [203].

Докладно про інформатизацію освітнього простору у ЗВО йдеться в Постанові Кабінету Міністрів «Про Державну національну програму (Україна ХХІ століття)» (1993). У ній зазначено, що оновлення навчальних програм ЗВО,

упровадження новітніх педагогічних методів та технологій, підключення України до глобальних комп'ютерних інформаційних мереж є одними зі стратегічних завдань реформування вищої школи [189].

Підґрунтя формування в Україні системи медіаосвіти відображено в низці інших документів, таких як указ Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» (2000), Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми “Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці” на 2006–2010 роки» (2005), Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» (2007).

Так, Державна програма «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті та науці на 2006–2010 роки» (2005) передбачала подальше закріплення основ медіаосвіти в суспільстві, оскільки утверджувала своїми основними завданнями: підвищення інформаційної грамотності громадян; оновлення технічного оснащення освітніх закладів за допомогою передових цифрових технологій; забезпечення відкритого доступу до національних і міжнародних інформаційних ресурсів; організацію стабільного підключення освітніх і наукових установ до мережі «Інтернет»; підвищення кваліфікації та перепідготовки відповідних фахівців; створення та розширення національної науково-освітньої мережі з інтеграцією в європейські наукові мережі та ін. [194].

Важливим документом, що сприяв поширенню елементів медіаосвіти, у тому числі в ЗВО, був Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» (2007). Він передбачав розвиток комп'ютерної та інформаційної грамотності серед населення та формування гармонійно розвинених особистостей через створення загальнодоступних електронних ресурсів; інтеграцію сучасних ІКТ в освітній процес; гарантування інформаційної безпеки; реалізацію концепції «освіта протягом усього життя»; забезпечення інтеграції української освіти, науки та культури в глобальний інформаційний простір та ін. [205].

Безперечно, такі зміни передбачали розвиток у освітян компетентностей, які здатні забезпечити високу якість освітнього процесу, з використанням медіатехнологій та медіазасобів. У цьому контексті медіаосвіта стала важливим інструментом для професійного вдосконалення викладачів вищої школи.

Нова парадигма розвитку вищої освіти в Україні зумовила оновлення змісту освітнього процесу, пошук відповідних форм і методів навчання та розвиток відповідних компетентностей у викладачів ЗВО [122], що забезпечуються актуальністю питання щодо формування медіакультури суспільства у нормативно-правових документах.

Схарактеризовані напрями розвитку вищої освіти в Україні позиціонуються в Законах України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014) та ін. Так, у статтях 8 та 9 Закону України «Про освіту» (2017) наголошується на важливості забезпечення безперервного професійного розвитку фахівців через застосування різних форм здобуття освіти: формальної, неформальної та інформальної. Стаття 12 цього ж закону виокремлює низку основних компетентностей, які є необхідними кожній особистості для ефективного функціонування в суспільстві, а саме: інноваційність, інформаційно-комунікаційна компетентність, навчання впродовж життя, культурна компетентність, критичне та системне мислення та ін. Всі вони є дотичними до медіакультури особистості [202].

У статті 9 Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (2022) визначено одним зі шляхів національно-патріотичного виховання формування критичного мислення та розвиток медіаграмотності [204].

Загалом сучасні закони, які регулюють інформаційне середовище, продовжують визначати основні засади свободи слова, інформаційної безпеки, захисту прав споживачів медіапродукції та запобіганню дезінформації. Так, Закон України «Про медіа» (2023) встановлює вимоги до діяльності медіаорганізацій, впроваджує механізми для боротьби з маніпуляціями в інформаційному просторі, а також забезпечує права на отримання різнобічної і достовірної інформації, вільне її поширення, плюралізм думок та ін. [200].

Закон України «Про Національну програму інформатизації» (2022) забезпечує правові основи подальшого розвитку інформаційної культури суспільства та, крім іншого, передбачає створення рівних умов доступу до ІКТ і покращення рівня знань громадян у цій сфері [201].

Значним підґрунтям для розвитку медіаосвіти є Закон України «Про авторське право і суміжні права» (2023) та проєкт Закону України «Про академічну доброчесність» (2024), адже саме вони визначають порядок доступу, публікування та використання інформації і регулюють правові та етичні засади функціонування медіакультури соціуму, в яких має орієнтуватись викладач ЗВО [186; 187].

У цьому контексті особливого значення набуває вивчення сучасного стану нормативно-правового забезпечення формування та розвитку медіакультури викладачів ЗВО, зважаючи на потребу їх безперервного професійного зростання та інтенсифікацію освітнього процесу у вищій школі.

Національні ініціативи щодо професійного розвитку педагогів містять вимоги до постійного застосування ІКТ та освітніх інновацій у фаховій діяльності [79]. Такі вимоги закріплені у відповідних нормативно-правових документах, які також визначають розвиток медіакультури, що формується у процесі медіаосвіти, одним із пріоритетів в системі неперервного професійного удосконалення. Означені питання окреслені в наказі Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (Мінекономіки України, нині – Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України) від 23 березня 2021 року № 610 «Про затвердження професійного стандарту на групу професій “Викладачі закладів вищої освіти”» [196]; наказах Міністерства освіти і науки України (МОН України) від 4 грудня 2020 року № 1504 «Деякі питання професійного розвитку науково-педагогічних працівників» [55] та від 16 жовтня 2024 року № 1466 «Про затвердження професійного стандарту “Викладач закладу вищої освіти”» [195]; Порядку підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 року № 800 (зі змінами) «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» [178] та інших нормативних актах.

Без сумніву, одними з ключових документів, які формують напрями розвитку освітньої системи, зокрема в сфері медіаосвіти, є постанови, накази та інструкції від МОН України, серед яких наказ «Про проведення Всеукраїнського експерименту з упровадження медіаосвіти в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів України» (2011) [207], лист «Про запровадження вивчення курсу “Основи медіаграмотності в навчальних закладах”» (2013) [192], наказ «Про проведення всеукраїнського експерименту за темою “Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі інтенсивного масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику”» (2017) [208] та ін.

Наприклад, у листі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (нині – МОН України) від 29 березня 2013 року № 1/9-226 «Про запровадження вивчення курсу “Основи медіаграмотності в навчальних закладах”» запропоновано ввести відповідний курс в закладах освіти, у тому числі у ЗВО педагогічного спрямування, до вибіркової частини освітньо-професійних програм, а в закладах післядипломної педагогічної освіти – в програми підвищення кваліфікації [192].

Так, у наказі МОН України «Про проведення всеукраїнського експерименту “Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі інтенсивного масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику”» (2017) особливе значення надавалось формуванню та розвитку медіакомпетентності серед педагогічних кадрів та здобувачів освіти педагогічних і психологічних спеціальностей [208].

Державні інституції активно сприяють просуванню ідей медіаграмотності в освітньому середовищі. У листі Міністерства культури та стратегічних комунікацій України (МКСК України) від 27 червня 2025 року № 06/11/6336-25 наголошено на важливості реалізації положень Стратегії розвитку медіаграмотності (2024), зокрема через популяризацію ресурсів, корисних для освітян. Серед таких інструментів: матеріали Національного проєкту з медіаграмотності «Фільтр», онлайн-курс «Very Verified» та програма підвищення кваліфікації за курсом «Very Verified 2.0», які можуть бути ефективно використані під час розвитку медіакультури викладачів ЗВО [206].

Отже, наприкінці ХХ століття, в умовах становлення держави, упровадження медіаосвіти відбувалося поступово, через комп'ютеризацію ЗВО, підвищення інформаційної культури учасників освітнього процесу, інтеграцію ІКТ в освітній процес. Це стало основою для подальшого упровадження цифрових технологій в освіту і сприяло розвитку медіаосвітніх ініціатив у наступні десятиліття, а також запровадженню реформ системного характеру на законодавчому рівні.

До другої групи було віднесено концептуальні та стратегічні документи, що визначають засади розвитку медіаосвіти в Україні (декларації, стратегії, концепції, рекомендації та ін.).

Важливим документом, що визначав на початкових етапах становлення держави основні засади функціонування суспільства інформаційної епохи, був Закон України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» (1998). Концепція акцентувала увагу на розвитку інформаційних ресурсів, впровадженні інформатизації у важливі сектори економіки та національної безпеки, а також на створенні державної інформаційної інфраструктури для підтримки таких сфер, як наука, освіта, культура, охорона здоров'я та ін. Цей документ став основою для подальшого впровадження елементів медіаосвіти в освітній процес [199].

Актуальність формування медіакультури в українському суспільстві висвітлюється також у інших засадничих документах, таких як Доктрина інформаційної безпеки України (2017) [190], Стратегія національної безпеки України (2020) [213] та Стратегія інформаційної безпеки (2021) [212], що визначають основні принципи та засади захисту інформаційного простору держави і сприяють підвищенню рівня медіаграмотності у суспільстві.

У Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (2015) [214] та «Цілях сталого розвитку України на період до 2030 року» (2019) [219] одними з пріоритетів визначено розбудову якісної освіти та заохочення навчання впродовж усього життя для всіх громадян.

Усі ці документи свідчать, що медіакультура та критичне мислення, виступаючи в ролі потужних ресурсів розвитку особистості, забезпечують

адаптацію до швидкозмінних умов сучасного життя та дозволяють здійснювати професійну діяльність в інформаційному суспільстві [38].

Українське законодавство акцентує увагу на важливості становлення особистостей, які здатні свідомо діяти та орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі. Цю ідею підтримують і конкретизують низка стратегічних документів. Зупинимось на деяких з них, які найбільше пов'язані з темою дослідження. Так, наприклад, у Концепції освіти дорослих в Україні (2011) наголошено на важливості формування цілісної та гнучкої національної системи освіти для сучасних фахівців, яка охоплює формальну, неформальну та інформальну освіту і спрямовується на розвиток та задоволення освітніх потреб особистості [102, с. 2]. Окреслені в ній принципи узгоджуються з сучасними тенденціями розвитку медіаосвіти.

Відповідно до положень Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013), післядипломна освіта відіграє ключову роль у забезпеченні якісного професійного зростання працівників освітньої сфери. Її мета полягає в створенні ефективної системи безперервної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічного, науково-педагогічного і управлінського персоналу, що сприяє їх всебічному професійному розвитку [161].

Питання медіаосвіти може бути виокремлене в межах загальних пріоритетних цілей, визначених у Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки (2022). Окреме значення має завдання щодо забезпечення високої якості освітньо-наукової діяльності та підвищення конкурентоспроможності вищої освіти через оновлення її змісту. Воно спрямовано на задоволення зростаючих потреб у розвитку інноваційного, системного та критичного мислення, а також сучасних професійних компетентностей у здобувачів освіти шляхом забезпечення гнучких освітніх траєкторій [216]. Саме медіаосвіта колективу ЗВО в умовах цифрових трансформацій може стати важливим інструментом для формування у здобувачів освіти медіакомпетентності, а також сприяти вдосконаленню навичок ефективного використання медіаресурсів у професійній діяльності.

Медіакультура викладачів вищої школи є ключовим чинником у процесі формування медіаграмотності здобувачів освіти, адже саме педагог задає модель критичного та відповідального ставлення до інформації. Так, у Національній молодіжній стратегії до 2030 року (2021) наголошено на необхідності формування в молоді комплексу компетентностей, які забезпечать реалізацію особистісного і професійного потенціалу та сприятимуть їх успішній інтеграції у суспільне життя. До таких компетентностей віднесено також медіаграмотність [159].

Застосування інноваційних підходів у навчанні створює умови для інтенсифікації освітнього процесу, покращує якість засвоєння знань, а отже, зумовлює потребу у високому рівні медіакультури серед освітян. Національні орієнтири щодо створення інформаційного науково-освітнього простору та модернізації освітньої інфраструктури через впровадження цифрових рішень та ІКТ окреслено, зокрема, у Стратегії розвитку інформаційного суспільства (2013) [217], Концепції розвитку електронного урядування в Україні (2017) [103], Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки (2018) [105], проєкті «Цифрова адженда України – 2020» [257], Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні (2020) [106] та Концепції розвитку цифрових компетентностей (2021) [215].

Концепція розвитку педагогічної освіти (2018) також акцентує увагу на необхідності систематичного підвищення кваліфікації педагогічних працівників та безперервного професійного розвитку, які будуть орієнтовані на формування та удосконалення інформаційно-комунікаційних умінь, медіаграмотності, компетентностей щодо інформаційної безпеки, кібербезпеки, загальнопрофесійних компетентностей та ін. [193].

Цифрова трансформація системи освіти і науки розглядається як ключовий напрям модернізації національної інфраструктури знань. Вона охоплює питання щодо створення інтегрованого цифрового освітнього середовища, розвитку цифрової інфраструктури, підвищення рівня цифрової компетентності всіх учасників освітнього процесу, автоматизації управлінських і освітніх процесів та ін. На виконання цих завдань спрямований проєкт Концепції цифрової

трансформації освіти і науки на період до 2026 року (2021), який передбачає стратегічне планування цифрових змін в освітньо-науковій сфері [99].

Усвідомлюючи важливість формування сучасних компетентностей серед педагогічних працівників різних ланок освіти, українськими експертами, на виконання Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року № 167-р «Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації» [215], було розроблено проєкт концептуально-референтної «Рамки цифрової компетентності педагогічного й науково-педагогічного працівника» [98], яка містить детальний опис 5 сфер, 22 компонентів та 5 рівнів володіння цифровою компетентністю. У межах такого підходу інформаційна грамотність та медіаграмотність розглядаються як складові цифрової компетентності.

Упровадження медіаосвіти в Україні супроводжується поступовим розвитком інструктивно-нормативної бази, координацію якої здійснює Національна академія педагогічних наук України (НАПН України) [31].

Основним документом щодо розповсюдження медіаосвіти в Україні залишається Концепція впровадження медіаосвіти в Україні від 20 травня 2010 року [101] та нова редакція, що визначає основні періоди її реалізації до 2025 року, затверджена 21 квітня 2016 року НАПН України [100].

Аналіз матеріалів свідчить, що питання поширення медіаосвіти в українському суспільстві висвітлено в Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2016) досить детально. Проте вона ще не була затверджена як нормативно-правовий документ, тому не стала частиною правового поля.

Концепція визначає своєю головною метою сприяння розбудові в Україні ефективної системи медіаосвіти, що розглядається як ключова умова зміцнення гуманітарної безпеки держави, сприяння розвитку громадянського суспільства, а також як інструмент протидії зовнішнім інформаційним загрозам. Така система має забезпечити комплексну підготовку дітей і молоді до безпечного та свідомого функціонування в медіапросторі, а також формування МІГ та медіакультури громадян [100, с. 6]. Вона спрямована на визначення основних засад створення в

Україні такої системи та забезпечення її інтеграції в педагогічну практику на всіх рівнях освіти [100, с. 7].

У оновленій редакції концепції акцентовано увагу на потребі розвитку різних форм медіаосвіти, зокрема предметно орієнтованої професійної медіаосвіти, інтегрованої медіаосвіти та ін. [100, с. 14–15]. Документ також виокремлює одними з основних напрямів медіаосвітньої діяльності в Україні медіаосвіту дорослих та неформальну медіаосвіту як форми безперервної освіти, що здатні забезпечити особистісний та професійний розвиток [100, с. 15].

Зараз в Україні здійснюється поетапна перевірка результативності вітчизняної моделі медіаосвіти, відбувається впровадження медіатехнологій в освітній процес закладів освіти, збільшується кількість проєктних ініціатив з підготовки нового покоління медіапедагогів. Тому проблемами, що потребують нагального вирішення, залишаються: визнання медіаосвіти в нормативно-законодавчому полі важливою частиною сучасної освітньої галузі та медіасфери, визначення механізмів її функціонування та окреслення основних державних органів, що опікуватимуться її поширенням у суспільстві [85].

У законодавчому полі неодноразово здійснювались кроки до створення державної концепції розвитку медіаосвіти. Так, наприкінці 2021 – на початку 2022 року тривала робота над Стратегією з медіаграмотності. І у 2024 році Міністерство культури та інформаційної політики України (нині – МКСК України) презентувало Стратегію розвитку медіаграмотності на період до 2026 року [238, с. 20].

Крім того, існує тісний взаємозв'язок між рівнем цифрової грамотності та медіаграмотністю, що відображає тенденцію до синхронізації розвитку медіаосвітнього руху з сучасними трендами цифровізації. Така інтеграція зумовила необхідність розроблення нової Концепції цифрової медіаосвіти. Науковці Л. Найдьонова та М. Найдьонов наголошують, що її основною метою є об'єднання зусиль у трьох ключових площинах: безпековій, світоглядній та економічній [152].

У 2024 році НАПН України спільно з Інститутом соціальної та політичної психології НАПН України презентували нову Концепцію цифрової медіаосвіти воєнного і поствоєнного суспільства (редактор – Л. Найдьонова). У документі

зосереджено увагу на важливості консолідації існуючих ініціатив у сфері МІГ та цифрової грамотності шляхом інтеграції громадських рухів, що діють в Україні, задля посилення їх ефективності через синергетичну взаємодію. Це положення є особливо актуальним для формування медіакультури викладачів ЗВО [107, с. 4].

Загалом стратегічні та концептуальні документи України сприяють поширенню медіаосвіти для викладачів вищої школи. Вони орієнтовані на підвищення рівня критичного мислення та медіаграмотності серед громадян, особливо в умовах дезінформації та цифрових маніпуляцій.

До третьої групи відносимо офіційні документи міжнародних організацій (ЮНЕСКО, ЄС, ПАРЄ, Ради ЄС та ін.), на які спирається процес медіаосвіти в Україні.

Становлення та розвиток медіаосвіти в Україні значною мірою орієнтується на ключові міжнародні документи, які визначають загальносвітові підходи до формування медіакультури суспільства. Зокрема, важливими орієнтирами є Грюнвальдська декларація з медіаосвіти (1982), що визнала на глобальному рівні медіаосвіту як необхідну складову сучасної освіти. У 1989 році була ухвалена «Резолюцію з медіаосвіти і нових технологій», де акцентовано увагу на необхідності адаптації освітніх систем до нових інформаційних викликів. Подальший розвиток концептуальних засад відбувся під час Тулузької конференції «Нові напрями в медіаосвіті» (1990), Віденської конференції «Освіта для медіа та цифрового століття» (1999) та Севільської конференції «Медіаосвіта молоді» (2002), де підкреслювалась потреба у формуванні критичного мислення та здатності до усвідомленого сприйняття інформації [183, с. 82–85].

Засади розвитку МІГ, що знаходять відображення в українських нормативно-правових актах, ґрунтуються на положеннях низки міжнародних документів, зокрема Празької декларації про створення інформаційно грамотного суспільства (2003), Олександрійської декларації щодо інформаційної грамотності та навчання протягом усього життя (2005), Ризьких рекомендацій щодо медіаінформаційної грамотності в мінливому медіаінформаційному ландшафті (2016) [183, с. 85–86], а також Молодіжної декларації про медіаінформаційну грамотність (2016).

Крім того, вагомий внесок у формування напрямів медіаосвіти в Україні здійснюють офіційні міжнародні документи, серед яких варто відзначити такі: Рекомендація ПАРЄ Комітету Міністрів і урядам країн-учасниць щодо сприяння практиці медіаосвіти та інструментам у суміжних галузях (2015), Резолюція ПАРЄ «Роль освіти в епоху цифрових технологій: від “цифрових аборигенів” до “цифрових громадян”» (2019) та ін. [183, с. 97–98].

Основні положення Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2016) були розроблені на основі міжнародних документів, зокрема Паризької програми-рекомендацій з медіаосвіти ЮНЕСКО (2007), резолюції Європарламенту щодо медіаграмотності у цифровому світі (2008) [280], Феської декларації ЮНЕСКО з медіаінформаційної грамотності (2011) та Паризької декларації ЮНЕСКО з медіаінформаційної грамотності в цифрову епоху (2014) [100, с. 6].

У контексті формування медіакультури викладачів ЗВО України важливо враховувати міжнародні нормативні документи, що регулюють розвиток цифрової компетентності та медіакомпетентності особистості. Це зумовлено тим, що в європейському науковому просторі спостерігається тенденція до інтеграції питань цифрової грамотності та медіаосвіти. Так, наприклад, формування сучасної нормативно-документальної бази для розвитку системи медіаосвіти в Україні відбувається з урахуванням положень Європейської рамки цифрової компетентності для громадян («The Digital Competence Framework for Citizens» або DigComp) та її адаптованих варіантів, що забезпечує відповідність національного підходу сучасним європейським стандартам у сфері цифрової освіти та медіаосвіти.

Європейський документ «Рамка для розвитку та розуміння цифрової компетентності в Європі» («DIGCOMP: A Framework for Developing and Understanding Digital Competence in Europe») був вперше оприлюднений у 2013 році як стратегічний матеріал для розвитку цифрових навичок населення [289]. У подальшому відбулося його суттєве концептуальне оновлення, що знайшло відображення у версіях «DigComp 2.0» (2016) [300], «DigComp 2.1» (2017) [269] та «DigComp 2.2» (2022) [299]. Такі рамкові орієнтири були визнані невід’ємною

складовою Європейського освітнього простору, оскільки вони визначають спільні підходи до забезпечення якості освіти.

Спираючись на положення попередніх документів, у 2017 році європейська спільнота розробила спеціалізовану рамку для педагогічних працівників «Рамка цифрової компетентності для освітян» («European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu»), яка визначає ключові напрями розвитку цифрової компетентності педагогів та слугує орієнтиром для їх професійного удосконалення у цифровому освітньому середовищі [290].

У межах реалізації проєкту ЄС «Рамкова структура цифрових компетентностей для українських учителів та інших громадян (dComFra)», ініційованого відповідно до наказу МОН України від 15 березня 2019 року № 366, було підготовлено низку нормативних і методичних матеріалів [211]. Серед них особливе значення має документ, що визначає концептуальні засади формування цифрових умінь освітян – «Концептуально-референтна Рамка цифрової компетентності педагогічних й науково-педагогічних працівників» (2021) [98].

Розроблення національних стандартів цифрових компетентностей громадян здійснювалося на основі провідних європейських підходів. Зокрема, за основу були взяті такі документи, як «DigComp 2.1» та «DigCompEdu». Крім того, важливу роль відіграла адаптована до українського контексту модель – «Рамка цифрової компетентності для громадян України» («DigComp UA») [98].

Також у вересні 2022 року Україна офіційно приєдналася до програми ЄС «Цифрова Європа» (2021–2027), уклавши відповідну угоду про співпрацю [209]. Подібні кроки відкривають шлях до активного використання цифрових інструментів в освітньому процесі та стимулюють професійне зростання викладачів ЗВО у сфері цифрової грамотності та медіаграмотності.

Визначальним орієнтиром для цифрової трансформації освіти на найближчі роки в ЄС, а відтак і в Україні, є «План дій цифрової освіти на 2021–2027 роки» («Digital Education Action Plan 2021–2027»), ухвалений Європейською Комісією у 2020 році [277]. План визначає напрями дій у відповідь на виклики цифрової епохи. Документ також наголошує на важливості створення сприятливих умов і

забезпечення системної підтримки безперервного професійного розвитку педагогічних працівників у сфері цифрових технологій [80].

У 2023 році, на виконання положень «Плану дій цифрової освіти на 2021–2027 роки», Рада ЄС ухвалила два ключові документи, спрямовані на подальший розвиток цифрової трансформації освіти. Зокрема, це «Рекомендація Ради ЄС щодо ключових сприятливих факторів для успішної цифрової освіти та навчання» («Council Recommendation on the key enabling factors for successful digital education and training») [272] та «Рекомендація Ради ЄС щодо покращення формування цифрових навичок та компетентностей в освіті та навчанні» («Council Recommendation on improving the provision of digital skills and competences in education and training») [273]. Ці документи окреслюють стратегічні підходи до формування та розвитку цифрових екосистем у закладах освіти, сприяють підвищенню цифрової компетентності педагогів, а також передбачають створення умов для забезпечення доступної та якісної цифрової освіти.

У епоху стрімкого цифрового розвитку та зростання інформаційних загроз, зокрема дезінформації, значущість медіакультури викладачів ЗВО зростає. Одним із ключових міжнародних орієнтирів у цьому напрямі стала також «Сеульська декларація про медіаінформаційну грамотність для всіх і за загальної участі: захист від дезінфодемії», яку опублікувала ЮНЕСКО у 2020 році [297]. У декларації наголошується на критичному значенні формування умінь аналізу інформації, розвитку критичного мислення та здатності розпізнавати маніпулятивний контент на всіх рівнях освіти [80].

Одним із важливих документів, що визначає сучасні підходи до професійної діяльності педагогів в умовах цифрового середовища, є «Рамка компетентності в галузі ІКТ для вчителів» від ЮНЕСКО («The ICT Competency Framework for Teachers»), що була опублікована у 2018 році. Вона наголошує на необхідності поєднання педагогічної майстерності з уміннями, що стосуються медіа- та цифрової грамотності, які стають ключовими для ефективного викладання у цифрову епоху. Для українських викладачів вищої школи документ може слугувати цінним орієнтиром у формуванні власної медіакультури [298].

У контексті формування медіакультури громадян України особливої актуальності набувають стратегічні орієнтири ЄС, зокрема положення, викладені в програмному документі від 2021 року «Цифровий компас 2030: європейський шлях у цифрове десятиліття» («2030 Digital Compass the European way for the Digital Decade») та Рішенні Європейського Парламенту та Ради ЄС від 2022 року «Про створення “Політичної програми цифрового десятиліття до 2030 року”» («The Digital Decade Policy Programme 2030») [278; 279]. Ці документи визначають шляхи створення багатонаціональних проєктів, можливості щодо розширення прав громадян та бізнесу за допомогою цифрової трансформації і ключові цифрові пріоритети, серед яких важливе місце посідає розвиток цифрових навичок та компетентностей, включаючи медіаграмотність [80].

Означені питання співзвучні з потребами української системи вищої освіти, де викладачі ЗВО мають виступати не лише носіями знань, а й активними суб'єктами цифрового та медіаосвітнього просторів. Орієнтація на європейські стандарти дозволяє інтегрувати підходи до розвитку особистісної медіакультури у вітчизняну педагогічну практику.

Матеріали *четвертої групи* становлять наукові розвідки і дослідження вітчизняних та зарубіжних учених щодо медіаосвіти кінця ХХ – початку ХХІ століття (монографічна література, статті, періодика, наукові збірники з проблеми дослідження та ін.).

У сучасній українській науковій літературі активно досліджується взаємодія медіа та суспільства, зокрема у контексті впровадження медіаосвітніх підходів у закладах освіти. Особливий акцент робиться на розробці теоретичних засад медіаосвіти, аналізі соціально-психологічних умов її впровадження, а також на методологічних стратегіях інтеграції медіаосвітніх елементів у освітні процеси. Значна увага приділяється питанням підвищення рівня медіакомпетентності та формування медіакультури педагогічних працівників. Крім того, вивчаються історико-педагогічні умови розвитку медіаосвіти в Україні.

Оскільки дослідження у цій сфері охоплюють кілька ключових напрямів, які відображають складність і багатовимірність процесу становлення медіаосвіти в

освітньому середовищі, це дозволяє виділити у цій групі декілька проблемно-тематичних підгруп.

До першої відносимо дослідження присвячені проблемі історії розвитку медіаосвіти.

Багато науковців досліджують розвиток медіаосвіти через призму історичного підходу, зокрема М. Коропатник [108–110], О. Куценко [114], О. Мороз [143] та ін.

Ретроспективний аналіз розвитку медіаосвіти в Україні значно актуалізувався протягом останніх років. Особливістю сьогоденного етапу вивчення медіаосвіти є те, що аналіз її теоретико-методичних і методологічних засад в науковому дискурсі розвивається паралельно із процесом міждисциплінарного осмислення медіа [57]. Водночас варто підкреслити, що вітчизняними дослідниками практично не проводився системний аналіз досвіду та специфіки організації медіаосвіти для викладачів вищої школи в Україні. Це зумовлено, насамперед, інноваційним характером впровадження медіаосвіти.

Важливим джерелом для наукового пошуку з досліджуваної проблеми є тематичні статті, опубліковані в численних українських наукових журналах, серед яких: «Актуальні питання гуманітарних наук» [163], «Вища освіта України» [168], «Інноваційна педагогіка» [76; 92; 242], «Освітологічний дискурс» [31; 143], «Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи» [34], «Педагогічний альманах» [52; 265], «Педагогіка вищої та середньої школи» [20], «Проблеми освіти» [90], «Нова педагогічна думка» [122; 156; 263] та ін.

Актуальність запровадження медіаосвіти в українському освітньому середовищі обґрунтовується в працях М. Коропатника, який досліджує системні чинники, що зумовлюють потребу формування медіакомпетентності особистості в умовах інформаційного суспільства. У своїх працях автор аналізує періоди становлення медіаосвіти крізь призму історичного розвитку масмедіа, педагогічні підходи та ідеї провідних освітян щодо використання комунікаційних технологій у освітньому процесі, трансформації медіаосвітніх концепцій та ін. [108].

Окремі праці автора зосереджені на аналізі теоретичних основ, історичних витоків та практичних умов реалізації медіаосвіти в системі післядипломної педагогічної підготовки з урахуванням регіонального контексту [110].

Трансформація теоретико-методологічних засад медіаосвіти також є предметом активного наукового обговорення. Так, О. Мороз у своїх працях ґрунтовно аналізує основні теорії і концепції реалізації медіаосвіти. Авторка також розкриває еволюцію поглядів науковців щодо визначення сутності цього явища, простежуючи історичні витoki та розвиток основних понять, які лягли в основу сучасного тлумачення медіаосвітніх процесів [143].

Важливе значення для вивчення процесів становлення та розвитку медіаосвіти в Україні мають дослідження О. Куценко, в яких проаналізовано витoki формування медіаосвітніх практик, починаючи з ХХ століття, діяльність вітчизняних «медіашкіл», участь освітніх інституцій та професійних асоціацій у цих процесах, а також еволюцію завдань медіаосвіти [114].

У серпні 2016 року експертна група АУП оприлюднила «Дорожню карту з медіаосвіти та медіаграмотності в Україні», що відображає основні результати, перешкоди, рекомендації та перспективи просування медіаосвіти в державі [3]. Подібні дослідження сприяють зосередженню уваги на актуальному етапі та викликах формування системи медіаосвіти.

Друга підгрупа охоплює роботи, що фокусуються на питаннях медіаосвіти в рамках міждисциплінарних досліджень. Зокрема, сюди входять як монографії, так і дисертаційні праці.

Так, наприклад, у матеріалах наукового семінару «Соціально-психологічні проблеми медіаосвіти: від медіабезпорадності до медіазалежності» (2007), опублікованих під редакцією Л. Найдьонової, розглядаються різноманітні форми інформаційно-психологічного впливу на особистість, а також питання його наслідків. У збірнику представлено структурні моделі медіаосвіти. Ці напрацювання можуть стати теоретичною основою для розробки курсів медіаосвіти та сприяти підвищенню рівня медіакультури викладачів ЗВО [123].

Інформаційний бюлетень «Медіакультура населення України» (2008) містить результати загальнонаціонального соціологічного дослідження, проведеного в листопаді – грудні 2007 року Лабораторією психології масової комунікації та медіаосвіти Інституту соціальної та політичної психології НАПН України. Опитування охопило всі регіони України і різні категорії населення. Дослідження було спрямоване на виявлення рівня сформованості медіакультури громадян, а також на аналіз впливу родини та школи на здатність молоді орієнтуватися в складному інформаційному середовищі сучасного суспільства. Отримані дані становлять цінний ресурс для науковців, педагогів і викладачів ЗВО [132].

У контексті осмислення інформаційних впливів на особистість особливої уваги заслуговують праці, присвячені проблемам медіапсихології. Зокрема, у підручнику Л. Найдьонової «Медіапсихологія: основи рефлексивного підходу» (2013) розглядаються питання впливу медіасередовища на свідомість людини та окреслюються механізми рефлексивного сприйняття інформації. Авторка акцентує увагу на важливості усвідомленого ставлення до інформаційних потоків, що є особливо актуальним для педагогічних працівників, які мають не лише орієнтуватися в складному інформаційному просторі, а й здійснювати професійну діяльність в умовах постійної медіатизації освітнього процесу [149].

Монографія «Медіапсихологія: на перетині інформаційного та освітнього просторів» (2014), підготовлена колективом авторів (О. Баришполец, О. Вознесенська, О. Голубєва, Г. Мироненко, Л. Найдьонова, Н. Обухова, Н. Череповська), зосереджена на питаннях, що стосуються проблематики медіаосвіти у контексті формування медіакультурної ідентичності особистості. У роботі медіапсихологія представлена як міждисциплінарна сфера, що поєднує теоретичні та прикладні здобутки психологічної науки та соціальних комунікацій. Вона виконує роль концептуальної платформи для розвитку медіаосвіти. Основний акцент у дослідженні зроблено на найбільш дискусійних аспектах взаємодії медіа та освітнього простору. Здійснено всебічний аналіз провідних теоретичних підходів до роботи з медіа, а також окреслено базові принципи, що лежать в основі педагогічного та медіаосвітнього впливу на особистісний розвиток [139].

Серед праць, що становлять окремий напрям у дослідженні медіаосвіти, вирізняється монографія «Медіакультура в контексті міждисциплінарних досліджень» 2017 року (І. Абрамова, А. Баранецька, В. Березенко, І. Бондаренко, Н. Виговська, Н. Габор, К. Доценко та ін.), яка висвітлює як теоретичні засади, так і практичні аспекти функціонування медіа у сучасному суспільстві та ключові аспекти медіакультури як соціокультурного феномену. Окрема увага приділена геополітичним вимірам інформаційної безпеки в медіасередовищі [131].

Дисертаційне дослідження М. Осюхіної «Медіа- та інформаційна грамотність як складова сучасних інформаційно-комунікаційних обмінів (національна концепція у контексті світового досвіду)» становить вагомий внесок у формування теоретико-методологічного підґрунтя для розуміння медіаграмотності як складової сучасних інформаційно-комунікаційних процесів. У роботі розкрито сутнісні характеристики ключових понять медіаосвітнього напрямку, проаналізовано поточний стан формальної та неформальної медіаосвіти в Україні, здійснено критичний аналіз концепцій медіаосвіти та ін. [172].

Актуальні психолого-педагогічні та соціально-психологічні засади впровадження медіаосвіти за сучасних реалій функціонування українського суспільства, зокрема в контексті інформаційного протистояння в умовах гібридної війни, викладені в колективній монографії «Соціально-психологічні та психолого-педагогічні засади організації медіаосвіти молоді» (2022). У дослідженні акцентовано увагу на теорії саморегуляції особистості у медіапросторі, а також на ключових аспектах індивідуалізації процесу медіаосвіти. Окремий розділ присвячено аналізу ефективних моделей медіаосвітньої практики, зокрема на основі напрацювань всеукраїнського експерименту в цій сфері [237].

Цінним є практичний досвід щодо шляхів подолання сучасних викликів медіаосвіти, представлений у методичних напрацюваннях «Інноваційні психологічні засоби розвитку медіаосвіти в умовах екстремальної дистанційності війни» (2023) [67] та «Розвиток медіаосвіти в територіальній громаді: шляхи подолання психологічних наслідків війни» (2023) [150]. У них висвітлено шляхи

подолання труднощів, зумовлених війною, та окреслено нові підходи до підтримки психоемоційного стану учасників освітнього процесу через медіаосвітні практики.

У сучасних умовах суспільних трансформацій питання розвитку медіакультури освітян України потребує перегляду та адаптації освітніх підходів. Зростає потреба в інтеграції таких педагогічних стратегій, які б враховували нові соціокультурні реалії та сприяли розвитку критичного мислення та умінь щодо інформаційної безпеки в освітньому процесі. На цьому тлі вітчизняні науковці та практики активно пропонують ефективні методичні рішення. Зокрема, у збірнику навчальних програм «Наскрізна медіаосвіта в умовах війни» (2023) окреслено шляхи впровадження інтегрованої медіаосвіти в українську освітню систему як одного з важливих чинників підтримки професійної стійкості педагогів [153].

Третю підгрупу складають вітчизняні наукові роботи, які присвячені дослідженню історії медіаосвіти в міжнародному контексті (Канада, Велика Британія, Сполучені Штати Америки (США), Польща та ін.).

Досвід формування медіаграмотності в освітніх системах інших країн становить значну цінність для розбудови вітчизняної медіаосвіти. Зокрема, у дисертаційному дослідженні С. Шумаєвої (2006), присвяченому розвитку масмедійних навчальних технологій у закладах середньої освіти США, окреслено провідні концептуальні підходи до впровадження медіаосвіти в американській педагогічній практиці. Авторка наголошує, що активне застосування масмедійних освітніх технологій не лише оптимізує освітній процес, а й відіграє важливу роль у соціалізації здобувачів освіти [262].

У дисертаційному дослідженні «Тенденції розвитку медіаосвіти у США та Канаді» (2021) Г. Головченко висвітлює становлення, еволюцію та провідні тенденції медіаосвіти в зарубіжних країнах у контексті глобалізаційних процесів у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття. Значущість цього дослідження полягає у тому, що в ньому представлено науково обґрунтовані методичні рекомендації, спрямовані на перспективний розвиток медіаосвіти в Україні [36].

У контексті розвитку формальної та неформальної медіаосвіти Г. Головченко запропонував низку практичних рекомендацій. Особливе місце серед них займають

положення, що стосуються підготовки та професійного розвитку викладачів вищої школи, з акцентом на формування їх медіакультури та медіакомпетентності:

- запровадити обов'язковий навчальний курс з медіаосвіти для всіх педагогічних спеціальностей, доповнений практичними заняттями та тренінгами;
- стимулювати участь науково-педагогічних і педагогічних працівників у створенні навчально-методичного забезпечення з медіаосвіти;
- заохочувати до перегляду традиційних методів, форм та технологій навчання з урахуванням динамічного розвитку ІКТ і цифрових медіа;
- розробити та впровадити спецкурс «Медіа та інформаційна грамотність» до освітніх програм з підвищення кваліфікації в інститутах післядипломної педагогічної освіти (ІППО);
- популяризувати авторські програми занять з медіаосвіти, поширювати успішний педагогічний досвід, зокрема через професійні інтернет-спільноти, асоціації, ГО та ін. [36, с. 401–403].

Істотне значення у дослідженні має монографія «Медіаосвіта учнів у шкільництві англomовних країн» (2020) Н. Приходькіної [183] та її дисертація на здобуття ступеня доктора педагогічних наук «Тенденції розвитку медіаосвіти учнів у закладах середньої освіти розвинених англomовних країн» (2021) [185].

У означених працях представлено системний аналіз проблематики медіаосвіти як у вітчизняному, так і в зарубіжному науковому дискурсі; проаналізовано основні вектори досліджень у цій сфері; окреслено процеси становлення та розвитку медіаосвіти у школах Австралії, Великої Британії, США та Канади; здійснено ретроспективний огляд етапів розвитку медіаосвіти, що дозволив авторці окреслити ключові тенденції та закономірності формування медіакомпетентності в учнів означених країн. Крім того, обґрунтовано можливості адаптації та впровадження ефективних підходів, що застосовуються в англomовних країнах, в контексті модернізації медіаосвітньої діяльності в Україні [183; 185].

У межах дослідження медіакультури викладачів вищої школи України варто звернути увагу на дослідження М. Деренюк (2024), яке присвячене розвитку

медіаосвіти у ЗВО України та Польщі впродовж 1990-х – 2020-х років. Авторка провела комплексний історико-порівняльний аналіз і запропонувала періодизацію розвитку медіаосвіти означених країн. У роботі розкрито зміст, методи та форми медіаосвітньої підготовки. Особливо актуальними є окреслені напрями інтеграції українського та польського досвіду, які можуть бути ефективно адаптовані для підвищення рівня медіакультури науково-педагогічних працівників [53].

Четверта підгрупа включає роботи, які зосереджені на теорії та практиці медіаосвіти, у тому числі на формуванні медіакультури особистості.

Багато українських дослідників, зокрема О. Баришполець [14; 133; 139], Л. Найдьонова [67; 100; 107; 133; 137; 139; 147; 149–153; 237;], Г. Онкович [16; 128; 130; 166; 168–170], Н. Череповська [139; 237; 258] та багато інших, зосередили свої наукові розвідки на аналізі психолого-педагогічних аспектів медіаосвіти.

У наукових працях В. Білецького, Г. Онкович і А. Онкович, підкреслюється, що впровадження медіаосвітніх технологій у професійну підготовку передбачає інтеграцію як традиційних ЗМІ, так і сучасних медіа. Такий підхід забезпечує високу якість освітнього процесу, а також ефективний обмін, збереження та оброблення інформації [16; 169]. Це має особливе значення для розвитку медіакультури викладачів вищої школи.

У дослідженнях А. Литвина розкрито теоретичні основи медіаосвіти, а також схарактеризовано її змістове наповнення та особливості організації в системі професійної підготовки [118].

Значний обсяг наукових і методичних досліджень з тематики медіаосвіти опубліковано у збірниках матеріалів науково-методичних конференцій, які регулярно виходять за сприяння АУП. Ці видання відіграють важливу роль у поширенні сучасних підходів до медіаосвіти, оскільки презентують результати досліджень, практичні розробки педагогів, а також сприяють формуванню середовища однодумців у сфері розвитку медіакультури [112; 179–181; 241].

Актуальні навчально-методичні посібники відіграють важливу роль у підтримці викладачів ЗВО у процесі опанування основ медіаосвіти та розвитку власної медіакультури. Зокрема, у 2023 році було опубліковано посібник

«Медіаосвіта та медіаграмотність», який орієнтований на викладання однойменного навчального курсу у ЗВО [135].

Значущим внеском у становленні та розвитку медіаосвіти в Україні є публікація спеціалізованих словників, присвячених термінологічному упорядкуванню та осмисленню ключових понять у сфері медіакультури. У 2014 році було опубліковано «Український словник медіакультури» авторства О. Баришпольця. Це одне з перших вітчизняних видань, присвячених систематизації ключових термінів і понять у сфері медіакультури. Словник виконує важливу функцію у формуванні спільного поняттєвого поля для науковців і педагогів, які працюють у галузі медіаосвіти [14].

Пізніше, у 2018 році, було видано навчальний посібник «Словник-довідник з медіаосвітньої діяльності» (автори – А. Пругіна та Л. Бірюк). У словнику представлено комплекс основних понять, пов'язаних із сучасною медіаосвітою. Посібник може стати цінним ресурсом для викладачів вищої школи, сприяючи розширенню їх професійної ерудиції та підвищенню рівня медіакультури [176].

Усі ці публікації становлять важливу методичну та концептуальну основу для діяльності викладачів ЗВО. У них представлено сучасні підходи до інтеграції медіаосвіти в освітній процес, практичні інструменти для реалізації медіаосвітніх завдань, а також рекомендації щодо формування медіаграмотності у здобувачів освіти.

До *п'ятої підгрупи* ми віднесли монографічні та дисертаційні дослідження, які зосереджені на проблемах розвитку медіакомпетентності фахівців, у тому числі у педагогічній сфері.

Колектив авторів (Г. Онкович, Ю. Горун, В. Кравчук, Н. Литвин, І. Костюхіна, К. Нагорна) у монографії «Медіакомпетентність фахівця» (2013) висвітлюють основні концептуальні підходи до педагогічного виміру медіаосвіти. Дослідники детально проаналізували теоретико-методологічні засади формування професійної компетентності та медіакомпетентності. Окрему увагу у праці приділено трактуванню медіаосвіти як процесу діяльнісного розвитку та саморозвитку особистості засобами традиційних і нових медіа. Також розкрито

особливості формування медіакомпетентності у процесі медіаосвіти, що є актуальним у контексті розвитку медіакультури викладачів ЗВО в Україні [130].

Інша колективна наукова праця «Новітні освітні технології сучасної медіадидактики» (2021) описує основні тенденції розвитку медіаосвіти у системі вищої школи. Дослідники узагальнили сучасні наукові підходи до впровадження новітніх медіаосвітніх технологій, серед яких особливе місце займає концепція використання професійно орієнтованих медіа у освітньому процесі ЗВО [166].

Про зростаючий інтерес до проблеми медіаосвіти та медіакультури серед українських науковців свідчить вибірковий контент-аналіз наукових досліджень. Підтвердженням цьому є зростання кількості дисертаційних праць присвячених вивченню зазначеної проблеми. Вітчизняні дослідники орієнтують свої наукові роботи на висвітлення розвитку медіакультури фахівців різних галузей, у тому числі майбутніх фахівців. У них розглядаються також теоретико-методологічні аспекти впровадження медіаосвіти в Україні та аналізуються основні її особливості, зокрема в межах підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників (Додаток А).

Такі компоненти проблеми медіаосвіти представлені у роботах С. Іщ [72.], Ю. Казакова [75], О. Коневщинської [96], М. Матвійчук [125], Л. Петрик [173], Л. Хмарної (2021) [253], Н. Шубенко [261] та ін.

У контексті дослідження особливе значення мають дисертаційні роботи, присвячені теоретичним засадам, методологічним підходам та практичним аспектам формування медіакультури педагогічних кадрів. Зокрема, І. Колеснікова у своїй дисертаційній праці «Розвиток медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти» (2018) акцентує увагу на важливості інтеграції медіаосвітніх компонентів у систему професійного розвитку педагогів упродовж усього періоду їх діяльності [91].

Важливим теоретико-методологічним підґрунтям дослідження стали результати аналізу становлення та розвитку медіакультури як суспільного явища, а також теоретична модель формування медіакультури педагогів у системі післядипломної педагогічної освіти, запропоновані авторкою [91, с. 53]. Значний

інтерес становить підхід, за яким І. Колеснікова аналізує розвиток медіакультури в освітньому середовищі крізь призму медіапедагогіки [91, с. 68].

У іншому дисертаційному дослідженні «Теоретичні і методичні засади розвитку професійної медіакультури майбутніх магістрів освіти» (2020), авторства Т. Фурсикової, здійснено комплексний аналіз проблеми формування професійної медіакультури в контексті діяльності ЗВО України. Дослідниця визначила теоретико-методологічні основи розвитку медіакультури, висвітлила національні та міжнародні стратегії, а також розробила та апробувала систему, що сприяє підвищенню рівня професійної медіакультури серед майбутніх фахівців сфери освіти [250]. Розроблена Т. Фурсиковою, система розвитку професійної медіакультури має важливе значення для сучасних наукових досліджень, зокрема в контексті підготовки викладачів вищої школи [250, с. 366].

Наприклад, Г. Марченко у своїй науковій роботі здійснила історико-педагогічний аналіз поширення медіаосвіти в ЗВО України, починаючи з 1990-х років до 2022 року. У контексті дослідження розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні важливим є врахування періодизації розвитку медіаосвіти у вітчизняному освітньому просторі, запропонованої дослідницею. Вивчення нею світового та вітчизняного медіаосвітнього досвіду, а також окреслені сучасні тенденції розвитку медіаосвіти, зокрема глобалізація, інтернаціоналізація, цифровізація, інформатизація освітнього середовища, інституціоналізація та стандартизація медіаосвіти, становлять концептуальне підґрунтя для осмислення умов розвитку медіакультури сучасного викладача ЗВО [124].

Однією з праць, яка вплинула на концептуальні підходи в межах дослідження, є дисертація М. Ячменик «Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до використання засобів медіаосвіти у професійній діяльності» (2019). Узагальнивши різноманітні підходи до вивчення медіаосвіти, авторка обґрунтовує її як органічний компонент сучасного освітнього процесу, що має на меті розвиток медіаграмотності та формування медіакультури особистості. Нею проведений системний аналіз міжнародних та національних нормативних документів, присвячених МІГ. У праці зазначається, що медіакультура – це форма

культурної взаємодії особистості із ЗМІ, що передбачає здатність репрезентувати медіакультурні цінності та активно реалізовувати власну громадянську позицію в інформаційному середовищі [267, с. 7].

У дисертації М. Ячменик представлено цілісну систему навчально-методичного супроводу процесу формування медіакультури майбутніх педагогів. Зокрема, розроблено робочі програми навчальних курсів, навчальний посібник із зазначеної тематики, добірку тестових завдань, пакет практичних завдань медіаосвітнього характеру та ін. Крім того, створено програму діяльності наукового гуртка, блог викладача «Освітній простір медіаграмотності» і тематичну вебсторінку в соціальній мережі [267, с. 4].

Оскільки у дослідженні проаналізовано особливості розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні, аналіз дисертацій, монографій та наукових розвідок дає підстави виокремити деякі ключові положення.

1. До кола значущих наукових напрацювань, що стосуються формування медіаосвітнього простору в Україні, належать дисертаційні дослідження, у яких висвітлено ключові особливості становлення та трансформації медіаосвіти.

2. Проблематика розвитку медіаосвіти в українському науковому дискурсі почала системно досліджуватися лише після 2000 року. Більшість дисертаційних робіт, присвячених цій темі, зосереджені переважно на розгляді окремих аспектів медіаосвіти в контексті національного або міжнародного освітніх просторів, при цьому здебільшого йдеться про кандидатські дослідження.

3. У науковому середовищі переважають дослідження, присвячені аналізу окремих складових професійної підготовки педагогів, зокрема в контексті формування та вдосконалення їх МІГ або медіакомпетентності.

4. У міжнародних дослідженнях та нормативно-аналітичних документах, які стосуються медіаосвіти, така тематика найчастіше розглядається крізь призму особливостей функціонування освітніх систем відповідних країн, де вона інтегрується в ширший контекст національної освітньої політики.

Таким чином, аналіз джерельної бази проблеми розвитку медіакультури викладачів вищої школи показує, що цей напрям активно еволюціонує та

збагачується новими науковими дослідженнями, а медіаосвіта стає дедалі інтегрованою в освітні процеси ЗВО України.

Напрацювання вітчизняних науковців дають всебічне уявлення про розвиток медіаосвіти і створюють підґрунтя для подальших досліджень у цій сфері, зокрема для проведення комплексних історико-педагогічних досліджень. Проте огляд дисертаційних робіт і монографій у цій галузі, засвідчує недостатню кількість всебічних досліджень, присвячених розвитку медіакультури викладачів вищої школи. Наявні публікації слугують теоретичною та методологічною основою для подальшого аналізу, водночас виявляючи різні підходи до тлумачення ключових термінів, що формують змістове поле медіаосвіти.

1.2 Феномен медіакультури викладачів вищої школи у науковому дискурсі

Реформування системи вищої освіти в Україні суголосне із запитами ринку праці та прогнозоване на підготовку конкурентоспроможних і мобільних фахівців, відповідно до економічних, політичних, соціальних та технологічних перетворень в суспільстві. Як зазначають більшість вітчизняних і зарубіжних науковців, зміни в освітньому процесі вищої школи в напрямі розширення використання медіазасобів, формування навичок критичного мислення, медіаграмотності, медіакультури у всіх учасників освітнього процесу є незворотнім явищем. Особливо такі зміни необхідні під час підготовки і неперервного розвитку фахівців педагогічного профілю, які повинні стати інтеграційною ланкою формування цілісної системи медіаосвіти [100].

Дослідники зазначають, що медіатехнології, за умови їх обґрунтованого і цілеспрямованого застосування в освітньому процесі, мають значний потенціал трансформування його якості. Збалансований підхід одночасного наповнення предметів загальних циклів підготовки фахівців медіаосвітою і організація сучасного формату цієї підготовки передбачає розвиток медіакультури у науково-педагогічних працівників [292, с. 73].

У зв'язку з цим актуальною стає проблема впровадження медіаосвіти для науково-педагогічних працівників і формування в них належного рівня медіакультури через поширення відповідних медіапрактик.

Для вивчення специфіки розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні здійснено аналіз основних термінів та їх взаємозв'язок в контексті дослідження. Основоположними для дослідження є такі поняття: «медіаосвіта», «медіаобізнаність», «медіаграмотність», «цифрова медіаграмотність», «медіаінформаційна грамотність», «медіакомпетентність», «медіакультура», «медіакультура викладачів вищої школи» та «розвиток медіакультури викладачів вищої школи» [38].

Визначення понятійно-категоріального апарату дослідження ускладнюється наявністю в науковому дискурсі різних підходів до тлумачення основних категорій, пов'язаних із медіаосвітою. Поняття «медіаграмотність», «медіакомпетентність» та «медіакультура» не мають усталених тлумачень, тому вони трактуються як рівневі поняття (формування від першого до подальшого) чи як паралельні.

В англomовному науковому обігу також відбувається злиття понять «медіатехнології» та «цифрові технології», існує термін цифрові медіа («digital media»). Медіаосвіта в такому випадку має багато синонімічних термінів: медіаграмотність («media literacy»), медіакомпетентність («media competence»), освіта медіаграмотності («media literacy education»), візуальна грамотність («visual literacy»), критичне сприйняття («critical viewing») та ін. [29].

Наприклад, Г. Головченко пояснює наявність такої тенденції як у зарубіжному, так і у вітчизняному науковому полі відносно новизною досліджуваного явища, постійними змінами у функціонуванні масмедіа, мінливістю інформаційного середовища, багатоаспектністю явища, а також взаємопроникаючими впливами медійних та інформаційних технологій [29].

Крім того, в інформаційному середовищі спостерігається феномен медіаконвергенції, що передбачає інтеграцію різних медіаплатформ, технологій та форматів. Здійснюється постійне поєднання традиційних медіа (телебачення, радіо,

преса) з новими цифровими технологіями, а також створення нових мультимедійних форм, що впливає на трактування явища.

Відтак, у період розвитку інформаційного суспільства, актуалізується потреба у визначенні одного із найбільш вживаних термінів – «медіаосвіта». Аналізуючи це поняття, важливо виокремити основну сутність терміну «*media*» та визначити його ключові характеристики.

Тлумачення поняття «медіа» в науковому дискурсі також є неоднозначним і суперечливим, оскільки воно є динамічним, залежно від власних технічних можливостей. Складність трактування такого поняття визначається також тим, що медіа містять у собі культурний код, впливають на світосприйняття, формування суспільної свідомості та соціалізацію особистості, є універсальними посередниками між особистістю та оточуючим світом [38].

Зауважимо, що термін «медіа» має певні етапи свого поширення: у XVI столітті він починає побутувати в англійській мові, у XVII столітті – у філософських контекстах, у XVIII столітті він застосовується до першого ЗМІ (газети), а з середини XIX століття цей термін отримує нове значення – поширення інформації через різноманітні технічні засоби зв'язку [91, с. 43].

Поняття «медіа» охоплює різноманітні канали та платформи, через які поширюється інформація, від традиційних (газети, радіо, телебачення) до новітніх цифрових технологій (інтернет, соціальні мережі, мобільні додатки).

Це система засобів масової комунікації (ЗМК) та обміну інформацією між суб'єктом (автором) та об'єктом (аудиторією) (за О. Баришпольцем) [14, с. 39–40].

Аналіз наукових джерел свідчить, що поняття «медіа» охоплює широкий спектр значень, залежно від контексту, в якому воно використовується, та від різних підходів до його тлумачення. Крім того, термін «медіа» часто виступає як синонім до термінів «засоби масової інформації» та «засоби масової комунікації», однак ці терміни не є взаємозамінними.

Зокрема, в «Українському словнику медіакультури» під редакцією О. Баришпольця ЗМІ трактується як система, яка включає періодичні друковані видання, радіо, телебачення, кінематограф, онлайн-ресурси, звукові та відеофайли,

що охоплюють телевізійні, телефонні, комп'ютерні та інші канали зв'язку. Термін ЗМК має більш широке значення, охоплюючи технічні засоби, що використовуються для створення, запису, тиражування, зберігання, поширення, прийому інформації та обміну нею між джерелом і аудиторією [14, с. 23–24.].

Тобто медіа – це складна система ЗМК та інформаційної взаємодії, яка забезпечує процеси створення, збереження, оброблення та поширення інформації між ключовими суб'єктами медіапростору.

Зважаючи на такі характеристики, словник медіаграмотності («Dictionary of Media Literacy») трактує *медіаосвіту* як наявність критичних навичок мислення, що допомагає людям приймати незалежні судження та обдумані рішення у відповідь на інформацію, отриману з медіа [294, с. 40].

Уперше цей термін було вжито у 1973 році на засіданні сектору інформації ЮНЕСКО та Міжнародної ради з кіно та телебачення. Проте вважається, що першу навчальну програму з медіаосвіти було розроблено ще у 1959 році канадським науковцем М. МакЛюеном, а масове впровадження медіаосвіти в освітній процес розпочалося з 1960-х років [136, с. 3].

Наприкінці ХХ століття в українському науковому просторі медіаосвіта розглядалась як педагогічна течія. Наприклад, в «Українському педагогічному словнику» цей термін означає напрям у педагогіці, який передбачає вивчення індивідом закономірностей масової комунікації, а також підготовку молоді до життя в умовах інформаційного суспільства [37, с. 203].

Поняття «інформаційне суспільство» визначається як новий етап розвитку людства, коли інформація стає основним ресурсом, а технології її обробки та передачі активно впливають на всі аспекти життя.

Активне використання терміну «медіаосвіта» в Україні започатковано у процесі розроблення Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2010) та її нової редакції (2016). У них передбачено, що медіаосвіта – це освітній напрям, який сприяє розвитку медіакультури в суспільстві, а також передбачає формування механізмів для забезпечення ефективної та якісної взаємодії особистості з сучасною системою масмедіа на всіх її рівнях [100, с. 7].

Як зазначає Г. Головченко, філософською основою медіаосвіти стали теорія масової комунікації та теорія конструктивізму. Перша теорія описує дійсність з позиції нового соціального простору – «масового суспільства», для якого притаманна наявність ЗМК, друга – описує процес навчання як створення власних знань, що ґрунтуються на досвіді [34].

Медіаосвіта також може мати соціально-політичний та економічний виміри існування. У контексті першого виміру вона може трактуватися як здатність взаємодіяти з інформацією та адекватно поводитися в сучасному суспільстві. Другий вимір передбачає формування в особистості, на основі критичного мислення, конкурентоспроможності та вибору.

З іншої точки зору, *медіаосвіта* – це процес розвитку особистості. Саме тому, серед закордонних та вітчизняних науковців це поняття також аналізується через призму формування культури раціонального та критичного освоєння медіаповідомлень, соціальної активності та відповідальності.

Критичне мислення визначається як відкрите рефлексивне мислення, за допомогою якого людина ефективно аналізує і приймає або відкидає нові рішення чи судження. Це також послідовність міркувань, яка орієнтована на перевірку тверджень для виявлення їх достовірності та суперечності з фактами чи ціннісними орієнтирами. У такому випадку розвиток людини відбувається шляхом накладення нової інформації на життєвий досвід, а критичне мислення виступає компонентом медіаосвіти [163].

У межах вітчизняних наукових досліджень критичне мислення розглядають як здатність аналізувати, оцінювати та інтерпретувати інформацію, використовувати логіку і раціональність для прийняття обґрунтованих рішень, а також здатність ставити запитання, виявляти помилки в аргументації та формулювати власні обґрунтовані висновки.

Це схильність до незалежного аналізу, власної оцінки та здобуття інформації, що ґрунтується на вмілому її осмисленні. Воно передбачає не лише автономність у прийнятті рішень, але й глибоке розуміння контексту [149, с. 79].

Технологія розвитку критичного мислення є підґрунтям для впровадження інноваційних педагогічних напрямів, зокрема медіаосвіти.

У наукових розвідках наголошуючи на важливості медіаосвіти для сучасного соціуму, дослідники цієї проблеми (В. Іванов, О. Волошенюк, Л. Кульчинська, Т. Іванова, Ю. Мірошніченко) підкреслюють, що «...масмедіа в умовах глобалізації та інформаційного суспільства часто вирішально впливають на те, яким ми сприймаємо навколишній світ», а отже саме медіаосвіта зможе сформувати необхідне критичне мислення та надати людині інструменти для самозахисту та ефективної діяльності в медіапросторі [136, с. 23–24].

У словнику «Освіта дорослих» за редакцією Л. Лук'янова та О. Аніщенко подають визначення «медіаосвіти дорослих» як форму неперервної освіти, яка базується на застосуванні сучасних ІКТ та новітніх медіа. Вона забезпечує постійний особистісний розвиток і підвищення кваліфікації [121, с. 55].

Натомість у «Енциклопедії освіти» до завдань медіаосвіти віднесено вивчення системи технічних засобів, що охоплює створення, запис, копіювання, тиражування, зберігання, розповсюдження та сприйняття інформації, а також обмін нею між суб'єктом (автором) і об'єктом (масовою аудиторією) [61, с. 481].

Різні трактування терміну «медіаосвіта» зумовлюють відмінності у підходах до її інтеграції в освітній процес. Вона розглядається як окрема галузь педагогіки і як процес формування особистості [53, с. 36].

Переважає більшість дослідників розглядає медіаосвіту як інноваційний і водночас специфічний освітній напрям, спрямований на розвиток або саморозвиток особистості. Реалізація цього процесу відбувається через індивідуальне конструювання освітньої траєкторії, кінцевим результатом чого є сформована медіакультура і сукупність компетентностей, що забезпечують ефективну та усвідомлену взаємодію з медіасередовищем.

На думку учених І. Хижняка та О. Ішутіної медіаосвіта розглядається як вектор розвитку освіти та освіченості, що надає суспільству можливість зрозуміти як масова комунікація використовується в соціумі, застосовувати медіа під час комунікації та для створення власних медіатекстів, критично аналізувати

перенасичений інформаційний простір, інтерпретувати медіатексти, орієнтуватись у політичних, соціальних і культурних контекстах, що продукують медіа [252].

Одночасно дослідники асоціюють термін «медіаосвіта» з навчанням, надаючи йому дидактичний зміст. На думку Г. Онкович медіаосвіта – це «діяльнісний процес розвитку і саморозвитку особистості з опертям на ЗМІ (як “старих”, так і “нових”) та використанням їхніх матеріалів» [170].

Аналіз і синтез різних науково-теоретичних підходів до проблем медіаосвіти дозволяють дійти висновку, що існуючі моделі медіаосвіти спрямовані на розвиток критичного мислення особистості, формування медіаграмотності та медіакомпетентності, оволодіння навичками адаптації у медіасередовищі та захисту від маніпулятивного впливу масмедіа, самовираження через медіаторчість, формування та розвиток медіакультури та створення безпечного інформаційно-комунікаційного середовища в освітніх закладах.

У контексті нових життєвих викликів, що постають перед людиною, науковий і освітній дискурс збагачується новим поняттям – *«цифрова медіаосвіта»*. Вона трактується як процес формування медіаграмотності та медіакультури особистості в умовах цифрової доби, з урахуванням її специфічних феноменів і ризиків. Цифрова медіаосвіта ґрунтується на досягненнях медіапсихології та кіберпсихології, що досліджують особливості технологічно опосередкованої комунікації [107, с. 6–7].

Безумовно, викладач вищої школи має постійно здійснювати процес самоосвіти та професійного розвитку. У цьому контексті медіаосвіта постає як цілісна освітня система, орієнтована на розвиток суб'єктів навчання.

Медіаосвіта в контексті дослідження розглядається як перспектива способу організації освітнього процесу; система знань про можливості самореалізації особистості в умовах цифровізації суспільства, що спрямовані на формування в неї медіакультури; спосіб надання знань щодо пошуку, аналізу, систематизації, критичного осмислення, створення медіаджерел та інтерпретації медіатекстів, а також усвідомлення у них політичних, соціальних, комерційних і культурних контекстів [130, с. 16].

Ми погоджуємось з думкою Г. Онкович, яка наголошує, що професійна діяльність кожної особистості має починатися з формування медіакомпетентності та постійного розвитку власної медіакультури [169]. Тож особливістю медіаосвіти викладачів вищої школи є те, що вона спрямована на розвиток як індивідуально-психологічної, мотиваційної, ціннісної, так і рефлексивної спрямованості педагога на професійну діяльність з використанням і взаємодією з медіа.

Медіаосвіта викладачів вищої школи охоплює оволодіння її теоретико-методологічними основами; набуття практичного досвіду безпечного застосування медіатехнологій і медіаресурсів у професійній діяльності; опанування знань про психолого-педагогічні аспекти інформатизації освіти; розвиток медіакомпетентності та медіакультури педагогів, а також започаткування процесу самостійного позиціонування власного досвіду у медіапросторі.

Визначення понять «*медіапедагогіка*» та «*медіадидактика*» також належить до ключових аспектів дослідження.

«Педагогічна наука, збагачується новим напрямом – медіапедагогіка, яка складається з медіавиховання, медіаосвіти та медіанавчання і обслуговується відповідними технологіями», зазначає Г. Головченко [35].

Український дослідник В. Робак визначає «медіапедагогіку» як сукупність усіх педагогічних теорій, концепцій, технологій і методик, що ґрунтуються на комплексному використанні медіа, поєднуючи емпіричний досвід, теоретичні положення та нормативні акти [224].

Медіапедагогіка є самостійною інтегральною галуззю та трансдисциплінарною наукою, що покликана вивчати і розробляти теоретичні підходи щодо впливу медіа на суспільство та особистість, а також оптимального використання медіапродуктів у освітньому процесі.

Заслуговує на увагу твердження Н. Ничкало про те, що через прискорення глобалізаційних процесів, «...поняттєво-категоріальний апарат цієї педагогічної субдисципліни в подальшому буде уточнюватися й поглиблюватися у тісному взаємозв'язку з іншими субдисциплінами – порівняльною педагогікою, педагогікою праці, професійною педагогікою, педевтологією» [165].

У свою чергу українські дослідники (В. Білецький, Г. Онкович, А. Онкович) зазначають, що медіадидактика інтегрує різноманітні медіатехнології залежно від конкретних освітніх цілей, використовуючи релевантні медіаджерела та медіапродукти згідно зі специфікою завдань освітнього процесу [16].

Через інтенсивне використання інноваційних медіаосвітніх технологій у освітньому процесі Г. Онкович називає цей термін «парасольковим» і таким, що розгалужується на нові напрями: «пресодидактика», «кінодидактика», «радіодидактика», «теледидактика», «сайтодидактика» та ін. [170].

Отже, медіадидактика виступаючи частиною медіапедагогіки, обґрунтовує зміст медіаосвіти, а також її принципи, методи та організаційні форми, які сприяють ефективному впровадженню медіа в освітній процес та розвитку критичного мислення і медіаграмотності особистості.

Поняття «*медіазасоби*», «*медіатехнології*» та «*медіапродукт*» тісно пов'язані з медіаосвітою, тому вони також є об'єктом наукового дослідження.

Медіазасоби – це технічні засоби, які використовуються для створення, поширення та споживання медіаконтенту. У науковій літературі досить часто вони є синонімом до терміну «*медіатехнології*». Загалом, медіазасоби виступають інструментом доступу до інформації, впливаючи на способи її сприйняття.

У свою чергу, *медіатехнології* – це набір інструментів та методик, що застосовуються для розробки, обробки, зберігання, передачі та використання медіаінформації. Також часто їх розглядають як процес створення медіапродукції за допомогою спеціалізованих прийомів та медіатехніки.

Умови функціонування освітнього процесу сприяли активному впровадженню медіаосвітніх технологій. Це стало необхідним для адаптації до змін у медіапросторі та забезпечення ефективного навчання, яке включає використання цифрових інструментів, мультимедійних ресурсів та інтерактивних платформ. У такому контексті медіатехнології становлять сукупність методів, інструментів та підходів, що використовуються для розвитку медіаграмотності та критичного мислення і спрямовані на застосування масмедіа в освітньому процесі [53, с. 61].

Під поняттям «медіапродукт» розуміють інформаційний продукт, створений у медіасфері для споживання аудиторією [14, с. 44]. Це також певний результат створення та обробки медіаконтенту, який розповсюджується через медіазасоби.

Розвиток медіакультури викладачів ЗВО тісно пов'язаний із забезпеченням їх всебічної підготовки до ефективного використання медіазасобів та медіатехнологій у освітньому процесі.

У освітньому середовищі мультимедійні інструменти виступають не лише джерелами отримання інформації, але й ефективними засобами для наукового пошуку та аналізу. Для викладачів вищої школи України такі цифрові ресурси набувають дедалі більшої актуальності у контексті розвитку їх медіакультури. Серед основних освітніх медіатехнологій, що активно використовуються в педагогічній практиці, особливе місце посідають: хмарні сервіси, інтерактивні платформи для онлайн-курсів та вебінарів, віртуальні лабораторії, мобільні додатки для навчання та комунікації, відеолекції, подкасти, цифрові бібліотеки, платформи для відеоконференцій, інтерактивні дошки, платформи для обміну навчальними матеріалами, соціальні мережі для академічної взаємодії, блоги, онлайн-ресурси для колективної роботи та віртуальні навчальні спільноти.

У цьому контексті розкриття сутності *медіаобізнаності* набуває актуальності та становить ще один аспект дослідження, оскільки саме вона є основою для формування медіаграмотної та соціально відповідальної особистості.

За Концепцією впровадження медіаосвіти в Україні (2016) медіаобізнаність виступає складовою частиною медіакультури особистості [100, с. 8].

Завдяки наявності медіаобізнаності особистість може визначити для себе користь і шкоду ЗМК, а також вільно та швидко орієнтуватися в інформаційному середовищі, використовуючи лише потрібні джерела інформації [14, с. 42–43].

Ще одним ключовим поняттям англomовного та вітчизняного концептуального поля медіаосвіти є «*медіаграмотність*» («*media literacy*»).

Дослідники з АУП визначають медіаграмотність як сукупність компетенцій, що забезпечують аналіз, оцінку і створення медіаповідомлень для самовираження і реалізації своїх громадянських прав, а також «... активне чи пасивне сприйняття

і використання матеріалів медіа, включаючи їх критичне сприйняття і усвідомлену оцінку, розуміння методів, які використовують медіа і їх вплив» [3, с. 1].

За Концепцією впровадження медіаосвіти в Україні (2016), медіаграмотність – це «складова медіакультури, яка стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують» [100, с. 8].

Оскільки медіаграмотність – це складний компонент особистісно-професійної сфери, то її складовими елементами можуть бути:

- пізнавальний компонент (сприйняття, розуміння та аналіз медіаінформації);
- соціальний компонент (розуміння впливу медіа на особистість);
- діяльнісний компонент (уміння користуватися медіа, організувати роботу з ними) [182].

За визначення О. Баришпольця медіаграмотність – це структурний компонент медіакультури особистості, який має певні критерії формування (медіаактивність, аналітичність, селективність) [14, с. 40].

Крім того, науковці зазначають, що медіаграмотність має два основні виміри: індивідуальні знання і уміння та середовищні фактори. Перший з них охоплює три компоненти: технічний (уміння користуватися медіазасобами), когнітивний (здатність критично оцінювати зміст) і комунікативний (здатність до ефективного спілкування) [149, с. 79]. Другий вимір охоплює медіаландшафт, медіаосвіту, медіаполітику, медіаіндустрію та ініціативи громадянського суспільства, що сприяють підвищенню рівня медіаграмотності [149, с. 83].

У рамках дослідження підтримуємо думку науковців про те, що медіаграмотність як структурне утворення виникає в результаті медіаосвіти [38]. До її складу відносять знання та уміння, що стосуються доступу до медіа та їх

використання; критичний аналіз та оцінку змісту, форм, контексту медіаповідомлень і медіасистем для протидії інформаційно-психологічним впливам; здатність створювати медіаконтент [79].

Зважаючи на те, що категорія «викладачі вищої школи» виступає одним із центральних об'єктів дослідження, постає необхідність чіткого окреслення цього поняття. У термінологічному словнику «Освіта дорослих» *викладачі вищої школи* визначаються як фахівці у сфері освіти, які здійснюють професійну викладацьку діяльність переважно в закладах вищої та фахової передвищої освіти. Вони є представниками педагогічного та науково-педагогічного персоналу освітньої установи [121, с. 14].

Аналіз розглянутих досліджень дає змогу трактувати *медіаграмотність викладачів ЗВО* як результат медіаосвіти і сукупність компетенцій, що стосуються навичок користування сучасними медіатехнологіями та інформаційно-комунікаційною технікою; знань та умінь щодо оцінки наявних, а також створення і передачі власних медіаповідомлень; умінь пошуку, сприйняття і використання матеріалів масмедіа; уявлень про механізми та наслідки впливу інформації на особистість; умінь критичного аналізу та інтерпретації інформації [79; 81]. Окрім того, медіаграмотність є важливим показником наявності загальнокультурних компетентностей у педагогів.

Дослідники наполягають на тому, що співвіднесення понять *цифрової грамотності* та *медіаграмотності* залишається дискусійним питанням у колах інтелектуальним спільнот.

Цифрова грамотність та медіаграмотність охоплюють уміння працювати з різноманітними текстами, інструментами та технологічними засобами, а також включають розвинене критичне мислення, аналітичні здібності, здатність до саморефлексії [281, с. 17].

Проте зарубіжні дослідники наголошують, що саме цифрова грамотність охоплює комплекс технічних, аудіовізуальних, поведінкових, критичних і соціальних навичок, які дозволяють індивідам ефективно навчатися, комунікувати, інтегруватися в соціальні процеси та брати участь у цифровому середовищі [291].

Здійснюючи порівняння понять, Н. Тілікіна зазначає, що термін цифрова грамотність передбачає можливість особистості здійснювати комунікацію у цифровій формі [243].

Таким чином, медіаграмотність та цифрова грамотність, хоч і взаємопов'язані, мають різні змістовні акценти. Перша переважно орієнтована на розвиток умінь критичного аналізу медіаконтенту та усвідомленого споживання інформації, тоді як друга охоплює ширший спектр навичок та умінь, пов'язаних із безпечною, відповідальною та етичною участю в цифровому середовищі (рис. 1.1).

Спільними змістовими компонентами цифрової грамотності та медіаграмотності, за твердженням Л. Найдьонової, є формування критичного мислення, розвиток цифрового громадянства, а також інтеграція здоров'язбережувального складника, орієнтованого на підтримку психологічного добробуту громадян. Саме на перетині цих тем відкривається потенціал для налагодження ефективної міжсекторальної комунікації, що сприятиме цілісності української цифрової екосистеми [147].

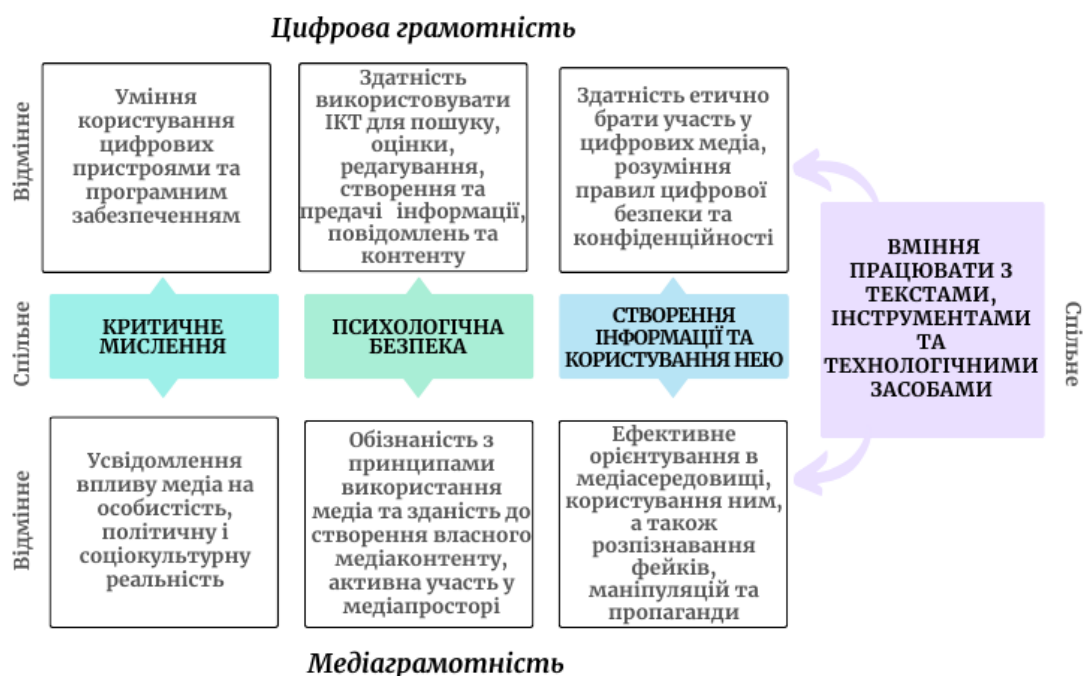

Рис.1.1. Складові компоненти цифрової грамотності та медіаграмотності.

Адаптовано автором за матеріалами Н. Тілікіної [243] та Л. Найдьонової [147]

Цифрова грамотність та медіаграмотність вже визнані ЄС одними з ключових для повноцінного життя та діяльності людини. Наприклад, у документі «Європейська рамка цифрових компетенцій для освітян» («European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu») від 2017 року зазначено, що роль педагога, який має сформовану цифрову компетентність, полягає в тому, щоб бути наставником і керівником для своїх учнів. У цьому сенсі такі освітяни повинні мати відповідні компетенції, що дозволять розробити нові способи, підтримані цифровими технологіями, для забезпечення керівництва та спрямування учнів у освітньому процесі [290, с. 20–21].

Оскільки одним з головних трендів в медіаосвіті є цифрова трансформація медіаграмотності, виникає потреба у розширенні цього поняття до *цифрової медіаграмотності*, яка поєднує в собі як критичне мислення щодо медіа, так і навички роботи з цифровими інструментами, платформами та алгоритмами.

Цифрова медіаграмотність є інтегративним поняттям, яке поєднує ключові елементи традиційної МІГ та цифрової грамотності. Її особливістю є акцент на ціннісному вимірі медіаспоживання і медіатворення, що відповідає викликам сучасного інформаційного суспільства [107, с. 9].

Як зазначено в Концепції цифрової медіаосвіти воєнного і поствоєнного суспільства (2024), у структурі цифрової медіаграмотності, відповідно можна виокремити нові, спеціалізовані види грамотності, кожен із яких відповідає окремим аспектам цифрової взаємодії:

- соцмедіаграмотність – це здатність критично оцінювати, створювати та безпечно поширювати контент у соціальних мережах;
- алгоритмічна грамотність та дата-грамотність – розуміння принципів роботи алгоритмів, які формують цифрове середовище, а також вміння інтерпретувати, аналізувати, оцінювати та відповідально використовувати дані;
- грамотність у сфері штучного інтелекту – сукупність знань, умінь і ціннісних установок, необхідних для ефективною та етичною взаємодією зі штучним інтелектом, зокрема у галузі освіти, комунікації та цифрової безпеки [107, с. 9–10].

Науковці (І. Брюховецька, А. Прийма, Л. Плетеницька) трактують *цифрову медіаграмотність науково-педагогічних працівників ЗВО* як здатність цілеспрямовано та ефективно застосовувати цифрові технології та медіаресурси в освітньому процесі, забезпечуючи його якість та інноваційність [19].

На сьогоднішній день до наукового обігу і документів ЮНЕСКО та Європейської Комісії увійшов концепт *медіаінформаційної грамотності* або МІГ («*media and informational literacy*», «МІЛ»). Це більш широке поняття, що полягає у поєднанні концептів «медіаграмотності» та «інформаційної грамотності» [79].

Наявність МІГ передбачає здатність особистості ефективно діяти в умовах інформаційного суспільства і реалізовувати активну громадянську позицію; можливість осмислювати та створювати інформацію, а також комунікувати з її допомогою, використовуючи друковані та письмові матеріали; наявність знань щодо функції та ролей усіх постачальників інформації; сформованість умінь роботи з ІКТ, умінь критично оцінювати інформацію та ін. [293, с. 33].

Викладачі ЗВО повсякчас здійснюють діяльність, що передбачає відбір, опрацювання, передачу, зберігання та використання інформаційних ресурсів або медіаінформації; підготовку освітнього медіаконтенту та створення медіаресурсів; використання хмарних технологій для зберігання та роботи з інформацією; організацію взаємодії між учасниками освітнього процесу і медіазасобами в освітньому просторі ЗВО та ін. [263]. Тож інтенсивна взаємодія в медіапросторі передбачає позитивне ставлення викладачів ЗВО до розвитку власної МІГ [79].

Ще одним терміном, що часто використовується сучасними дослідниками при розкритті теоретичних основ медіаосвіти, є «*медіаосвіченість*».

У науковій літературі вона розглядається як високорозвинена функціональна спроможність, що передбачає сприйняття, аналіз, оцінку та створення медіатекстів, а також розуміння політичних та соціокультурних умов функціонування медіа. Вона також складається з умінь особистості бути носієм і транслятором культурних стандартів і смаків медіапростору, брати участь у діалозі між виробниками та споживачами інформації і формувати нові складники медіакультури [14, с. 43]. Тобто це інтегрована характеристика особистості, що виявляється у здатності

критично сприймати, опрацьовувати, оцінювати та створювати медіаконтент з урахуванням різноманітних контекстів, а також у готовності до усвідомленої взаємодії з медіа в інформаційному суспільстві.

Поняття *«медіакомпетентність»* посідає чільне місце в сучасних дослідженнях вітчизняних науковців. Це одна зі складових професійних умінь кожного працівника у галузі освіти та необхідний аспект професійної майстерності.

У Законі України «Про вищу освіту» поняття «компетентність» визначається як певна здатність особистості до навчання, розвитку, роботи та соціалізації, яка виникає як результат комбінації знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, морально-етичних цінностей та ін. [188].

Медіакомпетентність особистості, як засвідчує аналіз наукових джерел, формується у процесі медіаосвіти і передбачає розуміння економічного, політичного та соціокультурного аспекту діяльності медіа, а також «сукупність її знань, умінь, здібностей, що сприяють відбору, використанню, критичному аналізу, оцінці, створенню й передачі медіатекстів у різних видах, формах і жанрах, аналізу складних процесів функціонування медіа в соціумі» [182].

Це також рівень медіакультури, що відображає здатність особистості бути передавачем медіакультурних цінностей та взаємодіяти з медіапростором, реалізуючи активну громадянську позицію [100, с. 7–8.].

Погоджуємося з думкою О. Кірлана та О. Кірлан, які у своїх дослідженнях, узагальнюючи підходи до тлумачення термінів «медіаосвіта» та «медіакомпетентність», наголошують на тому, що остання розглядається як результат медіаосвіти. Водночас, на їх переконання, окрім формування медіакомпетентності, до результатів медіаосвітнього процесу доцільно віднести також мультиграмотність (медіаграмотність, інформаційну, цифрову, технологічну, функціональну, медіацифрову грамотності) та медіакультуру [87].

Медіакомпетентність викладачів вищої школи є багатограним явищем, яке охоплює здатність до самоорганізації, саморозвитку та самореалізації відповідно до вимог професійної діяльності (Додаток В).

Таким чином, медіаграмотність виступає невід'ємною складовою медіакомпетентності особистості, що, у свою чергу, слугує базою для формування та розвитку її медіакультури.

Поняття «*медіакультура*» відіграє ключову роль у дослідженні, тому вважаємо за необхідне розглянути основні теоретичні підходи до його трактування. У педагогіці воно почало використовуватись відносно нещодавно, проте міцно увійшло у професійне життя всіх освітян, які слідкують за освітніми інноваціями.

Дослідники це поняття трактують досить широко, оскільки досі немає єдності думок фахівців щодо визначення цілей, завдань медіаосвіти та її змісту. Воно постійно збагачується новими векторами суспільного розвитку. Стан наукового дискурсу в термінологічному полі дослідження можна окреслити як етап усвідомлення сутності теоретико-практичних аспектів медіакультури [38].

Медіакультура, в загальному контексті функціонування, може розглядатися як соціальний інститут, як посередник між владою, соціумом та особистістю, як інтегратор нового медіасередовища. Вона є системою взаємозв'язків, що охоплюють економіку, соціальні інститути, суспільну свідомість, духовну та матеріальну культури.

Медіакультура в нинішніх освітніх реаліях стає «містком» до знань про вплив медіа на громадськість, особливості функціонування масмедіа, медійну культуру та ін. Вона спрямована також на забезпечення професійно-педагогічної комунікації викладача вищої школи і розглядається як керований і самокерований процес.

Безумовно, *медіакультура* – це складний феномен, що має безліч трактувань і сфер застосування, а отже лише міждисциплінарний підхід до її вивчення із залученням медіазнавців, науковців зі сфери педагогіки, психології, соціології, культурології, філософії та журналістики дозволить всебічно його розкрити [38].

З огляду на те, що поняття медіакультури формується на перетині двох ключових категорій – «медіа» і «культура», необхідно додатково схарактеризувати трактування останнього.

Поняття «культура» уособлює всю різноманітність організації та змін людської життєдіяльності, всі матеріальні та нематеріальні цінності суспільства, а

також характеризує його основні риси. Інтеграційне поєднання двох вище означених явищ суспільного життя утворило поняття «медіакультура», що в сучасному науковому полі має різні, подекуди відмінні, смислові акценти [38].

У широкому сенсі медіакультура – це соціокультурний феномен, який містить сукупність інформаційно-комунікативних засобів та цінностей у сфері медіа, що представлені у різних формах; це система їх функціонування у соціумі, а також новий культурний простір [144].

Аналіз наукових джерел свідчить про наявність різноманітних підходів до інтерпретації поняття «медіакультура» в міждисциплінарному контексті. Його розглядають як:

- соціальний феномен;
- форму соціокультурної взаємодії;
- культуру подання та сприйняття медіаінформації;
- систему рівнів розвитку особистості;
- сукупність інформаційно-комунікаційних засобів;
- взаємодію виробника і споживача через технічні засоби [131, с. 6–7];
- систему матеріальних і духовних цінностей у медіапросторі;
- специфіку культури, притаманну інформаційній епосі;
- здатність суспільства критично сприймати та аналізувати інформацію;
- рівень розвитку нормативно-правового регулювання у сфері масової комунікації [14, с. 42].

Варто зауважити, що медіакультура в суспільстві має важливе значення, оскільки інтегрується в систему нематеріальних цінностей. Медіакультура особистості, у свою чергу, є складовою її загальної культури поряд з іншими аспектами, такими як професійна чи політична культура.

Медіакультура особистості складається не лише з технічної складової, але й охоплює мотиваційні, моральні, соціальні та поведінкові аспекти. Вона формує систему цінностей, звичок і орієнтирів, а також передбачає здатність особистості застосовувати власний досвід і адаптивні моделі поведінки у медіасередовищі.

Медіакультура як складне та багатовимірне явище реалізує низку ключових функцій: забезпечує збереження та передавання значущої соціальної інформації (інформативна), сприяє ефективній взаємодії між людьми в різних контекстах (комунікативна), формує норми та цінності в процесі соціалізації особистості (нормативна), задовольняє потребу у відпочинку та розвагах (релаксаційна), стимулює творче осмислення отриманого контенту (креативна), сприяє єдності поколінь і спадкоємності культурного досвіду (інтеграційна), а також слугує посередником між різними соціальними структурами (посередницька) [117].

У психолого-педагогічних розвідках вчені вирізняють загальну медіакультуру та медіакультуру особистості [38]. Зокрема, згідно з Концепцією впровадження медіаосвіти в Україні (2016), на загальному рівні, вона визначається як «культура сприймання і виробництва соціальними групами та соціумом у цілому сукупності інформаційно-комунікаційних засобів, що функціонують у суспільстві, знакових систем, технологій комунікації, пошуку, збирання, виробництва і передавання інформації. На особистісному рівні медіакультура означає здатність людини ефективно взаємодіяти з масмедіа, адекватно поводитися в інформаційному середовищі, здійснювати ціннісно-вольову рефлексивну регуляцію інформаційної поведінки» [100, с. 7–8.]. За Концепцією медіаобізнаність і медіаграмотність є складниками медіакультури, рівень якої визначається медіакомпетентністю особистості.

Наприклад, у соціально-психологічних дослідженнях українських науковців медіакультура особистості трактується як сукупність знань, умінь, навичок, потреб і цінностей особистості, що були сформовані під впливом медіасередовища з використанням засобів масмедіа, у процесі соціалізації [133, с. 70].

За визначення О. Баришпольця медіакультура особистості – це рівень розвитку «під кутом зору її здатності ефективно взаємодіяти з масмедіа, адекватно поводитись в інформаційному середовищі: розпізнавати, сприймати, розуміти, аналізувати, оцінювати медіатексти, тлумачити поширювану через масмедіа культурну, політичну та ін. інформацію та адекватно реагувати на неї, долучатися до медіаторчості, засвоювати нові знання за допомогою медіа». В її структурі

дослідник виділяє три компоненти: медіаобізнаність, медіаграмотність та медіаосвіченість [14, с. 42].

Слушною видається думка О. Коневщинської, яка вважає, що медіакультура є необхідним структурним утворенням особистості. Вона впливає на освітній процес і ґрунтується на особливих принципах, які визначають вимоги до медіаосвіти, до змісту та організації викладання медіаосвітнього курсу, до психолого-педагогічних механізмів, що забезпечують таке формування [95].

Вагомим теоретико-практичним внеском є інноваційна авторська модель медіакультури, розроблена Л. Найдьоновною. Вона містить чотири взаємопов'язані структурні блоки:

- «виклик», що охоплює первинні дії користувача з інформацією (пошук, сканування, розпізнавання релевантних знань у медіатекстах);
- «актуалізація», яка стосується інтеграції нової інформації у власну систему знань, її адаптації до наявного досвіду та потреб;
- «генерація», що передбачає творче переосмислення та трансформацію здобутих знань і сприяє розвитку інноваційного мислення та творчої діяльності;
- «використання», яке акцентує увагу на практичному застосуванні медіаінформації (її поширенні та впровадженні у практику) [148, с. 177].

Дослідниця І. Колеснікова, вивчаючи формування та розвиток медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти, підкреслює, що вона впливає на формування світогляду, інтелекту, емоційних станів та свідомості особистості, а отже її значення в соціальному, моральному, культурному та інтелектуальному житті суспільства постійно зростає. Крім того, такий феномен є невід'ємною частиною сучасного життя, де особистість і суспільство виступають одночасно і виробниками, і споживачами інформації [90]. У цьому контексті медіакультура суспільства виступає як інтегрована система і сукупність культур особистостей [113].

Цікавою є думка науковиці про те, що цей структурний елемент особистості схарактеризований через поняття медіаосвіченість може передбачати можливість

людини бути передавачем медіакультурних стандартів, здатність створювати нові елементи медіакультури, наявність розуміння політичного та соціокультурного контексту функціонування медіа [91, с. 87].

Вважаємо доцільним трактування української дослідниці Т. Фурсикової, яка зазначає, що медіакультура на особистісному рівні є «складником загальної культури, що ґрунтується на знаннях про сутність і специфіку медійних процесів, дає змогу транслювати соціокультурний досвід засобами медіа й реалізується внаслідок діалогового способу взаємодії людини з медійним суспільством». Аналізуючи множинність трактувань такого поняття, вчена окреслила основні підходи до його вивчення, а саме: культурологічний, герменевтичний, системний, синергетичний, аксіологічний та особистісно-діяльнісний [250, с. 65].

Подібне тлумачення сутності медіакультури особистості знаходимо в більшості психолого-педагогічних розвідок, що представлені в трактуванні її змісту не тільки як засобу для опанування медіатехнологій, але й як обов'язкового складника формування особистості в умовах постійного підвищення інтенсивності інформаційних потоків [38].

Також на думку дослідників метою функціонування медіакультури в суспільстві є соціалізація особистості і формування суспільної свідомості. Саме високий рівень медіакультури є необхідною умовою для діяльності людини в епоху збільшення впливу інформаційного простору та ефективним засобом розвитку творчого та критичного мислення [139, с. 130].

У цьому контексті дослідниця Н. Череповська розглядає медіакультуру особистості в соціально-психологічному та культурологічному аспектах і характеризує її як надбання індивіда, що складається з системи способів використання та споживання інформації [258, с. 13].

Поняття «медіакультура» українська група дослідників (О. Баришполец, Г. Мироненко, Л. Найдьонова, Н. Череповська та ін.) трактує як «набуті людиною психофізіологічні, психологічні та соціально-психологічні особливості споживання медіапродукції». Науковці наголошують, що соціальні потреби в

інформації та її споживанні, у цьому сенсі, будуть головними механізмами розвитку означеного особистісного утворення [133, с. 307].

Зауважимо, що на думку Г. Онкович медіакультура тлумачиться як один із індикаторів розвитку інформаційного суспільства, а медіакультура соціуму як здатність «ефективно використовувати медіаресурси й застосовувати передові інформаційні технології», яка формується засобами медіаосвіти [168].

Значна когорта дослідників зазначає, що медіакультура особистості це явище поліфункціональне і як інтегрований результат медіаосвіти передбачає діалоговий спосіб взаємодії з суспільством у вигляді трансформації знань як на рівні окремої особистості, так і суспільства в цілому [251].

За результатами аналізу значної кількості наукових досліджень встановлено, що медіакультура розглядається як результат медіаосвіти [14; 90; 100; 131; 133; 251]. Важливою особливістю цього явища є те, що медіакультура – це багатогранне утворення, що відповідає за передачу новому поколінню результатів пізнавальної соціокультурної діяльності; інтегрує компетентності щодо творчого пошуку, опрацювання, збереження, передачі, створення медіаінформації; сприяє самовираженню та успішній комунікації за допомогою медіазасобів; мотивує до свідомого сприйняття, оцінки та критичного осмислення медіаповідомлень; прогнозує розпізнання небезпек «світу медіа», а також спрямовує на осмислення цінностей, стандартів, ідеалів, що транслиують медіа [38].

Усе викладене вище підтверджує багатогранність розуміння поняття «медіакультура» відповідно до визначених напрямів (Додаток Б).

Таким чином, аналізуючи визначення поняття «*медіакультура особистості*», можна стверджувати, що це її комплексна характеристика, яка містить сукупність знань щодо особливостей формування політичних та соціокультурних аспектів сучасного медіапростору, етичних та правових норм роботи в ньому; умінь щодо ефективного орієнтування в медіапросторі, передачі медіакультурних цінностей та самопозиціонування за допомогою медіазасобів; механізмів саморегуляції (критичне та творче мислення, аналіз та оцінка

медіаповідомлень); установок щодо багатофункціональної діяльності в інформаційному суспільстві [38].

На думку Г. Тимошко, готовність педагога до змін, його здатність до безперервного самовдосконалення та адаптації до вимог освітнього середовища виступають визначальними чинниками ефективності трудової діяльності і водночас становлять підґрунтя формування професійної культури [244].

Безумовно, медіаосвіта відіграє ключову роль як соціокультурний чинник, що сприяє формуванню особистісної медіакультури та забезпечує захист людини, зокрема молоді, від деструктивного впливу медіапростору [20]. Для викладачів вищої школи України ці завдання набувають особливої актуальності, оскільки саме педагоги є провідниками медіакультури у освітньому просторі.

Відтак вона виступає важливою умовою формування професійної культури викладачів вищої школи, що дозволяє ефективно взаємодіяти з масмедіа, використовувати медіаресурси та транслювати педагогічний і соціокультурний досвід за допомогою медіазасобів у процесі діяльності [38].

Наявність високого рівня медіакультури у освітян передбачає оволодіння ними інноваційними педагогічними ідеями, підходами, сучасними особистісно орієнтованими та креативними технологіями організації освітнього процесу, з упровадженням до нього медіаосвітніх компонентів [92].

У межах історико-теоретичного аналізу досліджуваної проблеми *медіакультуру викладачів вищої школи* трактуємо як інтегральну та динамічну особистісно-професійну характеристику, що є складовою частиною професійно-педагогічної культури. Вона містить знання щодо особливостей та закономірностей функціонування ЗМК; сформовані механізми саморегуляції у процесі взаємодії з медіа; уміння сприяти розвитку медіакультури в здобувачів освіти; узагальнений досвід медіаосвітньої діяльності, що забезпечує готовність до багатофункціональності та багатовимірності в педагогічній практиці, а також сукупність результатів системного розвитку компетентностей педагога в галузі медіаосвіти, які проявляються на індивідуальному, загальнопрофесійному та практико-орієнтованому рівнях.

Також це система ціннісних орієнтацій та переконань щодо сучасного медіаландшафту і здатність мобілізувати досвід та способи поведінки в медіапросторі. З іншого боку, розглядаючи медіакультуру як кінцеву мету та результат медіаосвіти викладачів вищої школи, слід зазначити, що її зміст і спрямованість мають відповідати суспільному запиту щодо підготовки конкурентоспроможних фахівців, бути визначеними парадигмою переходу до інформаційного суспільства та структурою діяльності фахівця, що дасть змогу врахувати професійний та особистісний контексти.

Для дослідження особливої ваги набуває уточнення сутності поняття «розвиток медіакультури», оскільки саме цей процес може стати основою для ефективного самовдосконалення викладачів ЗВО, сприяти формуванню індивідуальних траєкторій неперервного професійного зростання, а також забезпечувати умови для творчого самовираження в професійній діяльності.

Термін «розвиток» є одним із основоположних для багатьох наук. У педагогічній науці поняття «розвиток особистості» трактується як процес становлення індивіда та його соціальна характеристика, що формується в результаті соціалізації та виховного впливу [37, с. 289].

Розвиток професійної компетентності викладачів вищої школи невід'ємно пов'язаний із розкриттям їх творчого потенціалу, відкритістю до педагогічних новацій та здатністю гнучко реагувати на зміни в освітньому середовищі. Ці якості є основою формування медіакультури педагога.

Ми погоджуємось з думкою О. Казакової, яка зазначає, що розвиток медіакультури охоплює кілька теоретико-методологічних вимірів, у межах яких формуються різні інтерпретації базових понять та явищ, що спрямовують динаміку цього процесу:

- 1) індивідуальна медіакультура відображає рівень особистої обізнаності з інформаційним простором і містить уміння знаходити, аналізувати, створювати та поширювати медіаконтент;
- 2) предметна медіакультура пов'язана зі спеціалізацією фахівця та проявляється у способах використання медіа відповідно до професійної сфери;

3) загально-професійна медіакультура охоплює загальний рівень МІГ особистості і містить знання та навички роботи з медіазасобами та медіаресурсами в професійній діяльності. Вона має дві складові:

- методичну, що охоплює розуміння змісту, методів і форм медіаосвіти;
- технологічну – практичне застосування медіазнань [76, с. 90–91].

У зв'язку з цим *розвиток медіакультури викладачів вищої школи* трактуємо як процес формування та удосконалення медіакомпетентності, а також її інтеграцію у професійну діяльність, що дозволяє ефективно, безпечно, етично та критично використовувати медіаресурси та медіаконтент для навчання, комунікації, професійної діяльності та наукових досліджень. Сюди відносимо критичне осмислення медіапродукції, усвідомлення її впливу на суспільство та здатність використовувати, адаптувати і створювати медіаконтент для освітніх та особистих потреб.

Варто зазначити, що розвиток медіакультури є процесом багатовекторним, здатним виконувати мотиваційну, інноваційно-розвивальну, інформаційно-аналітичну, інтегративно-прогностичну та випереджальну функції, що набувають особливого значення в умовах трансформації системи формування стратегічного кадрового потенціалу вищої освіти.

Високий рівень медіакультури викладачів вищої школи України є важливою передумовою впровадження сучасних педагогічних підходів, що базуються на інтеграції медіатехнологій у освітній процес та раціональному застосовуванні медіаосвітніх засобів у фаховій діяльності.

Вона може виступати концептуальним центром, що інтегрує їх професійний досвід та компетентності, а також є гарантом ефективної професійної діяльності та розвитку особистісного потенціалу. Додатковим результатом розвиненої медіакультури є зростання рівня педагогічної майстерності.

Проблематика медіакультури викладачів вищої школи виходить за межі суто професійної сфери, охоплюючи соціальні аспекти життя особистості та її активну громадянську позицію. У цьому контексті медіакультура відіграє важливу роль у формуванні в особистості культури спілкування з медіа, розвитку інформаційної та

комунікативної культури, творчого потенціалу, а також забезпечує готовність викладача вищої школи до ефективного виконання професійних функцій.

Таким чином, узагальнюючи основні поняття медіаосвіти, головними складовими медіакультури викладачів вищої школи є: 1) медіаобізнаність як комплекс знань про історію виникнення та закони функціонування медіа, небезпеки впливу масмедіа і наявність вмінь орієнтування в інформаційному середовищі, пошуку потрібних джерел інформації та їх використання; 2) медіаграмотність як система користувацьких знань і вмінь, що передбачають ефективну роботу з медіа, наявність критичного мислення і рефлексії, а також існування медіаімунітету до фейкової або маніпулятивної інформації; 3) медіаосвіченість як здатність активно функціонувати у медіапросторі в ролі користувача та творця медіаконтенту, а також як уміння передавати та розрізняти ключові медіакультурні цінності та норми [14, с. 42–40].

У дослідженні ми визначили взаємозв'язок між такими поняттями, як «медіаосвіта», «цифрова медіаосвіта», «медіаобізнаність», «медіаграмотність», «цифрова медіаграмотність», «медіаінформаційна грамотність», «медіаосвіченість», «медіакомпетентність» та «медіакультура» (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Взаємозв'язок ключових понять дослідження

Підсумовуючи, можемо зазначити, що формування медіакомпетентності і розвиток медіакультури викладачів вищої школи створюють сприятливі умови для підвищення ефективності та якості освітнього процесу, що в свою чергу сприяє підвищенню рівня професійної підготовки здобувачів освіти та стимулює безперервний професійний розвиток науково-педагогічних працівників.

1.3 Міжнародний досвід розвитку медіакультури викладачів вищої школи

В умовах модернізації національної системи вищої освіти, її орієнтації на загальноєвропейські стандарти якості та оновлення освітнього простору зростають вимоги до всіх учасників освітнього процесу. У сфері вищої освіти простежується тенденція переосмислення ролі та функцій викладача ЗВО. Він розглядається не лише як носій знань, а як інноваційний і поліфункціональний суб'єкт, що активно впливає на реформування освітньої системи та виступає ключовою рушійною силою її розвитку.

Оскільки головними світовими орієнтирами високоякісної освіти вважаються наявність системи безперервної освіти, впровадження передових освітніх інновацій та формування цифрових освітніх екосистем, розвиток медіакультури та відповідних компетентностей науково-педагогічних працівників набуває особливої актуальності та стратегічного значення.

Згідно з думками закордонних дослідників, для сучасної особистості розвиток критичного мислення та навичок цифрового громадянства є надзвичайно важливим, особливо в умовах швидкого поширення дезінформації. Освітній процес, спрямований на формування цифрової медіаграмотності, надасть змогу майбутнім професіоналам ефективно оцінювати інформацію з цифрових медіа, дотримуватись принципів авторського права та розвивати уміння, які стосуються цифрового громадянства [281, с. 17].

Цифрова медіаграмотність розглядається як одна із ключових чинників соціальної інтеграції та невід'ємний компонент сучасного громадянства [271]. Для викладачів ЗВО це означає необхідність не лише володіти відповідними

компетентностями, а й мати здатність формувати їх у здобувачів освіти, сприяючи таким чином розвитку свідомої, критично мислячої та відповідальної особистості в цифрову епоху.

Швидкий розвиток інноваційних технологій докорінно трансформував підходи до професійної діяльності в усіх сферах, зокрема у вищій освіті. У сучасному науковому та практичному дискурсі це явище часто позначається терміном «нові способи праці», що відображає зміну форм організації роботи, стилів комунікації, використання цифрових інструментів і переосмислення ролі працівника в цифровому середовищі. Зарубіжні дослідники розглядають декілька моделей цифрової медіаграмотності на робочому місці: одна базується на функціонально-операційних навичках, а інша – на критично-творчих компетенціях [271]. Для викладачів вищої школи це означає потребу не лише в опануванні цифрових технологій, але й необхідність розвитку медіакультури як комплексної професійної характеристики, що поєднує технологічну, інформаційну, культурну, етичну, комунікативну та педагогічну складові.

Як підкреслює Д. Бачинський, активне впровадження навчальних програм і дисциплін, орієнтованих на розвиток медіаосвіти, у закладах освіти країн із розвиненими освітніми системами розпочалося ще в 1960-х роках. Так, у Фінляндії перші кроки у цьому напрямі були здійснені у 1970 році, а вже з 1977 року медіаосвіта увійшла до програм вищої школи. У Швеції подібні ініціативи стартували у 1980 році. Аналогічно, у 1970-х роках інтенсивний розвиток медіаосвітніх практик спостерігався у Північній Америці, зокрема, в Канаді та США, де медіаосвіта поступово стала невід'ємним компонентом підготовки освітян і широкої аудиторії [15].

Тож із другої половини 1960-х років у зарубіжній науці відбулося розширення підходів до аналізу ЗМК, де освітні процеси почали розглядатися крізь призму не лише мистецтвознавчих чи культурологічних вимірів, а й соціальних, психологічних і політичних чинників. Такий міждисциплінарний підхід став підґрунтям для подальшого становлення медіаосвіти та формування медіакультури в учасників освітнього процесу [143].

У документах ЮНЕСКО наголошується на важливості інтеграції медіаосвіти в національні освітні системи всіх країн, включаючи як формальну, так і неформальну освіту, а також у програми безперервного професійного розвитку. Ще у Грюнвальдській декларації з медіаосвіти (1982), ухваленій за ініціативи ЮНЕСКО, наголошувалося на важливості комплексної підтримки медіаосвіти на всіх рівнях – від дошкільної до університетської освіти, а також у сфері освіти дорослих. У документі визначено пріоритетність створення навчальних курсів для вчителів і освітніх посередників, метою яких є підвищення рівня їх знань про медіа і опанування сучасних методів викладання. Особлива увага приділялася необхідності стимулювання дослідницької діяльності у межах суміжних дисциплін (психології, соціології, комунікаційних наук), з метою глибшого теоретичного обґрунтування медіаосвіти. Крім того, у декларації підкреслено необхідність посилення міжнародного співробітництва у цій сфері, зокрема через підтримку ініціатив, що реалізуються під егідою ЮНЕСКО [296].

Медіаосвіта як освітній напрям, що спрямований, здебільшого, на формування та розвиток медіакультури в суспільстві, поширена в більшості демократичних країн світу, вона вважається показником реалізації основних громадянських прав. Крім того, вимоги ринку праці щодо конкурентоздатності фахівців постійно підвищуються, актуалізується наявність компетентностей, що пов'язані з розвиненою медіакультурою та цифровою компетентністю особистості [84], а саме:

- розуміння важливості медіатехнологій та цифрових засобів, які можуть підтримувати комунікацію, творчість та інноваційний пошук в професійній діяльності;
- усвідомлення можливостей, обмежень, наслідків та ризиків, що пов'язані з медіапростором;
- розуміння загальних принципів, механізмів і логіки, що містяться в основі роботи цифрових технологій та медіакультури соціуму;

- усвідомлення важливості критичного мислення у підходах до інформації, отримуваної з медіа;
- знання основних правових та етичних принципів діяльності в інформаційному суспільстві;
- володіння навичками та вміннями, що забезпечують ефективний пошук, використання, оцінювання, створення та поширення медіаконтенту для підтримки активної громадянської позиції особистості, творчості у процесі реалізації особистих, соціальних та комерційних цілей [274].

У Рішенні Європейського Парламенту та Ради ЄС від 15 листопада 2006 року щодо створення програми дій у сфері навчання впродовж життя, яке закріплює основні цілі освіти для дорослого населення, зазначено, що її метою є сприяння розвитку суспільства заснованого на знаннях, зі сталим економічним розвитком, більшою кількістю якісних робочих місць і більшою соціальною згуртованістю. Особлива увага в програмі приділяється підтримці професійного зростання вчителів і викладачів ЗВО, а також розвитку інноваційних підходів у створенні навчального контенту, послуг, інноваційних педагогічних методів і практик, що активно інтегрують ІКТ в освітній процес [288].

Так, навчальна програма для вчителів від ЮНЕСКО «Медіаінформаційна грамотність» («Media and Information Literacy. Curriculum for Teachers») 2011 року наголошує на важливості впровадження інтерактивних методів навчання та реалізації проєктної діяльності для розвитку МІГ на особистісному рівні. Враховуючи розгалужену екосистему її існування в суспільстві, рекомендовано інтегрувати компоненти МІГ у зміст освітніх програм або створювати навчальні курси, що сприятимуть розвитку медіакомпетентності педагогів [301, с. 17].

У контексті формування медіакультури викладачів ЗВО України особливої актуальності набуває розвиток спеціальних компетентностей. Відповідно до «Рекомендацій щодо ключових компетентностей для навчання впродовж життя» від Ради ЄС («Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning»), ефективна взаємодія з цифровими технологіями та цифровим контентом

передбачає не лише критичне та рефлексивне мислення, а й відкритість до інновацій, допитливість і готовність до постійного розвитку. Також наголошується на важливості етичного, безпечного та відповідального використання цифрових інструментів [274].

Зокрема, у документі акцентується увага на тому, що «...для підтримки компетентісно орієнтованої освіти, професійної підготовки та розвитку особистості в контексті навчання впродовж життя визначено три виклики: використання різноманітних підходів до навчання; підтримка вчителів та інших працівників освіти; оцінка та підтвердження розвитку компетентностей». Зокрема, йдеться про необхідність застосування різноманітних освітніх стратегій, забезпечення підтримки для педагогів, а також ефективне оцінювання та визнання сформованих компетентностей. У цьому контексті для викладачів ЗВО та працівників галузі освіти повинні створюватись умови для обміну досвідом, взаємного навчання, професійного консультування, що сприятимуть розвитку автономії та гнучкості освітнього процесу. Особливе значення надається залученню до дослідницької діяльності, використанню цифрових технологій, а також забезпеченню доступу до експертної підтримки і навчальних ресурсів, які відповідають принципам компетентісно орієнтованого викладання [274].

Однією з ключових подій, що визначила сучасні підходи до цифрової трансформації освіти, стало ухвалення ПАРЄ у 2019 році Резолюції «Роль освіти в епоху цифрових технологій: від “цифрових аборигенів” до “цифрових громадян”» («The role of education in the digital era: from “digital natives” to “digital citizens”») [286]. У документі наголошується на необхідності формування цифрових компетентностей з раннього віку та безперервного їх розвитку упродовж усього життя [80]. Так, підкреслюється, що важливо для сучасної освіти «... переглянути роль вчителів та освітян у суспільстві, пропонуючи їм як початкову підготовку, так і можливості для підвищення кваліфікації та розвитку, для вдосконалення їх цифрових навичок та компетенцій, щоб цифрові технології могли бути інтегровані в освітні процеси педагогічно значущими способами, збагачуючи їх та уможлиблюючи нові педагогічні рішення, які мотивуватимуть освітян» [286, с. 3].

Такий підхід є особливо актуальним для системи вищої освіти, де викладачі ЗВО мають бути не лише носіями медіаграмотності, а й активними провідниками цифрової культури. З огляду на це, розвиток медіакультури постає як важливий напрям професійного зростання та відповідь на виклики цифрової доби.

Великі міжнародні організації, такі як ЮНЕСКО, ПАРЄ та Рада ЄС послідовно виступають за визнання медіаосвіти як самостійного напрямку в освітній теорії та практиці, наголошуючи на її значущості як повноцінної освітньої галузі. Вони підкреслюють необхідність системного впровадження МІГ у формальну та неформальну освіту на всіх етапах навчання. Особливу увагу міжнародні організації звертають на підготовку освітян, у тому числі викладачів ЗВО, які мають володіти сучасними методиками та ресурсами для ефективного формування медіакультури особистості. Це вимагає оновлення освітніх програм, розробки дидактичних матеріалів та впровадження інноваційних педагогічних стратегій.

Одним із важливих кроків на шляху інтеграції цифрової медіаграмотності в освітній простір стало ухвалення Європейською Комісією у 2020 році «Плану дій цифрової освіти (2021–2027)» («Digital Education Action Plan (2021–2027)»). Цей стратегічний документ окреслює необхідність адаптації освітніх систем до викликів цифрової епохи, шляхом формування сталої екосистеми цифрової освіти та розвитку необхідних компетентностей в усіх учасників освітнього процесу. Для викладачів ЗВО це означає дотримання додаткових вимог до якості професійної підготовки, що передбачають наявність цифрової грамотності, медіаграмотності, критичного мислення, здатності працювати з цифровим контентом і формувати культуру безпечного та етичного використання медіаресурсів серед здобувачів освіти [277, с. 10–13].

У нових рекомендаціях від Ради ЄС, ухвалених у 2023 році на підтримку реалізації «Плану дій цифрової освіти (2021–2027)», наголошується на необхідності формування національних стратегій цифрової освіти та розвитку відповідних навичок. Країнам-членам запропоновано співпрацювати з усіма зацікавленими сторонами у цьому напрямі, активно інвестувати в розвиток цифрової інфраструктури та технічного забезпечення. Особливий акцент зроблено

на підтримці освітян, зокрема через організацію цілеспрямованого професійного навчання, яке сприятиме ефективному впровадженню таких технологій [272]. Документи також передбачають необхідність інтегрованого підходу до розвитку цифрових компетентностей в усіх секторах освіти. У цьому контексті підвищення цифрової компетентності та медіакультури викладачів ЗВО постають як актуальні вектори освітньої політики та практики для України [273].

Організація програм підвищення кваліфікації для викладачів вищої школи у сфері цифрової компетентності та медіакомпетентності може здійснюватися різноманітними провайдерами освітніх послуг. До таких належать: ЗВО, спеціалізовані центри професійного розвитку, установи освіти для дорослих, а також інші інституції, що мають відповідну ліцензію або акредитацію. Важливо, щоб ці програми були не лише змістовно насиченими, а й адаптованими до реальних потреб освітян у контексті сучасних викликів цифровізації та формування медіакультури.

На сучасному етапі розвитку суспільства медіаосвіта розглядається як стратегічно важливий чинник, що впливає на успішний поступ держав у політичній, економічній та освітній сферах. У різних країнах світу питання формування медіакультури та цифрової компетентності освітян вирішується з урахуванням національних освітніх традицій і цифрової політики.

Так, Г. Головченко, аналізуючи медіаосвітні практики США та Канади, підкреслює, що в цих країнах застосовуються різноманітні педагогічні технології, спрямовані на розвиток цифрової грамотності та медіаграмотності як у межах формальної освіти, так і в неформальних або інформальних освітніх середовищах. Такий досвід є цінним для української системи вищої освіти, оскільки може бути адаптований до потреб професійного розвитку викладачів вищої школи [33].

У Канаді розвиток медіаосвіти здійснюється у межах загальнодержавної освітньої політики та нормативно-правових засад, що створює сприятливе середовище для формування медіакомпетентності освітян. Значну роль у цьому процесі відіграють численні організації, які функціонують як на державному, так і на провінційному рівнях. Зокрема, серед найвпливовіших слід відзначити

Канадську асоціацію медіаосвітніх організацій, Асоціацію медіаосвіти провінції Альберта, Асоціацію медіаосвіти провінції Квебек, Асоціацію медіаосвіти, Асоціацію медіаграмотності та ін. Ці інституції не лише сприяють популяризації медіаосвіти серед широкої громадськості, а й розробляють програми професійного розвитку для освітян, включаючи підготовку медіапедагогів. Крім того, вони мають власні онлайн платформи або сайти, на яких зберігається навчально-методичне забезпечення і медіаосвітні ресурси для формальної та неформальної освіти. Такий досвід може бути корисним для вдосконалення підходів щодо розвитку медіакультури викладачів ЗВО в Україні [30].

У рамках формальної освіти медіапідготовку здійснюють додаткові онлайн-програми від університетів. Такі освітні ініціативи слугують доповненням до традиційних форм професійного розвитку викладачів ЗВО. Наприклад, «Онлайн програма з навчання і викладання» («Online Learning and Teaching Program»), що пропонує педагогічний факультет Університету Британської Колумбії (Канада). Така програма розрахована на 2 роки (30 кредитів), її кінцева мета – сформувані у слухачів здатність ефективно інтегрувати цифрові технології та медіатехнології в освітній процес [32].

Канада демонструє успішний приклад розбудови медіаосвіти у межах неформального освітнього простору. Зокрема, діяльність некомерційного центру цифрової медіаграмотності «Мережа медіа обізнаності» (Media Awareness Network, нині – MediaSmarts) є показовою у цьому напрямі. Організація пропонує освітянам доступ до безкоштовних онлайн-ресурсів: методичних розробок, навчальних планів, інтерактивних занять, що спрямовані на інтеграцію сучасних медіаосвітніх підходів у освітній процес. Крім того, платформа створює умови для професійної взаємодії: освітяни можуть обмінюватися досвідом, долучатися до науково-практичних дискусій, підписуватися на інформаційні розсилки, ознайомлюватися з аналітичними та науковими матеріалами, а також переглядати записи вебінарів і конференцій [36, с. 102–103].

Як зазначає Н. Приходькіна, у США також сформувалася розгалужена система медіаосвітніх організацій, які діють на рівні окремих штатів і мають

значний вплив на розвиток медіаграмотності серед різних категорій населення, включно з освітянами. До таких інституцій належать: Центри медіаосвіти у Вашингтоні та Нью-Мексико, Центр медіаграмотності в Лос-Анджелесі, Асоціація «Стратегії медіаграмотності», Національний альянс медіамистецтв і культури в Сан-Франциско, Освітній відеоцентр у Нью-Йорку, а також низка інших установ. Так, Центр медіаграмотності в Університеті штату Нью-Йорк у Стоуні-Брук реалізує моделі підготовки викладачів до впровадження медіаосвіти в освітній процес, організовуючи дискусійні платформи за участі журналістів, керівників ЗВО та науковців. Такі практики є корисними для України, адже формування медіакультури викладачів ЗВО потребує системного підходу, що поєднує теоретичні засади, практичні навички та міждисциплінарну взаємодію [184].

Зарубіжний досвід, зокрема американський, демонструє значний потенціал програм професійного обміну у формуванні медіакультури освітян. Одним із прикладів є «Міжнародна програма лідерства для іноземних відвідувачів» («International Visitor Leadership Program») – це ініціатива, що реалізується за підтримки Бюро з питань освіти та культури Державного департаменту США. Програма орієнтована на розвиток лідерського потенціалу в урядах, бізнесі, академічних колах з усього світу, шляхом організації короткострокових професійних візитів і культурних обмінів. Хоч програма охоплює широке коло тематик, включно з політичними, економічними та соціальними аспектами, окремі проекти присвячено питанням медіаосвіти, медіаграмотності та боротьби з дезінформацією. Такий підхід створює умови для міжкультурного діалогу та передачі ефективних практик, які можуть бути адаптовані у вищій освіті України з метою модернізації розвитку медіакультури викладачів ЗВО [268].

Досвід ЗВО Польщі заслуговує на увагу в контексті розвитку медіакультури науково-педагогічних працівників. У польських університетах діють спеціалізовані кафедри медіаосвіти та інформаційних технологій, що сприяють професійній підготовці педагогічних кадрів до роботи у новому освітньому середовищі. Крім того, на регулярній основі організовуються науково-методичні конференції та семінари присвячені питанням медіапедагогіки для різних вікових груп – дітей,

молоді та дорослих. Це створює можливості для формування медіакомпетентності як невід'ємної складової професіоналізму сучасного викладача ЗВО [35].

Наприклад, у своїй дисертаційній роботі М. Деренюк звертає увагу на досвід Польщі щодо розвитку медіаосвіти, зокрема через діяльність спеціалізованих об'єднань, що функціонують при університетах. Одним із прикладів такої ініціативи є Польське товариство освітніх технологій і медіа, створене на кафедрі педагогічних технологій Університету імені Адама Міцкевича в Познані. Основною метою діяльності товариства є поширення знань про освітні медіа і сучасні технології, а також надання фахових консультацій у сфері медіапедагогіки. Такий досвід є унікальним, оскільки демонструє ефективні моделі інституційної підтримки розвитку медіакультури в академічному середовищі [53, с. 112].

Важливим чинником розвитку медіакультури у всіх учасників освітнього процесу, зокрема у викладачів ЗВО, є організація тематичних заходів на регіональному та загальнонаціональному рівнях. Так, у контексті адаптації до європейських стандартів медіаосвіти, за ініціативи Національної ради з питань телебачення і радіомовлення Польщі було започатковано Форум медіаосвіти. У межах цієї ініціативи проводилися пленарні засідання, присвячені актуальним проблемам формування МІГ у суспільстві. У заходах брали участь викладачі ЗВО, а також медіаексперти, представники ГО та ін. Подібні події не лише сприяють підвищенню фахової обізнаності освітян у сфері сучасних інформаційних технологій, а й формують цілісне бачення ролі медіакультури в освіті [53, с. 121].

Як зазначає дослідниця, значну роль у розвитку медіаосвіти в Польщі відіграють організації, що опікуються неформальною освітою. Саме ці інституції активно сприяють створенню та поширенню наукових, освітніх і культурних ресурсів, а також популяризації сучасних підходів до використання медіатехнологій в освітньому середовищі. Серед провідних ініціатив варто виокремити діяльність Фонду «Центр громадянської освіти», Коаліції «Відкрита освіта», Фундації «Сучасна Польща» та ін. Їх проєкти спрямовані на реалізацію культурно-освітніх заходів, у тому числі в межах медіаосвітнього напрямку. До практичних форм такої діяльності належать проведення тренінгів та онлайн-курсів

для педагогів і всіх зацікавлених сторін, розробка навчальних програм і методичних матеріалів з МІГ, а також організація подій, що сприяють покращенню якості освіти у сфері критичного сприйняття медіа [53, с. 198–200].

У контексті формування медіакультури викладачів вищої школи варто звернути увагу на досвід сучасних великих організацій, зокрема Польського товариства медіаосвіти та Коаліції цифрової та медіаосвіти. Їхня діяльність спрямована на розвиток медіаосвітньої спільноти через поєднання теоретичних напрацювань і практичного досвіду. Організації активно співпрацюють з освітніми та культурними інституціями, реалізують видавничі ініціативи, а також організують наукові події. Такий підхід може бути корисним для українського освітнього простору як приклад інтеграції медіаосвіти в систему професійного розвитку сучасного викладача ЗВО [53, с. 122].

Аналізуючи особливості поширення медіаосвіти в європейських країнах, Г. Марченко зазначила, що важлива роль у становленні та поширенні медіапедагогіки в Німеччині належить інститутам підвищення кваліфікації та освіти дорослих. Основними напрямками їх діяльності є поширення фахової педагогічної інформації, організація тематичних консультацій і семінарів, створення та супровід спеціалізованих курсів для освітян, працівників культурної сфери і закладів неформальної освіти. Окрему увагу вони приділяють співпраці з освітніми установами різних типів та розробці навчальних ресурсів, орієнтованих на медіаосвітню тематику [124, с. 75].

Особливої уваги заслуговує система неформальної медіаосвіти Німеччини, яка вирізняється високим рівнем децентралізації та практичної орієнтації. Важливу роль у цій системі відіграє Державний медіацентр землі Баден-Вюртемберг, а також мережа муніципальних міських медіацентрів, що функціонують у співпраці з освітніми установами. Ці структури забезпечують доступ до ресурсів і технологій, організують тренінги та освітні заходи для освітян, учнів і громадськості. Їх діяльність спрямована на формування МІГ, критичного мислення та практичних навичок роботи з медіа як у формальній, так і в неформальній освіті [221, с. 20].

Також у своїх дослідженнях Г. Марченко звертає увагу на системний характер впровадження медіаосвіти у Франції. Цей процес охоплює широке коло суб'єктів: від державної освітньої системи і представників медіаіндустрії до органів державної влади та ГО. Такий комплексний підхід забезпечує ефективну взаємодію між освітніми установами, зокрема ЗВО, та зовнішнім соціокультурним середовищем, що сприяє формуванню сталої медіакультури педагогів [124, с. 82].

Сучасний досвід медіаосвіти у Франції демонструє ефективні моделі інституційної підтримки розвитку МІГ. Зокрема, прикладом є діяльність Національного центру з медіаосвіти (CLEMI), який функціонує під егідою Міністерства освіти Франції. Основне завдання цієї установи полягає у впровадженні медіаосвітніх практик у систему шкільної освіти. Проте його діяльність не обмежується лише загальноосвітніми закладами, центр активно просуває динамічні педагогічні інновації, які стосуються освіти на всіх рівнях. Такий підхід дозволяє інтегрувати медіаосвітні компоненти у підготовку викладачів вищої школи, сприяючи формуванню медіакультури як невід'ємної складової їх професійної компетентності [270].

У відповідь на актуальні виклики, що постають перед сучасною освітою, зокрема у контексті інтеграції медіаосвіти, Альянс цивілізацій Організації Об'єднаних Націй (ООН) у співпраці з ЮНЕСКО ініціював створення Інформаційно-аналітичного центру з медіаінформаційної грамотності (Media & Information Literacy Clearinghouse). Цей глобальний ресурс спрямований на поширення багатомовних матеріалів, що підтримують розвиток МІГ в різних освітніх контекстах, як формальних, так і неформальних. Платформа надає освітянам доступ до аналітичних, навчально-методичних і практичних ресурсів, які можуть бути інтегровані у зміст освітніх програм. Таким чином, вона сприяє формуванню медіакультури педагогів, допомагаючи їм ефективніше орієнтуватися в інформаційному середовищі [283].

У контексті розвитку національної медіаосвіти важливо враховувати досягнення діяльності міжнародних організацій, таких як Глобальний альянс партнерства з медіаінформаційної грамотності (Global Alliance for Partnerships on

Media and Information Literacy, GARMIL), започаткований під егідою ЮНЕСКО у 2013 році, нині відомий як Альянс ЮНЕСКО з медіаінформаційної грамотності (UNESCO Media and Information Literacy Alliance). Цей Альянс виступає платформою для глобальної взаємодії з метою підвищення рівня МІГ населення. Його стратегічні пріоритети включають налагодження міжнародного партнерства, розвиток інтегрованих підходів до медіаосвіти, а також забезпечення рівного доступу до знань і інформації. Значну увагу організація приділяє впровадженню принципів медіаграмотності у сферу освіти, включаючи підготовку та підвищення кваліфікації педагогічних працівників [295].

Вагоме значення має досвід міжнародних дослідницьких структур, зокрема таких як Мережа університетів з питань медіаінформаційної грамотності та міжкультурного діалогу (Media and Information Literacy and Intercultural Dialogue University Network, UNESCO/UNAOC-MILID Network), яку запустили ЮНЕСКО та Альянс цивілізацій ООН (United Nations Alliance of Civilizations, UNAOC). Мережа була створена в рамках програми ЮНЕСКО «Партнерство та мережа університетів» (University Twinning and Networking programme, UNITWIN), яка служить платформою для розвитку потенціалу вищої освіти та наукових досліджень, а також сприяння інтеграції академічного світу, громадянського суспільства та місцевих громад. Ця міжнародна мережа реалізує дослідницькі, освітні та просвітницькі ініціативи, спрямовані на підвищення рівня МІГ в різних сферах, а також на відображення їх результатів у розробці стратегічних проєктів на національному, регіональному та міжнародному рівнях. Крім того, організація сприяє поширенню МІГ на всіх рівнях системи формальної освіти і подоланню упереджень та міжкультурних бар'єрів, а також глобальному діалогу [284].

Аналіз міжнародного досвіду свідчить, що найбільш динамічний розвиток медіаосвіти спостерігається у таких країнах, як Велика Британія, Канада, США, Німеччина, Франція, Австралія, Фінляндія, Польща та ін. Ці держави формують світові тенденції у сфері МІГ. На сучасному етапі в країнах із розвиненими освітніми системами простежується цілісна та послідовна політика впровадження медіаосвіти, яка охоплює всі рівні навчання – від шкільної до вищої освіти.

Особливу увагу вони приділяють упровадженню медіаосвітніх компонентів у формальну систему освіти, включаючи підготовку майбутніх педагогів і професійний розвиток викладачів ЗВО. Важливо, що у цьому процесі активну роль відіграють не лише державні інституції, а й численні ГО, які стимулюють застосування інноваційних підходів до формування медіакультури освітян. У деяких моделях розвитку медіаграмотності державні та громадські інституції мають офіційно закріплені повноваження щодо підвищення рівня МІГ громадян.

Практика реалізації медіаосвітніх ініціатив у провідних країнах світу, де медіаосвіта активно розвивається впродовж кількох десятиліть, свідчить про те, що ініціатива реформування у цій сфері здебільшого виходила не від центральних освітніх структур, а від ГО та інноваційних університетів. Саме в таких закладах формувалися потужні осередки міждисциплінарних досліджень медіа та технологій, організовувалися міжуніверситетські проєкти та заходи за участі представників академічної спільноти. Важливою особливістю цього процесу є активне залучення науковців із різних галузей знань. Такий підхід сприяє глибшому розумінню медіа як соціокультурного феномену [57].

Значна частина ініціатив і проєктів з медіаосвіти реалізується за підтримки державних структур, зокрема міністерств та інших офіційних установ. Наприклад, у ряді країн функціонує спеціалізований урядовий орган, що підпорядковується міністерству та координує медіаосвітню діяльність на національному рівні.

Важливо також відзначити існування широких мереж і робочих груп, що працюють у сфері медіаграмотності на різних рівнях: місцевому, регіональному, а також європейському та міжнародному. Їх діяльність може слугувати прикладом ефективної взаємодії між освітою, культурою та медіа [221].

Таким чином, мова йде не лише про потребу впровадження медіаосвіти чи її інтеграцію в освітні реформи, а про усвідомлення медіаосвітніх трансформацій як одного з ключових завдань, що постають перед сучасним українським суспільством. У цьому контексті розвиток медіакультури викладачів ЗВО набуває особливої значущості, оскільки саме вони є провідниками нових змін у освіті [57].

На підставі наведеного можна стверджувати, що у розвитку медіаосвіти для освітян важливо враховувати загальні стратегії неперервної освіти, що простежуються у багатьох країнах. Серед ключових напрямів: зростаючий попит на неформальну освіту, поєднання професійної діяльності з навчанням, діяльність відкритих університетів, а також створення масштабних центрів освіти як загального, так і спеціального профілів.

У міжнародних нормативно-правових актах медіакультура визначається як важливий складник професійної компетентності освітян, що потребує особливої уваги в умовах трансформації освітнього середовища. Її цілеспрямований розвиток здатен суттєво підвищити якість освітнього процесу, особливо в контексті переходу до інформаційного суспільства та інтеграції України у глобальний медіаосвітній простір. Крім того, розвиток медіакультури забезпечує ефективну адаптацію викладачів вищої школи до сучасних професійних ролей, що передбачають гнучке застосування медіаресурсів, критичну оцінку інформації та виконання функції педагогічного посередництва в умовах цифрового середовища.

Висновки до першого розділу

У розділі здійснено аналіз історіографії, нормативно-правової бази та понятійно-категоріального апарату дослідження проблеми розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття. Окремо розглянуто міжнародний досвід розвитку означеного явища.

Для дослідження проблеми розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ століття) було обґрунтовано та застосовано низку наукових підходів, які найкраще її відображають, а саме: системний, порівняльно-хронологічний, синергетичний та діяльнісний.

Ключовими принципами дослідження, які становлять методологічну основу роботи були: науковості, неупередженості, всебічності, історизму, єдності історичного та логічного, взаємозумовленості зовнішніх і внутрішніх чинників, наступності та інтеграції теорії з практикою.

Обрана проблема має історико-педагогічний характер і є багатоаспектною, що дало змогу поділити джерела на п'ять основних категорій: законодавчі акти та нормативно-правові документи України, що регламентують медіаосвітню діяльність; інформаційно-аналітичні матеріали, що визначають засади розвитку медіаосвіти в Україні; офіційні документи міжнародних організацій, на які орієнтується процес медіаосвіти в Україні; наукові розвідки і дослідження вітчизняних та зарубіжних учених щодо медіаосвіти кінця ХХ – початку ХХІ століття; електронна документація офіційних сайтів закладів післядипломної педагогічної освіти, ЗВО, закладів неформальної освіти, онлайн-порталів і онлайн-платформ щодо розвитку медіаосвіти в Україні.

Аналіз нормативно-правових актів та науково-методичної літератури, здійснений у межах дослідження, дозволяє стверджувати, що медіаосвіта виступає важливим чинником особистісного розвитку. Вона сприяє формуванню індивідуальної інформаційної картини світу, розвитку критичного сприйняття медіаконтенту та формуванню власної усвідомленої позиції стосовно функціонування в умовах інформаційного суспільства.

Поширення медіаосвіти в Україні регулюється законами про освіту, вузькопрофільними законодавчими актами, а також концептуально-стратегічними документами, створеними переважно академічною спільнотою. Проведений аналіз нормативно-правової бази медіаосвіти в Україні свідчить про необхідність запровадження додаткових кроків для розвитку та розширення правового підґрунтя щодо ефективного функціонування цієї сфери, а також для вдосконалення механізмів впровадження медіаосвітніх ініціатив у процес неперервного професійного розвитку викладачів ЗВО.

У контексті сучасного наукового дискурсу дисертаційні дослідження все активніше зосереджуються на питаннях формування навичок сприйняття, оцінки, тлумачення, аналізу та декодування медіатекстів. У працях, створених протягом 2020-х років, простежується тенденція до зосередження уваги на визначенні результативних стратегій і методів розвитку критичного мислення та медіакомпетентності у представників різних професійних сфер.

Аналіз проблеми медіаосвіти в освітньому контексті дозволив визначити взаємозв'язок і співвідношення між поняттями: «медіаосвіта», «медіаобізнаність», «медіаграмотність», «цифрова медіаграмотність», «медіаінформаційна грамотність», «медіакомпетентність», «медіакультура», «медіакультура викладачів вищої школи» та «розвиток медіакультури викладачів вищої школи».

У межах дослідження медіакультуру викладачів вищої школи трактуємо як багатоаспектну особистісно-професійну якість, що включає низку когнітивних, емоційно-регуляторних та діяльнісних компонентів. До її змістових складових належать знання про специфіку функціонування ЗМК, сформовані механізми саморегуляції у процесі взаємодії з медіаконтентом, уміння сприяти розвитку медіакультури в здобувачів освіти, а також набутий досвід реалізації медіаосвітніх практик. Зазначена характеристика забезпечує здатність викладача вищої школи ефективно функціонувати в умовах інформаційного суспільства, проявляючись на індивідуальному, загальнопрофесійному та практико-орієнтованому рівнях як результат цілісного формування медіакомпетентності.

Розкрито особливості зарубіжного досвіду розвитку медіакультури викладачів вищої школи. Практика країн з розвиненими системами освіти демонструє, що незважаючи на національні особливості організації медіаосвіти, спільною тенденцією є інтеграція вже наявних освітніх структур у цей процес і запровадження нових елементів, адаптованих до різних етапів фахового зростання особистості. Такий підхід формує основу для розбудови цілісної системи медіаосвіти, орієнтованої на підтримку професійної медіакультури викладачів вищої школи упродовж усього життя.

Висвітлені в першому розділі положення знайшли відображення в публікаціях [38; 79; 80; 81; 84; 85].

РОЗДІЛ 2

ГЕНЕЗА РОЗВИТКУ МЕДІАКУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

2.1. Передумови розвитку медіакультури викладачів вищої школи України

Цілісне осмислення медіаосвіти як суспільного явища неможливе без урахування історичного контексту, що передбачає аналіз витоків, етапів становлення та динаміки трансформацій упродовж усього періоду її розвитку.

Особливість медіаосвіти викладачів вищої школи полягає у тому, що вона виступає як система інформаційно-комунікативних ресурсів, які суб'єкт навчання використовує для формування власної стратегії професійного та особистісного розвитку. У цьому контексті розвиток медіакультури спрямований на усвідомлення викладачем ЗВО своїх потенційних можливостей і потреб, визначення перспектив професійного зростання та вдосконалення загальної і професійної культури.

Фундаментом розвитку медіакультури викладачів вищої школи під час їх професійного вдосконалення та самоосвіти є освітнє середовище, що постійно трансформується під впливом різних факторів. Виконуючи роль суб'єкта педагогічного впливу, воно створює сприятливі умови для розвитку медіакультури, забезпечуючи простір для набуття фахівцем практичного медіаосвітнього досвіду.

Саме тому для об'єктивного розуміння формування медіаосвітніх підходів в Україні необхідним є визначення та дослідження ключових історичних, політичних і соціокультурних чинників, які впливали на національне освітнє середовище. Такий підхід дозволяє не лише простежити еволюцію змістових основ медіаосвіти, а й сформуванню теоретичне підґрунтя для подальшого опису періодів розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Як суспільний феномен та значима передумова формування медіакультури особистості медіаосвіта має свої стадії розвитку. Історичні передумови її поширення в Україні виникли в ХХ столітті, саме тоді медіа стають соціокультурним середовищем існування людини.

До здобуття Україною незалежності (1991) термін «медіа» не був поширений у вітчизняному освітньому дискурсі, в закладах загальної середньої освіти, ЗВО чи в системі післядипломної педагогічної освіти. Його активне використання, як і розвиток відповідних освітніх підходів, розпочалося вже в період становлення національної системи освіти.

Аналізуючи особливості розвитку медіаосвіти в Україні у ХХ столітті, М. Деренюк зазначає, що у науковій термінології того періоду використовувалися декілька понять, тісно пов'язаних із медіаосвітнім підходом. Зокрема, активно вживалися терміни «аудіовізуальна грамотність», «аудіовізуальна освіта» та «кіноосвіта», кожен з яких мав своє специфічне змістове наповнення. Так, аудіовізуальну грамотність трактували як комплекс аналітичних і синтетичних навичок, необхідних для розуміння, інтерпретації та опрацювання інформації, представленої у візуально-звуковій формі. Аудіовізуальна освіта розумілася як педагогічна діяльність, спрямована на розвиток інтересу до екранних мистецтв та задоволення культурно-освітніх потреб у цій сфері. У свою чергу, кіноосвіта розглядалася як виховний і розвивальний процес, що реалізується за допомогою засобів кіномистецтва [53, с. 102].

На початку ХХ століття відбувається поступове зміщення інформаційно-освітніх функцій у бік ЗМК. У 1920-х роках більшовицька влада Радянського Союзу, почала активно просувати ідею впровадження преси, радіо, кіно у сферу освіти [82]. У той період формувалася стратегія використання медіа як складника освітнього процесу. Цей підхід став важливим історичним етапом, що, попри свою ідеологічну обумовленість, заклав основу для подальшого розвитку медіаосвітніх технологій [108].

Основи масової практичної кіноосвіти або кінопросвіти почали формуватися ще в 20-х роках ХХ століття з відкриттям кіноклубів, гуртків юних кіноаматорів та ін. [82]. Саме тоді у процесі розвитку технологій виникла ідея залучення аудіовізуальних ЗМК до освітнього процесу.

У цей період, коли елементи медіаосвіти почали впроваджуватись у суспільне життя, вони сприймалися як універсальний інструмент не лише для

освітньої роботи з дітьми, а й для навчання та ідеологічного впливу на доросле населення. Одним із ключових ЗМК того часу радянські освітяни вважали радіо, оскільки воно дозволяло швидко охоплювати широкі аудиторії, поєднуючи інформаційну, виховну та пропагандистську функції [108].

У працях провідних радянських педагогів і теоретиків освіти зазначалося, що ЗМІ мають значний потенціал у справі духовного та культурного розвитку особистості. Вони підкреслювали, що медіа здатні впливати на широку аудиторію, незалежно від вікових, соціальних чи територіальних відмінностей [108].

Слід зауважити, що у тогочасних наукових розвідках простежується чітке усвідомлення ролі медіа як інструменту поширення ідеології та трансформації мислення. Дослідники розглядали ЗМК не лише як джерело інформації, а як засіб впливу на свідомість, здатний сприяти створенню нового типу громадянина. Така концепція використання медіа у виховному та освітньому процесах, незважаючи на її ідеологічну обумовленість, стала одним із перших кроків у розумінні освітнього потенціалу медіатехнологій.

Починаючи з середини 1930-х років, у Радянському Союзі всі сфери суспільного життя, зокрема й освітня, були повністю підпорядковані ідеологічному контролю держави. У цей період розвиток медіаосвіти відбувався у вкрай обмежених умовах, де домінувала практична функція медіа, як інструменту для реалізації конкретних виховних і пропагандистських завдань [108].

У період з 1956 року по 1968 рік спостерігається певне пом'якшення ідеологічного тиску, що сприяло частковій лібералізації підходів у сфері освіти, зокрема у медіаосвітньому напрямі. Цей етап ознаменувався поступовим розширенням педагогічних уявлень про можливості медіа у освітньому процесі. Окрім традиційної ідеологічної функції, дедалі більше уваги починає приділятися освітній, пізнавальній та естетичній ролі.

Медіаосвіта періоду так званої «відлиги» вирізнялася на тлі інших етапів радянської освітньої політики. Цей час ознаменувався інтеграцією медіаосвітніх підходів із суміжними галузями (педагогікою, мистецтвознавством, кінематографом). А у практичній площині спостерігалось урізноманітнення форм і

напрямів діяльності. Наприклад, активізувалася робота гуртків кінолюбителів, фото- та радіостудій, які орієнтувалися на розвиток творчих здібностей здобувачів освіти. Цей досвід започаткував нову педагогічну традицію, у межах якої медіа стали не лише інструментом впливу, а й засобом самовираження та формування естетичної культури.

Унаслідок зазначених чинників у рамках медіаосвітніх підходів спостерігається трансформація пріоритетів: замість домінування ідеологічної парадигми дедалі більшу увагу привертає естетичний підхід.

З середини ХХ століття в освітньому просторі України почалися зміни, пов'язані з інтеграцією нових технічних засобів у освітній процес. Зокрема, у 1954 році Міністерство освіти спільно з Міністерством культури Української Радянської Соціалістичної Республіки ініціювали нормативний документ, спрямований на удосконалення аудіовізуального супроводу освіти – наказ «Про поліпшення кіно-обслуговування учнів шкіл, студентів педагогічних вузів і слухачів педагогічних училищ УРСР». Цей документ став стимулом для освітянської спільноти до глибшого осмислення ролі аудіовізуальних засобів у навчанні [226].

Крім того, у зазначений період спостерігалось поступове покращення матеріально-технічної бази закладів освіти, що стало передумовою для ширшого впровадження в освітній процес різних мультимедійних засобів, від традиційної наочності до кінофільмів і діафільмів. Такий технологічний розвиток сприяв не лише урізноманітненню методів подання матеріалу, але й формував у викладачів вищої школи необхідність застосовувати нові підходи до організації освітнього середовища, де медіа та візуальні компоненти почали відігравати важливу роль.

ЗМІ займали важливе місце у формуванні читацьких і пізнавальних інтересів, системи моральних цінностей та естетичних уподобань тогочасної аудиторії. У контексті освітнього процесу це набувало особливого значення, оскільки медіа ставали інструментом впливу не лише на когнітивну сферу, а й на світоглядну позицію фахівців, зокрема викладачів вищої школи.

Необхідність використання таких інформаційних технологій, як радіо, кінопроекція, телебачення, магнітний звукозапис стало підґрунтям для розвитку

нових елементів професійної компетентності педагогів, які працювали з ними. Для викладачів ЗВО цей період був початком формування компетентностей, пов'язаних з інтеграцією технічних і медійних інструментів у педагогічну практику, що в подальшому вплинуло на стиль викладання та підготовку майбутніх фахівців.

Наступний етап розвитку кіноосвітніх практик в Україні розпочався з 1960-х років, позначаючи новий сплеск інтересу до екранної культури, що розглядалася як засіб впливу на суспільство та освіту. Поступово в інформаційному просторі з'являються перші просвітницькі програми, які містили окремі елементи медіаосвіти. У цей же період телебачення починає активно входити у повсякденне життя суспільства, формуючи нові комунікативні та освітні практики. Освітня система поповнилася спеціалізованими закладами, що здійснювали підготовку майбутніх фахівців у сфері медіа, здебільшого з урахуванням ідеологічних потреб держави. Незважаючи на обмеження, було розпочато професійну підготовку медіапрацівників.

У означений період значна увага зосереджувалась на практичному освоєнні кіноосвіти, зокрема на формуванні навичок зйомки та монтажу, а також на моральному, естетичному та культурному розвитку особистості. Водночас у освітній процес упроваджувалися завдання з аналізу фільмів і осмислення авторських задумів. На теренах України активно працювали у цих напрямках так звані «товариства друзів кіно», що функціонували в таких містах, як Київ, Житомир, Харків, Одеса, Сімферополь та ін. Ці ініціативи стали підґрунтям для подальшого поширення медіаосвіти в Україні [114]. І хоча такі процеси ще не були цілісно вписані в систему формальної освіти, саме вони створили передумови для подальшого розвитку медіаосвітніх підходів.

Розглядаючи історичні витoki становлення медіаосвітніх практик в Україні у ХХ столітті, доцільно зосередити увагу на діяльності Всесоюзного товариства «Знання». У повоєнний період ця організація функціонувала також на українських теренах як важлива лекційно-просвітницька структура, що сприяла розвитку системи безперервної освіти дорослого населення. Її активність впливала на формування передумов для розвитку медіакультури, зокрема серед викладачів

вищої школи, шляхом популяризації наукових знань та освітніх ініціатив, які згодом інтегрувались у практики медіаосвіти.

Як зазначає М. Коропатник, документи цієї організації слугують цінним джерелом для дослідження процесів упровадження медіаелементів у просвітницьку діяльність того часу. Зокрема, йдеться про застосування систематизованих форм лекційної пропаганди, в основі яких були кінолекторії та радіолекторії. Такі інструменти не лише поширювали науково-популярні знання серед населення, а й опосередковано сприяли формуванню основ медіаосвіти [108].

У дослідженнях М. Коропатника висвітлюється, що у другій половині ХХ століття в умовах радянської освітньо-просвітницької системи поступово формувалися елементи науково обґрунтованої моделі безперервної освіти дорослих, що значною мірою базувалися на використанні різних ЗМК. Важливою складовою інформаційного середовища того часу були друковані медіа, такі як брошури та журнали («Людина і світ», «Наука і суспільство» та ін.) [108].

Аналіз регіональних показників, зроблений науковцем, свідчить про масштабну мережу просвітницької діяльності, що базувалась на масмедійних форматах. Так, у Миколаївській області у 1975 році функціонувало 140 лекторіїв і кінолекторіїв, згодом їхня кількість зросла до 473. В Одеській області таких структур було понад 500. Це вказує на формування не лише організаційної інфраструктури, а й специфічної форми медіаосвіти, що мала вплив на подальше становлення інформаційно-комунікативних практик [108].

Зростання масштабів просвітницької діяльності та активне використання медійних форматів у популяризації знань зумовлювали підвищення вимог до професійної підготовки ідеологічних кадрів, насамперед лекторів, орієнтованих на роботу в публічному та інформаційному просторах.

Важливою віхою в поширенні кіноосвітніх практик в Україні стало створення у 1967 році Ради з кіноосвіти при Спілці кінематографістів України (нині – Національна спілка кінематографістів України). Однією з ключових фігур у цьому процесі була Г. Полікарпова, яка на той час працювала старшим викладачем кафедри культурології Київського державного педагогічного інституту

імені О.М. Горького (нині – Український державний університет імені Михайла Драгоманова). Вона розробила авторський спецкурс «Методика викладання основ кіномистецтва в школі», який був успішно упроваджений в освітній процес Київського республіканського інституту вдосконалення вчителів (нині – Інститут післядипломної педагогічної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка). Для практичного застосування цієї методики у різних регіонах було запроваджено факультатив «Основи кіномистецтва». Ця ініціатива стала важливим кроком у становленні вітчизняної медіаосвіти [114].

Поряд із візуальними засобами навчання, важливу роль у формуванні освітнього простору відігравала періодична преса, яка використовувалася як додаткове джерело інформації та засіб ідеологічного впливу. Її інтеграція в освітній процес сприяла як актуалізації навчального матеріалу, так і формуванню у здобувачів освіти і викладачів вищої школи навичок роботи з текстами.

Водночас варто зазначити, що, незважаючи на поступове впровадження технічних новинок у освітній процес, проблема системного вивчення аудіовізуальних засобів у педагогічній науці того часу залишалась практично не дослідженою. Комплексного аналізу їх впливу на методику викладання та підготовку педагогів у вищій школі не здійснювалося. Наявні публікації в тогочасних науково-методичних журналах, таких як «Педагогіка», «Радянська освіта», «Шлях освіти», переважно містять опис окремих випадків або методичних знахідок освітян, які застосовували аудіовізуальні засоби у своїй практиці. Така ситуація свідчила про відсутність цілісної наукової парадигми щодо використання медіаресурсів у підготовці майбутніх фахівців, особливо у ЗВО педагогічного спрямування.

Можемо зауважити, що нормативні документи, які регламентували упровадження технічних засобів навчання та удосконалення виховної роботи в освітніх закладах, фактично започаткували процес формування медіаосвітнього напрямку. Однак цей розвиток відбувався під впливом домінантної суспільно-політичної ідеології, що зумовило певну однобічність у підходах до використання

медіаресурсів. У такому контексті медіаосвіта, яка лише починала формуватися, не набувала автономного педагогічного значення, а розглядалася як інструмент ідеологічного впливу, що, у свою чергу, обмежувало розвиток медіакультури викладачів ЗВО.

Подальша трансформація освітньої сфери у другій половині 1980-х років відбувалася в умовах державного курсу на реформування, відомого як «перебудова», що супроводжувався проголошенням принципів гласності, гуманізації та економічного прискорення. Попри загальні декларації змін, упродовж 1985–1990 років не спостерігалось істотних зрушень у розвитку критичного мислення та критичного сприйняття медіареальності в системі освіти. Водночас саме в цей період у педагогічну практику починає впроваджуватися новий технічний засіб – комп'ютер, який згодом суттєво вплинув на методику навчання, інформаційну підготовку педагогів і формування нових елементів медіакультури викладачів вищої школи.

Крім того, відзначається поступове розширення доступу до зарубіжних наукових джерел, присвячених проблемам медіаосвіти. Ознайомлення з напрацюваннями іноземних дослідників, зокрема у сфері педагогіки і психології сприйняття медіа та інформаційних технологій, сприяло збагаченню теоретичного підґрунтя вітчизняної медіаосвіти [108].

Відбувається поступове формування передумов для перегляду методологічних засад медіаосвіти і консолідації зусиль медіапедагогів навколо проблем розвитку інтелекту, емоційної культури та естетичного почуття особистості.

У 1989 році координаційним центром медіаосвіти стає Асоціація діячів кіноосвіти України, створена при Національній Спілці кінематографістів. Згодом організація трансформувалась у Асоціацію діячів кіноосвіти і медіапедагогіки України, яка і дотепер виступає осередком поширення медіаосвітніх ініціатив. Її засновницею та очільницею на довгі роки стала Г. Полікарпова – одна з провідних постатей у формуванні кіноосвітнього та медіапедагогічного простору тогочасної

України. Функціонування асоціації сприяло інтеграції медіаосвітніх практик у діяльність навчальних і просвітницьких установ [114].

У цей період значного поширення набули факультативні курси, тематичні гуртки та кіноклуби, які сприяли розширенню можливостей для опанування основ екранного мистецтва у середній та вищій школах. Поряд із цим активно впроваджувалися інтегровані курси, де елементи кіноосвіти органічно поєднувалися з навчальними дисциплінами естетичного, мовно-літературного, історико-філософського та інших гуманітарних напрямів. Це заклало основи для міждисциплінарного підходу до формування медіакультури, що нині є актуальним в Україні.

Активізація наукових пошуків у сфері медіаосвіти сприяла поступовому поглибленню досліджень у цій сфері. Науковці перейшли від суто описового аналізу педагогічного досвіду до вивчення глибинних соціологічних, психологічних та культурологічних закономірностей взаємодії особистості з медіа. Важливою тенденцією стає інтеграція теоретичних підходів із різних галузей знань (філософії, психології, педагогіки, мистецтвознавства), що дозволило закласти міждисциплінарне підґрунтя для формування медіаосвітнього руху.

У період до здобуття Україною незалежності медіаосвіта ще не розглядалася як окрема освітня галузь, на відміну від країн Західної Європи та Америки, де вона вже активно розвивалася в контексті демократичних цінностей. Лише з набуттям державного суверенітету медіаосвіта поступово почала інтегруватись в освітню політику як важливий чинник підготовки відповідальних, критично мислячих громадян, здатних орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі.

З 1991 року розпочався етап поступових якісних змін у змісті медіаресурсів, у підходах до їх критичного осмислення, створенні та використанні нових форм медіа. Цей період ознаменував перехід від ідеологізованого використання медіа до формування основ демократичної медіаосвіти, що відкривало нові можливості для розвитку медіакультури викладачів вищої школи.

Освітня система має відігравати ключову роль у формуванні розуміння комунікаційних процесів і сприяти залученню громадян до активної участі в

медіасфері, як у традиційних ЗМІ, так і в цифрових комунікаційних платформах. У цьому контексті медіаосвіта постає як важливий інструмент підготовки особистості до життя в умовах демократичного суспільства, забезпечуючи розвиток навичок критичного аналізу, усвідомленого сприймання та відповідального використання медіаконтенту.

Таким чином, поширення медіаосвіти в Україні є багатофакторним процесом, зумовленим історико-політичними обставинами, тогочасним техніко-економічним розвитком і соціокультурними трансформаціями у суспільстві.

Політичний контекст радянської доби, з її орієнтацією на комуністичну ідеологію та жорстку централізацією, стримував розвиток критичного мислення та вільної медійної комунікації. Тривалий період інформаційної ізоляції в умовах радянської системи, обмежений доступ до альтернативних джерел інформації, заборона свободи слова, цензура та ідеологічний контроль над змістом ЗМІ значною мірою не сприяли розвитку незалежної оцінки медіаконтенту. Лише після здобуття державного суверенітету у 1991 році з'явилися реальні можливості для демократизації інформаційного простору, зростання ролі громадянських ініціатив та інтеграції в європейський освітній і медіапростір. Ці зміни створили історичне підґрунтя для поширення медіаосвіти як інструменту розвитку демократичного дискурсу та формування медіаграмотності в освітньому середовищі.

Техніко-економічні чинники також відігравали значну роль, адже у радянський період централізоване управління обмежувало доступ до інформаційних ресурсів та ЗМК. Із переходом до ринкових відносин в Україні виникла потреба у модернізації системи підготовки фахівців, зокрема викладачів ЗВО, шляхом упровадження медіаосвіти як складника конкурентоспроможних освітніх програм. Технологічні зміни, зокрема цифровізація освіти, стали потужним стимулом до її оновлення. Зокрема, це сприяло активному впровадженню цифрових інструментів у викладацьку діяльність, що стало важливим чинником розвитку медіакультури педагогічного персоналу.

Соціокультурні умови минулих десятиліть, зокрема традиції контролю над інформаційним простором, впливали на формування медіакультури науково-

педагогічних працівників. Обмежений доступ до об'єктивної та різноманітної інформації стримував розвиток критичного сприйняття медіа, яке є ключовим компонентом медіакультури [53, с. 105–106].

Зі зміною культурно-інформаційного середовища кіноосвіта, зосереджена виключно на кіномистецтві, практичному чи естетичному підходах, поступається місцем ширшому концепту – медіаосвіті. Остання охоплює вивчення і використання як екранних видів мистецтва, так і різноманітних форм масової комунікації. На початку XXI століття актуалізувалася потреба у створенні освітньої моделі, що ґрунтується на ін'єкційній (захисній) теорії медіаосвіти, яка підкреслює потенціал медіа для впливу на людей та необхідність формування критичного сприйняття інформації. Для освітян України це стало мотивом для розвитку особистої та професійної медіакультури, зорієнтованої на безпечне, відповідальне та аналітичне споживання медіапродукту.

2.2 Обґрунтування періодизації розвитку медіакультури викладачів вищої школи України кінця XX – початку XXI століття

Наприкінці XX – на початку XXI століття в Україні та світі відбулися значні трансформації в суспільно-політичних устроях та інформаційній сфері, що стали основою для подальших змін в освіті. Вони зумовили необхідність розробки нових підходів до професійного розвитку викладачів вищої школи [82].

Для комплексного відображення ключових періодів розвитку медіакультури викладачів вищої школи та ідентифікації головних тенденцій, доцільним є аналіз існуючих у вітчизняній науковій літературі періодизацій поширення медіаосвіти.

У своїй науковій розвідці О. Янкович та І. Кузьма обґрунтували авторську періодизацію формування медіакомпетентності вчителів-філологів у закладах післядипломної педагогічної освіти наприкінці XX – на початку XXI століття, яка містить три періоди: 1) пошуково-організаційний (1991–2001) – забезпечення підготовки вчителів-філологів на основі новітніх концептуальних підходів; 2) інтеграційно-технологічний (2002–2009) – застосування інноваційних технологій у контексті євроінтеграційних процесів; 3) концептуально-модернізаційний (2010–

2018) – формування медіаграмотності в педагогічних працівників у контексті реалізації концепцій медіаосвіти, проведення ґрунтовних експериментальних досліджень, а також розробка нових медіаосвітніх продуктів [265, с. 222].

Ключові етапи становлення медіаосвіти, що мають вагоме значення для системи вищої освіти, особливо в аспекті розвитку медіакультури педагогічних кадрів, окреслено в оновленій редакції Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, затвердженій у 2016 році.

Перший етап – «експериментальний» (2010–2016). Він передбачав проведення всеукраїнського експерименту з упровадження медіаосвіти в закладах загальної середньої освіти; створення навчальних програм та курсів підвищення кваліфікації для підготовки медіапедагогів; координаційні дії науково-педагогічної спільноти задля поширення медіаосвіти в усіх доступних формах [100, с. 15–16].

Другий етап – «поступового укорінення медіаосвіти та стандартизації її змісту» (2017–2020). За ним було передбачено низку організаційних та науково-педагогічних заходів: громадське обговорення результатів експерименту; апробація моделі шкільної медіаосвіти; затвердження нових державних стандартів і освітніх програм фахової підготовки та перепідготовки педагогічних працівників; запровадження підготовки медіапедагогів у ЗВО та закладах післядипломної освіти; підготовка науково-методичного та інформаційно-технічного забезпечення упровадження інтегрованої медіаосвіти на всіх рівнях освіти; активізація міжнародної співпраці та кроссекторальних ініціатив з медіаосвіти [100, с. 16–18].

Третій етап – «дальшого розвитку медіаосвіти та забезпечення її масового впровадження» (2021–2025). На цьому етапі передбачено науково-методичний та організаційний супровід процесу широкомасштабного поширення медіаосвіти в заклади освіти усіх рівнів; розбудова матеріально-технічної інфраструктури всіх ланок медіаосвіти; подальше удосконалення практики медіаосвіти, зокрема шляхом проведення прикладних наукових досліджень [100, с. 18].

У рамках досліджуваної теми науковий інтерес представляє періодизація розвитку медіаосвіти в Україні, запропонована Н. Приходькіною (Додаток Д).

Досліджуючи розвиток медіаосвіти в ЗВО України та Польщі кінця ХХ – початку ХХІ століття, М. Деренюк виділила декілька періодів, а саме: I період (1991–1999) – інформаційної революції, що супроводжувався ухваленням низки нормативно-правових актів, які регулюють здійснення освітньої діяльності в умовах інформаційного суспільства; II період (2000–2009) – науково-технологічної трансформації медіаосвіти в ЗВО, що характеризувався збільшенням інтерактивності освітнього процесу; III період (2010–2016) – становлення та розвитку медіаосвіти як окремого напрямку в освітньому процесі; IV період (2016 – дотепер) – етап системної реалізації медіаосвіти [52, с. 263–265].

У контексті трансформаційних процесів, що відбуваються в українському суспільстві, зростає значення цифрової медіаосвіти, відповідно у Концепції цифрової медіаосвіти воєнного і поствоєнного суспільства (2024) визначено три послідовні етапи впровадження стратегічних змін у цій сфері на 2025–2030 роки.

Перший етап – «концептуальний» (2026) – передбачає ініціювання публічного діалогу щодо ролі цифрової медіаосвіти, зокрема в академічному середовищі. Викладачів вищої школи це спонукатиме до залучення в міждисциплінарний дискурс, а також планування стратегій підвищення медіакультури в академічному просторі. Другий етап – «моделювально-розробницький» (2027–2028) – передбачає проведення дослідницьких ініціатив, розробку методичних рекомендацій та створення навчальних програм з цифрової медіаосвіти, що можуть бути інтегровані в підготовку викладачів ЗВО. Третій етап – «упроваджувальний» (2029–2030) – спрямований на створення ефективної системи реагування освітнього середовища на технологічні зміни та виклики інформаційного суспільства. Це передбачає впровадження моделей безперервного професійного вдосконалення освітян у сфері цифрової медіаосвіти [107, с. 22–23].

Окреслена у дослідженні періодизація розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні базується на сукупності взаємопов'язаних критеріїв, що відображають її еволюцію в різних площинах. *Історичний критерій* є доцільним у процесі аналізу становлення медіаосвіти в контексті суспільно-політичних трансформацій, економічних змін та культурно-освітніх тенденцій. *Критерій*

правового регулювання сприяє виділенню послідовних етапів формування законодавчо-нормативної бази, що забезпечує інституційні умови для реалізації медіаосвітніх ініціатив. *Дидактичний критерій* забезпечує вивчення методичних підходів та організаційних форм упровадження медіаосвіти в освітній процес, зокрема у сфері неперервного професійного розвитку освітян.

Нижню межу становлення медіаосвіти в Україні можна віднести до періоду, який розпочався після 1991 року, коли в законодавчому полі почали з'являтися документи, що акцентували увагу на розвитку інформаційної грамотності та забезпеченні відкритого доступу громадян до інформації. *Верхня межа* визначається сучасним етапом розвитку (2025), адже медіаосвіта продовжує активно інтегруватися в освітню політику, набуває нових форм у зв'язку з цифровізацією освітнього процесу та викликами, пов'язаними з інформаційною безпекою.

Дослідивши питання історії розвитку медіаосвіти та беручи до уваги аналіз вивчених періодизацій вітчизняних дослідників, законодавчих актів, концептуальних документів та інновацій у галузі освіти, можна виділити кілька періодів розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні (рис. 2.1).

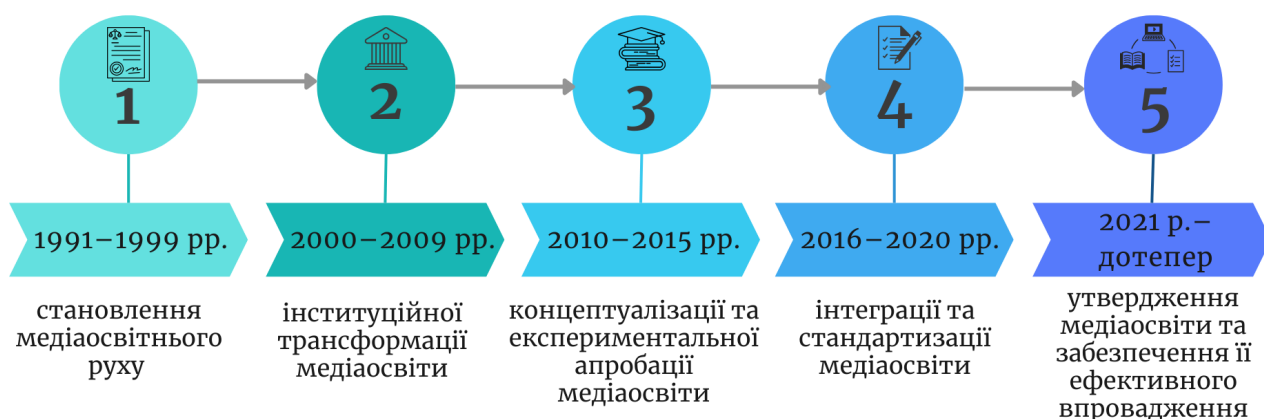

Рис. 2.1. Періоди розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні (90-ті роки ХХ століття – 20-ті роки ХХІ століття)

Перший період (1991–1999) – становлення медіаосвітнього руху в Україні. Цей період відзначається розбудовою української державності та спробами

створити нормативно-правову базу для ефективної організації освітнього процесу в умовах становлення інформаційного суспільства, що стало підґрунтям для формування системи медіаосвіти в Україні.

Завдяки зародженню основ масової кіноосвіти в Україні у 1920-х роках, наприкінці ХХ століття з'явилися умови для подальшого розвитку медіаосвіти. З початку 1990-х років було прийнято низку нормативно-правових актів та законів, спрямованих на розвиток інформаційного суспільства, зокрема Закони України «Про інформацію» (1992), «Про науково-технічну інформацію» (1993), «Про телебачення та радіомовлення» (1994), «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» (1994), «Про Національну програму інформатизації» (1998), «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (1999) та ін. Проте більшість із них стосуються регулювання інформаційного простору. Крім того, відсутність чіткого визначення ролі медіаосвіти вимагала подальших дій щодо розробки та внесення змін у відповідні закони [82].

Так, в Законі України «Про інформацію» (1992) одними з ключових напрямів державної інформаційної політики визначено «забезпечення доступу кожного до інформації; забезпечення рівних можливостей щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації; створення умов для формування в Україні інформаційного суспільства; <...> сприяння міжнародній співпраці в інформаційній сфері» [198].

Згідно з Концепцією Національної програми інформатизації (1998), основними її завданнями є впровадження та використання інформаційних технологій у різних сферах суспільного життя; розбудова загальнодержавної мережі для інформаційного забезпечення таких сфер, як наука, освіта, культура та ін.; інтеграція України до глобального інформаційного простору [199].

Важливість дотримання прав кожної особистості на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації засвідчено у 34 статті Конституції України (1996) [97] та Законі України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (1993) [191].

Оскільки у 1990-х роках Україна проходила активну фазу реформування, у цей період були ухвалені ключові законодавчі документи, що заклали основу для модернізації освітньої системи, зокрема Закон України «Про освіту» (1991) [203]. І хоча законодавство цього періоду не містило прямих згадок про медіаосвіту, його норми заклали підґрунтя для впровадження медіаграмотності в освітній процес.

Вивчення ЗМК як основного джерела інформації стало ключовим для подальшого розвитку медіаосвіти в Україні. Активно публікували фахові періодичні видання, які дозволили освітянам обмінюватися досвідом, презентувати здобутки практики та обговорювати інноваційні педагогічні технології.

Наприклад, серед періодичних видань для викладачів вищої школи варто відзначити науково-методичний журнал «Нова педагогічна думка» виданий ще у 1994 році. Засновник журналу – Рівненський обласний ІППО та Рівненський державний гуманітарний університет. Його основне завдання сприяти координації наукових досліджень у галузі педагогіки і підтримувати їх актуалізацію [156].

Крім того, наукові дослідження цього періоду допомагали подальшому розвитку медіаосвіти. Під час упровадження медіаосвіти в ЗВО України увага здебільшого зосереджувалася на окремих її компонентах, передусім на ЗМК, таких як преса, кінематограф, телебачення, а згодом і інтернет, які розглядалися як основні джерела поширення інформації. Аналіз впливу інформаційного середовища, а також осмислення теоретичних засад розвитку медіаосвіти стали важливими складовими вітчизняних наукових пошуків (В. Іванов, Г. Онкович, Б. Потятинник, Г. Почепцов, М. Слюсаревський та ін.) [183, с. 273–274].

У цей період медіаосвіта ще не набула належної актуалізації в системі освіти. Проте вже почали з'являтися окремі курси, присвячені інформаційним технологіям, ознайомленню з базовими комп'ютерними програмами та можливостями їх використання у професійній діяльності.

Продовжувала діяльність у ролі координаційного центру медіаосвіти в Україні Асоціація діячів кіноосвіти під керівництвом Г. Полікарпової, а з 1998 року – О. Мусієнко, до складу якої входили науковці, кінодіячі, педагоги та керівників кіноклубів [114].

У становленні демократичного медіасередовища в Україні важливу роль відіграли низка ГО, офіційна діяльність яких була започаткована у 1990-х роках. Зокрема, до таких структур належать ГО «Інститут демократії імені Пилипа Орлика» (1993) [45], ГО «Інститут масової інформації» (1996) [46] та ГО «Інтерньюз-Україна» (1996) [48]. Їх діяльність стала підґрунтям для формування сучасної медіакультури суспільства.

Однією з перших спроб формалізованої підготовки медіапедагогів в Україні стала ініціатива, реалізована на початку 1990-х років у Київському державному інституті театрального мистецтва імені І.К. Карпенка-Карого (нині – Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені І.К. Карпенка-Карого). Саме тоді було відкрито спеціалізацію «Кінознавець. Викладач основ кіномистецтва» як другу вищу освіту для вчителів. Це стало важливим кроком у напрямі формування медіакомпетентності освітян та заклало основу для подальшого розвитку медіакультури в системі вищої освіти України [114].

Важливим освітнім осередком в Україні, який діяв у цьому напрямі на початку 1990-х років, став Коледж преси та телебачення, заснований у 1993 році в місті Миколаєві. Як зазначає Г. Головченко, коледж досяг суттєвих результатів не лише у впровадженні медіаосвіти в освітній процес, а й у створенні науково-методичної бази, що забезпечила системний підхід до підготовки фахівців у сфері медіа та сприяла розвитку медіакультури в освітньому середовищі [28].

Дослідження інформаційного простору в Україні, що тривають з 1994 року на базі Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, який очолював член-кореспондент НАПН України М. Слюсаревський, заклали ґрунтовну теоретико-методологічну основу для подальших напрацювань у сфері медіаосвіти. Саме на цьому фундаменті згодом була створена Лабораторія психології масової комунікації та медіаосвіти, яка функціонує як структурний підрозділ інституту [69].

Також з 1995 року Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) активно співпрацює з державними структурами та ГО в Україні. Організація реалізує низку програм, серед яких: освітні, культурні та професійні обміни,

проекти, спрямовані на зміцнення громадської участі та незалежних медіа, а також на впровадження інноваційних технологій у роботу державних інституцій [222].

Згодом в Україні починають формуватися основи для створення нині визнаних «медіашкіл», кожна з яких мала свій концептуальний напрям. Так, наприклад, у червні 1999 року за рішенням Вченої ради Львівського національного університету імені Івана Франка був заснований Інститут екології масової інформації, який на той час діяв під керівництвом Б. Потятинника. Основна мета його діяльності – зосередження наукових пошуків на проблемах забруднення ноосфери, аналізу та розробки методів нейтралізації патогенних інформаційних потоків, таких як екранне насильство, гіперреклама та ін. [68].

У цей період на базі інституту активізувалась діяльність щодо проведення науково-практичних заходів як міжнародного, так і всеукраїнського рівнів. Основною метою цих ініціатив було підвищення рівня обізнаності щодо функціонування масмедіа та їхнього впливу, з особливим наголосом на потенційні психологічні загрози [68].

Як слушно зазначає М. Коропатник, у першій половині 1990-х років медіаосвіта в Україні ще не отримала належної підтримки на державному рівні, що було зумовлено нестабільністю цього періоду та складнощами державотворення. Українські науковці та викладачі вищої школи, зацікавлені у впровадженні медіаосвітніх практик, переважно орієнтувалися на зарубіжні концепції [109].

Отже, починаючи з 1990-х років, розвиток медіаосвіти в Україні розгортався в умовах активної інформатизації суспільства. У цей період були створені перші медіаосвітні центри, які відіграли важливу роль у формуванні системного підходу до розвитку медіакомпетентності громадян. Розширення мережі ЗВО, поява нових освітніх програм і спеціальностей, пов'язаних із медіасферою, поступове впровадження ІКТ в освітній процес, а також включення елементів медіаосвіти до факультативних курсів надали поштовх до системного формування медіакомпетентності у ЗВО. Усі ці чинники, а також активне обговорення концептуальних засад медіаосвіти на науково-практичних конференціях і семінарах сприяли становленню професійної медіакультури викладачів ЗВО.

Другий період (2000–2009) – інституційної трансформації медіаосвіти. У цей період відбувається активне впровадження нових технологій та мультимедійних засобів у педагогічну практику і створення інституційних структур, що підтримують розвиток медіаосвіти в Україні.

Із початком ХХІ століття у подальшому впровадженні медіаосвіти в Україні важливу роль відіграли кілька установ і організацій, а саме: відділ теорії та методології гуманітарної освіти Інституту вищої освіти НАПН України під керівництвом Г. Онкович (2000), який започаткував нові напрями досліджень (медіаосвіта та медіадидактика); Міжнародний благодійний фонд «АУП» під керівництвом В. Іванова (2001), який займається поширенням медіаграмотності, європейських стандартів журналістики і проведенням ключових ініціатив у сфері медіаосвіти; Лабораторія психології масової комунікації та медіаосвіти Інституту соціальної і політичної психології НАПН України, очолювана Л. Найдьоновою (2006), діяльність якої була спрямована на організацію досліджень рівня медіакультури у суспільстві та аналіз методологічних і методичних підходів до впровадження масової медіаосвіти в закладах освіти [82].

Новим поштовхом до розвитку інформаційного суспільства в Україні стало поширення глобальної мережі «Інтернет». У цей період було створено Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» (2000) [197], а також Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» (2007) [205]. Цими документами сформовано підґрунтя для цілеспрямованого та послідовного впровадження медіаосвіти.

Варто відзначити, що починаючи з 2000 року, в межах діяльності відділу теорії та методології гуманітарної освіти Інституту вищої освіти НАПН України, розпочалась підготовка науково-методичних матеріалів з основ медіадидактики. Крім того, з метою популяризації медіаосвітніх ідей видавалася тематична газета «Медіаосвіта» [183, с. 274].

У 2003 році Інститут Екології масової інформації Львівського національного університету імені Івана Франка у співпраці із Західноукраїнським медіацентром «Нова журналістика» започаткував видання науково-популярного часопису «МедіаКритика». Це видання стало важливим інтелектуальним майданчиком для осмислення процесів у сфері масмедіа та формування медіакультури [233].

Налагодження активного міжнародного співробітництва, зокрема з американськими медіаасоціаціями, дозволило інституту у 2002 році організувати міжнародну науково-практичну конференцію «Медіаосвіта як частина освіти громадянина», яка започаткувала обговорення ролі медіаосвіти в підготовці громадян до функціонування в демократичному інформаційному середовищі [68].

У Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна, завдяки ініціативі українських дослідників, з 2009 року було впроваджено експериментальну магістерську програму «Медіакомунікації», введено однойменну спеціальність, створено кафедру, відкрито Центр медіакомунікацій і візуальних досліджень, а також Наукову школу медіадосліджень. Ці кроки стали важливим етапом у розвитку медіаосвітніх практик у вищій школі України [13].

У межах діяльності кафедри було створено та видано серію навчальних посібників, що відповідають змісту основних курсів магістратури. Кафедра і центр опікувалися організацією різноманітних науково-практичних заходів, у яких брали активну участь як викладачі, так і здобувачі вищої освіти [13]. Тут було започатковано журнал під назвою «Media Studies: Міждисциплінарні дослідження медіа». Такі ініціативи, безперечно, сприяли розвитку медіакультури викладачів вищої школи, зокрема через розширення методичних і змістовних підходів до викладання медіаорієнтованих дисциплін [77].

Також активізувалась наукова діяльність, спрямована на обговорення актуальних питань медіаосвіти, медіавиховання та формування медіакомпетентності. Такі заходи сприяли професійному розвитку викладачів ЗВО і становленню медіакультури в академічному середовищі. Наукові конференції, семінари та круглі столи регулярно проводились у провідних освітніх і наукових установах України, зокрема:

- в Навчально-науковому інституті журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
- на факультетах філології та журналістики Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (нині – Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка) та Волинського національного університету імені Лесі Українки;
- в Інституті вищої освіти НАПН України (круглий стіл «Медіаосвітні технології у навчальному процесі»);
- в Інституті філології Бердянського державного педагогічного університету (нині – факультет філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету) та ін. [233, с. 13].

З розвитком медіасередовища в Україні активізувалася діяльність ГО. Зокрема, у 2004 році було зареєстровано ГО «Детектор Медіа» [44], а у 2009 році – ГО «Центр медіареформ» [49]. Діяльність цих організацій спрямована на формування критичного мислення у суспільстві, протидію дезінформації та медіаосвіту населення.

У цей період спостерігається суттєве підвищення доступності медіаосвітніх ресурсів для всіх учасників освітнього процесу. Відкриті цифрові платформи та електронні бібліотеки стали додатковими джерелами інформації, що значно розширило можливості самоосвіти для викладачів вищої школи. Так, з 2003 року діє «Бібліотека масової комунікації і медіаграмотності» АУП [2].

Отже, у процесі аналізу означеного періоду схарактеризовано розвиток медіаосвіти в Україні, що відзначався впровадженням інтернет-технологій і мультимедіа в освітній процес, ухваленням законодавчих ініціатив, а також активізацією наукових досліджень і заходів у галузі медіаосвіти. Іntenсивно відбувався розвиток спеціалізованих напрямів медіаосвіти, реалізація грантових проєктів та упровадження нових освітніх форматів, зокрема неформальних курсів. Все вищезазначене актуалізувало потребу у фаховій підготовці викладачів ЗВО із високим рівнем медіакультури.

Третій період (2010–2015) – концептуалізації та експериментальної апробації медіаосвіти. Він відзначається прийняттям стратегічних документів та активізацією зусиль, що були спрямовані на апробацію моделей медіаосвіти для забезпечення їх ефективності.

Однією з важливих подій означеного періоду стало затвердження Президією НАПН України 20 травня 2010 року Концепції впровадження медіаосвіти в Україні. Схвалення цього документу стало початковою фазою у проведенні великого поетапного експерименту з впровадження медіаосвіти на всіх рівнях освіти в Україні, адже саме тоді медіаосвіту почали розглядати як вагомий чинник модернізації освіти у межах всеукраїнського масштабу [101].

Головною метою Концепції було всебічне сприяння розвитку в Україні ефективної системи медіаосвіти, що передбачало підготовку молоді до безпечного та результативного використання сучасних медіа, організацію масштабного експерименту з впровадження медіаосвіти, створення стандартів професійної підготовки медіапедагогів та медіапсихологів, розроблення відповідних навчальних курсів та ін. [101].

Відповідно до першого етапу (2010–2013) передбачалось організувати всеукраїнський експеримент з впровадження медіаосвіти в закладах загальної середньої освіти, розробити відповідне навчально-методичне забезпечення, створити передумови для розширення медіаосвітньої практики. Другий етап (2014–2016) охоплював обговорення результатів експерименту, розроблення державних стандартів підготовки медіапедагогів, започаткування навчання кваліфікованих фахівців цієї сфери у закладах вищої та післядипломної педагогічної освіти та ін. На третьому етапі (2017–2020) медіаосвітній процес повинен був перейти до стратегії масового впровадження [101].

Таким чином, концепція, окрім інших напрямів, акцентувала увагу на важливості підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів у контексті впровадження медіаосвіти у ЗВО.

Створення концептуально-стратегічних документів, що сприяли розвитку інформаційного суспільства, забезпечувало утвердження пріоритетними таких

сфер, як цифровізація освіти, розвиток медіаосвіти, покращення інформаційної безпеки та формування критичного мислення серед громадян. Так, наприклад, Кабінетом Міністрів України було прийнято розпорядження «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні» (2010) [104] та «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» (2013) [217].

Значним кроком у розвитку медіаосвіти в Україні стало започаткування всеукраїнського експерименту з її впровадження у освітній процес закладів освіти на 2011 – 2016 роки. Він заклав підґрунтя для подальшого поширення медіаосвітніх практик, оскільки передбачав апробацію методик, підготовку фахівців та інтеграцію медіаосвітніх елементів у навчальні програми [207].

Особливу значущість у цей період мало створення програм з медіаосвіти для педагогів. Наприклад, у 2011 році була розроблена навчальна програма «Медіаосвіта (медіаграмотність)» для підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників [145]. Вона спрямована на виконання завдань, визначених у межах дисципліни «Медіаосвіта (медіаграмотність)»:

- формування навичок розпізнавання маніпуляцій у медіаінформації;
- розвиток практичних умінь використання загальноосвітніх медіапродуктів у професійній діяльності;
- аналіз психолого-педагогічних, дидактичних і методичних аспектів використання медіа в освітньому процесі;
- дослідження впливу різних медіазасобів на процеси навчання та виховання молоді та ін. [145, с. 14–15].

Оскільки МБФ «АУП» з 2010 року допомагає впроваджувати медіаосвіту в освітній процес, у 2013 році у співпраці з Інститутом інноваційних технологій та змісту освіти (нині – Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти») розроблено навчальну програму «Медіаосвіта (медіаграмотність)» для студентів ЗВО педагогічного спрямування, педагогічних та науково-педагогічних працівників. Її головна мета – формування знань із основ медіаосвіти, усвідомлення важливості медіа для професійного та особистісного зростання [146, с. 15].

У цьому ж році було підготовлено та видано збірник програм спеціальних курсів під назвою «Медіадидактика вищої школи» за науковою редакцією докторки педагогічних наук, професорки Г. Онкович. Видання стало важливим кроком у впровадженні медіаосвітніх підходів у систему підготовки фахівців різних напрямів. Збірник став корисним інструментом для розвитку медіакомпетентності викладачів вищої школи, які мали змогу застосовувати запропоновані програми у педагогічній практиці [128].

Важливою віхою в інституціоналізації медіаосвіти в Україні стало офіційне впровадження курсу «Основи медіаграмотності» згідно з рекомендаціями, викладеними в листі від Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (нині – МОН України) у 2013 році [192]. Відповідно до цього документу, у ЗВО курс було включено до вибіркової частини освітньо-професійних програм, що сприяло поступовому поширенню медіаосвітніх практик серед здобувачів вищої освіти. У свою чергу, в обласних ІППО зазначений курс було впроваджено в програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Створена у 2014 році навчальна програма «Медіаграмотність у запитаннях та відповідях» для науково-педагогічних, педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти орієнтована на розвиток медіаграмотності та критичного мислення. Вона сприяє оволодінню навичками інтерпретації, аналізу та коригування інформації, а також надає інструменти для протидії її впливу [127, с. 6–7].

Саме у цей період співробітники АУП започаткували Літню (2011) та Зимову (2012) школи з медіаосвіти, які згодом стали регулярними освітніми заходами. У них прийняли участь 16 учасників (викладачів педагогічних ЗВО та ІППО) [82]. Крім того, АУП на регулярній основі проводила публічні лекції та семінари для українських медіапедагогів, у тому числі допомагала долучитися до міжнародних таборів з медіаосвіти (медіакемпів). Так, вже у наступному 2013 році близько 200 здобувачів освіти та викладачів ЗВО з Донецька, Маріуполя, Рівного та Житомира взяли участь у відкритих лекціях з медіаосвіти [6].

Упровадженню медіаосвіти в освітній процес ЗВО допомагали численні навчально-методичні матеріали. Наприклад, у 2012 році колектив авторів на чолі з

представниками АУП створив підручник «Медіаосвіта та медіаграмотність», який був виданий для впровадження однойменного курсу в педагогічних ЗВО [137].

У 2014 році було опубліковано «Український словник медіакультури» за авторства О. Баришпольця. Перш за все, словник призначений для використання в освітньому процесі при викладанні курсу «Медіакультура», він розрахований на психолого-педагогічних працівників. У розділах «Медіакультура особистості та суспільства», «Інтернет- та кіберкультура» і «Медіаосвіта та медіапсихологія» розкрито зміст основних термінів, що мають відношення до побудови інформаційного суспільства [14, с. 193].

Наукові форуми, конференції та семінари сприяли поширенню ініціатив з медіаосвіти, залучаючи до цього експертів, науковців та освітян, що забезпечувало обмін досвідом, розвиток нових підходів до викладання медіаосвітніх дисциплін та формування спільної стратегії щодо впровадження медіаосвітніх інновацій в освітній процес. Наприклад, у 2011 році АУП організувала першу міжнародну конференцію у сфері медіаосвіти: «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи»; у 2013 році у м. Харків проведено першу Міжнародну науково-практичну онлайн-конференцію «Медіаосвіта – пріоритетний напрям в освіті XXI століття: проблеми, досягнення і перспективи»; у цьому ж році у м. Чернігів відбулась Всеукраїнська науково-практична конференція «Медіаосвіта: європейський досвід та українські перспективи в контексті шкільної та післядипломної педагогічної освіти» і у м. Київ – II Міжнародна конференція «Практична медіаосвіта» та методологічний семінар «Медіаосвіта в Україні: наукова рефлексія викликів, практик, перспектив»; у 2014 році – у м. Луцьк Перший науковий інтернет-симпозіум «Медіа, глобалізація, соціальна мімікрія» на базі Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (нині – Волинський національний університет імені Лесі Українки); у 2015 році у м. Київ пройшла III Міжнародна науково-методична конференція «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи».

У означеному періоді важливою складовою формування медіакультури викладачів вищої школи стало впровадження різноманітних інтерактивних методів

у систему неперервного професійного розвитку. Зокрема, почали широко застосовуватись практико орієнтовані заходи, такі як майстер-класи, цифрові лабораторії, освітні вікторини та інші активні форми навчання.

Крім того, в умовах інформаційного середовища, що характеризувалось активним поширенням фейків, маніпуляцій і пропагандистських наративів, особливо після Революції Гідності (2013–2014), питання розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні набуло особливої актуальності. Інформаційна дезорієнтація суспільства в умовах розгортання «гібридної війни» проти України, яка почала посилюватись в ці роки, створювала загрозу не лише для національної безпеки, а й для освітнього процесу. У цьому контексті розвиток медіаосвіти у вищій школі став необхідною умовою якості освіти.

Незважаючи на позитивні зміни у науковому дискурсі і практичному впровадженні медіаосвіти, все ще спостерігалась обмежена кількість ґрунтовних праць у цей період, які присвячені аналізу як міжнародного, так і національного досвіду в означеній сфері. Частково компенсували цю нестачу матеріали наукових конференцій та симпозіумів різних рівнів (всеукраїнського та регіонального), у межах яких порушуються питання розвитку медіаосвіти.

Таким чином, до ключових особливостей становлення медіаосвіти загалом, і розвитку медіакультури викладачів ЗВО в Україні зокрема, на цьому етапі належать: формування концептуальних засад та удосконалення нормативно-правової бази медіаосвіти; розроблення та впровадження експериментальних освітніх програм і навчальних курсів; реалізація культурно-просвітницьких та освітньо-наукових ініціатив, спрямованих на підвищення рівня медіаграмотності та розвиток професійного діалогу між викладачами вищої школи, медіаекспертами і представниками громадянського суспільства.

Водночас цей етап містив у собі низку викликів, а саме: несистемність реалізації медіаосвітніх заходів та обмежене охоплення викладацького складу ЗВО програмами підвищення кваліфікації у сфері медіаосвіти.

Четвертий період (2016–2020) – інтеграції та стандартизації медіаосвіти. Пов'язаний із подальшим розвитком медіаосвіти як окремим напрямом в освітньому процесі.

За результатами всеукраїнського експерименту із впровадження медіаосвіти в освітній процес України було розроблено нову редакцію Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2016). Тут серед пріоритетних напрямів розвитку ефективної системи медіаосвіти визначається необхідність її упровадження у ЗВО, систему післядипломної освіти, систему освіти третього віку та неформальну освіту, а також створення спеціалізованих курсів для підготовки та перепідготовки фахівців на основі вищої педагогічної освіти [100, с. 13].

За Наказом МОН України від 18 серпня 2017 року № 1199 ухвалено проведення нового всеукраїнського експерименту «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі інтенсивного масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику», на базі освітніх закладів, на 2017–2022 роки. Основна мета експерименту – враховуючи досвід європейських та розвинених англomовних країн, перевірити результативність вітчизняної моделі наскрізної медіаосвіти та підвищити рівень медіакомпетентності педагогів і здобувачів освіти педагогічного та психологічного профілів [208].

Нормативно-правові та законодавчі акти, прийняті у цей період, також проголошували необхідність поширення медіаосвіти в Україні та розвитку медіакультури населення одними з важливих пріоритетів у процесі розбудови інформаційного суспільства, а саме: Доктрина інформаційної безпеки України (2017) [190], Закон України «Про освіту» (2017) [202], оновлена Концепція розвитку електронного урядування в Україні (2017) [103], Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки (2018) [105].

Питання розвитку в українських викладачів вищої школи інноваційного і критичного мислення, цифрової та інформаційно-комунікаційної компетентностей є важливими у сфері неперервного професійного удосконалення освітян. Ці напрями визначено Порядком підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України

№ 800 (зі змінами) «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» (2019), Наказом Мінекономіки України (нині – Міністерство економіки, довілля та сільського господарства України) № 610 «Про затвердження професійного стандарту на групу професій “Викладачі закладів вищої освіти”» (2021), а також іншими нормативними актами [82].

У контексті формування медіакультури освітян України важливу роль відіграють спеціалізовані експертні структури, що функціонують на національному рівні. Зокрема, варто відзначити діяльність Експертно-консультативного комітету з цифрових технологій в освіті, створеного при МОН України у 2018 році [218]. Паралельно з ним активно діють Українська національна цифрова коаліція «Коаліція цифрової трансформації» [62] та Комітет Верховної Ради України з питань цифрової трансформації, створені у 2019 році [94]. Вони сприяють підвищенню обізнаності викладачів вищої школи щодо розвитку критичного мислення, етичного використання цифрового контенту, а також формування культури відповідального ставлення до медіа в освітньому процесі.

Слід відзначити, що велику роль у розвитку медіакультури викладачів ЗВО в Україні продовжувала відігравати АУП, яка щорічно займалась організацією та науково-методичним супроводом наукових конференцій, майстер-класів, семінарів, навчальних проєктів для вчителів, викладачів ЗВО та ІППО [82]. Так, протягом січня – травня 2017 року було проведено цикли тренінгів «Інтерактивні форми та методи навчання в процесі викладання курсу “Медіаграмотність”» для ЗВО та ОІППО. У ньому прийняло участь 269 осіб [9].

Розпочавшись як пілотний проєкт у 2015 році, в Україні діє масштабна всеукраїнська програма «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність», яка організується IREX у партнерстві з МОН України, МКСК України та АУП, за підтримки Посольства США в Україні та Міністерства закордонних справ і міжнародного розвитку Великої Британії [220]. Проєкт спрямований на впровадження розвитку критичного мислення у систему освіти, зокрема в заклади загальної середньої освіти, ЗВО, ІППО, заклади неформальної освіти, а також

онлайн-освіту. Приєдналися до цього проєкту у 2019 році ІППО та ЗВО, задля отримання методичної, навчальної та грантової підтримки [220].

Варто зауважити, що інтерес наукової спільноти до проблематики медіаосвіти постійно зростає. Це простежується у збільшенні кількості наукових досліджень, а також у проведенні спеціалізованих конференцій, семінарів і круглих столів. Показовим у цьому контексті стали такі події, як IV–VI Міжнародні науково-методичні конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи» (2016–2018) [179–181], Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Від медіаграмотності до медіакультури: стратегії, проблеми, перспективи» (2016) [8], Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Практична медіаосвіта: інноваційні стратегії розвитку» (2016) [8], Обласна науково-практична конференція «Практична медіаосвіта: навчання основ медіаграмотності» (2017) [9], VII Міжнародна науково-методична конференція «Сучасний простір медіаграмотності та перспективи її розвитку» (2019) [241], VIII Міжнародна науково-методична конференція «Критичне мислення в епоху токсичного контенту» (2020) [112] та ін.

Заходи об'єднали викладачів ЗВО, науковців, представників громадського сектору, які обговорювали напрями розвитку медіаосвіти, виклики інформаційного середовища та практики впровадження медіаграмотності в освітній процес на всіх рівнях, у тому числі у систему професійного розвитку освітян [112; 179–181; 241].

Таким чином, у означеному періоді спостерігається оновлення основних засад медіаосвіти, що виявляється у посиленні уваги до формування медіаграмотності у сфері вищої освіти. До ключових досягнень цього періоду належать: удосконалення концептуальних підходів із фокусом на медіаосвіту у вищій школі, активна підготовка та поширення навчально-методичних матеріалів для здобувачів освіти і викладачів ЗВО, а також систематичне проведення науково-практичних заходів.

П'ятий період (2021 – дотепер) – утвердження медіаосвіти та забезпечення її ефективного впровадження. На цьому етапі медіаосвіта в Україні відзначається збільшенням просвітницьких заходів та зростанням кількості провайдерів

медіаосвітніх послуг, діяльність яких спрямована на взаємодію з освітніми інституціями та залучення якомога більшої кількості зацікавлених сторін.

У нормативно-правових документах, що стосуються освітньої сфери, визначено необхідність розвитку медіакультури викладачів ЗВО. Так, наприклад, однією з цілей Стратегії інформаційної безпеки до 2025 року (2021) визначено «підвищення рівня медіакультури та медіаграмотності суспільства» [212]. Такі питання окреслені також в Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки (2022) [216].

Системна урядова політика у сфері медіаграмотності почала впроваджуватись завдяки ініціативі від Міністерства культури та інформаційної політики України (нині – МКСК України). Відповідно до наказу від 20 квітня 2021 року № 289 «Про реалізацію Національного проекту з медіаграмотності “Фільтр” на період до 2025 року» презентовано громадськості нову організацію, що мала би координувати цю сферу [210].

Крім того, у 2021 році з’явився новий проєкт «Концептуально-референтна Рамка цифрової компетентності педагогічних й науково-педагогічних працівників» від Міністерства цифрової трансформації України, у межах якого медіаграмотність визначено складовою цифрової компетентності освітян. Остання розглядається як обов’язковий структурний компонент особистості та ключова компетентність у сучасних соціокультурних умовах [98].

Поступово реалізується низка стратегічних ініціатив, спрямованих на зміцнення інформаційної безпеки держави. Одним із ключових елементів цієї системи стало заснування Центру протидії дезінформації як спеціалізованого органу при Раді національної безпеки і оборони України, утвореного у 2021 році [254]. Було створено Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки (2021), діяльність якого орієнтована на розбудову стійкого національного інформаційного простору. Ці інституції здійснюють вагомий вплив на формування критичного мислення громадян і розвиток у них медіаграмотності [255].

У 2024 році створено новий документ від Міністерства культури та інформаційної політики України (нині – МКСК України) – «Стратегію з розвитку

медіаграмотності на період до 2026 року». Зокрема, однією з важливих цілей Стратегії є «налагодження ефективної співпраці з МОН для системного впровадження медіаграмотності у дошкільній, початковій, базовій середній освіті, профільній середній освіті, професійній та вищій освіті, а також забезпечення просвітницьких активностей на їхній базі, врахування навчальними програмами особливостей розвитку сучасних ІКТ, зокрема штучного інтелекту» [238, с. 20].

Основною метою представленої у цьому ж році нової Концепції цифрової медіаосвіти воєнного і поствоєнного суспільства є розвиток цифрової медіаосвіти як важливої складової загальної стратегії цифровізації суспільства в умовах війни і післявоєнної відбудови. Важливим напрямом визначено міжсекторальну інтеграцію – об'єднання зусиль освітян, медійників та інших учасників процесу цифрової трансформації. Для викладачів ЗВО це створює необхідність досконало володіти цифровими компетенціями та розуміти значення медіакультури, цифрової безпеки та психоемоційного впливу медіа на молодь [107, с. 14].

Розвитком медіакультури викладачів вищої школи в Україні опікується широкий спектр інституцій, які діють в межах формальної, неформальної та інформальної освіти, серед них можна виділити: державні ініціативи, міжнародні організації та донори, неурядові організації, освітні та наукові інституції і неінституціалізовані ініціативи. Більшість освітніх інституцій, які залучені в діяльність з поширення медіаосвіти, організовують свою роботу через підтримку міжнародних донорів та ГО, таких як IREX та АУП. Саме вони займають головні ролі у сфері розробки освітніх програм та організації активностей для підвищення кваліфікації викладачів ЗВО у межах неформальної освіти [82].

Слід відзначити, що станом на 2021 рік учасниками проєкту «Вивчай та розрізняй» були понад 1214 викладачів ЗВО (25 ІППО і 21 ЗВО). Завдяки навчанню у попередні періоди проєкту (2019–2021), 672 викладачів продовжують брати участь у цих заходах [220]. Крім того, у межах проєкту в 2021 році було опубліковано збірник статей «Інфомедійна грамотність – невід'ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти», в якому представлені теоретико-

методичні напрацювання освітян та науковців щодо питань упровадження медіаосвіти до освітнього процесу ЗВО України [70].

Ще декілька проєктів «Вивчай та розрізняй: посилення стійкості та протидія дезінформації під час війни» (2022–2023) і «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність в освіті. Посилення стійкості до дезінформації та маніпуляцій» (2022–2025) стали актуальними для освітянської спільноти, адже вони зорієнтовані не тільки на розвиток критичного сприйняття інформації, але і на мінімізацію наслідків медіаінформаційного травмування, боротьбу з пропагандою та дезінформацією, а також на формування медіакультури серед педагогів [220].

У 2022 році був опублікований збірник матеріалів «Методика інтеграції в проєкті “Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність”», в якому детально описано основні етапи та результати його реалізації в Україні. У збірнику подано загальні принципи медіаосвіти та практичні приклади інтеграції МІГ в освіту [141].

Починаючи з 2020-х років, спостерігається активізація науково-методичної діяльності у сфері медіаосвіти. В Україні з’являється все більше спеціалізованих публікацій, присвячених теоретичним засадам, методикам викладання, інноваційним практикам та міждисциплінарним підходам до формування медіакомпетентності особистості.

Так, у 2022 році, за ініціативи та безпосередньої участі українських дослідників і практиків у галузі медіаосвіти було видано «Медіаосвітній poradnik для педагога професійної освіти» [64], у 2023 році – посібник «Медіаосвітній комікс на заняттях у загальноосвітній та вищій школі» [138].

Починаючи з 2021 року, при Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка почала свою діяльність Науково-дослідна лабораторія інфомедійної грамотності (керівник – М. Ячменик). Її робота спрямована на дослідження особливостей розвитку медіаосвіти в Україні та підвищення рівня МІГ у майбутніх фахівців. Одними із ключових напрямів роботи є консультативно-просвітницька діяльність та організація науково-практичних заходів [155].

Так, у 2024 році на базі лабораторії в межах реалізації проєкту «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність в освіті» відбулася перша Всеукраїнська науково-практична конференція «Інфомедійна грамотність: виклики і стратегії розвитку в епоху цифровізації», яка зібрала вчених, практиків і експертів у галузі освіти [71]. У 2025 році до організації другої конференції приєдналася ГО «Інститут стратегій інноваційного розвитку і трансферу знань».

Метою заходів стало наукове осмислення проблем теоретичної та практичної інтеграції МІГ в освітній процес, а також обговорення важливих питань щодо розвитку цифрового суспільства і психогігієни особистості в умовах інформаційної війни. Конференції підкреслили необхідність формування умінь та навичок у сфері медіаграмотності та медіакультури у всіх учасників освітнього процесу [71].

Також починаючи з 2022 року, в умовах повномасштабного військового вторгнення в Україну, питання інформаційної безпеки набули особливої актуальності. Нові виклики зумовили суттєві трансформації в системі освіти, зокрема в аспектах змісту, організації навчання та професійної підготовки педагогічних кадрів. Одним із ефективних інструментів реагування на ці виклики є поширення медіаосвіти серед освітянської спільноти.

Ще одним викликом для медіаосвіти стала інтенсифікація освітнього процесу, що відбувається завдяки цифровізації медіапростору, поширенню онлайн-курсів та використанню платформ для дистанційного навчання. Отже, одним із ключових напрямів розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні є формування здатності ефективно інтегрувати сучасні ІКТ в освітній процес.

Професійно орієнтований контент, який наповнює освітні блоги та вебресурси, також відіграє важливу роль у розвитку медіакультури викладачів ЗВО. Ці цифрові платформи стають ефективними інструментами медіаосвітнього впливу, що поєднують дидактичний потенціал із можливостями сучасних ІКТ. В Україні спостерігається тенденція до активного впровадження таких інноваційних підходів, як блого- та сайтодидактика, які створюють умови для поширення фахових знань та розвитку медіакомпетентності, аналітичного мислення та критичного ставлення до інформаційного контенту у суспільстві [16].

Таким чином, ключовими факторами, що впливають на розвиток медіакультури викладачів вищої школи в Україні є: зміни нормативно-законодавчої бази, зростання ролі цифрових технологій у освітньому процесі, зміни в структурі та змісті системи медіаосвіти, активність провайдерів медіаосвітніх послуг, трансформації в системі підвищення кваліфікації викладачів ЗВО, а також темпи вдосконалення медіаосвітніх платформ і ресурсів.

Основними періодами розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні визначено такі: 1-й період (1991–1999) – становлення медіаосвітнього руху в Україні; 2-й період (2000–2009) – інституційної трансформації медіаосвіти; 3-й період (2010–2015) – концептуалізації та експериментальної апробації медіаосвіти; 4-й період (2016–2020) – інтеграції та стандартизації медіаосвіти; 5-й період (2021 – дотепер) – утвердження медіаосвіти та забезпечення її ефективного впровадження.

2.3 Організаційно-педагогічні умови розвитку медіакультури викладачів вищої школи

У сучасних умовах діяльність викладача ЗВО трансформується. Основний акцент зміщується з передачі знань до організації та супроводу самостійної навчально-пізнавальної та науково-дослідної активності здобувачів освіти.

Як зазначає О. Шеїна, медіаосвітні технології починають відігравати ключову роль в інтенсифікації освітнього процесу та виступають важливими чинниками у формуванні пізнавальної самостійності здобувачів освіти. У системі професійної підготовки вони повинні спиратися на низку принципів, які сприяють розвитку сучасної медіакультури учасників освітнього процесу. Зокрема, це:

- принцип інформаційної відкритості, що передбачає активне залучення до освітнього процесу позанавчальних джерел інформації, зокрема матеріалів ЗМІ;
- інтеграція медіаосвітнього підходу з виховним компонентом, що забезпечує єдність медіаінформованості та формування ціннісних орієнтацій;
- впровадження активних методів медіаосвіти, зокрема проєктних технологій, які стимулюють творчу активність та критичне мислення [259, с. 240].

Такі зміни зумовлюють необхідність ефективного використання ІКТ та розвитку медіакультури викладачів вищої школи як важливої складової їх професійної компетентності.

Виконанням таких завдань займається медіаосвіта. Вона насамперед забезпечує формування медіаімунітету особистості, що виступає як здатність аналізувати інформацію та протистояти інформаційним впливам, які можуть мати маніпулятивний або деструктивний характер. Такий імунітет є важливим чинником психологічної стійкості в умовах інформаційного перевантаження та цифрових ризиків. Важливою складовою є також розвиток критичного мислення та рефлексивних умінь, які розглядаються як ключові механізми МІГ. Вони забезпечують усвідомлене і зважене споживання медіаконтенту відповідно до особистісних цілей, потреб та ціннісних орієнтирів.

Окрім того, медіаосвіта покликана розвивати здатність до творчої самореалізації в медіапросторі, що передбачає активну позицію суб'єкта в комунікації, готовність до створення змістовного, етичного та соціально відповідального медіаконтенту, особливо в контексті професійної діяльності викладачів вищої школи [236]. Відтак, система професійного вдосконалення компетентностей фахівців має включати цілеспрямоване формування навичок критичного мислення, МІГ та медіакультури серед викладачів ЗВО.

У сучасному освітньому середовищі спостерігається зростання кількості та різноманіття інформаційно-медійних впливів, які безпосередньо зумовлюють професійну діяльність викладача вищої школи. Одним із важливих аспектів розвитку медіакультури є здатність педагога не лише орієнтуватися в цих потоках інформації, але й свідомо регулювати їх інтенсивність та змістове наповнення відповідно до цілей освітнього процесу.

Викладач має справу з інформацією, що надходить з різних джерел, серед яких ключовими є освітнє середовище, соціальний та культурний простори. Саме цілеспрямовані інформаційні впливи у цих галузях сприяють реалізації основних завдань медіаосвіти, що виявляються у формуванні структурних елементів особистості, зокрема:

Медіакультура педагога виступає як динамічне, структуроване особистісно-професійне утворення, що має чітко визначену внутрішню організацію та складові елементи. Компоненти медіакультури нерозривно пов'язані з культурою пізнання та передачі системи цінностей, культурою саморозвитку і самореалізації особистості та духовністю.

Систематизовану структуру медіакультури освітян розробила І. Колеснікова, в ній вона виділяє: мотиваційний, професійно-когнітивний, діяльнісно-технологічний, інтерпретаційно-оцінний та культурно-медіакомунікативний компоненти [91, с. 88–89].

Структуру медіакультури викладачів вищої школи, як професійно-особистісне та багатовимірне утворення, складають сукупність таких компонентів:

- мотиваційний компонент – визначає спрямованість викладачів ЗВО на розвиток власної медіакультури, впровадження медіаосвіти в педагогічну практику, усвідомлене ставлення і мотивацію досягнення успіху в процесі формування медіакультури здобувачів освіти;
- пошуково-аналітичний компонент – відповідає за здатність знаходити, використовувати, критично аналізувати, творчо переробляти, оцінювати, передавати і зберігати у різних видах і формах інформацію, отриману в процесі медіадіяльності;
- когнітивний компонент – включає сформованість теоретико-методологічних, психолого-педагогічних знань у галузі медіаосвіти, теоретико-методичних засад функціонування сучасних інноваційних технологій навчання, знань щодо норм та етики комунікації у медіапросторі;
- процесуальний компонент – позиціонує наявність умінь і навичок медіадіяльності та медіаторчості, впровадження медіаосвіти в професійну діяльність;
- інноваційно-технологічний компонент – характеризує спрямованість викладачів вищої школи на впровадження інноваційних підходів у педагогічну практику, наявність умінь продукування власного медіаконтенту та комунікативних умінь;

- акмеологічний компонент – відповідає за здатність до самоосвіти та підвищення кваліфікації за допомогою медіасередовища, містить творчий потенціал особистості та вміння визначати індивідуальну траєкторію розвитку;
- рефлексивний компонент – забезпечує самооцінку власних можливостей, аналіз та самоаналіз медіадіяльності, критичне мислення та ін. [39].

Розвинена медіакультура викладачів вищої школи може стати гарантом ефективності професійної діяльності та самовдосконалення, створить новий рівень підготовки конкурентоспроможного фахівця, згенерує нові напрями розвитку освітнього процесу і самореалізації особистості, дозволить сформуванню медіасередовища в закладі освіти та підготує педагогів до продукування власного цифрового освітнього контенту. Такі складові зможуть забезпечувати високий рівень якості освітнього процесу за умов сучасних викликів дистанційного чи змішаного навчання [39].

Саме тому медіакультура являє собою багатокomпонентне утворення, яке поєднує систему знань, умінь, навичок, професійний, комунікаційний, інформаційно-аналітичний, методичний, соціальний і практичний досвід, що забезпечує ефективну взаємодію особистості з медіасередовищем. (Додаток В).

У суспільстві, де інновації стають ключовим ресурсом розвитку, необхідною умовою ефективного поступу є створення середовища, що стимулює та підтримує інноваційні процеси. У цьому контексті формування медіакультури викладачів вищої школи вимагає не лише технічного забезпечення та оволодіння цифровими інструментами, а насамперед, створення цілісного інформаційно-комунікативного простору, який сприятиме професійному зростанню, розвитку творчих підходів до навчання та усвідомленому медіаспоживанню.

Медіапростір ЗВО слід розглядати як інтегроване освітнє середовище, яке не лише підвищує якість і ефективність освітнього процесу, а й сприяє формуванню ціннісного ставлення здобувачів освіти до сучасного медіасередовища. Актуальність конструювання власного медіапростору ЗВО обумовлює потребу у цілісному психолого-педагогічному супроводу цього процесу. Такий супровід має забезпечувати розвиток критичного мислення, усвідомленого споживання та

інтерпретації медіа, а також створення і раціональне використання медіаресурсів усіма учасниками освітнього процесу. У цьому контексті особлива роль належить викладачам ЗВО, медіакультура яких визначає рівень рефлексії, комунікативної взаємодії та здатності до інтеграції медіа у професійну діяльність.

Торкаючись ролі медіаосвіти в сучасній вищій школі, варто відзначити, що необхідність включення розвитку медіакультури в індивідуальні траєкторії вдосконалення викладачів ЗВО незаперечна, адже саме вона, виступаючи як новий суспільний феномен, буде створювати нову реальність професійної діяльності, що дасть можливість учасникам освітнього процесу бути мобільними, активними в інформаційному освітньому середовищі та конкурентоздатними [39].

У сфері медіаосвіти України спостерігається відсутність уніфікованої теоретичної концепції, що ускладнює процес її системного впровадження у ЗВО. Зміни у трактуванні самої сутності медіаосвіти, а також труднощі в узагальненні різноманітного педагогічного досвіду спричинили виникнення різних підходів до її реалізації. У контексті формування медіакультури викладачів вищої школи України найбільш поширеними є такі методологічні підходи: захисний (протекціоністський), критичний, естетичний (художній), етичний, культурологічний та практичний. Кожен із них орієнтується на окремі цілі: від формування медіаграмотності до розвитку критичного осмислення медіаінформації та створення власного медіапродукту.

Протекціоністський підхід передбачає захист від впливу медіа за допомогою медіаосвіти з метою мінімізації негативних наслідків такого впливу на особистість.

Критичний підхід концентрує свою увагу на розвитку критичного мислення, рефлексії, умінь аналізу та реконструкції медіатекстів для здійснення осмислення та узагальнення інформації, а також розуміння механізмів впливу на аудиторію.

Художній підхід спрямований на формування та розвиток естетичного смаку в особистості за допомогою медіа [139, с. 251–252].

Теологічний/релігійний та етичний підходи вказують на здатність медіа впливати на формування духовних, моральних та етичних цінностей індивіда. Метою цього впливу є встановлення відповідних ціннісних орієнтирів [83].

Культурологічний підхід відіграє важливу роль, оскільки акцентує увагу на розвитку здатності усвідомлювати та інтерпретувати вплив медіа. Завдяки засобам медіаосвіти можна не лише отримувати нові знання, але й глибше розуміти, яким чином медіатексти формують сприйняття реальності, збагачують досвід та впливають на культурні смисли.

Формування практичних умінь «екологічного» та ефективного використання сучасних ЗМК забезпечує *практичний підхід* до медіаосвіти.

Наступним є підхід, за яким медіаосвіта розглядається як *джерело для «задоволення потреб» користувача*. Такий підхід підкреслює позитивний потенціал медіа, що сприяє формуванню здатності самостійно обирати та критично оцінювати медіапродукти. Це означає розвиток вміння орієнтуватися у медіапросторі відповідно до власних потреб [139, с. 251–253].

У реальній педагогічній практиці моделі медіаосвіти рідко застосовуються в ізольованому вигляді. Найчастіше вони комбінуються, доповнюючи одна одну відповідно до конкретного контексту. Дослідники відзначають, що найбільш результативними виявляються інтегровані підходи з декількох моделей.

Згідно з позицією Л. Найдьонової, українська модель медіаосвіти вирізняється інтеграцією кількох ключових підходів: захисного, естетичного, критичного та творчого. Таке поєднання забезпечує комплексний вплив на формування медіакультури, що є особливо актуальним для викладачів ЗВО. Основою для реалізації цієї моделі виступають соціально-психологічні технології активного навчання, які включають взаємодію між учасниками освітнього процесу, здобуття досвіду в спільноті та колективну рефлексію. Ефективність цієї моделі підтверджується міжнародною практикою і створює умови для цілісного розвитку медіакомпетентності викладачів вищої школи [151].

На основі окреслених вище науково-методологічних підходів визначено комплекс організаційно-педагогічних умов, що забезпечують результативність розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні.

Медіаосвіта викладачів ЗВО не повинна бути лише допоміжною складовою або окремим елементом курсів професійного розвитку. Вона є ключовим

міждисциплінарним знанням, яке має інтегруватися у всі аспекти освіти, зважаючи на значущість поставлених цілей і завдань.

Результати аналізу офіційних сайтів провідних українських закладів освіти, а також сучасних наукових досліджень, свідчать про те, що медіаосвіта стала важливим компонентом системи підвищення кваліфікації та професійного розвитку педагогічних кадрів.

Дослідження періодів розвитку медіакультури викладачів ЗВО в Україні, а також основних організацій та установ, що беруть участь у цьому процесі, дає підстави розглядати це явище не лише як елемент організаційної структури освітнього процесу, але й як комплексну динамічну практику, що охоплює змістові, методологічні та процесуальні аспекти професійної діяльності педагогів.

Інтегрована модель медіаосвіти передбачає включення її елементів до загальних курсів підвищення професійної кваліфікації у вигляді їх змістовного розширення. Спеціалізований підхід орієнтований на створення навчальних курсів, присвячених медіаосвіті як окремій галузі знань. Третій напрям, пов'язаний із неформальною та інформальною освітою, реалізується через участь викладачів вищої школи у вебінарах, онлайн-курсах, тренінгах, воркшопах та ін.

За сучасних умов запровадження цифрових технологій і медіаресурсів у вищу школу потребує стратегічного підходу система професійного зростання викладачів ЗВО, орієнтована на їх успішну адаптацію до цифрової трансформації. У цьому контексті актуалізується потреба у визначенні організаційно-педагогічних умов, що сприяють розвитку медіакультури викладачів вищої школи.

Науковці визначають поняття «умова» як ключову обставину, яка створює передумови для реалізації певного процесу або явища, сприяючи його розвитку.

Поняття «педагогічні умови» у «Словнику-довіднику з професійної педагогіки» науковці трактують як «обставини, від яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей» [235, с. 193].

Наприклад, розглядаючи проблему професійної медіапідготовки фахівців освітньої сфери, Т. Фурсикова підкреслює, що педагогічні умови є сукупністю

організаційних форм, методів та прийомів, які координують освітні впливи, створюючи сприятливі умови для ефективної медіапідготовки. Вони також містять елементи системи ЗВО, які забезпечують досягнення визначених цілей [249].

На думку дослідниці Н. Духаніної, педагогічні умови слід розглядати як взаємопов'язані компоненти цілісної освітньої системи, які можуть бути як об'єктивно наявними, так і створеними штучно з урахуванням конкретного освітнього контексту [60, с. 23].

У цілому поняття організаційно-педагогічні умови науковці зазвичай трактують як комплекс взаємопов'язаних елементів: змісту, форм і методів освітньої діяльності, що функціонують у межах єдиного педагогічного процесу та орієнтуються на досягнення визначених цілей навчання і виховання.

У контексті дослідження *організаційно-педагогічні умови* виступають сукупністю науково обґрунтованих, цілеспрямованих і реалізованих на практиці управлінських, методичних, психолого-педагогічних та технологічних рішень, спрямованих на ефективну організацію та реалізацію розвитку медіакультури викладачів вищої школи.

Відповідно до Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2016), схарактеризовано основні умови розвитку медіаосвітньої системи:

- забезпечення готовності педагогічних та науково-педагогічних працівників до ефективного вирішення завдань у сфері медіаосвіти;
- забезпечення високоякісного програмного, методичного та інформаційного забезпечення освітнього процесу з впровадженням медіаосвітніх інновацій;
- удосконалення нормативно-правової основи взаємодії між освітніми закладами та представниками масмедіа;
- сприяння міжгалузевій та міжнародній співпраці у межах розвитку системи медіаосвіти [100, с. 18–19].

Однією з форм медіаосвіти, за Концепцією, визначено медіаосвіту дорослих. Вона розглядається як форма безперервної освіти, яка базується на

застосуванні сучасних ІКТ і забезпечує постійний особистісний та професійний розвиток і адаптацію до нових інформаційних реалій [100, с. 15].

Існуюча в Україні модель розвитку медіакультури викладачів ЗВО поєднує основні структурні компоненти, орієнтовані на цілеспрямовану підтримку професійного зростання в цьому напрямі. Вона передбачає узгоджене використання ресурсів і механізмів, які формують у науково-педагогічних працівників здатність до критичного аналізу інформації, етичного ставлення до медіаконтенту та розвитку стратегій впровадження медіатехнологій і медіазасобів у навчальні курси підготовки фахівців різних освітніх програм.

З метою деталізації розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні представлено авторську структурно-логічну схему цього процесу, яка охоплює цільовий, змістовий, процесуальний і діагностично-результативний блоки та інтегрує до успішного впровадження принципів і організаційно-педагогічних умов, необхідних для її ефективного функціонування (рис. 2.3).

Створення авторського варіанту структурно-логічної схеми розвитку медіакультури викладачів вищої школи проведено з опорою на:

- 1) діючу нормативно-правову базу щодо цього процесу;
- 2) навчальні програми курсів підвищення кваліфікації, програми дистанційних курсів та неформальних освітніх заходів, що спрямовані на розвиток медіакультури викладачів ЗВО;
- 3) науково-методичні матеріали та дослідження, що стосуються медіаосвіти, педагогічних технологій та інноваційних підходів до розвитку медіакультури в освітньому процесі;
- 4) досвід вітчизняних ЗВО та міжнародну практику у галузі медіаосвіти і розвитку медіакультури викладачів вищої школи.

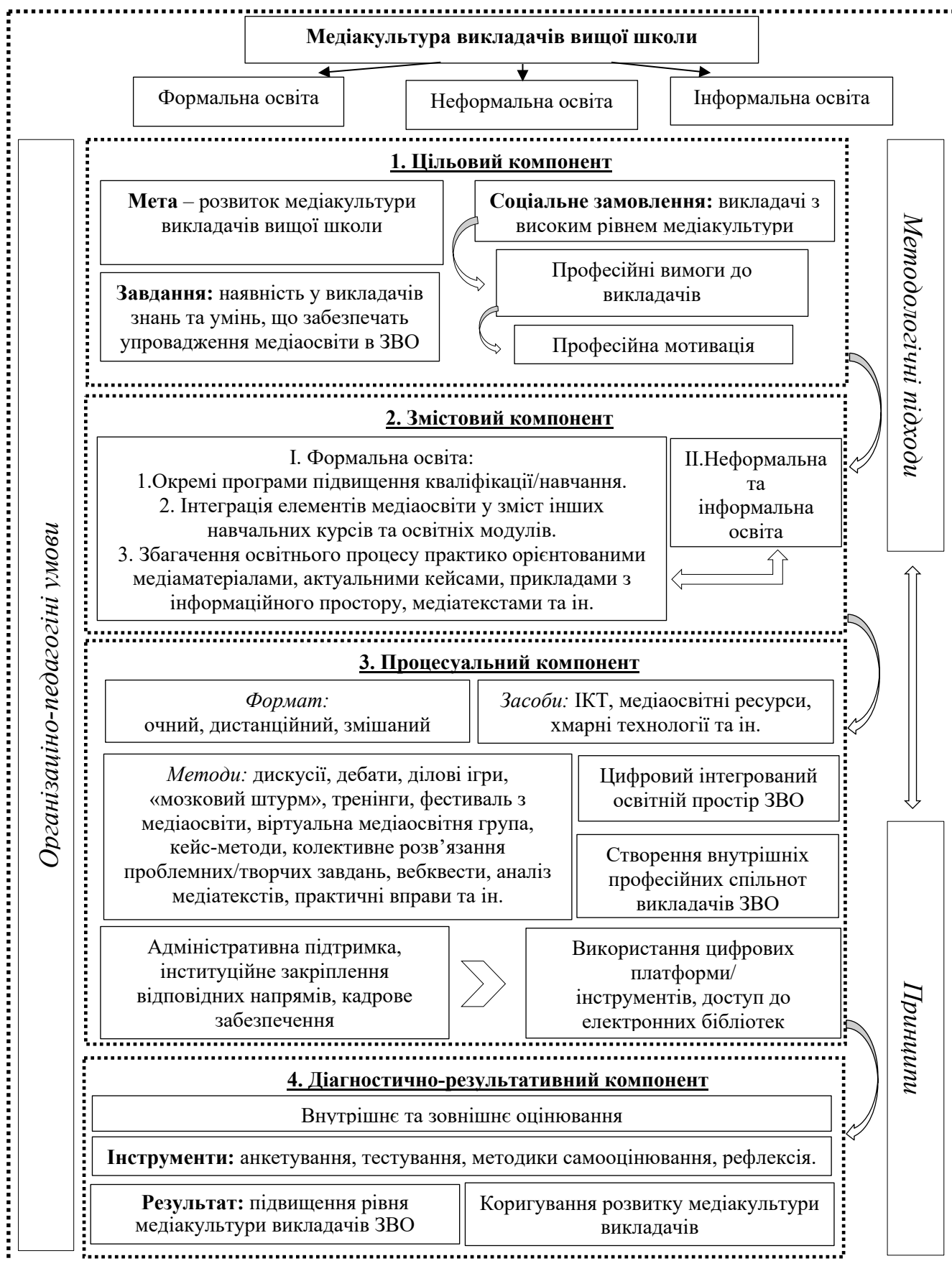

Рис. 2.3. Структурно-логічна схема розвитку медіакультури викладачів вищої школи

Обґрунтуємо кожен компонент структурно-логічної схеми розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні.

1. Цільовий компонент. З одного боку, він відображає потребу держави у підвищенні професійної компетентності науково-педагогічних працівників, а з іншого – визначає конкретну мету і завдання щодо вдосконалення рівня їх медіакультури. Такий підхід дозволяє цілеспрямовано організовувати процес розвитку медіакультури в системі неперервного професійного вдосконалення, орієнтуючись як на суспільний запит, так і на внутрішні потреби освітнього середовища.

Ключовою метою цього процесу є розвиток у викладача ЗВО здатності успішно діяти в реаліях сучасного інформаційного середовища, яке характеризується активним впливом цифрових технологій і медіа, що, у свою чергу, вимагає системного розвитку його медіакультури.

Цей компонент орієнтований на узгодження цілей розвитку медіакультури з ключовими завданнями освітньої політики, зокрема цифровою трансформацією освітнього простору, забезпеченням академічної доброчесності, підвищенням якості викладання, а також на створення мотиваційного підґрунтя для безперервного професійного розвитку викладачів вищої школи.

Розвиток медіакультури викладачів ЗВО значною мірою забезпечується через створення та підтримку мотиваційного освітнього середовища, яке виступає сукупністю умов, що сприяють професійному зростанню, самореалізації та удосконаленню педагогічної майстерності. У цьому контексті сучасне освітнє середовище ЗВО набуває рис медіаінформаційного інтегрованого простору, що функціонує як відкрита система, здатна акумулювати інтелектуальні, культурні, організаційні, програмно-методичні та технічні ресурси.

Таке середовище гармонійно поєднує інформаційно-змістовну складову, організаційні форми та методи навчання, засоби педагогічної діагностики, механізми зворотного зв'язку, а також сприяє розвитку навчально-пізнавальної та комунікативної діяльності. Крім того, воно визначає критерії ефективної

педагогічної взаємодії, що є ключовими для формування сучасної медіакультури викладачів вищої школи.

Оскільки індивідуально-психологічні характеристики та мотиваційні чинники визначають рівень зацікавленості та готовності до опанування медіаосвітніх технологій, розвиток особистісного компоненту у складі медіакомпетентності викладачів ЗВО є надзвичайно важливим. Викладачі з високим рівнем внутрішньої мотивації та стійким пізнавальним інтересом, як правило, проявляють ініціативу в самостійному навчанні та постійному професійному розвитку, що позитивно впливає на їх фахове зростання і сприяє якісному впровадженню медіаосвіти в освітній процес.

2. *Змістовий компонент.* Охоплює теоретичне та практичне наповнення розвитку медіакультури викладачів ЗВО, що реалізується через:

- розробку та впровадження програм підвищення кваліфікації, орієнтованих на медіаосвіту, розвиток цифрової компетентності, медіаграмотності і культури споживання інформації, а також розроблення окремих курсів з відповідним змістом;
- інтеграцію елементів медіаосвіти у зміст інших навчальних курсів та освітніх модулів, які викладаються в межах підвищення кваліфікації або професійного розвитку викладачів ЗВО;
- збагачення освітнього процесу практично орієнтованими медіаматеріалами, актуальними кейсами, прикладами з інформаційного простору, медіатекстами, що сприяють розвитку аналітичного мислення та навичок критичної інтерпретації інформації;
- підтримку неформальної та інформальної освіти, яка дає змогу викладачам ЗВО самостійно долучатися до ініціатив у сфері медіаосвіти, брати участь у тренінгах, вебінарах, онлайн-курсах і професійних спільнотах для підвищення рівня власної медіакультури.

Варто підкреслити, що на загальнотеоретичному рівні зміст освіти, закріплений в освітніх стандартах, розглядається як система вимог до якості

професійної підготовки педагогічних та науково-педагогічних кадрів, яка знаходить своє відображення у відповідних нормативно-правових актах.

У науковій літературі виділяють кілька ключових форм упровадження медіаосвіти, які можуть бути ефективно адаптовані до контексту розвитку медіакультури науково-педагогічних працівників. Зокрема, інтегрована форма передбачає включення медіаосвітніх компонентів у зміст традиційних навчальних курсів підвищення кваліфікації. Такий підхід базується на поєднанні використання медіа та визначенні чітких медіаосвітніх цілей, завдань і подальшій рефлексії щодо їх досягнення. Інший формалізований підхід реалізується через окремі навчальні курси, що мають варіативний характер. Вони орієнтовані на розвиток уміння критично сприймати інформацію з різних медіаджерел, розглядаючи останні як єдину інформаційну систему. Зміст таких курсів адаптується відповідно до вікових, професійних і когнітивних особливостей здобувачів освіти [14, с. 159].

Таким чином, розвиток медіакультури викладачів вищої школи в рамках формальної освіти можна здійснити декількома основними шляхами:

1) запровадження окремих навчальних курсів у системі підвищення кваліфікації, таких як «Медіаосвіта», «Медіакультура», «Медіапедагогіка», «Медіадидактика» та ін.;

2) інтеграція медіаосвітніх елементів, засобів чи технологій у вже існуючі освітні заходи та курси через їх оновлення та удосконалення.

Хоча класифікація форм медіаосвіти, зокрема позанавчальних, традиційно орієнтована на шкільний рівень, її положення цілком можливо адаптувати до професійного розвитку викладачів ЗВО. Зокрема, позанавчальні (неформальні) заходи можуть стати ефективними інструментами для підвищення медіакультури науково-педагогічних працівників. До таких форм належать: організація і проведення тематичних медіафорумів та курсів, тренінгів з медіаграмотності, круглих столів, воркшопів; участь у медіапроектах; створення авторських цифрових освітніх ресурсів, внутрішньоуніверситетських онлайн-платформ, подкастів або інформаційних бюлетенів [14, с. 159].

Крім того, викладачі вищої школи можуть залучатися до ініціатив з підготовки та реалізації освітніх і просвітницьких кампаній, таких як тижні медіаграмотності чи публічні обговорення проблем медіавпливу на особистість. Такі активності сприяють не лише професійному зростанню, а й формуванню сталих практик критичного мислення та інформаційної саморефлексії, що є основою сучасної медіакультури викладача ЗВО.

3. Процесуальний компонент розвитку медіакультури викладачів вищої школи охоплює реалізацію такого процесу з урахуванням сучасних форм, методів, засобів та інструментів навчання.

Важливим аспектом цього компонента є впровадження освітніх програм, які можуть реалізовуватися в різних форматах: очному, дистанційному або змішаному. Така варіативність дозволяє забезпечити гнучкість навчання, адаптовану до потреб та можливостей викладачів ЗВО.

Процесуальний компонент також передбачає активне застосування інтерактивних підходів до навчання. Йдеться, зокрема, про аналіз медіатекстів, виконання практико-орієнтованих завдань, участь у дебатах, розробку індивідуальних або групових проєктів, а також створення власного медіаконтенту. Залучення викладачів вищої школи до таких форм роботи сприяє розвитку їх критичного мислення, цифрової творчості та практичного досвіду роботи з медіаресурсами.

Інтегрований простір знань ЗВО, що формується за допомогою сучасних медіатехнологій, також забезпечує безперервність професійного розвитку всіх учасників освітнього процесу, сприяє постійному оновленню змісту освіти та об'єднує різнорівневі інформаційні ресурси в єдину систему. Такий підхід потребує цілеспрямованої підготовки, насамперед викладачів ЗВО, до ефективної діяльності в умовах інформаційного суспільства. Йдеться не лише про технічну обізнаність, а й про формування високого рівня медіакультури, що включає критичне мислення, етичну відповідальність за створення і поширення контенту, уміння орієнтуватися в цифровому середовищі та передавати ці компетентності здобувачам освіти. Така

підготовка має бути невід'ємною частиною програм професійного розвитку, спрямованих на модернізацію педагогічної діяльності в цифрову епоху.

З огляду на зростаючу значущість формування медіакультури в освітньому середовищі, в окремих українських ЗВО здійснюються цілеспрямовані кроки щодо підвищення рівня медіаграмотності науково-педагогічних працівників.

Так, наприклад, у Київському столичному університеті імені Бориса Грінченка до програми підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників інтегровано обов'язковий модуль «Медіаосвіта» і розроблено відповідний курс. Основною метою цієї ініціативи є розвиток медіаінформаційної компетентності викладачів ЗВО як важливої складової їх професійної діяльності. Реалізація курсу передбачає не лише оцінку поточного рівня обізнаності у сфері медіа, а й формування критичного мислення, навичок аналізу інформаційного контенту та відповідального використання медіаресурсів у освітньому процесі [119].

Програма навчання містить різноманітні форми освітньої діяльності, зокрема практичні (тренінгові) заняття та самостійну роботу слухачів, що забезпечує інтеграцію теоретичних знань і практичних навичок, а також сприяє розвитку рефлексивного мислення.

Самостійна робота учасників містить три основні блоки:

- інформаційний блок, який складається з презентацій, відеоматеріалів, структурованих текстових ресурсів та рекомендованої науково-методичної літератури для самостійного опрацювання;
- практичний блок, орієнтований на застосування отриманих знань на практиці. Він передбачає виконання завдань із самоаналізу, роботу з бланками та кейсами, проходження тестування та ін.;
- рефлексивний блок, у межах якого учасники мають змогу звернутися за консультацією, поставити запитання, а також узагальнити результати виконаних завдань та власні висновки в процесі підведення підсумків [119].

З урахуванням принципів системного підходу та на основі аналізу практики впровадження медіаосвіти в Україні протягом досліджуваного періоду, нами було

ініційовано розробку та впровадження вибіркового навчального курсу з проблематики медіаосвіти в освітній процес Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка (Додаток Н).

Зокрема, за підтримки кафедри педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського було створено авторський вибірковий курс для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти «Медіакультура педагога у сучасному освітньому просторі» (Додаток И) [134].

У межах курсу медіакультура розглядається як багатогранне явище, що має історико-філософські та психолого-педагогічні виміри. Акцент робиться на уточненні понятійно-категоріального апарату медіаосвіти, вивченні теоретичних засад розвитку медіакультури особистості, а також на окресленні практичних механізмів розвитку означеного явища.

Курс має на меті сформувати в здобувачів освіти комплекс знань, умінь і практичних навичок для безпечної та ефективної взаємодії з медіасередовищем, розвинути критичне мислення, а також розуміння впливу медіа на особистість і суспільство. Значну увагу приділено теоретичним і практичним аспектам медіаосвіти та розвитку медіакультури майбутнього викладача вищої школи як у професійному, так і в особистісному вимірах. Особливий акцент у реалізації курсу зроблено на ознайомленні з технологічно-педагогічним інструментарієм, який сприяє розвитку медіакультури викладачів ЗВО [134].

Отже, запропонований курс не лише забезпечує систематизацію теоретичних знань, а й формує у майбутніх викладачів ЗВО здатність до самостійного оновлення та розширення професійних компетентностей в умовах динамічного інформаційного середовища. Це, у свою чергу, створює підґрунтя для їх професійного зростання та ефективного втілення завдань розвитку медіакультури.

Такий курс може бути інтегрований у систему неперервного професійного розвитку викладачів вищої школи під час проходження курсів підвищення кваліфікації, стажування чи навчання за програмами післядипломної педагогічної

освіти. Його реалізація сприятиме не лише удосконаленню індивідуальної медіакомпетентності, а й поширенню сучасних підходів до формування медіакультури в освітньому середовищі ЗВО.

Враховуючи актуальні виклики цифрової трансформації освіти, впровадження подібних курсів є дієвим засобом підвищення якості викладацької діяльності та адаптації педагогів до умов сучасного медіапростору.

Слід відзначити, що теоретичні напрацювання та практичний досвід упровадження медіаосвіти в Україні свідчать, що використання саме інтерактивних методів у освітньому процесі сприяє створенню динамічного комунікативного середовища, яке є важливим чинником у розвитку здатності особистості критично осмислювати та аналізувати медіаконтент. Крім того, такий формат занять сприяє розвитку самостійності та здатності до професійної рефлексії, що є важливими складовими медіакультури сучасного викладача ЗВО.

Тож одним із найбільш ефективних підходів до формування медіакультури викладачів вищої школи є використання методів навчання, заснованих на принципах діалогічної взаємодії. У цьому контексті особливе значення мають інтерактивні технології, які створюють умови для активного обміну думками, співпраці та розвитку критичного мислення в освітньому середовищі.

Інтерактивні методи сприяють формуванню медіарефлексії, підвищенню рівня залученості та усвідомленого ставлення до медіа. До таких методів належать: дискусії, дебати, «круглий стіл», ділові ігри, метод «мозкового штурму», навчальні тренінги, фестиваль з медіаосвіти, віртуальна медіаосвітня група, кейс-методи, колективне розв'язання проблемних або творчих завдань, вебквести, проблемний аналіз медіатекстів, а також практичні групові та індивідуальні вправи. Їх застосування дає змогу створити освітнє середовище, у якому викладачі ЗВО мають можливість не лише опанувати нові знання, а й розвивати власну медіакультуру в процесі активного професійного та особистісного зростання [263].

Зміст медіаосвіти в системі неперервного професійного розвитку науково-педагогічних працівників можна розглядати як сукупність різних видів діяльності (комунікативної, інформаційної, дослідницької та самоорганізаційної), що

взаємодіють і формують цілісний процес. Він наповнений основними елементами, такими як знання, вміння та навички, досвід творчої діяльності, а також особистісні смисли та ціннісні орієнтації, які стають важливими складовими професійного розвитку педагога [91, с. 113].

Як правило, зміст і завдання курсів, спрямованих на розвиток медіакультури науково-педагогічних працівників, залежать від їх спеціалізації, однак можна виокремити низку типових цілей. До основних із них належать:

- систематизація теоретичних основ медіаосвіти як міждисциплінарного напрямку;
- розвиток умінь трансформувати інформацію відповідно до цілей комунікації: змінювати її обсяг, формат, форму подання, знакову систему чи носій з урахуванням характеристик цільової аудиторії;
- формування критичного мислення щодо змісту і впливу медіа у суспільстві та освітньому просторі;
- розвиток здатності до аналізу, інтерпретації та оцінювання різних типів медіатекстів;
- підвищення рівня цифрової грамотності та культури безпечної поведінки в інформаційному середовищі;
- усвідомлення значення медіакомпетентності у контексті професійної діяльності педагога;
- конструювання індивідуальної траєкторії розвитку медіакомпетентності;
- формування рефлексивної основи медіакультури як складника професійної самосвідомості викладача ЗВО;
- підготовка до впровадження педагогічних інновацій у практичну діяльність, зокрема в умовах цифровізації освіти;
- розширення професійного світогляду викладача ЗВО через осмислення етичних, правових та культурних аспектів функціонування медіа.

У процесі проходження курсів підвищення кваліфікації, орієнтованих на формування та розвиток медіакультури викладачів ЗВО, доцільно включати блоки,

присвячені принципам, методам і змісту формування медіаграмотності у здобувачів освіти. Такий підхід передбачає засвоєння викладачами ефективних шляхів та інструментів практичного впровадження медіаосвітніх знань у освітній процес. Важливо також забезпечити ознайомлення науково-педагогічних працівників із сучасними програмами медіаосвітнього спрямування, навчально-методичними матеріалами та посібниками, що сприяють розвитку медіаграмотності у здобувачів освіти.

Успішність розвитку медіакультури викладачів вищої школи залежить від якісної організаційно-методичної підтримки: наявності дидактичних матеріалів, доступу до цифрових ресурсів, супроводу з боку служб технічної підтримки та методичних служб ЗВО. Також важливим є створення в ЗВО сприятливого медіаосвітнього середовища.

Практичні механізми реалізації розвитку медіакультури викладачів вищої школи включають чотири взаємопов'язані групи елементів:

- адміністративна підтримка розвитку медіаосвіти на рівні ЗВО, інституційне закріплення відповідних напрямів у стратегіях і політиках закладу, матеріально-технічне, а також кадрове забезпечення, зокрема наявність фахівців, здатних впроваджувати медіаосвітні ініціативи;
- розробка навчальних курсів, тренінгів, методичних матеріалів і посібників, а також активна участь викладачів вищої школи у професійних подіях, таких як семінари-практикуми, воркшопи, майстер-класи, конференції, які сприяють підвищенню медіакомпетентності;
- заохочення до використання сучасних цифрових платформ для навчання, доступ до електронних бібліотек, а також інструментів для створення візуального та інтерактивного контенту;
- створення професійних спільнот та мережевої взаємодії.

Для підвищення рівня медіакультури викладачів вищої школи України важливо оновити програми підвищення кваліфікації, інтегрувавши до них компоненти, що стосуються медіаосвіти та сучасних цифрових технологій. У

результаті це стане запорукою розвитку суспільства, здатного відповідати викликам цифрової доби.

У сучасному інформаційному суспільстві, де вимоги до рівня медіакультури викладачів ЗВО постійно зростають, виникає необхідність орієнтуватися в технологічних можливостях цифрових інструментів, медіазасобів та соціальних мереж як механізмів створення, поширення та обміну інформацією, а також володіти навичками використання новітніх медіа-платформ, зокрема «Гугл», «Ютуб», «Фейсбук», «Інстаграм» та ін. Адже, систематичне використання соціальних мереж та хмаро орієнтованих сервісів у освітньому процесі сприяє підвищенню ефективності освітньої комунікації.

Крім того, цифрові платформи, такі як «Гугл Воркспейс», «Зум», «Мудл» та інші інструменти дистанційного та змішаного навчання, виступають важливими чинниками у формуванні медіакультури викладачів ЗВО. Використання таких платформ вимагає від педагогів нових підходів до побудови навчального контенту, педагогічної взаємодії та самоосвіти, що, у свою чергу, стимулює професійне зростання і поглиблення розуміння медіареальності.

Водночас викладачі вищої школи повинні забезпечувати формування у здобувачів освіти розуміння специфіки такої комунікації в умовах цифрового середовища, а також навчати методам захисту від інформаційно-психологічного впливу та інших ризиків, пов'язаних із масовою комунікацією.

У цьому контексті зростає роль неформальної та інформальної освіти, особливо освітніх онлайн-платформ, які можуть ефективно допомагати професійному розвитку та саморозвитку викладачів вищої школи.

Наприклад, платформа онлайн-освіти «Prometheus» пропонує освітянам наступні безкоштовні курси: «Критичне мислення для освітян», «Освітні інструменти критичного мислення», «Медіаграмотність: як не піддаватися маніпуляціям?» «Медіаграмотність для освітян», «Інформаційна гігієна під час війни», «Інформаційна гігієна. Як розпізнати брехню в соцмережах, в інтернеті та на телебаченні» та ін. [287]. Студія онлайн-освіти «EdEra» в каталозі курсів містить розділи «Медіаграмотність» та «Для освітян», де представлені різноманітні

онлайн-активності, що сприяють розвитку цифрових компетентностей, критичного мислення та медіакультури педагогів [275]. Перша дистанційна платформа громадянської освіти від Відкритого Університету Майдану (ВУМ) розвиває напрям самоосвіти в українському суспільстві і пропонує такі курси, як «Інтернет та цифрові права людини», «Цифрова безпека та комунікація в онлайні» та ін. [26].

Аналіз змістового наповнення відповідних освітніх курсів свідчить про їх високу актуальність і прикладну значущість у контексті забезпечення неперервного професійного розвитку викладачів ЗВО. Участь у таких програмах не лише розширює спектр професійних компетентностей педагогічних працівників, а й сприяє набуттю досвіду роботи в онлайн-середовищі, формує позитивну мотивацію до подальшого опанування цифрових інструментів, медіаресурсів та технологій. Таким чином, зазначені курси виступають ефективним засобом формування основних складових медіакультури викладачів вищої школи.

Протягом останніх років українськими дослідниками було розроблено низку методичних посібників, підручників і рекомендацій, спрямованих на формування медіаграмотності та розвиток медіакультури в освітньому середовищі.

Так, АУП активно сприяє популяризації медіаосвітніх ініціатив через поширення вітчизняних та перекладених іншомовних видань, що стосуються медіаграмотності, критичного мислення та інформаційної безпеки. Завдяки цій діяльності українські освітяни та науковці отримують доступ до передового досвіду у сфері медіаосвіти, що дозволяє інтегрувати сучасні теоретико-методичні підходи у вітчизняний освітній процес. Наприклад, було видано навчально-методичні посібники: «Медіаосвітній поради́ник для педагога професійної освіти» (2022) [64], «Медіаосвітній комікс на заняттях у загальноосвітній та вищій школі» (2023) [138], «Медіаграмотність під час війни: теорія, методика, інтерактив» (2023) [126], «Інформаційна гігієна та медіаосвіта: що нового в умовах воєнного часу» (2023) [225], «Медіапедагогіка» (2023) [65] та ін.

Сучасні навчально-методичні посібники становлять вагомий ресурс для науково-педагогічних працівників, сприяючи опануванню засад медіаосвіти та формуванню індивідуальної медіакультури. Наприклад, посібник «Медіаосвіта та

медіаграмотність» (2023) підготовлений для забезпечення вивчення відповідного навчального курсу у ЗВО [135].

Крім того, важливим є створення внутрішніх професійних спільнот викладачів ЗВО, орієнтованих на обмін досвідом, взаємонавчання, підтримку ініціатив і поширення кращих практик упровадження медіаосвіти у вищій школі. Такі спільноти виступають простором для рефлексії, професійної взаємодії та сталого розвитку медіакультури особистості.

У наукових дослідженнях підкреслюється, що становлення фахової спільноти медіаосвітян відбувається під впливом низки важливих чинників. Серед них: активізація міжособистісної комунікації, яка забезпечує обмін професійними знаннями; регіональна спеціалізація, що враховує особливості локального освітнього середовища, а також рефлексія колективного досвіду, яка сприяє формуванню спільних цінностей, смислів і стратегій розвитку. Ці чинники мають важливе значення для формування медіакультури викладачів вищої школи, адже створюють умови для професійного зростання, співпраці та постійного оновлення педагогічних практик у сфері медіаосвіти [151].

Таким чином, розвиток медіакультури викладачів вищої школи в Україні значною мірою залежить від характеру освітнього середовища, якості дидактичного забезпечення освітнього процесу та доступності науково-методичних джерел.

З метою систематизації ключових термінів, що описують явища та процеси сучасного медіапростору, було проведено ґрунтовний аналіз наукової літератури. Результатом цієї роботи стало створення авторського глосарію, який покликаний стати інструментом для розвитку медіакультури викладачів вищої школи (Додаток К). До глосарію включено базові поняття, їх тлумачення та коментарі, що сприяють орієнтації викладачів ЗВО у медіарізноманітті сучасного освітнього простору.

Представлений словник є універсальним інструментом, що дозволяє як викладачам, так і здобувачам вищої освіти не лише краще орієнтуватися в базових медіатермінах, а й усвідомити логіку взаємозв'язку між поняттями. Це, у свою чергу, сприятиме формуванню цілісного бачення медіареальності, розвитку

критичного мислення та поглибленню фахових компетентностей, що є важливими чинниками становлення медіакультури сучасного викладача вищої школи України.

4. *Діагностично-результативний компонент* відіграє важливу роль у визначенні ефективності реалізації організаційно-педагогічних умов розвитку медіакультури викладачів ЗВО. Його основна функція полягає у здійсненні постійного моніторингу рівня сформованості медіакомпетентності науково-педагогічних працівників та оцінці ефективності впровадження елементів медіаосвіти в професійну діяльність. Такий моніторинг може здійснюватися за допомогою різноманітних інструментів, таких як анкетування, тестування, методики самооцінювання, що дозволяють виявити як досягнення, так і проблемні зони в індивідуальному професійному розвитку (Додаток Л).

У межах цього компонента важливим є поєднання внутрішньої та зовнішньої оцінки результатів. Внутрішнє оцінювання може включати аналіз портфоліо викладача ЗВО, рецензування його медіапродуктів, самоаналіз та експертні висновки. Зовнішнє оцінювання здійснюється шляхом участі у сертифікаційних програмах підвищенні кваліфікації, стажуваннях, конкурсах професійної майстерності, незалежному аудиті професійних компетентностей, оцінюванні здобувачами освіти та ін. Такий підхід забезпечує об'єктивність і багатовимірність діагностики.

Важливим аспектом є те, що результати моніторингу та оцінювання слугують джерелом фіксації рівня досягнень та постійного вдосконалення змісту, форм і методів реалізації програм з медіаосвіти. Вони стають основою для оновлення освітніх стратегій, коригування навчальних програм і підвищення загальної якості освітнього процесу в контексті формування медіакультури його учасників.

Для визначення організаційно-педагогічних умов розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні важливо окреслити методологічні підходи та принципи, що лежать в основі цього процесу.

Аналіз наукових досліджень, присвячених медіаосвіті та професійному розвитку викладачів ЗВО, дозволив виокремити ключові методологічні підходи. Відповідно сучасна медіаосвіта фахівців освітньої галузі ґрунтується на засадах

ретроспективного, акмеологічного, андрагогічного, аксіологічного, системного, компетентнісного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, проблемного та інформаційного підходів (Додаток М) [88; 91; 250; 263].

Практика реалізації розвитку медіакультури викладачів вищої школи, як і будь яка інша, ґрунтується на низці принципів, що забезпечують її концептуальну цілісність, наукову виваженість та прикладну спрямованість. Такі принципи виконують функцію психолого-педагогічних орієнтирів, що визначають вимоги до побудови змісту, логіки та організації педагогічної взаємодії в межах зазначеного процесу.

Серед загальних та специфічних принципів доцільно виокремити такі:

1. *Системність* передбачає цілісний підхід до формування медіакультури, у межах якого всі компоненти взаємопов'язані та спрямовані на досягнення загальної мети. Також зазначений принцип акцентує увагу на необхідності організованої та системної роботи, спрямованої на розвиток медіакомпетентності викладачів ЗВО. Це, у свою чергу, передбачає обґрунтований вибір змістового наповнення, ефективних методів, форм і засобів навчальної діяльності, що відповідають сучасним викликам інформаційного суспільства.

2. *Безперервність* означає, що розвиток медіакультури має здійснюватися протягом усього професійного шляху викладача, від початку його педагогічної діяльності до етапу професійного вдосконалення, що забезпечує актуальність та сталість результатів. Зокрема, йдеться про потребу викладачів ЗВО не лише у застосуванні власного практичного досвіду, а й у його постійному оновленні та інтеграції з новими знаннями і саморозвитку.

3. *Принцип науковості* передбачає, що зміст навчального матеріалу, спрямованого на формування медіакультури викладачів вищої школи, має базуватися на актуальних досягненнях у галузі теорії пізнання, сучасної дидактики, педагогіки, медіаосвіти, семіотики та суміжних наук. Такий принцип забезпечує методологічну обґрунтованість процесу та відповідність його змісту вимогам інформаційного суспільства.

4. *Контекстуальність* враховує специфіку конкретного ЗВО, галузі знань, у якій працює викладач вищої школи, особливості академічної культури, локальні ресурсні можливості, що дозволяє адаптувати процес до реального середовища професійної діяльності.

5. *Особистісно орієнтований принцип* передбачає врахування в освітньому процесі індивідуальних особистісних і професійних потреб викладачів ЗВО, зокрема у контексті розвитку критичного мислення та медіакомпетентності. Реалізація цього принципу ґрунтується на впровадженні індивідуального підходу, побудові партнерської взаємодії між учасниками цього процесу, підтримці діалогу як форми продуктивної комунікації, що сприяє створенню сприятливого середовища для особистісного і професійного зростання.

6. *Інтерактивність і практикоорієнтованість* підкреслюють важливість активних форм і методів навчання, які залучають викладача вищої школи до аналізу, створення та критичного осмислення медіаконтенту, сприяючи формуванню практичних навичок медіадіяльності.

7. *Етична відповідальність* пов'язана з формуванням здатності викладача ЗВО діяти в інформаційному просторі відповідно до принципів академічної доброчесності, дотримання авторських прав, норм комунікаційної етики та інформаційної безпеки.

8. *Міждисциплінарність* передбачає інтеграцію знань і підходів з різних галузей, з метою комплексного розвитку медіакультури як складової професійної компетентності викладача вищої школи.

9. *Принцип розвитку критичного мислення* акцентує увагу на формуванні здатності викладачів вищої школи до свідомого сприйняття медіаповідомлень. Це передбачає розвиток навичок конструктивного аналізу та обґрунтованого оцінювання змісту медіатекстів, що є ключовими для розвитку медіаграмотності та формування стійкості до інформаційних маніпуляцій.

10. *Принцип комунікативної спрямованості* передбачає, що медіаосвітній процес має бути орієнтований на розвиток і вдосконалення комунікативних компетентностей викладачів вищої школи. Це включає формування умінь

ефективно взаємодіяти в медіасередовищі, адекватно передавати інформацію, здійснювати зворотний зв'язок і підтримувати діалог з різними аудиторіями.

Науковці підкреслюють, що в умовах стрімкої цифрової трансформації освіти, медіаосвітня діяльність педагогів переходить на якісно новий рівень, який передбачає переосмислення підходів до формування медіакультури особистості впродовж усього життя.

Незважаючи на численні переваги медіаосвіти, існує ряд перешкод, які значно ускладнюють її ефективне впровадження викладачами вищої школи в освітній процес. Однією з основних проблем є недостатня мотивація частини викладачів ЗВО до інтеграції новітніх технологій у свою професійну діяльність. Крім того, значна кількість освітян не володіє необхідними навичками та практичним досвідом роботи з медіатехнологіями, що обмежує здатність ефективно їх використовувати в освітньому процесі. Ці труднощі, у значній мірі, зумовлені неналежним матеріально-технічним оснащенням ЗВО та відсутністю відповідних програмних продуктів, що стримує інтеграцію медіаосвіти.

У процесі побудови освітнього інформаційного простору України також значну роль відіграють ряд проблем, зокрема недосконала нормативно-правова база та відсутність чітких стандартів цифрової компетентності та медіакомпетентності викладачів вищої школи.

Розв'язання зазначених проблем у системі неперервного професійного розвитку освітян сприятиме переходу від традиційного періодичного підвищення кваліфікації до безперервного фахового розвитку. У свою чергу, це не лише створить можливості для самореалізації педагогів, але й дозволить задовольнити індивідуальні потреби в здобутті тих знань, які є важливими для їх професійного зростання.

Для забезпечення ефективного впровадження медіаосвіти у професійну діяльність викладачів ЗВО України необхідно створити комплекс умов, які пришвидшуватимуть розвиток їх медіакультури.

Зокрема, О. Головка та О. Баранов акцентують увагу на значущості динамічних педагогічних умов як базису розвитку МІГ, що інтегрують

організаційні, міжінституційні та особистісно-професійні аспекти. Водночас підкреслюється доцільність урахування цифрової трансформації суспільних відносин як необхідного чинника забезпечення ефективної реалізації зазначених умов у сучасному освітньому середовищі [27].

Згідно з думкою С. Дубашевського, для ефективного впровадження медіаосвіти в Україні необхідно забезпечити наступні ключові умови:

1. Удосконалення нормативно-правової бази, що регулює взаємодію масмедіа та освітніх установ на всіх рівнях. Передбачено необхідність включити заходи щодо формування системи медіаосвіти до списку державних пріоритетів інноваційного поступу суспільства.

2. Стимулювання міжгалузевої та міжнародної співпраці, що означає реалізацію наукових проєктів, організацію круглих столів, конференцій та фестивалів, присвячених медіаосвіті.

3. Підготовка фахівців освітньої сфери до вирішення медіаосвітніх проблем і суперечностей. Це обумовлює зміну традиційних форм роботи, оновлення змісту та методів підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

4. Розвиток програмно-методичної та інформаційної інфраструктури, включаючи створення нових інформаційних ресурсів і програмного забезпечення для роботи віртуальних медіаосвітніх груп та конференцій, а також організацію тематичних медіаосвітніх сайтів [59, с. 23].

Означені вище умови створюють можливості для ефективного впровадження медіаосвітніх технологій у систему підготовки та професійного удосконалення викладачів ЗВО, сприяючи підвищенню рівня їх медіакультури.

Таким чином, у дослідженні на підставі теоретичного аналізу виокремлено ключові елементи, що сприяють ефективному розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні на основі визначених *організаційно-педагогічних умов*.

Першою умовою є удосконалення нормативно-правових засад, що регулюють взаємодію освітніх інституцій та медіа, а також включення питань медіаосвіти до стратегічних пріоритетів інноваційного розвитку країни.

Що стосується першої умови, то необхідно зазначити, що наявність інституційної стратегії, спрямованої на розвиток цифрової медіакультури викладачів вищої школи стане підґрунтям для інтеграції медіаосвітніх компонентів у нормативні документи та стандарти. Такий підхід забезпечить цілісність впровадження медіаосвіти на інституційному рівні.

Медіакультура викладача ЗВО є багатовимірним феноменом, що потребує ґрунтовної структури знань і широкої перспективи. Окреслюючи її значущість, державні установи мають бути відповідальними за її розвиток. У цьому контексті програми підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників повинні містити розділи, присвячені розвитку медіакультури. І хоча частину цього завдання можна реалізувати через неформальні формати навчання, інтеграція медіаосвіти у формальні підготовчі програми є критично важливою.

Удосконалення нормативно-правової бази, безперечно, сприятиме розробці нових підходів до формування індивідуальних напрямів розвитку медіакультури серед викладачів ЗВО. Це дозволить адаптувати європейські практики до специфіки української освіти та створить умови для комплексного розвитку медіакомпетентності освітян, що є важливим етапом у процесі модернізації освітнього середовища [40].

Другою умовою є розбудова системи медіаосвіти, яка інтегрується в освітній процес ЗВО, з акцентом на неперервний професійний розвиток педагогічних працівників.

Друга умова передбачає створення цілісної системи медіаосвітньої підготовки, що охоплює всі ланки освіти: від шкільної до післядипломної, з особливою увагою до підвищення медіакомпетентності викладачів вищої школи. Такий підхід забезпечує сталий розвиток професійної медіакультури, дозволяє оперативно реагувати на інформаційні виклики часу, інтегрувати сучасні цифрові інструменти у викладацьку практику та сприяє формуванню культури безпечного і критичного споживання інформації серед фахівців освітньої галузі.

Третьою умовою визначено функціонування цілісної мережі освітніх інституцій, організацій та установ, що спеціалізуються на розвитку

медіакультури викладачів ЗВО, а також узгодженість форм і методів державного та громадського управління, які забезпечують стратегічну підтримку розвитку медіаосвіти.

Що стосується третьої організаційно-педагогічної умови, можемо зауважити, що для ефективного розвитку медіакультури викладачів вищої школи, важливим є наявність відповідних інституцій (суб'єктів), які забезпечують підвищення кваліфікації у цій сфері. Такі організації повинні не лише надавати можливості для професійного розвитку, але й мати доступ до сучасних наукових та навчально-методичних ресурсів, що сприяють формуванню медіакультури освітян. Така умова передбачає розробку відповідних курсів та тренінгів, а також інтеграцію медіаосвітніх стратегій у навчальні програми для викладачів вищої школи [40].

Четвертою умовою є якісне організаційне, інфраструктурне та науково-методичного забезпечення освітнього простору ЗВО, що відповідає сучасним вимогам цифровізації та відкритості до інновацій.

Для реалізації цієї умови важливими завданнями є: оновлення матеріально-технічної бази ЗВО, розробка інтегрованих цифрових ресурсів, підтримка роботи віртуальних спільнот і груп, організація онлайн-конференцій та створення профільних медіаосвітніх платформ. Адже наявність доступу до актуальних інформаційних інструментів дозволяє педагогам постійно оновлювати знання, вдосконалювати медіакомпетентність і підтримувати відповідний рівень медіакультури, необхідний для ефективної освітньої взаємодії.

Розвиток медіакультури науково-педагогічних працівників вимагає цілеспрямованого створення розвиваючого медіасередовища в освітньому просторі. Воно формується через активну взаємодію учасників освітнього процесу з використанням сучасних ЗМК та медіатехнологій. У цьому контексті викладач ЗВО виступає одночасно транслятором знань і організатором чи модератором комунікаційного простору, який сприяє розвитку критичного мислення, інформаційної культури та цифрової грамотності здобувачів освіти.

Основна мета створення медіаосвітнього простору у ЗВО полягає у забезпеченні умов для інтеграції знань і професійних практик із глобального

медіаосвітнього середовища та їх адаптації до нових стандартів вищої освіти України.

Функціонування медіаосвітнього простору ЗВО досягається шляхом залучення різноманітних професійно орієнтованих ресурсів та засобів. Сюди входять:

- електронні інформаційні ресурси, зокрема відкриті платформи, методичні та технічні засоби, що інтегруються в загальний інформаційно-освітній простір закладу;
- електронні освітні ресурси у формі цифрових посібників та навчально-методичних збірників, інтерактивних підручників, довідників, лабораторних практикумів, навчальних моделей і демонстрацій, професійно орієнтованих медіа та медіаосвітніх блогів викладачів ЗВО;
- інформаційні технології та технічні засоби, що створюють платформу для взаємодії, управління освітнім процесом і доступу до освітніх даних, включаючи інформаційні системи, вебресурси, мережеві технології і цифрові сервіси.

У професійній діяльності педагог з високим рівнем медіакультури активно впроваджує ІКТ та діалогові технології, застосовує методики розвитку критичного мислення, а також залучає цифрові освітні платформи, відкриті інформаційні ресурси, що базуються на наукоємних технологіях. Таким чином, розвиток медіакультури викладачів ЗВО відбувається у процесі постійної взаємодії з цифровим середовищем і критичної переоцінки інформаційних потоків.

Розробка та впровадження оновленого науково-методичного інструментарію, що забезпечує дидактичний супровід медіаосвітньої діяльності у ЗВО, дозволить викладачам вищої школи реалізувати це завдання оптимальним чином, з ефективним використанням сучасних медіаресурсів і медіатехнологій та активним залученням здобувачів освіти до медіаосвітньої діяльності.

Крім того, як зазначає А. Самко, для ефективного професійного розвитку педагогічних працівників важливою складовою є наявність розвиненої

інфраструктури в закладах післядипломної освіти. Це включає не лише потужне програмне забезпечення, а й доступ до сучасних цифрових лабораторій, швидкісного інтернету та інтеграцію інформаційно-освітніх середовищ. Така інфраструктура є основою для впровадження новітніх медіатехнологій у освітній процес, що сприяє розвитку медіакультури викладачів вищої школи та підвищує ефективність навчання через інтерактивні платформи та онлайн-ресурси [228].

До п'ятої умови віднесено змістове оновлення програм підвищення кваліфікації та професійного розвитку викладачів вищої школи, з урахуванням компонентів медіаосвіти та цифрової грамотності.

Наступна педагогічна умова передбачає, що інтеграція медіаосвіти в програми професійного розвитку викладачів ЗВО України може здійснюватися через формування низки ключових умінь та навичок, що відповідають сучасним вимогам освітнього процесу. Зокрема, сюди відносимо:

- опанування медіазасобів: здатність ефективно використовувати різноманітні медіаформати для навчання, самовираження, рефлексії та комунікації;
- організацію комунікації у медіасередовищі: формування навичок ефективної комунікації в медіапросторі;
- розвиток критичного мислення: впровадження методів критичного аналізу, розвиток комунікаційних умінь та стратегій, що є необхідними для успішної професійної діяльності викладачів ЗВО;
- використання медіа як педагогічної технології: інтеграція медіаресурсів у освітній процес як ефективного інструменту для реалізації освітніх цілей і завдань та ін.

Ці аспекти інтеграції медіаосвіти сприяють формуванню медіакультури викладачів ЗВО, що є важливим елементом сучасної освітньої парадигми та відповідає вимогам реформування системи вищої освіти в Україні.

Як показує практика медіаосвіта має значний вплив на навчання в рамках системи неперервного професійного розвитку. Вона змінює традиційні алгоритми передачі знань і методи навчання, сприяючи інтеграції новітніх медіатехнологій у педагогічний процес.

Шостою умовою є активна підтримка неформальної та інформальної медіаосвіти шляхом реалізації освітніх проєктів, програм і ініціатив.

Однією з ключових умов формування медіакультури викладачів вищої школи України є необхідність впровадження інтегративного підходу до професійного розвитку, що виходить за межі усталеної системи формальної освіти. Ефективне підвищення рівня медіакомпетентності викладачів ЗВО потребує активного залучення їх до неформальних та інформальних форм навчання, серед яких варто відзначити участь в освітніх ініціативах, тематичних програмах, медіапроєктах, онлайн-курсах та інших заходах, реалізація яких відбувається поза межами стандартних програм підвищення кваліфікації.

До неформальної освіти відносять різноманітні освітні активності: онлайн-курси, професійні тренінги, вебінари, тематичні семінари, воркшопи, медіаконференції та ін. Інформальна ж освіта реалізується шляхом індивідуальної взаємодії з медіаконтентом, включаючи самостійне опанування цифрових інструментів, участь у професійних дискусіях, обмін досвідом у колі колег, а також постійне користування актуальними медіаплатформами та ресурсами.

Підтримка різних форм медіаосвіти викладачів вищої школи має реалізовуватися через низку практичних механізмів. Серед ключових напрямів варто виокремити:

- стимулювання участі викладачів вищої школи у державних і міжнародних освітніх програмах та грантових ініціативах;
- створенні інтерактивних платформ для міжуніверситетської комунікації та обміну досвідом;
- забезпечення фінансової, організаційної та методичної підтримки неформальних освітніх активностей;
- залучення експертів у галузі цифрових технологій і медіа до співпраці з академічною спільнотою;
- поширення ефективних практик медіаосвітньої діяльності серед викладачів вищої школи та ін.

Реалізація означеної умови сприяє формуванню динамічного, відкритого до змін та інновацій освітнього простору, що забезпечуватиме викладачів вищої школи України можливостями для цілеспрямованого розвитку власної медіакультури та удосконалення відповідних компетентностей.

Сьомою умовою визначено формування готовності та мотивації освітян до реагування на сучасні виклики медіаосвітнього простору.

Сьома умова потребує оновлення підходів до змісту, методів і форм підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, з акцентом на випереджувальне оволодіння медіаосвітніми інноваціями, зокрема тими, що стосуються практичної діяльності педагогів. Такий підхід дозволить сформувати їх внутрішню готовність та мотивацію до активного реагування на постійні зміни у медіапросторі.

Орієнтація на трансформації в інформаційному середовищі вимагає від викладачів ЗВО сформованої здатності до відповідальних дій в умовах інформаційного перенасичення та стрімкого впровадження новітніх цифрових технологій. Виявлення готовності до сучасних освітніх викликів включає не лише володіння необхідними знаннями та навичками, але й психологічну готовність до впровадження інновацій, гнучкість мислення, а також здатність до самостійного навчання та саморефлексії. Мотиваційний аспект включає усвідомлення викладачем вищої школи важливості медіаосвіти для своєї професійної діяльності, прагнення підвищувати власну ефективність у освітньому процесі, а також бажання залишатися конкурентоспроможним у цифрову добу через постійне професійне зростання, саморозвиток та самовдосконалення.

Реалізація зазначеної умови вимагає впровадження комплексних інституційних заходів, таких як програми психолого-педагогічної підтримки, формування у ЗВО ціннісно орієнтованого освітнього середовища, що сприяє розвитку медіакультури, а також активного залучення освітян до міждисциплінарних проєктів, пов'язаних із цифровою трансформацією та медіаосвітніми практиками.

Восьмою умовою є забезпечення реалізації медіаторчого потенціалу викладачів вищої школи.

Ефективний розвиток медіакультури викладача ЗВО передбачає зосередження уваги на розв'язанні конкретних медіаосвітніх завдань. Важливо інтегрувати в освітній процес спеціалізовані методики та технології медіаосвіти, а також методи контекстного навчання, що базуються на використанні ІКТ.

Зокрема, йдеться про трансформацію ролі науково-педагогічного працівника: від традиційного репродуктивно споживчого підходу до більш активного, проєктивно-творчого типу професійної діяльності. У таких умовах реалізація педагогічних стратегій передбачає активне залучення викладачів ЗВО до створення власних навчальних медіапроєктів та медіапродуктів, що, у свою чергу, сприяє зростанню їх медіакомпетентності.

Творча медіадіяльність передбачає як мисленнєву, так і практичну роботу, яка пов'язана з аналізом, перетворенням та передачею інформації через різноманітні медіазасоби. Цей процес забезпечує упорядкування, оформлення та презентацію інформації в різних медіаформатах і дозволяє здійснювати ефективну комунікацію та взаємодію з аудиторією. Викладачі ЗВО, у свою чергу, мають застосовувати ці технології не лише для освітніх цілей, а й для формування критичного мислення здобувачів освіти, розвитку їх медіакомпетентності та стимулювання творчої активності у освітньому процесі.

Ефективними інструментами розвитку медіаторчого потенціалу викладачів вищої школи є діяльність медіастудій у ЗВО, участь у медіапроєктах, ведення авторських медіаплатформ, таких як блоги, подкасти, відеоканали та інші цифрові майданчики. Такі формати сприяють професійному зростанню, підвищують рівень медіакультури та формують імідж викладача ЗВО як експерта і активного учасника медіапростору [40].

Дев'ятою умовою є забезпечення активності міжгалузевої та міжнародної співпраці.

Одним із важливих напрямів розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні є налагодження та активне підтримання міжгалузевої та

міжнародної взаємодії. Такий тип співпраці створює умови для обміну інноваційним досвідом, актуальними знаннями та ефективними практиками у сфері медіаосвіти, що позитивно впливає на рівень професійної компетентності викладачів ЗВО, удосконалення методичного інструментарію та інтеграцію медіаосвітніх підходів у освітній процес.

Забезпечення цієї умови може реалізовуватися шляхом організації та активної участі викладачів вищої школи у міжвідомчих освітніх подіях, спільних науково-дослідних проєктах, тематичних форумах, фестивалях і конференціях, спрямованих на розвиток та популяризацію медіаосвітніх практик у системі вищої освіти. Такі комунікаційні майданчики сприяють міждисциплінарній інтеграції, зміцненню професійних зв'язків та розширенню науково-освітньої співпраці, а також підтримують процес інтеграції української медіаосвіти у глобальний освітній контекст.

Таким чином, організаційно-педагогічні умови розвитку медіакультури викладачів вищої школи загалом орієнтовані на створення сприятливого освітнього середовища, яке забезпечує цілісне поєднання теоретичної підготовки, практичної діяльності та особистісного і професійного розвитку. Їх реалізація спрямована на формування здатності науково-педагогічних працівників критично мислити, ефективно взаємодіяти в медіасередовищі, створювати та аналізувати медіаконтент, а також відповідально діяти в умовах інформаційного суспільства.

Перелічені умови формують основу для цілісного підходу до розвитку медіакультури викладачів вищої школи, сприяючи ефективній інтеграції медіаосвітнього компонента в процес їх безперервного професійного вдосконалення.

Висновки до другого розділу

У розділі проаналізовано передумови, виокремлено періоди у розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні (наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття) та розглянуто ключові організаційно-педагогічні умови ефективного функціонування цього процесу.

Таким чином, можна стверджувати, що постійне вдосконалення медіакультури є важливою потребою для викладачів вищої школи України. Сформована медіакультура сприяє підвищенню професійної мобільності та конкурентоспроможності педагогів завдяки здатності швидко засвоювати нові знання, адаптуватися до технологічних новацій та виконувати нові професійні функції. Крім того, вона підтримує реалізацію індивідуальних освітніх стратегій, що є основою для безперервного особистісного і професійного зростання.

Аналіз трансформацій в освітньому середовищі ХХ століття свідчить про те, що розвиток медіаосвіти в Україні був зумовлений трансформаційними процесами в суспільстві, освіті та технологіях, що забезпечили поступове її впровадження. На території України у ХХ столітті цей процес був тісно пов'язаний з формуванням елементів медіапедагогіки. Зародження медіаосвіти відбувалося переважно на основі матеріалів традиційних медіа (преси, кінематографа та телебачення).

Проте у ХХ столітті, в умовах радянської влади, медіаосвітні практики знаходилися під суворим державним контролем, адже медіа традиційно застосовували як засіб впливу на суспільну свідомість, зокрема з політично-ідеологічною метою.

У цій сфері існувало декілька основних підходів: ідеологічний, який орієнтувався на контроль за інформаційними процесами та формування відповідних соціальних установок, і практичний, що зосереджувався на розвитку умінь користування технічними засобами. Важливим був естетичний підхід, що акцентував увагу на сприйнятті та аналізі художнього змісту медіа. Основною метою такого підходу було художнє та естетичне виховання населення, що відповідало ідеологічним завданням держави та сприяло формуванню бажаних соціокультурних цінностей.

Протягом цього періоду медіаосвіта переважно реалізувалася через кіноосвіту, акцентуючи увагу на використанні матеріалів преси та радіо, що знаходились під впливом ідеологічних настанов. З початку 1990-х років, на тлі політико-економічних змін в Україні, медіаосвіта зазнала суттєвих трансформацій,

а впровадження ІКТ, зокрема інтернету, в освітній процес сприяло виникненню нових підходів у медіаосвіті та активізації досліджень у цій сфері.

Визначено, що основними передумовами розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні були історико-політичні обставини, техніко-економічний розвиток та соціокультурні трансформації середовища. Історично наслідки радянської ідеології та контроль над медіапростором обмежували розвиток критичного сприйняття інформації, однак згодом почало визрівати розуміння ролі медіа як соціального інструменту. Техніко-економічні фактори включали недостатнє фінансування освіти та медіа, загальну економічну нестабільність, а також потребу в адаптації освітніх програм до нових реалій, що вимагали впровадження новітніх технологій. Соціокультурні передумови засвідчують, що обмежений доступ до інформації та відсутність плюралізму думок в медіапросторі у минулому, стримували розвиток медіаграмотності у суспільстві.

На підставі проведеного аналізу наявних періодизацій щодо медіаосвіти, із врахуванням положень нормативно-правових актів, концептуальних документів та інноваційних підходів у цій галузі, виходячи з обґрунтованих критеріїв, визначено п'ять періодів розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні: 1-й період (1991–1999) – становлення медіаосвітнього руху в Україні; 2-й період (2000–2009) – інституційної трансформації медіаосвіти; 3-й період (2010–2015) – концептуалізації та експериментальної апробації медіаосвіти; 4-й період (2016–2020) – інтеграції та стандартизації медіаосвіти; 5-й період (2021 – дотепер) – утвердження медіаосвіти та забезпечення її ефективного впровадження.

З'ясовано, що головним завданням медіаосвітніх програм для педагогічних та науково-педагогічних працівників є не лише формування практичних умінь щодо ефективного використання медіаресурсів у професійній діяльності, а й розвиток медіакомпетентності як рівня медіакультури особистості.

Аналіз середовища, в якому відбувається формування та розвиток медіакультури викладачів вищої школи, свідчить про його відповідність сучасним вимогам до освітнього процесу. Розвиток медіакультури науково-педагогічних працівників в Україні передбачає комплексний підхід, що охоплює формальну,

неформальну та інформальну освіту. Цей процес тісно пов'язаний із постійним розвитком професійної медіакомпетентності, зокрема через участь у програмах підвищення кваліфікації та стажуваннях, орієнтованих на різні галузі освітньої діяльності. Важливим аспектом є також розробка та реалізація інституційних заходів, спрямованих на впровадження сучасних медіазасобів в освітню практику, що забезпечує відповідність викладацької діяльності вимогам цифрового суспільства.

У процесі дослідження було представлено авторський варіант структурно-логічної схеми розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні. В ній виокремлено декілька ключових компонентів.

1. Цільовий компонент відображає основну мету та завдання розвитку медіакультури у контексті професійного розвитку викладачів ЗВО.

2. Змістовий компонент охоплює теоретичну та практичну підготовку педагогічних кадрів, зосереджену на засвоєнні медіаосвітніх знань, умінь та навичок.

3. Процесуальний компонент включає комплекс форм, методів і засобів діяльності, що сприяють ефективному розвитку медіакультури викладачів вищої школи.

4. Діагностично-результативний компонент передбачає здійснення контролю, самоконтролю та оцінювання рівня медіакультури.

Розглянуто теоретичні основи, принципи та організаційно-педагогічні умови щодо реалізації змісту, форм і методів розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні.

До організаційно-педагогічних умов, які забезпечують ефективний розвиток медіакультури викладачів вищої школи в Україні, належать: оновлення нормативно-правової сфери, становлення цілісної системи медіаосвіти, розвинена інституційна мережа медіаосвіти, управлінська координація та інфраструктурна підтримка означеного явища, змістова модернізація програм професійного розвитку викладачів ЗВО, використання можливостей неформальної та інформальної освіти, формування мотивації та готовності викладачів ЗВО до

роботи в медіаосвітньому просторі, розвиток медіатворчості науково-педагогічних працівників, сприяння міжсекторальній та міжнародній співпраці у цьому напрямі.

Основні результати другого розділу відображено в наукових працях [39; 40; 82; 83].

РОЗДІЛ 3

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕДІАКУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ

3.1 Тенденції розвитку медіакультури викладачів вищої школи в сучасну історичну добу

Парадигмальні зрушення у системі взаємодії в сучасному освітньому середовищі закономірно зумовлюють потребу у формуванні у викладачів ЗВО нових професійних компетентностей, у тому числі медіакомпетентності. Відповідно, однією з ключових вимог до професіоналізму викладачів вищої школи є його орієнтованість на реалізацію самоосвіти та саморозвитку [266].

В умовах трансформації вищої освіти особливої актуальності набуває потреба у формуванні індивідуальних освітніх траєкторій для викладачів ЗВО. Їх можна розглядати як самостійний вибір змісту, форм та методів освіти відповідно до власних інтересів, цінностей, потреб та можливостей [89].

У контексті дослідження становить інтерес думка Ю. Бурцевої, яка підкреслює, що сучасна система післядипломної педагогічної освіти характеризується безперервністю професійного розвитку освітян протягом усієї їх кар'єри, як у період проходження курсів підвищення кваліфікації, так і в міжкурсний період. Важливою особливістю такої системи є поступовий перехід від традиційного підходу, орієнтованого на трансляцію знань, до моделі, що ґрунтується на принципах компетентнісного підходу [21].

Згідно з дослідженням Л. Оліфіри, процеси підвищення кваліфікації викладачів вищої школи формуються під впливом європейських та глобальних освітніх тенденцій, серед яких дистанційне та електронне навчання відіграють вирішальну роль. Однак, важливо підкреслити, що основними чинниками, які визначають вибір науково-педагогічним працівником форм навчальних занять, методів, технік і технологій їх реалізації, у межах неперервного професійного

розвитку, залишаються академічна свобода, практична доцільність та методична обґрунтованість кожного підходу [167].

Авторка наголошує, що підвищення кваліфікації викладачів ЗВО відбувається в умовах, коли відсутній закон про післядипломну педагогічну освіту, а також не розроблені єдині стандарти для цього процесу. У результаті, питання підвищення кваліфікації регулюється положеннями, розробленими в межах автономії ЗВО, а також іншими нормативними документами, які уточнюють, доповнюють і поглиблюють різні аспекти освітнього процесу, включаючи курси підвищення кваліфікації [167].

У контексті дослідження розвитку медіакультури викладачів вищої школи доцільно враховувати структуру освіти дорослих в Україні, яка за концептуальним підходом Л. Сігаєвої поділяється на три складові. *Перший компонент* – формальна освіта, що охоплює традиційно інституціоналізоване навчання у межах державної системи освіти. Вона реалізується у ЗВО через академічні програми, розроблені згідно з державними стандартами, та включає магістратуру, аспірантуру, докторантуру, дистанційні та післядипломні форми навчання. *Другий компонент* – неформальна освіта дорослих, яка не передбачає отримання офіційного диплома, проте відіграє важливу роль у розвитку професійних і загальнокультурних компетентностей. До цього типу освіти належать різноманітні курси, семінари, тренінги, діяльність ГО. *Третій* – інформальне навчання, що відбувається у процесі повсякденної професійної та соціальної взаємодії. Воно охоплює самонавчання, засвоєння знань через ЗМІ, міжособистісне спілкування та ін. [232, с. 38–39].

Право кожної особи на здобуття освіти впродовж усього життя за допомогою формальної, неформальної та інформальної освіти закріплено на законодавчому рівні, зокрема у 8 статті Закону України «Про освіту» (2017) [202]. Крім того, у 18 статті цього ж закону зазначено, що система освіти дорослих включає низку напрямів, серед яких: післядипломна освіта, професійне навчання працівників, курси підвищення кваліфікації або перепідготовки, а також безперервний професійний розвиток. Післядипломна освіта, як складова цієї системи, охоплює

такі основні форми професійного розвитку, як спеціалізація, перепідготовка, підвищення кваліфікації та стажування [202].

Значимим складником успішного навчання впродовж життя для викладачів вищої школи може стати *медіапростір* [57]. Такий інтегрований підхід відкриває нові перспективи для розвитку медіакультури викладачів ЗВО, адже дозволяє глибше зрозуміти соціокультурну роль медіа у професійній діяльності педагогів.

Окрім цього, формами безперервної освіти для викладачів вищої школи, внаслідок яких розвивається їх медіакультура є підвищення кваліфікації, стажування, саморозвиток, самоосвіта та ін.

Саме медіаосвіта набуває статусу одного з ключових елементів, умови і засобу професійного розвитку освітян. Як зазначають дослідники, сучасний етап впровадження медіаосвіти в Україні характеризується різноплановістю підходів та наявністю певних суперечностей у її теоретичному та практичному осмисленні. Водночас спостерігається позитивна динаміка, зокрема активізація практичної діяльності у сфері медіаосвіти серед педагогів [57].

І хоча медіаосвіту в школах офіційно визначено ключовою інтеграційною складовою у створенні ефективної медіаосвітньої системи, забезпечення її розвитку у вищій школі залишається одним із пріоритетних напрямів реалізації Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2016) [100, с. 18]. У цьому контексті формування та розвиток медіакультури викладачів ЗВО постає як стратегічне завдання, необхідне для створення сучасного освітнього середовища.

Поширення і впровадження медіаосвіти у ЗВО сьогодні вважається інноваційним підходом. На думку Г. Головченка такий напрям передбачає: введення до навчальних програм професійної медіаосвіти, посилення в навчальних програмах педагогічних спеціальностей медіаосвітнього складника та започаткування професійної підготовки медіафахівців. Забезпечити таку роботу в сучасних умовах можуть тільки викладачі вищої школи з високим рівнем медіакультури. Крім того, ще одним напрямом медіаосвіти в Україні є медіаосвіта дорослих, вона входить в систему безперервної освіти і передбачає використання в освітньому процесі сучасних медіатехнологій та ІКТ [31].

Медіаосвіта науково-педагогічних працівників інтегрує у розвиток їх медіакультури і стає системою взаємопов'язаних поліфункціональних компонентів, які включають медіаосвітню практику, здобутки і досягнення вітчизняної та зарубіжної педагогічної науки [43].

Означені вище питання є одними з ключових у наукових дискусіях українського освітянського сьогодення. Наприклад, вони звучали під час Всеукраїнського форуму «Україна 30. Освіта і наука», який відбувся в травні – червні 2021 року [25].

Крім того, серед ключових цільових груп, на які орієнтована нова Концепція цифрової медіаосвіти воєнного і поствоєнного суспільства (2024), виокремлюється спільнота фахівців, залучених до розвитку медіаосвітніх процесів. Зокрема, йдеться про формування нового типу професійного дискурсу та оновленого термінологічного апарату, що спираються на ґрунтовний аналіз як міжнародного, так і національного досвіду впровадження цифрової медіаосвіти [107, с. 16].

Для викладачів ЗВО України це означає необхідність осмислення і засвоєння нових підходів до інтеграції цифрових технологій та медіатехнологій у педагогічну практику. Медіакультура викладачів вищої школи в сучасних умовах розглядається не лише як здатність критично споживати інформацію, але й як уміння конструювати медіаконтент, бути активним учасником інформаційного середовища і формувати етично вмотивовані моделі взаємодії з медіа.

У новій Концепції (2024) виокремлено три форми реалізації цифрової медіаосвіти, що мають безпосереднє відношення до професійного розвитку викладачів ЗВО:

- перша – передбачає створення та впровадження навчальних курсів, модулів і програм, орієнтованих на цифрову медіаграмотність, у межах підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів;
- друга – реалізуватиметься через ініціативи, спрямовані на розвиток цифрової медіаторчості та креативного потенціалу освітян;

- третя – охоплює неструктуроване, але цінне набуття знань і навичок через участь у професійних спільнотах, громадських ініціативах, цифрових колабораціях і волонтерських медіапрактиках [107, с. 15].

Проведений аналіз медіаосвітніх реформ в Україні дозволяє нам говорити про те, що розвиток медіакультури викладачів вищої школи має складну, нестабільну, проте гнучку і диверсифіковану структуру, яка складається з великої мережі освітніх закладів, організації (професійних і громадських), інших освітніх провайдерів та програм різноманітного спрямування, а також потребує цілеспрямованої підтримки з боку державної політики, академічних інституцій та громадянського суспільства.

Стратегії розвитку медіаосвіти дорослих, а також медіаосвіти викладачів вищої школи, на державному рівні поки ще формуються. Означений напрям професійного розвитку викладачів вищої школи частково забезпечується відповідними програмами в освітніх закладах та активностями від ГО [43].

За результатами другої хвилі онлайн-опитування (анкетування) представників аудиторії АУП (2020–2021), які є учасниками медіаосвітнього руху в Україні, виявлено що ЗВО більшою мірою впроваджують медіаосвіту за підтримки ГО. Предметом такого опитування був аналіз проблем, успіхів та досвіду запровадження медіаосвіти в Україні. 28% серед опитуваних становили викладачі та студенти ЗВО. Позитивним показником для медіаосвітнього руху в Україні є результати опитування щодо кількісного та якісного складу аудиторії, на яку респонденти транслювали свої знання з медіаграмотності, адже 55% з них виявилися «освітянами» [4].

На відміну від медіаосвіти як науки, яка швидко розвивається, формування системи розвитку медіакультури викладачів вищої школи залишається актуальним питанням для науково-освітньої спільноти. Про це свідчать результати проведеного АУП у квітні 2022 року онлайн-опитування, в якому взяли участь 548 медіаосвітян з різних регіонів України. Більшість (92% з опитуваних) відповіли, що вважають актуальними заняття з медіаграмотності з учнями та студентами в

сьогоднішніх умовах, а отже вони потребують напрацьованих і дієвих медіаосвітніх механізмів для власного професійного розвитку [5].

Поширення медіаосвіти в країні може відбуватися як по вертикальним, так і по горизонтальним «освітнім лініям». Освітня вертикаль чітко організована і передбачає послідовне впровадження медіаосвітніх компонентів на різних рівнях освіти та продукування медіапедагогами і науковцями нових ідей, які потім здійснюють низхідний рух. Саме з розвитку медіакультури у фахівців варто починати, щоб забезпечити концептуальну єдність підходів і уникнути фрагментарності або хаотичності в реалізації медіаосвітніх ініціатив. Горизонтальний спосіб поширення медіаосвітніх знань передбачає таких рух по декільком напрямом одночасно. Це інтеграція медіаосвіти у неформальні та інформальні освітні практики, міждисциплінарну співпрацю, міжгалузеву взаємодію (освіта, культура, медіа), а також включення різних освітніх установ у єдине медіаосвітнє поле. Медіаосвітні ідеї, теорії чи практики в такому випадку є соціальними явищами.

У сучасних умовах, коли кожен фахівець зобов'язаний постійно вдосконалювати свою професійну майстерність, медіакультура як професійно-особистісна характеристика вимагає безперервного розвитку, оновлення та удосконалення. Як свідчить аналіз наукових джерел, сайтів освітніх установ, ГО, онлайн-платформ, які є суб'єктами надання освітніх послуг у сфері професійного навчання та розвитку, процес поширення медіаосвіти відрізняється мобільністю реагування на зміни, можливістю одночасного використання інтерактивних, тренінгових, проєктних технологій з іншими форматами роботи зі слухачами. *Форми впровадження медіаосвіти* в процес професійного розвитку викладачів ЗВО, що сприяють формуванню медіакультури, відзначаються різноманітністю:

- *в умовах формальної освіти:* курси та спецкурси при підвищенні кваліфікації або під час здобуття вищого освітньо-кваліфікаційного рівня, участь у сертифікаційних програмах і стажуваннях (переважно в закладах вищої чи післядипломної освіти);

- *в умовах неформальної освіти*: тренінги, майстер-класи, воркшопи, семінари, дистанційні курси, науково-методичні конференції; креативні майстерні, вебінари (переважно в неурядових установах чи на освітніх онлайн-платформах);
- *в умовах інформальної освіти*: відеоуроки, медіа-консультації, участь у віртуальних медіаосвітніх групах та медіаосвітніх онлайн-спільнотах, професійне спілкування (переважно під час самоосвіти).

Усі вищезазначені форми медіаосвіти викладачів вищої школи можуть передбачати одночасне формування мотиваційно-ціннісних установок і переконань, що сприяють досягненню успіху в професійній діяльності з застосуванням технологій медіаосвіти; засвоєння теоретико-методичних знань з медіаосвіти [41]; формування практичних навичок та засвоєння досвіду організації освітнього процесу із застосуванням медіаосвітніх технологій.

Попри те, що в Україні визнано медіакультуру важливим результатом утвердження медіаосвіти і вона впроваджується в шкільну практику, професійний розвиток викладачів ЗВО у цьому напрямі не має вираженої активності. З огляду на це, слушною є думка О. Бабкової, що засобом створення інноваційного освітнього простору та індивідуальної траєкторії розвитку є інтеграція формальної та неформальної освіти під час професійного вдосконалення педагогів [12].

Основною умовою диверсифікації процесу фахового розвитку особистості, зміст якої полягає у створенні середовища для саморозвитку та самореалізації є сформована медіакультура. Саме вона дозволяє фахівцю вибудувати вірну індивідуальну освітню траєкторію засобами неформальної та інформальної освіти, що найбільш конкурентоспроможні під час швидких глобалізаційних змін і розповсюдження неперервної освіти.

Неформальна освіта як додаткова освіта, попри неоднозначність в трактуванні поняття, має ряд характерних ознак: інституціоналізована; має індивідуалізовану спрямованість; відсутність стандартизації; незалежність від впливу освітніх установ [116].

У сучасному цифровому суспільстві неформальна медіаосвіта є важливим чинником формування та розвитку медіакультури викладачів ЗВО України. Вона сприяє розширенню компетентностей у сфері використання цифрових медіа, що особливо актуально в умовах стрімкої діджиталізації освітнього процесу. Разом із тим, ефективність неформального навчання часто обмежується низкою чинників, серед яких недостатнє фінансування освітніх ініціатив і низький рівень залучення фахової спільноти.

Відповідні ініціативи від державного, приватного та громадського сектору у сфері розвитку медіаосвіти спрямовані на задоволення потреб громадян в особистісному і професійному зростанні та забезпечення потреб держави у кваліфікованих педагогічних кадрах, які мають високий рівень професіоналізму, здатні швидко і компетентно виконувати посадові функції, а також використовувати ІКТ та медіазасоби в освітньому процесі, формуючи при цьому відповідний рівень медіакомпетентності у здобувачів освіти. Саме такі умови забезпечують інноваційну складову сучасного освітнього простору [78].

Робота провайдерів медіаосвітніх послуг дає змогу ознайомитись із сучасним етапом розбудови моделі медіаосвіти України, яка повинна «стати фундаментом гуманітарної безпеки держави, розвитку і консолідації громадянського суспільства, протидії зовнішній інформаційній агресії, всебічно підготувати дітей і молодь до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою медіа, формувати у громадян медіаінформаційну грамотність і медіакультуру відповідно до їхніх вікових, індивідуальних та інших особливостей» [100, с. 6].

Фахівці НАПН України, висвітлюючи засади організації національної системи медіаосвіти, зазначають, що вона «... має бути вбудована в ті освітні тренди модернізації, які є провідними в наш час, працювати на синергетичне посилення прогресивних освітніх змін» [237, с. 9].

У контексті аналізу тенденцій розвитку медіакультури викладачів вищої школи особливої уваги потребує окреслення кола ключових провайдерів, які надають освітні, науково-методичні чи консультативні послуги у цій сфері. Не

менш важливим є вивчення відповідних заходів, ініціатив і практик, що впливають на сучасний стан розвитку медіакультури науково-педагогічних кадрів.

Як свідчить аналіз наукових джерел, сайтів освітніх установ та ГО, освітніх онлайн-платформ, медіаосвіта викладачів вищої школи в Україні здійснюється в межах формальної, неформальної та інформальної освіти. Таким питанням займається широке коло інституцій, серед них можна виділити категорії основних учасників: державні ініціативи, міжнародні організації та донори, неурядові організації, освітні та наукові інституції, а також неінституціалізовані ініціативи (Додаток Г). Зупинимо свою увагу на найбільших та найпоширеніших ініціативах, практиках та проєктах [78].

Так, державні ініціативи починають грати дедалі важливішу роль у сфері медіаосвіти, адже вони прагнуть виконувати об'єднану місію у такому питанні на всіх рівнях освітньої системи. В Україні інтеграція медіаграмотності розглядається не лише як освітній пріоритет, а і як елемент забезпечення інформаційної безпеки держави. У цьому напрямі активно працюють такі інституції, як Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки [255] та Центр протидії дезінформації при Раді національної безпеки і оборони України [254].

Програми з інтеграції цифрових технологій у систему освіти та розвитку медіакомпетентностей, зокрема у вищій школі реалізує МОН України. Такі ініціативи спрямовані не лише на технічне оновлення освіти, а й на формування цифрової компетентності та медіакультури в учасників освітнього процесу.

Наприклад, Міністерство культури та інформаційної політики України (нині – МКСК України) у 2021 році заснувало національний проєкт з медіаграмотності «Фільтр», з метою консолідації зусиль держави, міжнародних організацій, громадського сектору та медіаспільноти з питання поширення медіаграмотності в суспільстві [210]. Проєкт має власну онлайн-платформу, де для викладачів вищої школи, в розділі «Медіаосвіта», розміщені навчально-методичні матеріали, практики та проєкти з медіаграмотності. Він також започаткував нові клуби медіаграмотності в різних регіонах, створюючи інноваційну платформу для вдосконалення критичного мислення серед дорослих [248].

Міністерство цифрової трансформації України також виступає інституційним локомотивом цифрової модернізації, ініціюючи масштабні проєкти з розвитку цифрових навичок серед громадян. Такі процеси спрямовані на формування критичного мислення та зміцнення інформаційної безпеки держави.

Ще однією ініціативою від державних інституцій є популяризація медіаосвіти за допомогою освітніх серіалів, онлайн-курсів і гайдів на Єдиному державному порталі цифрової освіти «Дія. Цифрова освіта» від Міністерства цифрової трансформації. Проте медіаексперти зазначають, що увагу цього проєкту зосереджено, переважно, на розвитку цифрових навичок громадян [56].

Вагомою у сфері поширення медіаосвіти в Україні є підтримка міжнародних організацій та донорів, таких як: Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), Посольство США, Посольство Великої Британії, ГО «Internews Network», IREX та ін. Так, німецька ГО «Interlink Academy for International Dialog and Journalism gUG» спільно з українськими університетами проводить тренінги для медіатренерів з розвитку медіаграмотності [246, с. 14–15].

Конкретну нішу, що стосується формування трендів у просуванні медіаграмотності в освітній сфері, займає IREX. В Україні реалізується комплексна програма «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність», що спрямована на формування і розвиток навичок критичного мислення та інформаційної гігієни в суспільстві [282]. Також у рамках грантових програм від цього проєкту у партнерстві з IREX створюється багато цікавих науково-дослідницьких та освітніх ініціатив. Так, у 2020 році IREX спільно зі студією онлайн-освіти «EdEra» за підтримки партнерів, запустили онлайн-курс з розвитку медіаграмотності «Very Verified», його оновлену версію «Very Verified 2.0: онлайн-курс із медіаграмотності» і програму підвищення кваліфікації за курсом «Very Verified 2.0», що сприяє розвитку навичок орієнтування в інформаційному просторі [276].

Зокрема, Міжнародний фонд «Відродження» систематично сприяє реалізації ініціатив і проєктів, спрямованих на розвиток медіаграмотності серед різних цільових аудиторій, включно з освітянами та академічною спільнотою. Фонд підтримує програми, мета яких формування критичного мислення, розвиток

навичок аналізу інформації та протидії дезінформації. Така діяльність створює умови для впровадження принципів медіаосвіти у підготовку та підвищення кваліфікації викладачів вищої школи України [142].

Інші провайдери медіаосвітніх послуг також активно працюють у цьому напрямі, адже у нашій державі розвинене середовище ГО та неурядових організацій, що впроваджують різноманітні ініціативи, як правило з неформальної та інформальної освіти (Додаток Е).

Розроблені медіаосвітні продукти, а також сайти ГО та освітніх установ, безперечно, сприяють поглибленню розуміння медіапроцесів та підвищенню загального рівня медіакультури в освітньому середовищі.

Значний досвід у створенні проєктів та заходів, що стосуються медіаосвіти має МБФ «АУП» (під керівництвом В. Іванова). Ця організація позиціонує себе як така, що поширює ініціативи в сфері медіаосвіти, сприяє розвитку медіаграмотності за допомогою популяризації аналітичних та моніторингових досліджень, створення наукових і навчально-методичних ресурсів, проведення освітньо-просвітницьких заходів, формування когорти медіапедагогів та ін. Функціонування сайту АУП, активне ведення соціальних мереж, реалізація проєктів та активностей на онлайн-порталі, робота мультимедійного онлайн-медіа «АУП-info», проведення Літніх та Зимових шкіл підготовки медіапедагогів надають навчально-методичну, організаційну та консультативну підтримку освітянам у забезпеченні медіаосвітньої діяльності на належному рівні. АУП створює можливості для розвитку партнерства з бібліотеками, міжнародними організаціями, громадським та державним секторами у сфері медіаосвіти [2].

Важливим внеском АУП в розроблення наукових підвалин медіаосвіти є: щорічне проведення міжнародних науково-методичних конференцій та освітніх заходів («Глобальний тиждень медіа та інформаційної грамотності»), підтримка регіональних центрів медіаосвіти, заснування «Бібліотеки масової комунікації та медіаграмотності», проведення розсилки інформаційного бюлетеня, створення онлайн-рубрики «WOWstories» для оприлюднення медіадосвіду освітян та ін. [2].

Крім вищезазначеного, новим кроком у підтримці та поширенні медіаосвітніх ініціатив у контексті воєнного часу стала проєктна діяльність АУП. Так, у 2023 році діяв конкурс мініпроєктів під назвою «Медіаосвіта воєнного часу: нові виклики, ресурси та аудиторії». Ця ініціатива мала на меті залучити різні соціальні групи до набуття знань і навичок у сфері медіаграмотності. Підтримка надавалась різним проєктам, у тому числі від ЗВО та ППО [2].

Вагомим чинником у просуванні медіаосвіти в Україні є підтримка з боку громадянського суспільства. Однією з важливих організацій, що здійснює активне сприяння у поширенні медіаосвітніх ініціатив в Україні, є ГО «Асоціація діячів кіноосвіти і медіапедагогіки України». До її складу входять представники академічного середовища, кінематографісти, журналісти, фахівці культури та мистецтва і активісти ГО. Основна діяльність організації реалізується у двох напрямках. Перший – це розвиток аудіовізуальної культури через кіноклубну діяльність та медіаосвіту, а також поширення освітніх ініціатив та творчих практик у сфері відео- та телепроєктів. Другий напрям – підготовка майбутніх медіафахівців, зокрема журналістів і кінематографістів. Значна частина членів асоціації є викладачами ЗВО, що сприяє безпосередній інтеграції медіаосвітнього підходу в університетські навчальні програми. Правління асоціації активно співпрацює з МОН України, МКСК України, а також із профільними ГО, сприяючи послідовному формуванню медіакультури населення [114].

Поширенню медіаосвіти серед викладачів вищої школи допомагає діяльність інших ГО, таких як Українська асоціація медіапсихологів та медіапедагогів, Український інститут медіа та комунікації, Детектор медіа (проєкт «MediaSapiens»), Інститут масової інформації, Інтерньюз-Україна, ЕдКемп Україна, Центр Медіареформи (проєкт «StopFake»), проєкт «VoxCheck», які виробляють контент та проводять медіамоніторинги [78].

Із 1991 року в Україні активно діє ГО «Інститут демократії імені Пилипа Орлика» – незалежний аналітичний центр, робота якого спрямована на підтримку суспільних реформ. Значну увагу організація приділяє питанням формування медіаграмотного середовища, зокрема шляхом реалізації медіаосвітніх ініціатив.

Такі проєкти становлять важливу підтримку для викладачів ЗВО, оскільки сприяють підвищенню рівня медіакультури [45].

Зокрема, ГО «Інститут стратегій інноваційного розвитку і трансферу знань» з 2021 року активно підтримує наукову та інноваційну діяльність, орієнтуючись на сприяння сталому розвитку суспільства через наукові дослідження та заходи. Інститут проводить підвищення кваліфікації та стажування для науково-педагогічних працівників у межах індивідуальних програм професійного розвитку. Особливу увагу організація приділяє розвитку професійних компетентностей освітян, підтримуючи ініціативи, які сприяють використанню інноваційних підходів і технологій в освітньому процесі [47].

У контексті стрімкого розвитку онлайн-освіти в Україні спостерігається активне використання цифрових платформ, масових відкритих онлайн-курсів, сайтів, форумів, що орієнтовані на підвищення медіаграмотності. Такі ресурси набувають особливої актуальності для викладачів вищої школи і містять безліч інструментів для підвищення власної медіакультури (рис. 3.1).

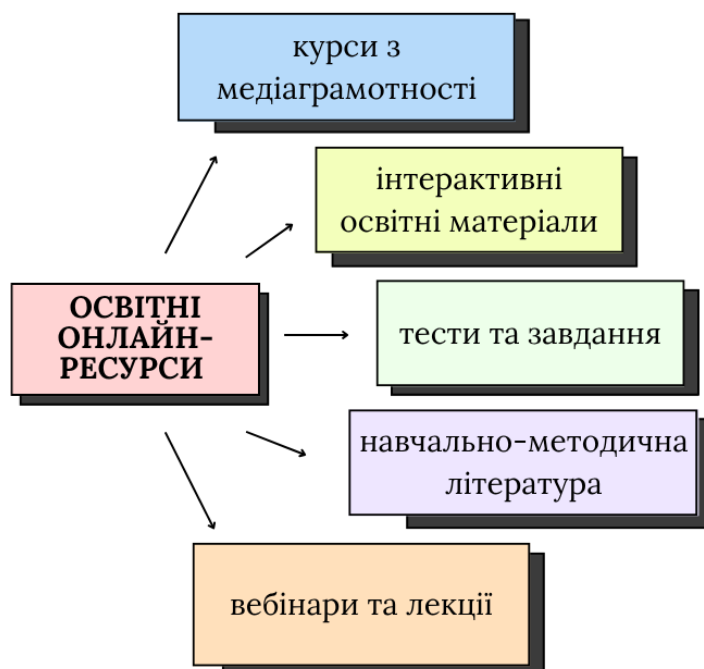

Рис. 3.1 Медіаосвітні онлайн-ресурси, що містяться в інтернет-просторі

Оскільки в Україні досить різноманітний спектр активностей з медіаосвіти, то рушіями цього явища є освітні онлайн-платформи, такі як: «EdEra», «Prometheus», «ВУМ online» та ін. (Додаток Ж).

Одним із прикладів реалізації ефективного інструменту в сфері неформальної медіаосвіти є інтерактивний онлайн-посібник «МедіаДрайвер». Цей освітній ресурс поєднує різні форми подачі інформації, зокрема текстові матеріали, інфографіку, аудіо- та відеоконтент, що робить його зручним для самостійного опанування основ медіаграмотності. Такий інноваційний формат є корисним інструментом для викладачів ЗВО, які прагнуть не лише вдосконалити власні знання про медіа, а й інтегрувати елементи медіаосвіти у свої навчальні курси [129].

Ще одним ресурсом у сфері розвитку неформальної медіаосвіти є освітньо-аналітичний портал MediaLab, створений за ініціативи ГО «Львівський медіафорум» у співпраці зі Школою журналістики Українського католицького університету та за підтримки Посольства Великої Британії. Платформа пропонує широкий спектр контенту, зокрема інтерв'ю, аналітичні дослідження, експертні колонки, онлайн-курси, відеоматеріали та лекційні матеріали, спрямовані на підвищення рівня медіаграмотності. Цей портал може стати корисним джерелом для освітян, які прагнуть інтегрувати елементи медіаосвіти у власну педагогічну практику та розвивати власну медіакультуру [285].

Серед сучасних цифрових ресурсів, орієнтованих на професійне зростання педагогічних кадрів, вагоме місце посідає Національна платформа можливостей професійного розвитку педагогічних працівників «EdWay». Її було створено у 2021 році ГО «ЕдКемп Україна» у співпраці з ТОВ «Прозорі рішення» за підтримки низки інституційних партнерів. Платформа розроблена відповідно до державної освітньої політики та інтегрована в національні ініціативи з цифровізації освіти. Вона забезпечує відкритий і рівний доступ педагогічних та науково-педагогічних працівників до широкого спектра програм підвищення кваліфікації, незалежно від типу освітнього закладу чи форми власності надавачів освітніх послуг [160].

Особливої актуальності платформа набуває для викладачів ЗВО, адже сприяє розвитку їх медіакультури, пропонуючи доступ до програм, що охоплюють

ключові компетентності XXI століття: цифрову грамотність, критичне мислення та інформаційну безпеку [160].

Важливими напрямами поширення медіаосвіти для викладачів вищої школи залишаються проведення наукових форумів, науково-педагогічних читань, конференцій, семінарів, видання збірників наукових статей [78].

Так, наукові підвалини побудови ефективної системи медіаосвіти в Україні закладаються під час роботи наукових конференцій, таких як: щорічні міжнародні науково-методичні конференції з медіаосвіти та медіаграмотності від АУП (публікація збірників статей за результатами роботи конференцій: «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи», «Сучасний простір медіаграмотності та перспективи його розвитку», «Критичне мислення в епоху токсичного контенту» та ін.); конференції різних рівнів, що організовані ЗВО та ІППО («Медіаосвіта та медіаграмотність як інноваційна освітня лінія навчального середовища: освітні категорії та виклик часу» на базі Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти; «Розвиток медіапсихології та медіаосвіти в Україні» (в рамках заходів «Медіаосвітня осінь – 2023» до Глобального тижня медіаграмотності); конференції від неурядових організацій («Медіаграмотність у час війни: нові виклики та трансформації» на базі ГО «Український інститут медіа та комунікації» за підтримки Балтійського центру розвитку ЗМІ (ВСМЕ) і Національного проєкту з медіаграмотності «Фільтр»)) [78].

Крім того, Україна активно долучається до міжнародних ініціатив, спрямованих на розвиток медіаосвіти та підвищення рівня МІГ населення. У нас щорічно проводиться заходи до Глобального тижня медіаінформаційної грамотності під егідою ЮНЕСКО, метою якого є об'єднання зусиль у галузі медіаосвіти та сприяння поширенню принципів МІГ в суспільстві.

Подібні наукові заходи сприяють встановленню комунікації між організаторами медіаосвітніх заходів та представниками науково-освітньої спільноти, що забезпечує їх взаємодію у процесі впровадження інноваційних підходів до освітнього процесу.

Медіаосвіта викладачів вищої школи в Україні в рамках формальної освіти здійснюється ЗВО, закладами післядипломної освіти та приватними ліцензованими центрами підвищення кваліфікації. Саме вони, маючи великий досвід та потенціал, через підтримку донорів та ГО, впроваджують в освітній процес нові навчальні програми та ініціативи щодо медіаосвіти працівників освітніх інституцій різних рівнів, об'єднують спільноти та задають вектори наукових досліджень [78].

Вагоме місце в сфері медіаосвіти займають наукові установи, що позиціонують свої прагнення на дослідження і популяризацію медіакультури в українському суспільстві. Саме робота академічних та наукових інституцій, що спрямована на подолання дефіциту теоретичних та емпіричних досліджень у цій сфері, повинна передувати розробці та впровадженню медіаосвітніх програм та проведенню медіаосвітніх активностей. Серед них можна виділити діяльність Лабораторії психології масової комунікації та медіаосвіти Інституту соціальної та політичної психології НАПН України (завідувачка – Н. Череповська) та Інституту Екології масової інформації Львівського національного університету імені Івана Франка (керівник – П. Александров) [42]. Дослідницьку та освітньо-консультативну діяльність у сфері поширення медіаосвіти здійснює також Науково-дослідна лабораторія інфомедійної грамотності Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (керівник – М. Ячменик).

Вагомий внесок у розробку теоретичних і прикладних засад медіаосвіти в Україні здійснює Відділ психології масової комунікації та медіаосвіти Інституту соціальної і політичної психології НАПН України. Створений у 2006 році, цей підрозділ став першою в Україні науковою лабораторією, яка спеціалізується на вивченні рівня медіакультури різних соціальних груп, а також на методологічному обґрунтуванні підходів до впровадження медіаосвіти в педагогічну практику. Науковий колектив лабораторії зосереджує увагу на дослідженні соціально-психологічних аспектів масової комунікації [23]. Серед їх ключових досягнень, такі як: розроблення Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2010; оновлена редакція – 2016), створення вітчизняної соціально-психологічної моделі

медіаосвіти, а також науковий супровід всеукраїнських медіаосвітніх експериментів, що стало значущим етапом у розвитку медіаосвітнього напрямку.

Інформаційні ресурси лабораторії, включно з електронною бібліотекою науково-методичних матеріалів, анонсами подій та матеріалами конференцій, доступні на її офіційному сайті, сприяють відкритості результатів досліджень і залученню широкого кола освітян до медіаосвітньої тематики [23].

Ще одним прикладом є діяльність Науково-дослідної лабораторії інфомедійної грамотності Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка. Тут створено спеціалізовані інформаційні ресурси, а саме: сайт «Освітній простір медіаграмотності» і сторінку у фейсбук під назвою «Медіакультура вчителя-словесника» (керівник – М. Ячменик), які спрямовані на підвищення рівня медіаосвіченості педагогів та популяризацію сучасних практик медіаосвіти [155; 171].

У рамках грантової програми «МЕДІА&ВЧИТЕЛЬСЬКИЙ кампус» за підтримки Посольств Великої Британії та США спільно з МОН України та АУП, Українським мовно-інформаційним фондом в міжуніверситетській співпраці (Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка; Горлівський інститут іноземних мов) було створено віртуальну лексикографічну лабораторію «Мультимедійний словник з інфомедійної грамотності», яка передбачає онлайн-взаємодію в освітньому та лексикографічному процесах у галузі медіаосвіти для створення інформаційно-довідникового ресурсу нового типу [24].

Формування та розвиток медіакультури у викладачів вищої школи забезпечують курси та спецкурси, що проходять фахівці під час підвищення професійної кваліфікації в ІППО, центрах освітніх технологій, закладах освіти та наукових установах, що надають освітні послуги такого рівня, таких як ТОВ «Академія цифрового розвитку». Досить часто подібні установи виконують функції експертно-консультаційних та навчально-методичних центрів [43].

Із метою створення в Україні інноваційної системи перепідготовки і підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних фахівців у 2015 році було відкрито перший в Україні самоврядний заклад освіти типу

розподіленого університету – Український відкритий університет післядипломної освіти. Ця установа об'єднала на засадах партнерства 17 провідних інституцій післядипломної педагогічної освіти з різних регіонів, координуючим центром якого став Державний ЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України. У межах цієї платформи передбачено інтеграцію наукових, навчальних і методичних матеріалів, а також створення сучасних електронних ресурсів для підтримки професійного розвитку освітян. Особливу увагу приділено нормативно-правовому супроводу неперервної педагогічної освіти, оновленню освітньої інфраструктури та впровадженню інноваційних освітніх підходів. Ці ініціативи є важливими для розвитку медіаосвіти, оскільки вони передбачають синергію формальної, неформальної та інформальної освіти [245].

Поширенням медіаосвіти у вищій школі опікуються науково-педагогічні працівники ЗВО. Зокрема, активно у цьому напрямі працюють співробітники факультету журналістики Київського столичного університету імені Бориса Грінченка. Їх дослідницька діяльність охоплює широке коло тем, зокрема: «Сучасне медіазнавство: окреслення меж галузі», «Медіаосвіта в Україні та за кордоном», «Прикладне медіазнавство і практико-орієнтоване навчання у вищій школі» та ін. На базі факультету впроваджуються освітні програми, спрямовані на підвищення рівня медіаграмотності, зокрема через проєкт «Медіашкола Університету Грінченка» та «Медіахаб Університету» [247].

Серед важливих наукових заходів, спрямованих на розвиток медіаосвіти в Україні, варто відзначити дослідження «Неформальна медіаосвіта в Україні та країнах ЄС», проведене в межах наукової теми «Медіазнавчі студії в науковому та освітньому дискурсах» (2019–2024). Це дослідження реалізовувалося на базі факультету журналістики Київського столичного університету імені Бориса Грінченка. Його головною метою було розроблення концепції та експериментальне впровадження моделі університетського медіацентру як інноваційного простору для формування МІГ у межах системи неформальної освіти України. Такий підхід сприяє підвищенню рівня медіакультури серед викладачів ЗВО, які відіграють ключову роль у трансляції медіаосвітніх практик у студентське середовище [221].

Одним із регіональних центрів, що сприяє розвитку медіаосвіти та підвищенню рівня медіакультури в Україні, є Південноукраїнський центр медіаграмотності. Його діяльність реалізується на базі факультету журналістики Запорізького національного університету за підтримки Фонду розвитку ЗМІ Посольства США в Україні. Основною метою діяльності центру є підвищення рівня медіаграмотності населення південних регіонів України через реалізацію освітніх заходів. Ця ініціатива є важливою для викладачів вищої школи, оскільки сприяє формуванню усвідомленої участі в інформаційному просторі України [174].

У межах реалізації грантової підтримки від IREX за проєктом «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність» було створено Хаб «Інфомедійно-грамотних громадян». Цей освітній простір став результатом ефективної співпраці між здобувачами освіти і викладачами Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького та ГО «Community Plus». Хаб функціонує як майданчик для розвитку МІГ, критичного мислення та активної громадянської позиції і має особливу цінність в академічному середовищі [140].

Для викладачів вищої школи України участь у подібних ініціативах є дієвим інструментом підвищення рівня медіакомпетентності, розширення педагогічного арсеналу в умовах цифровізації освіти, а також інтеграції принципів медіаграмотності у власну професійну діяльність.

Наприклад, досвід розвитку медіаосвіти в Миколаївській області засвідчує ефективність низки ініціатив, що можуть бути адаптовані до системи вищої освіти. Зокрема, діяльність Центру цифрової освіти та медіакультури при Миколаївському обласному ІППО демонструє позитивні результати у формуванні медіаграмотності педагогічних працівників. Хоч основний акцент центру спрямований на загальну середню освіту, такі його напрацювання, як методична підтримка освітян, поширення науково-методичної літератури, розвиток професійної спільноти медіапедагогів, а також організація науково-освітніх заходів, можуть стати важливими орієнтирами у формуванні медіакультури викладачів ЗВО [256].

У сучасній практиці вищої школи поширення набули як міжнародні, так і вітчизняні ініціативи з підвищення професіоналізму викладачів ЗВО, зокрема через

спеціалізовані заходи, тренінги та неформальні воркшопи. Одним із яскравих прикладів є Школа з медіаграмотності, яку організувала АУП. Тренінг проходив у співпраці з МОН України та Черкаським обласним інститутом післядипломної освіти педагогічних працівників 18–19 вересня 2024 року. Такий формат, поєднуючи інтенсивну підготовку з набуттям практичного досвіду, дозволив викладачам вищої школи не просто отримати актуальні компетенції у сфері медіаграмотності, а й перейти до створення критично орієнтованого медіаосвітнього простору в своїх закладах освіти [260].

Полтавська академія неперервної освіти імені М.В. Остроградського, як профільний заклад, спрямований на підвищення кваліфікації педагогічних кадрів та інших фахівців, відіграє помітну роль у поширенні медіаосвітніх практик на регіональному рівні. У межах своєї діяльності академія організовує та проводить вебінари, семінари-практикуми та тренінги, спрямовані на розвиток МІГ педагогів. Важливу роль у цьому процесі відіграють науково-освітні структури, які функціонують при академії, зокрема Центр педагогічних інновацій та інформації, а також Центр підтримки дистанційної освіти і цифрової грамотності. Регіональний досвід діяльності подібних інституцій може бути цінним для розвитку медіакультури викладачів вищої школи [177].

Науково-дослідна лабораторія з проблем медіаосвіти та медіаграмотності, що функціонує при Комунальному закладі «Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти», здійснює всебічний супровід з упровадження медіаосвітніх підходів у вітчизняну педагогічну практику. Її діяльність охоплює різні напрями, серед яких: розроблення науково-методичних засад для інтеграції медіаосвіти в освітній процес, організаційна підтримка закладів освіти у впровадженні відповідних програм, налагодження співпраці з представниками медіаіндустрії та науковими осередками ЗВО і підготовка педагогічних працівників до роботи в умовах медіаосвітнього середовища [154].

У Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка медіаосвітня діяльність інтегрована в освітній та науково-методичний простір на рівні факультетів та інститутів. Зокрема, впроваджуються

елементи формальної та неформальної освіти: тренінги, воркшопи, вебінари, медіашколи, науково-методичні конференції, «методичні мости» та ін. [162].

Так, у 2015–2016 роках вперше на філологічному факультеті Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка викладався курс «Медіаосвіта і медіаграмотність» (розробник – С. Гергуль) [7]. Науково-педагогічні працівники університету беруть активну участь у всеукраїнських і міжнародних проєктах, зокрема в ініціативі «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність», де виступають не лише як учасники, а й як автори власних грантових ініціатив. Наприклад, у Навчально-науковому інституті історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського реалізовано інноваційний освітній продукт («Історична гра-квест “300 фейкоборців”»), а також серію воркшопів, покликаних інтегрувати медіаосвітні компоненти у викладання історичних дисциплін. Команда викладачів філологічного факультету також здобуває грантову підтримку для реалізації власних проєктів «Інфомедійна грамотність: навчись сам – навчи інших!» та «Європейський досвід боротьби з дезінформацією та пропагандою: базові навички для вчителя майбутнього» [162].

У розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні важливу роль відіграють цифрові платформи, зокрема освітні блоги та соціальні мережі, які слугують майданчиками для обміну професійним досвідом у сфері медіаосвіти у межах науково-педагогічної спільноти. Наприклад, при Національному університеті «Чернігівська Політехніка», крім впровадження до освітнього процесу медіаосвітніх курсів та спецкурсів, функціонує блог «Медіаосвіта» (керівник – Н. Лашук), що охоплює тематику медіаграмотності та інформаційної безпеки [17].

Так, у дисертаційному дослідженні М. Деренюк (2024) представлено концепцію авторського медіаосвітнього ресурсу «MediaMind», що позиціонується як професійно орієнтований викладацький блог. На цьому ресурсі розміщені мультимедійні матеріали, цифрові інструменти та інтерактивні завдання, спрямовані на формування ключових компонентів медіаграмотності та критичного мислення. Основною його метою є сприяння розвитку медіакомпетентності як викладачів ЗВО, так і здобувачів освіти [53, с. 220–221].

Різноманіття сайтів і блогів на медіаосвітню тематику свідчить про зростаючу потребу освітнього середовища у доступних та практико орієнтованих джерелах. Вони доповнюють традиційні форми навчання і створюють простір для неформальної освіти та самоосвіти викладачів ЗВО.

Осередками наукових досліджень, які продукують теоретико-методологічні напрацювання у сфері медіаосвіти є «наукові школи». Наприклад, однією з найвідоміших шкіл, яка займається упровадження медіаосвіти у систему вищої освіти та дослідженням медіадидактики у вищій школі, є наукова «медіашкола» під керівництвом професорки Г. Онкович [78]. Також у науковому просторі України діяла школа «медіакритики» Маріупольського державного університету, яку спрямовував Г. Почепцов.

Як свідчить практика, діяльність наукових центрів вкрай необхідна, адже вони займаються реалізацією культурно-освітніх та дослідницьких проєктів, створенням стратегій упровадження медіаосвіти в заклади освіти України та розробленням навчально-методичного забезпечення.

Крім того, неінституціалізовані ініціативи доповнюють інформальний вид медіаосвіти власними заходами. До таких можна віднести: просування контенту, який розвиває медіакультуру населення; інформаційні кампанії та проєкти на місцевому рівні; волонтерські культурно-освітні проєкти та ін. Тобто інформальна медіаосвіта поширюється через розвиток спільнот та громадських ініціатив [78].

У контексті інформальної освіти ефективними засобами розвитку медіакультури викладачів вищої школи є професійне спілкування, участь у наукових дискусіях, спільне проєктування освітніх ініціатив, а також залучення до менторства, інструктування та кураторства. Усе це сприяє поглибленню професійного досвіду, обміну знаннями та формуванню медіакомпетентності в умовах постійної взаємодії з динамічним інформаційним середовищем.

Графічно відображено головні суб'єкти, які відповідають за надання медіаосвітніх послуг для викладачів вищої школи в Україні в авторській моделі (рис. 3.2).

Рис. 3.2 Модель надання медіаосвітніх послуг для викладачів вищої школи України

Як зазначає К. Реун, в українській практиці медіаосвіти акцент здебільшого робиться на технічному опануванні медіаінструментів та застосуванні їх в освітньому процесі. У той час як у західних країнах ключову увагу приділяють формуванню критичного мислення, автономності особистості в інформаційному просторі та медіарефлексії [223].

Це має особливе значення для викладачів вищої школи, які в умовах стрімкого інформаційного потоку та поширення цифрових ресурсів нерідко стикаються з неякісним або некоректним контентом у процесі самоосвіти, професійного розвитку чи підготовки навчальних матеріалів. Саме тому сучасному педагогу необхідно не лише володіти технічними навичками роботи з мультимедійними засобами, а й опанувати методи критичної оцінки інформації, розвивати уміння, що пов'язані зі здатністю створювати якісний освітній контент.

З метою визначення основних засад розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні доцільно проаналізувати провідні *тенденції*, що визначають динаміку цього процесу.

Аналіз освітніх тенденцій на засадах розвитку медіаосвіти у вітчизняному і зарубіжному освітньому просторі дає змогу узагальнити та оцінити стан освітньої системи України на певному етапі її розвитку та окреслити стратегічні напрями її подальшого вдосконалення з урахуванням актуальних викликів та прогнозованих потреб суспільства [231].

Дослідження трактувань терміну «тенденція» виявило, що існують загальні підходи, які утримують його зміст у межах наукової однорідності. Так, дослідниця О. Ситник запропонувала класифікацію підходів до виокремлення *тенденцій у сфері освіти дорослих*. Зокрема, вона виділяє чотири основні підходи: *тенденції розвитку* – як динаміка змін у системі освіти дорослих; *тенденції оцінювання* – як зміни у критеріях, показниках або підходах до оцінки освітніх процесів; *тенденції встановлення, отримання або вилучення тенденцій* – методологічні засади ідентифікації та формулювання самих тенденцій; *тенденції результату* – пов'язані з очікуваними або досягнутими результатами змін [231, с. 229–230].

Відповідно у «Словнику української мови» під терміном «тенденція» розуміється визначений напрям розвитку або руху певного явища, а також вияв цілеспрямованості в діях, судженнях чи намірах, притаманних особі або соціальному явищу [234, с. 72]. Таке розуміння дозволяє використовувати категорію «тенденція» як інструмент для осмислення змін у медіаосвітньому просторі та в професійному зростанні викладачів вищої школи.

У своєму дисертаційному дослідженні Н. Приходькіна розглядає поняття «тенденція» як «спрямованість руху, так і якісні зміни, що відбуваються під час цього руху» [185, с. 393].

Дослідниця О. Локшина розглядає поняття «тенденція» як одну з фундаментальних категорій порівняльної педагогіки. На її думку воно повинно тлумачитися не лише як орієнтир руху чи розвитку, а й як прояв якісних змін [120].

У дослідженні під поняттям «*тенденції розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні*» розуміємо стійко виражені напрями якісних змін у змісті, формах і засобах системи професійного вдосконалення науково-педагогічних працівників, що зумовлені трансформацією інформаційно-освітнього середовища,

цифровізацією освіти, зростанням ролі медіа в педагогічній комунікації та необхідністю формування критичного мислення, МІГ та етичної відповідальності в умовах сучасного медіапростору.

Зважаючи на різноманіття форм та основних провайдерів медіаосвіти, основними тенденціями щодо впровадження медіаосвіти у професійну діяльність викладачів ЗВО є:

1. Глобальні зміни в освітньому просторі, які формують стратегічні орієнтири освіти. Однією з ключових тенденцій, що впливають на розвиток медіакультури викладачів вищої школи в Україні, є вплив глобальних світових процесів, таких як цифровізація, інформатизація, глобалізація та інтернаціоналізація освіти. Ці явища зумовлюють активне переосмислення підходів до змісту, форм і методів професійної підготовки педагогічних кадрів, зокрема в частині формування їх медіакомпетентності.

У межах формування єдиного європейського освітнього простору Україна активно долучається до впровадження міжнародних ініціатив, концепцій та нормативних документів, спрямованих на інтеграцію медіаосвітніх компонентів у всі рівні національної системи освіти. Це, у свою чергу, створює підґрунтя для необхідності розвитку медіакультури викладачів вищої школи.

У контексті цифровізації освіти та трансформації інформаційного простору медіакомпетентність викладачів ЗВО постає як один із ключових маркерів їх загальної професійної компетентності. Це передбачає не лише здатність до аналітичного мислення і критичного осмислення медіаповідомлень, а й уміння самостійно створювати інформаційний контент, дотримуватись етичних норм та забезпечувати інформаційну безпеку в освітньому середовищі.

2. Вплив медіатехнологій на оновлення та реформування вищої освіти. У сучасних умовах спостерігається динамічна інтеграція медіатехнологій та використання медіапродуктів як в освітньому процесі, так і в системі підвищення кваліфікації та професійного розвитку викладачів вищої школи.

Використання інтернет-ресурсів, соціальних платформ та інших медіапродуктів у педагогічній діяльності є необхідною умовою для реалізації

сучасної освітньої практики та розширення професійного інструментарію викладачів ЗВО. Медіаосвітні технології та медіапродукти, безперечно, сприяють формуванню інтегрованої моделі розвитку фахових знань та умінь викладачів вищої школи, яка поєднує технічну обізнаність із глибоким змістовим наповненням щодо професійної діяльності. Такий підхід забезпечує конкурентоспроможність педагогічних кадрів та їхню готовність ефективно діяти в умовах цифровізованого освітнього середовища.

Крім того, умисне та педагогічно обґрунтоване впровадження медіатехнологій у систему професійного розвитку викладачів вищої школи сприяє ефективному досягненню завдань медіаосвіти у ЗВО. З огляду на це, медіаосвітні технології та медіапродукти виступають важливими чинниками модернізації освітніх процесів у ЗВО України.

3. Системне впровадження медіаосвітніх інновацій як чинника професійної майстерності викладачів ЗВО. Освітня система та її ключові суб'єкти, передусім педагоги та здобувачі освіти, залишаються центральною цільовою аудиторією для впровадження інновацій у сфері медіаосвіти.

Саме в освітньому середовищі зосереджено значний потенціал для подальшої інтеграції медіаосвітніх компонентів, які сприяють формуванню критичного мислення, інформаційної безпеки та свідомого споживання медіаконтенту.

Активність освітянської спільноти у цьому напрямі сприяє їх професійному саморозвитку, а також стимулює формування креативних здібностей та комунікативної компетентності. Участь у медіапроектах дозволяє викладачам вищої школи застосовувати здобуті знання у сфері медіаосвіти на практиці та бути активними учасниками інформаційного простору.

4. Підвищення ефективності професійного розвитку викладачів ЗВО засобами впровадження інноваційних платформ, що надають медіаосвітні послуги. У процесі формування медіакультури освітянської спільноти важливу роль відіграє активність різних провайдерів медіаосвітніх послуг. Відбувається поступовий процес інституалізації медіаосвіти, що виявляється у створенні та функціонуванні низки неурядових організацій, освітніх ініціатив і аналітичних

центрів, які системно реалізують програми з розвитку медіаграмотності на різних рівнях освіти. Вони здійснюють розробку навчальних матеріалів, проводять тренінги, організовують наукові та просвітницькі заходи.

Ці організації підтримують підвищення медіаграмотності серед викладачів вищої школи і здобувачів освіти, а також сприяють формуванню критичного мислення, етичного споживання інформації та здатності до аналітичного осмислення медіаконтенту, як ключових елементів сучасної медіакультури науково-педагогічного працівника.

Спільним у їх роботі є:

- мобільність, гнучкість та диференціація освітніх програм;
- переважання особистісно орієнтованого підходу до навчання;
- врахування професійного досвіду педагогів;
- швидке реагування на зміни в освітньому середовищі та ін.

В Україні з кожним роком збільшується кількість медіаосвітніх ініціатив і організацій, які мають інституційну підтримку чи самостійно впроваджують деякі аспекти медіаосвітньої діяльності в систему професійного розвитку педагогів.

5. Посилення взаємозв'язку між медіаграмотністю та цифровою компетентністю. Сучасні практики, що спрямовані на розвиток медіакультури, дедалі тісніше інтегруються з ініціативами, які передбачають розвиток цифрової компетентності.

Таке об'єднання є цілком закономірним, оскільки обидва напрями мають спільну мету – забезпечення інформаційної безпеки, кібербезпеки та формування здатності раціонально та ефективно використовувати цифрові технології і медіатехнології в навчанні, професійній діяльності та повсякденному житті. Це поєднання особливо актуальне в контексті діяльності викладачів вищої школи, які покликані не лише передавати знання, а й формувати в здобувачів освіти навички безпечного та усвідомленого використання новітніх технологій.

Крім того, активна інтеграція технологій штучного інтелекту в освітню діяльність виступає суттєвим викликом для сучасної освіти, оскільки зумовлює

трансформацію традиційних підходів до навчання та оцінювання і посилює проблему інформаційної достовірності та етичності.

Контент, створений із використанням таких онлайн-сервісів, може підвищувати результативність освітнього процесу, проте за недостатнього рівня медіаграмотності сприяє некритичному сприйняттю даних і порушенню принципів академічної доброчесності.

Розвинена медіакультура науково-педагогічних працівників, що охоплює здатність до критичного аналізу медіаконтенту та розуміння функціонування систем штучного інтелекту, у поєднанні з цифровою компетентністю є важливою умовою ефективного використання цифрових інструментів і формування у здобувачів освіти відповідального ставлення до них.

6. Поширення адаптивних форматів підвищення кваліфікації викладачів вищої школи. У контексті формування медіакультури науково-педагогічних працівників в Україні спостерігається активне впровадження змішаних і дистанційних форм навчання.

Серед методів, які найчастіше застосовуються у медіаосвіті для викладачів вищої школи України, виокремлюють інтерактивні, проєктні та дослідницькі. У практиці медіаосвіти набули поширення такі форми організації навчання, як медіатренінги, онлайн-курси, вебінари, робота в медіалабораторіях, участь у мультимедійних воркшопах, діяльність у віртуальних студіях, а також робота з відкритими ресурсами дистанційної освіти.

Віртуальні освітні формати забезпечують зручний доступ до освітніх ресурсів, дають змогу викладачам вищої школи опановувати нові методики навчання, розвиваючи власну педагогічну майстерність та медіакомпетентність.

7. Усвідомлення підвищення ролі неформальної освіти як важливої складової професійного розвитку. У процесі підвищення кваліфікації викладачів вищої школи, зокрема в контексті розвитку їх медіакультури, спостерігається зростання значення неформальної освіти.

Посилена увага до різноманітних форм неформального навчання, як інструмента медіаосвіти, зумовлена їх значним потенціалом у розширенні

можливостей для вибору індивідуальної освітньої траєкторії, стимулюванні академічної активності, а також у формуванні ключових компетентностей, зокрема медіакомпетентності, критичного мислення та навичок безпечної взаємодії з інформаційним простором.

8. Зростання значущості формування медіабезпеки в освітньому середовищі. Особлива увага в контексті розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні приділяється питанням медіабезпеки та протидії дезінформації. В умовах воєнного стану актуалізувалася тематика інформаційної гігієни як одного з ключових компонентів професійної відповідальності освітян.

Інтенсивне поширення фейкової інформації, маніпулятивних повідомлень і дезінформаційних матеріалів створює суттєві ризики для функціонування сучасного освітнього простору. За умов активного впровадження цифрових технологій в освіту, зростання ролі соціальних медіа, месенджерів і сервісів на основі штучного інтелекту проблема достовірності інформації набуває особливої значущості, оскільки зазначені платформи нерідко поширюють викривлені або неперевірені відомості.

Науково-педагогічний працівник з відповідним рівнем медіакультури виступає ключовим елементом у сфері забезпечення медіабезпеки освітнього середовища, адже формує у здобувачів вищої освіти ціннісні орієнтири відповідального та усвідомленого медіаспоживання.

9. Розширення наукового поля медіаосвітньої проблематики. Упродовж останніх десятиліть спостерігається стійкий науковий інтерес до питання розвитку медіаосвіти (Додаток А). Особливу увагу дослідники зосереджують на аналізі ефективності та результативності впровадження медіаосвітніх програм і практик у різних освітніх контекстах, що, у свою чергу, позитивно впливає на становлення наукових основ розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні.

10. Урегулювання медіаосвітньої діяльності на нормативно-правовому рівні. Однією з ключових тенденцій розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні є поступове створення та впровадження на державному рівні нормативно-концептуальних документів, які регламентують зміст, цілі та методики медіаосвіти.

Це передбачає розробку стратегічних концепцій, стандартів і рекомендацій, що визначають вимоги до підготовки викладачів вищої школи у сфері медіаосвіти, інтеграцію медіаосвітніх компонентів у навчальні програми та уніфікацію підходів до розвитку медіаграмотності на різних рівнях освіти. Процес стандартизації критеріїв медіакультури особистості сприяє формуванню єдиного освітнього простору, підвищенню якості професійної підготовки освітян та узгодженню національних освітніх практик із міжнародними стандартами.

Попри те, що сфера медіаосвіти в Україні доволі насичена тренінгами та активностями, все ще існує певний дисбаланс, який виявляється у тому, що донорські організації мають великий вплив на грантову чи конкурсну тематику, а корегування діяльності під час реалізації проєктів утруднюється через відсутність державної чи неурядової координаційної інституції, яка б відповідала за стандартизацію напрямів поширення медіаосвіти в суспільстві, визначення кола оптимальних освітніх ініціатив та вироблення відповідних стратегій [246, с. 20–21].

Нині все ще спостерігаються певні прогалини в розвитку масової медіаосвіти викладачів вищої школи в Україні, які зумовлені негативними тенденціями:

- недостатність впровадження компонентів медіаосвіти у ЗВО;
- недосконалість програм медіаосвіти «для дорослих»;
- відокремленість різних видів освіти (формальної, неформальної та інформальної);
- відсутність широкого спектра програм додаткової медіаосвіти педагогічного профілю;
- прогалини у взаємодії і комунікації між головними інституціями та організаціями, що забезпечують поширення масової медіаосвіти у соціумі;
- відсутність кроссекторальних проєктів та ін.

Крім того, на низькому рівні залишається стан матеріально-технічної бази ЗВО. Спостерігається нестача технічних ресурсів та зарплатного фонду для забезпечення якісного впровадження медіаосвіти на всіх освітніх рівнях. Проте на високому рівні перебуває діяльність громадських та урядових організацій у цьому

напрямі, що відповідають за інформування та надання організаційно-методичної підтримки освітянам.

Таким чином, враховуючи вищезазначене, можемо стверджувати, що медіаосвіта педагогів посідає провідне місце серед пріоритетних напрямів розвитку сучасної педагогічної науки та освітньої практики в Україні. Її основна мета полягає у формуванні в особистості критичного мислення, умінь раціонально та безпечно користуватися медіаресурсами та засобами ІКТ як у професійній діяльності, так і в повсякденному житті. Важливим аспектом медіаосвіти є також розвиток здатності до свідомого сприйняття, аналізу та оцінювання медіапродукції в контексті динамічного інформаційного середовища.

3.2 Перспективи модернізації розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні

У контексті стрімкого розповсюдження медіатехнологій та постійного пошуку ефективних стратегій розвитку вищої освіти в Україні перед викладачами ЗВО постає необхідність адаптації освітнього процесу до запитів сучасного соціуму, зокрема інтеграції медіа та цифрових технологій, використання інноваційних підходів для підвищення якості освіти та розвитку критичного мислення здобувачів освіти. В умовах зростання вимог до професійної компетентності педагогів, здатних ефективно взаємодіяти у полікультурному медіасередовищі, особливо актуальною стає потреба підвищення їх кваліфікації у сфері використання медіатехнологій та сучасних методів комунікації, що безпосередньо сприяє розвитку медіакультури викладачів ЗВО.

Варто зауважити, що поширення медіаосвіти на всіх освітніх рівнях досі залишається нагальним питанням для українського суспільства. Таку думку підтверджують дослідження медіапростору. Наприклад, у 2021 році агенція «Info Sapiens» на замовлення ГО «Детектор медіа» провела дослідження «Індекс медіаграмотності українців», в якому представлено дані щодо медіаспоживання, рівня цифрових компетенцій і впливу маніпулятивної інформації на українців. Його результати свідчать, що медіаграмотність тільки 8% українців є високою, ще

44% опитуваних характеризують свій рівень вищий за середній, 33% – нижче за середній і 15% українців – низьким [54].

Слід також мати на увазі, що медіа виступають одним із засобів практичного втілення теорії діалогу культур, що робить їх важливим соціальним інститутом сучасного інформаційного суспільства. Стрімке поширення новітніх цифрових технологій, інструментів і платформ сприяє зростанню фрагментації інформаційного простору. Унаслідок цього відбувається поступове розшарування суспільства на окремі соціальні групи, між якими послаблюється інформаційна та культурна взаємодія. Така дезінтеграція ускладнює процес формування спільних ціннісних орієнтирів та суспільного діалогу, що створює нові виклики для медіаосвіти і, зокрема для підготовки викладачів ЗВО як агентів культурної єдності та розвитку критичного осмислення медіаресурсів.

На сучасному етапі розвитку освітньої системи актуальності набуває питання підготовки та перепідготовки викладачів ЗВО з метою забезпечення ефективного впровадження медіаосвіти. Формування у педагогічних кадрів належного рівня медіакультури є необхідною умовою для якісної реалізації освітніх завдань, пов'язаних із розвитком критичного мислення, МІГ та активної громадянської позиції у здобувачів освіти.

Трансформації соціокультурного та інформаційного середовища в Україні наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття істотно вплинули на розвиток медіакультури викладачів вищої школи. Медіа як засіб комунікації та навчання стали невід'ємною складовою щоденної професійної діяльності педагогів. Швидкий розвиток ІКТ у цей період сприяв формуванню нових підходів до організації освітнього процесу, використанню медіаресурсів та інтеграції цифрових технологій у педагогічну практику.

Упровадження медіаосвіти у систему мобільного професійного розвитку викладачів ЗВО України є надзвичайно актуальним і зумовлене кількома важливими факторами:

- постійними змінами у медіаландшафті, зокрема стрімким розвитком цифрових платформ та нових соціальних мереж;

- зростаючою необхідністю формування медіаграмотності через збільшення обсягів інформації та різноманіття медіаресурсів;
- пришвидшеним розвитком сучасних технологій і цифровізацією освітнього процесу, що вимагає адаптації методів викладання до соціальних викликів;
- зростанням інформаційних загроз, особливо у сучасних умовах інформаційної та гібридної війни, що створює потребу в критичному аналізі змісту, форми і стилю різних типів медіатекстів;
- необхідністю розвитку комунікативних навичок у цифровому середовищі для ефективної та етичної взаємодії з різними аудиторіями;
- наявністю умінь вільно орієнтуватися у мультимовному медіапросторі, здійснювати пошук, критичний аналіз і добір інформації з різноманітних джерел з урахуванням завдань професійної діяльності;
- важливістю інтеграції медіаосвітніх компетенцій у загальну професійну підготовку здобувачів освіти для забезпечення якісного освітнього процесу.

Осмилення сучасної практики української медіаосвіти, а також державних ініціатив, спрямованих на розвиток медіакультури викладачів вищої школи, засвідчує помітний прогрес за останні роки. Разом із тим, варто відзначити наявність концептуальних суперечностей, пов'язаних із неоднозначним трактуванням явища та неузгодженістю критеріїв оцінювання його формування на особистісному рівні. Така невизначеність ускладнює координацію зусиль, гальмує інтеграцію окремих ініціатив і нерідко призводить до фрагментованої або неефективної комунікації між учасниками освітнього та інформаційного просторів.

Однією з актуальних проблем сучасної освітньої політики та науки є відсутність ефективних механізмів стимулювання наукових досліджень, спрямованих на вивчення шляхів, інструментів та умов розвитку медіакультури викладачів вищої школи. Це, у свою чергу, ускладнює формування цілісної системи професійного вдосконалення викладачів вищої школи у контексті цифрової трансформації освіти та зростаючих інформаційних викликів.

Незважаючи на поодинокі дослідницькі ініціативи, досі не створено цілісного міжінституційного підходу до впровадження результатів наукових розробок у широку педагогічну практику. Відсутність сталої комунікації між академічною спільнотою, освітніми установами та практиками гальмує обіг інноваційних методик і моделей розвитку медіакультури в освітньому процесі.

Також у сучасному науковому дискурсі спостерігається недостатня інтеграція європейських підходів до розвитку медіакомпетентності освітян і обмежене врахування практичного досвіду розвитку МІГ та напрацювань української медіаосвітньої традиції.

Поділяємо позицію дослідниці Л. Найдюнової, яка наголошує на ключовій ролі громадянського суспільства у просуванні медіаграмотності. Залучення урядових структур до підтримки відповідних ініціатив доцільно розглядати не лише як інструмент освітньої політики, а й як прояв підтримки демократичних процесів та інтересів громадянського суспільства. Важливо зазначити, що розвиток медіакультури викладачів вищої школи в Україні є професійною потребою, а також складовою демократизації суспільства, орієнтованою на формування відповідального і критично мислячого академічного середовища [152].

Незважаючи на актуальність медіаосвіти в умовах цифрового суспільства, в Україні досі не розроблено чіткої державної програми, яка б забезпечувала її підтримку та інтеграцію в систему підготовки викладачів вищої школи.

У процесі модернізації освіти та суспільного розвитку провідну роль відіграють громадські ініціативи, спрямовані на інтеграцію цифрових екосистем і медіаосвіти. На освітньому рівні ключовим завданням залишається розробка нових навчальних програм і планів, які особливо важливі для вищої та післядипломної освіти і покликані прискорити подолання перешкод на шляху формування якісного освітнього середовища.

Так, наприклад, А. Іщенко у своїй аналітичній записці, підготовленій для Національного інституту стратегічних досліджень, у 2015 році, підкреслює, що процес впровадження медіаосвіти в українському освітньому просторі супроводжується низкою системних викликів. Серед ключових бар'єрів, що

уповільнюють поширення медіаосвіти, він виокремлює: наявність суперечливих концепцій щодо розвитку медіаграмотності; інертність освітньої системи, яка історично не формувала навички критичного мислення, а також ризик звуження змісту медіаосвіти лише до журналістських чи політологічних підходів. Крім того, він зазначає, що медіаосвіта потребує постійної інтеграції знань із різних дисциплін. Важливим чинником, який ускладнює поширення медіаосвіти, також є постійна трансформація медіапростору, поява нових форматів комунікації та обмеженість ресурсів для підготовки відповідних педагогічних кадрів і оновлення навчального контенту [74].

В Україні вже є теоретичні та практичні напрацювання в галузі медіаосвіти і процес її впровадження поступово охоплює різні рівні освіти. Проте в західних країнах темпи розвитку медіаосвіти значно швидші, оскільки практика її інтеграції в навчальний процес існує вже багато років.

Неперервний розвиток медіаосвіти в Україні можливий лише за активної освітньої політики уряду, спільних дій всіх суб'єктів медіаосвітнього поля, належного законодавчого забезпечення, фінансування та розвитку наукових досліджень, а також активної позиції щодо використання медіаосвітніх технологій учасниками освітнього процесу ЗВО.

Основними напрямками розвитку національної системи медіаосвіти, за оцінкою фахівців НАПН України, є:

- побудова системи медіаосвіти у школах, яка стане основою для безперервного навчання впродовж життя;
- забезпечення взаємодії між дошкільною, шкільною, позашкільною медіаосвітою та медіаосвітою у вищій освіті, а також у системах післядипломної освіти та неформальної освіти;
- створення стандартів МІГ для фахівців психолого-педагогічного профілю, а також курсів перепідготовки відповідного спрямування;
- організація міждисциплінарних досліджень щодо розвитку медіаосвіти, створення умов для обміну науково-педагогічним досвідом;

- налагодження конструктивного суспільного діалогу з метою вдосконалення механізмів поширення медіаосвітньої діяльності;
- підтримка заходів, які спрямовані на розвиток медіакультури суспільства та підсилення системи медіаосвіти [100, с. 13–14].

У наукових колах вже йде мова про доцільність упровадження «розумного навчання» (Smart education) в освітній процес, що також передбачає професійний розвиток науково-педагогічних працівників в електронному освітньому середовищі з використанням інноваційних освітніх технологій [11].

Громадські, недержавні та неприбуткові організації, що займаються питаннями освіти та медіаосвіти, повинні брати активну участь у законодавчих ініціативах та розробці стратегій розвитку медіаграмотності.

Специфіка використання викладачами вищої школи медіаресурсів в професійній діяльності зазнала трансформації: від фокусування на здобутті навичок застосування ІКТ до потреби комплексної медіаосвіти.

Цей процес має ґрунтуватися на принципах безперервного професійного розвитку та створення таких освітніх і комунікативних умов, за яких підвищення рівня педагогічної майстерності викладачів вищої школи та розвиток ціннісних орієнтирів здобувачів освіти сприятиме переосмисленню соціальних взаємин. У результаті відбудеться формування медіапростору, здатного забезпечити гармонійне становлення особистості в інформаційному суспільстві.

Розвиток медіакультури викладачів вищої школи в Україні перебуває на етапі становлення, що передбачає багато організаційних, методичних та інфраструктурних рішень. Актуальними питаннями стосовно медіаосвіти викладачів вищої школи в Україні, за визначенням низки науковців, залишаються:

- розроблення нормативно-правового забезпечення функціонування і стандартизації системи медіаосвіти, з обов'язковим уточненням її концептуальних цілей та завдань;
- оновлення змісту і технологій професійного розвитку викладачів вищої школи, з включенням до нього формування медіакультури особистості;

- використання всього спектру можливостей формальної, неформальної та інформальної освіти для професійного розвитку педагогічних та науково-педагогічних кадрів [158, с. 145–146];
- координація процесів розвитку медіаосвіти в українському суспільстві, що забезпечить узгоджену взаємодію між центральними та регіональними органами виконавчої влади, відповідальними за освітню, інформаційну та культурну політику;
- створення розгалуженої системи медійних асоціацій і наукових інститутів із вивчення проблем медіапростору та медіаосвіти;
- використання зарубіжного досвіду упровадження медіаосвіти на всіх рівнях освіти, а також інтернаціоналізація досліджень у сфері медіаосвіти через створення спільних академічних ініціатив між українськими та закордонними ЗВО;
- запровадження єдиного освітньо-інформаційного онлайн-простору для всіх учасників освітнього процесу в ЗВО;
- створення якісного програмно-методичного та інформаційного забезпечення медіаосвіти, у тому числі впровадження нових моделей та методик розвитку медіаосвіти в залежності від видів педагогічної роботи;
- розробка цілісної програми підготовки та перепідготовки викладачів ЗВО, що спрямована як на майбутніх педагогічних працівників, так і на викладачів, які вже працюють у системі вищої освіти, з метою надання їм професійних кваліфікацій, необхідних для ефективного впровадження медіаосвіти в освітній процес;
- заміна в існуючій моделі медіаосвіти у вищій школі інструментального розуміння медіа, заснованого на практичній і протекціоністській концепції, на розвиток її філософського осмислення [263];
- розбудова онлайн-спільнот для освітян з метою обміну практичним досвідом, а також надання консультацій у цій галузі;
- заснування медіаосвітніх центрів при ЗВО, де всі учасники освітнього процесу матимуть можливість отримати доступ до сучасних цифрових

інструментів, освітніх ресурсів та технічної підтримки з питань використання медіа;

– матеріально-технічне забезпечення реалізації медіаініціатив та фінансова підтримка медіапроектів, що включає запровадження стипендій і грантових програм для сприяння розвитку інновацій у галузі медіаосвіти [43].

Погоджуємось з твердженням О. Куценко про те, що в умовах активного розвитку медіаосвіти та потреби у підвищенні рівня медіакультури серед викладачів ЗВО актуальним постає питання створення всеукраїнського центру медіаосвіти та медіапедагогіки. Такий центр міг би стати координаційною платформою для науково-методичної діяльності у цій сфері, сприяючи розробленню навчально-методичних програм, організації освітніх заходів, підтримці цифрової інфраструктури, а також реалізації грантових ініціатив у галузі медіаосвіти. Функціонування такого центру дало б змогу системно підходити до формування медіакультури викладачів вищої школи, інтегруючи сучасні підходи до медіаосвіти в університетське середовище [114].

Високий рівень медіакультури всіх учасників освітнього процесу в ЗВО є одним з ключових умов створення освітнього медіасередовища як цілісного цифрового простору акумуляції та трансляції знань, що буде відображати інноваційний розвиток закладу та покращить взаємодію між основними суб'єктами навчання. Розвинена медіакультура науково-педагогічних працівників сприяє посиленню гуманістичної спрямованості освітнього процесу, реалізації принципів особистісно орієнтованого навчання та впровадженню варіативних підходів до проектування індивідуальних освітніх траєкторій здобувачів вищої освіти.

Аналіз висновків науковців, положень нормативно-правових документів, а також практики діяльності профільних організацій і установ у сфері медіаосвіти дає підстави стверджувати, що оптимальна ефективність розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні буде досягнута за наявності:

- актуальної інфраструктури для професійного розвитку викладачів ЗВО;

- налагоджених партнерських взаємостосунків між головними провайдерами медіаосвіти;
- новітньої моделі професійного розвитку викладачів ЗВО, що матиме структурованість, мобільність і гнучкість всіх організаційних форм освіти та самоосвіти;
- сформованих теоретико-методологічних підходів та організаційно-педагогічних принципів впровадження медіаосвіти в систему післядипломного професійного розвитку науково-педагогічних працівників, які ґрунтуються на поєднанні національного досвіду та провідних міжнародних практик;
- регулюючих впливів на процес розвитку медіакультури викладачів вищої школи (наявність нормативно-законодавчої бази, державного координуючого органу, експертного центру та відповідних державних та громадських інститутів-регуляторів);
- міжінституційної координації наукових досліджень у сфері медіаосвіти;
- національного порталу розвитку педагогічної майстерності, який забезпечуватиме відкритий доступ до фахових періодичних видань, науково-методичних публікацій, а також до курсів підвищення кваліфікації;
- регіональних, спеціалізованих та незалежних платформи, орієнтованих на поширення медіаосвіти та розвиток медіакультури освітян.

Для активізації розбудови ефективної системи розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні першочергово необхідно здійснити цілеспрямовану діяльність у межах національної моделі медіаосвіти за такими напрямками.

По-перше, створити рамкові документи стосовно розвитку медіакультури особистості, як базису для формування та вдосконалення інших компетентностей у межах інформаційного суспільства. У цьому контексті актуальним є формування узгоджених підходів до визначення медіакомпетентності в професійних стандартах викладачів вищої школи, а також розробка уніфікованих вимог щодо розвитку медіаграмотності у здобувачів вищої освіти.

По-друге, розробити єдину національну систему розвитку медіакомпетентності особистості. Запровадження чітко визначеної системи індикаторів для моніторингу рівня розвитку медіакомпетентності дало б змогу ефективно оцінювати динаміку змін, виявляти прогалини в знаннях та навичках, а також своєчасно коригувати освітні стратегії у цій сфері.

По-третє, створити скоординовану наукову базу розвитку медіаосвіти (визначення на державному рівні провідних підходів та наукових концепцій). Такі дії зможуть стати підґрунтям для формування єдиної стратегії розвитку медіакультури викладачів ЗВО, забезпечить узгодженість теоретичних і практичних засад підготовки фахівців та сприятимуть інтеграції медіаосвітніх ініціатив у національний освітній простір.

По-четверте, створити різнорівневу мережу медіаосвітніх організацій, до яких ввійшли б національні та регіональні медіаосвітні інституції, що об'єднані і контрольовані єдиною асоціацією медіаосвітніх організацій (за зарубіжним прикладом). На регіональному рівні асоціації медіаосвіти можуть створювати громадські активісти, педагоги, науковці, діяльність яких буде спрямована на проведення конференцій, видання публікацій з медіаосвіти та ін.

Підтримка регіональних медіаініціатив дозволить зміцнити інформаційну безпеку на місцевому рівні, забезпечити доступ до якісного контенту, що враховує потреби громади, та сприяти розвитку критичного мислення серед населення.

Налагоджена координація дій між органами влади та органами місцевого самоврядування у процесі впровадження державної політики в сфері розвитку медіакультури педагогічних працівників дала б змогу забезпечити системність і узгодженість заходів, підвищити їх ефективність і сприяти сталому зростанню рівня медіаграмотності в освітньому середовищі.

По-п'яте, налагодити партнерські зв'язки між різними провайдерами формальної та неформальної освіти. Забезпечення стратегічних напрямів співпраці між закладами освіти, ГО, активістами, державними установами дозволить сформуванню цілісної системи медіаосвіти, сприяти підвищенню рівня медіаграмотності населення та ефективно протидіяти дезінформації.

По-шосте, розробити і запровадити інноваційну модель професійного розвитку викладачів вищої школи, що інтегрує індивідуальні освітні траєкторії, орієнтовані на особистісне та професійне зростання, а також впровадження систематизованих дидактичних ресурсів для самостійного опанування нових знань і навичок у сфері медіаосвіти.

Інтеграція медіаосвітнього компонента у процес створення та варіативного оновлення програм професійного розвитку викладачів вищої школи сприятиме підвищенню рівня їх медіаграмотності, формуванню аналітичного мислення та здатності до продуктивної діяльності в умовах цифрового освітнього простору. Такий підхід дозволяє адаптувати освітні траєкторії відповідно до актуальних запитів і ресурсів педагогів, забезпечуючи сталість та безперервність професійного розвитку впродовж усього життя.

Інтеграція медіаосвіти в процес професійного та особистісного становлення викладачів вищої школи є вагомим напрямом освітніх трансформацій, оскільки вона дозволяє:

- гармонічно синтезувати загальнопрофесійний і особистісний розвиток викладачів ЗВО;
- підвищити рівень інформаційно-комунікаційної, цифрової та медіаінформаційної компетентності як викладачів ЗВО, так і здобувачів освіти;
- сформувати єдиний інформаційно-освітній простір у ЗВО;
- ефективно використовувати в процесі неперервного навчання інноваційні освітні технології;
- розкрити професійний і творчий потенціал викладачів ЗВО;
- індивідуалізувати та інтенсифікувати медіаосвіту у вищій школі та ін.

Медіаосвіта як чинник трансформації сучасної освітньої парадигми відкриває низку нових можливостей для розширення змісту, форм і функцій освіти в цифрову епоху. Вона збільшує освітній простір за межі формальної освіти, посилює соціальної ролі освіти, модифікує взаємини у освітньому процесі, підвищує гнучкість організації навчання, дозволяє інтегрувати новітні теоретичні підходи і освітні технології.

Перспективи модернізації розвитку медіакультури викладачів вищої школи пов'язані з комплексним удосконаленням як організаційних, так і змістових складових такого процесу, що передбачає:

- 1) побудову актуальної моделі професійного розвитку та саморозвитку викладачів вищої школи, орієнтованої на безперервне оновлення знань і практичних навичок у сфері цифрової медіаосвіти;
- 2) інституційне закріплення медіаосвіти в системі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації викладачів ЗВО;
- 3) актуалізацію прикладних і фундаментальних наукових досліджень, спрямованих на вивчення сучасних викликів цифрового освітнього середовища;
- 4) розроблення навчально-методичного забезпечення процесу безперервного професійного зростання викладачів вищої школи з урахуванням нових підходів у сфері медіаосвіти та цифрової грамотності;
- 5) оновлення змісту навчальних курсів для освітян, пов'язаних із медіаосвітою, з акцентом на етичні та практичні засади діяльності в медіапросторі, критичне мислення та взаємодію з медіа і цифровими технологіями;
- 6) розширення доступу до якісних освітніх ресурсів щодо розвитку медіакультури педагогів;
- 7) інтеграцію освітніх інновацій, новітніх методик і діагностичного інструментарію у сфері медіаосвіти в освітню систему ЗВО;
- 8) створення та підтримку професійних спільнот викладачів вищої школи для обміну досвідом щодо практик медіаосвіти;
- 9) подальший розвиток систем неформальної та інформальної медіаосвіти.

Отже, медіаосвіта є необхідною складовою освітньої політики держави та важливою умовою євроінтеграційних процесів. Стрімкий розвиток ІКТ та впровадження медіаосвіти в Україні на сучасному етапі вимагають цілеспрямованого розвитку медіакультури викладачів ЗВО.

Дослідження сучасного стану формування та розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні в рамках формальної, неформальної та

інформальної освіти дозволяє констатувати, що проблема медіаосвіти потребує розробки ефективних шляхів модернізації системи професійного розвитку науково-педагогічних працівників.

Очевидно, що в сучасних умовах домінують неформальні та інформальні форми медіаосвіти. Водночас різноманітність і значна кількість медіаосвітніх програм створюють умови для підвищення рівня особистісної та професійної медіакультури викладачів вищої школи.

Освітянська спільнота стає генератором формування медіакультури у здобувачів вищої освіти і «об'єднуючим містком» між ЗВО та професійною діяльністю особистості в умовах інформаційного суспільства. А отже, цінність медіакультури викладачів вищої школи набуває нового значення для забезпечення безперервної освіти та сталого розвитку українського суспільства.

Таким чином, актуальні виклики інформаційного суспільства зумовлюють необхідність переосмислення підходів до професійного розвитку викладачів вищої школи. Йдеться про оновлення змістових акцентів і освітніх форматів, які мають містити опанування сучасних медіаосвітніх практик, розвиток навичок критичної взаємодії з інформаційними ресурсами, а також ефективне використання цифрових медіатехнологій у педагогічній діяльності.

Висновки до третього розділу

У процесі наукового дослідження визначено, що за сучасних умов трансформації освітнього простору особливої актуальності набуває переосмислення підходів до неперервного професійного розвитку викладачів вищої школи. Одним із ключових чинників формування конкурентоспроможного фахівця стає інтеграція медіаосвіти в освітній процес ЗВО. Такий підхід не лише сприяє підвищенню якості викладання, а й формує нову педагогічну культуру, що відповідає вимогам цифрової епохи. Медіакультура викладачів вищої школи є складним і багатогранним явищем, що охоплює систему знань, умінь і цінностей, пов'язаних із критичним сприйняттям, аналізом та використанням медіаінформації.

Медіаосвіта педагогів в Україні характеризується гнучкою та різноманітною організацією цього процесу, що базується на розвиненій інфраструктурі постачальників медіаосвітніх послуг та ресурсів і багатоформатній взаємодії з цільовою аудиторією. До цієї мережі входять різноманітні суб'єкти, серед яких: державні структури та ініціативи, що формують політику у сфері медіаосвіти; міжнародні донорські організації, які підтримують розвиток відповідних проєктів; недержавні об'єднання та громадські інституції, що активно долучаються до впровадження медіаосвітніх програм; освітні та наукові інституції, які забезпечують методичну, аналітичну та кадрову підтримку медіаосвітнього процесу, а також неінституціалізовані ініціативи, що виникають на основі громадянської активності та професійного інтересу до розвитку медіакультури в академічному середовищі.

Окреслено низку ключових тенденцій, що визначають напрями і динаміку розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні. Серед них варто виокремити: глобальні зміни в освітньому просторі, які формують стратегічні орієнтири освіти; вплив медіатехнологій на оновлення та реформування вищої освіти; системне впровадження медіаосвітніх інновацій як чинника професійної майстерності викладачів ЗВО; підвищення ефективності професійного розвитку викладачів ЗВО засобами впровадження інноваційних платформ, що надають медіаосвітні послуги; посилення взаємозв'язку між медіаграмотністю та цифровою компетентністю; поширення адаптивних форматів підвищення кваліфікації викладачів вищої школи; усвідомлення підвищення ролі неформальної освіти як важливої складової професійного розвитку; зростання значущості формування медіабезпеки в освітньому середовищі; розширення наукового поля медіаосвітньої проблематики, а також поступове урегулювання медіаосвітньої діяльності на нормативно-правовому рівні.

Обґрунтовано важливість розвитку медіакультури викладачів вищої школи як одного з ключових напрямів модернізації сучасної освітньої системи. Професійний розвиток викладачів ЗВО України, у поєднанні з формуванням медіакомпетентності та впровадженням інноваційних освітніх технологій, є

важливими чинниками у підвищенні ефективності та якості медіаосвітніх процесів. Саме завдяки залученню до світових освітніх тенденцій та впровадженню інноваційних практик стає можливим формування медіакультури викладачів ЗВО, адаптованої до національного освітнього простору та сучасних інформаційних викликів.

Професійне зростання викладачів вищої школи в Україні значною мірою залежить від стану медіаосвіти, оскільки саме вона формує підґрунтя для розвитку медіакультури. У сучасних умовах науково-педагогічні працівники активно взаємодіють із медіаресурсами у освітньому процесі, під час самоосвітньої діяльності та пошуку актуальної інформації, що потребує відповідного рівня медіаграмотності та критичного мислення.

Відповідно до зазначеного було окреслено низку перспективних напрямів, які сприятимуть модернізації процесу впровадження медіаосвіти в систему професійного розвитку викладачів вищої школи в Україні. До пріоритетних із них належать такі: побудова нової моделі професійного розвитку викладачів ЗВО, інституційна інтеграція медіаосвіти, наукова підтримка та методичне забезпечення означеного процесу, змістова модернізація курсів медіаосвіти для викладачів ЗВО, ресурсна доступність медіаосвіти, упровадження освітніх інновацій у галузі медіаосвіти у ЗВО, розбудова відповідних професійних освітянських спільнот, підтримка альтернативних форм навчання та інші напрями, що сприяють розвитку медіакультури викладачів вищої школи.

Ключові положення третього розділу дисертації представлені у наукових публікаціях автора [41; 42; 43; 78].

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні кінця ХХ – початку ХХІ століття. Результати проведеного дослідження підтверджують розв'язання поставлених завдань, досягнення мети і дають підстави зробити відповідні висновки.

1. У процесі роботи здійснено науково-теоретичний аналіз джерельної бази досліджуваної проблеми в педагогічній теорії та практиці. У межах дослідження використані джерела згруповані за такими категоріями: перша група – законодавчі акти та нормативно-правові документи, що регламентують медіаосвітню діяльність в Україні (закони, нормативно-правові акти, урядові постанови, стандарти та ін.); друга – інформаційно-аналітичні матеріали, що визначають засади розвитку медіаосвіти в Україні (декларації, стратегії, концепції, рекомендації та ін.); третя – офіційні документи міжнародних організацій (ЮНЕСКО, ЄС, ПАРЄ, Ради ЄС та ін.), на які орієнтується процес медіаосвіти в Україні; четверта – наукові розвідки і дослідження вітчизняних та зарубіжних учених щодо медіаосвіти кінця ХХ – початку ХХІ століття (дисертаційні праці, монографічна література, статті, періодика, наукові збірники з проблеми дослідження та ін.); п'ята – електронна документація офіційних сайтів закладів післядипломної педагогічної освіти, ЗВО, закладів неформальної освіти, онлайн-порталів і онлайн-платформ щодо розвитку медіаосвіти в Україні.

Установлено, що нормативно-правове регулювання медіаосвіти в Україні характеризується низкою специфічних ознак, зокрема:

- пріоритетне спрямування на процеси інформатизації суспільства, а також на нормативне визначення засад функціонування, використання і поширення інформації та діяльності ЗМІ;
- акцент на регламентації доступу до інформації, забезпеченні захисту громадян від недостовірних або маніпулятивних відомостей, а також на

формуванні медіаграмотності, що включає розвиток навичок критичного аналізу медіаконтенту;

- орієнтація нормативно-правових актів на утвердження принципів медіаетики, безпечної та відповідальної взаємодії суб'єктів із цифровим середовищем;
- врахування положень європейського права у сфері медіаосвіти, а також динамічне оновлення національного законодавства відповідно до сучасних викликів та тенденцій розвитку інформаційного простору.

Аналіз науково-методологічної та історико-педагогічної літератури, яку також було поділено на п'ять проблемно-тематичних підгруп, засвідчив зростання наукового інтересу до медіаосвітньої проблематики з початку 2000-х років, що пов'язано з викликами побудови інформаційного суспільства. Встановлено, що питання розвитку медіакультури викладачів вищої школи має міждисциплінарний характер, інтегруючи різні наукові підходи та методи.

Зростання кількості вітчизняних дисертаційних досліджень, переважно присвячених теоретичним обґрунтуванням і практичним підходам до впровадження медіаосвіти в освітній процес, а також характеристиці чинників, що впливають на її розвиток, засвідчує актуальність цієї проблематики в українському науковому середовищі.

2. Схарактеризовано сутність феномена медіакультури викладачів вищої школи у науковому дискурсі. Здійснено аналіз головних понять, що використовуються в дослідженні: «медіаосвіта», «медіаобізнаність», «медіаграмотність», «цифрова медіаграмотність», «медіаінформаційна грамотність», «медіакомпетентність», «медіакультура», «медіакультура викладачів вищої школи» та «розвиток медіакультури викладачів вищої школи».

Установлено взаємозв'язок і співвідношення між основними поняттями в досліджуваній сфері, що дозволяє краще зрозуміти їх взаємодію та роль у розвитку медіакультури викладачів вищої школи. Інтеграція цих компонентів забезпечує здатність педагога ефективно функціонувати в умовах сучасного медіасередовища.

Представлено авторське визначення *медіакультури викладачів вищої школи як інтегральної та динамічної особистісно-професійної характеристики, що є складовою частиною професійно-педагогічної культури*. Вона включає: знання щодо особливостей та закономірностей функціонування ЗМК; сформовані механізми саморегуляції у процесі взаємодії з медіа; уміння сприяти розвитку медіакультури в здобувачів освіти; узагальнений досвід медіаосвітньої діяльності, що забезпечує готовність до багатofункціональності та багатовимірності в педагогічній практиці, а також сукупність результатів системного розвитку компетентностей педагога в галузі медіаосвіти, які проявляються на індивідуальному, загальнопрофесійному та практико-орієнтованому рівнях.

Зміст поняття *«розвиток медіакультури викладачів вищої школи»* визначено як процес формування та удосконалення медіакомпетентності, а також її інтеграцію у професійну діяльність, що дозволяє ефективно, безпечно, етично та критично використовувати медіаресурси та медіаконтент для навчання, комунікації, професійної діяльності та наукових досліджень. Сюди відносимо критичне осмислення медіапродукції, усвідомлення її впливу на суспільство та здатність використовувати, адаптувати і створювати медіаконтент для освітніх та особистих потреб.

3. Висвітлено міжнародний досвід розвитку медіакультури викладачів вищої школи. У контексті теми дослідження цінним є вивчення зарубіжного досвіду, зокрема практик упровадження медіаосвіти в таких країнах, як Канада, США, Німеччина, Франція, Польща та ін. У них сформовані ефективні підходи до розвитку медіакомпетентності педагогів, що можуть бути адаптовані до українського освітнього середовища.

Важливу роль у просуванні медіаосвіти на глобальному рівні відіграють міжнародні організації, серед яких особливе місце належить Альянсу цивілізацій ООН, ПАРЄ, Раді ЄС, ЮНЕСКО та ін. Ці структури ініціюють створення науково-дослідних платформ і партнерств, що сприяють формуванню глобального та міждисциплінарного підходу до медіаосвіти, зокрема серед педагогічних працівників. До таких ініціатив належать: Альянс ЮНЕСКО з медіаінформаційної

грамотності (UNESCO Media and Information Literacy Alliance), Інформаційно-аналітичний центр з медіаінформаційної грамотності (Media & Information Literacy Clearinghouse), Мережа університетів з питань медіаінформаційної грамотності та міжкультурного діалогу (Media and Information Literacy and Intercultural Dialogue University Network, UNESCO/UNAOC-MILID Network) та ін.

Аналіз зарубіжного досвіду впровадження медіаосвіти та діяльності зазначених організацій є важливою основою для вдосконалення підходів до розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні, оскільки дозволяє виокремити низку ключових особливостей: медіаосвітня проблематика органічно інтегрується в освітню політику країн, охоплюючи всі рівні (від початкової школи до університетської підготовки та подальшого професійного розвитку); особливий акцент робиться на включенні медіаосвітніх компонентів до системи формальної освіти, насамперед у підготовку педагогічних кадрів і систему підвищення кваліфікації викладачів ЗВО; у низці країн діють національні координаційні структури, які забезпечують системне управління медіаосвітнім розвитком; значущу роль у цьому процесі відіграють також мережі, спільноти та робочі групи, які функціонують на різних рівнях (від локального до міжнародного); окрім державних інституцій, до розвитку медіакультури громадян активно долучаються ГО та науково-освітні установи, що просувають інноваційні підходи та освітні формати поза інституційними рамками; спостерігається тісна взаємодія між існуючими освітніми структурами і новими практиками, орієнтованими на різні етапи професійного становлення викладачів ЗВО.

Усі ці фактори створюють передумови для ефективної роботи комплексної системи медіаосвіти, що забезпечує безперервний розвиток медіакультури викладачів вищої школи протягом усієї професійної діяльності.

4. Обґрунтовано періодизацію розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні кінця XX – початку XXI століття. Визначено, що починаючи з 1920-х років закладались концептуальні підходи до використання медіа в освітньому процесі, які сьогодні розглядаються як витoki медіаосвіти.

Аналіз ключових історичних передумов та теоретичних засад, що визначили становлення медіаосвіти в Україні, дав змогу обґрунтувати авторську періодизацію, яка охоплює п'ять ключових періодів розвитку медіакультури викладачів вищої школи з кінця ХХ до початку ХХІ століття.

Як свідчить аналіз першого періоду – *«становлення медіаосвітнього руху в Україні» (1991–1999)*, медіаосвіта перебувала на початковому етапі свого розвитку. Спеціалізовані навчальні курси, присвячені елементам медіаосвіти, були поодинокими, проте медіаосвіта поступово почала інтегруватись у освітній процес.

Другий період – *«інституційної трансформації медіаосвіти» (2000–2009)* характеризувався активним поширенням мережі «Інтернет» у ЗВО, тому акцент було зроблено на практичній складовій медіаосвіти. Зокрема, велика увага приділялась підготовці викладачів вищої школи через проходження курсів підвищення кваліфікації, а також участь у спеціалізованих конференціях, семінарах і тренінгах. Окрім цього, у багатьох ЗВО були створені окремі кафедри та центри медіаосвіти, які відповідали за розробку навчальних програм, викладання медіакурсів, проведення наукових досліджень і організацію науково-методичних заходів. У цей період спеціалізовані курси з медіаосвіти здебільшого охоплювали окремі аспекти медіакультури, медіаетики та розвитку медіаграмотності.

У третьому періоді – *«концептуалізації та експериментальної апробації медіаосвіти» (2010–2015)* її значення в суспільстві істотно зросло, вона набула більшої системності та практичної спрямованості, трансформувалась із вузької навчальної дисципліни у важливий складник формування професійної компетентності викладачів вищої школи в Україні.

На основі дослідження наявних джерел констатуємо, що четвертий період – *«інтеграції та стандартизації медіаосвіти» (2016–2020)* характеризувався послідовним упровадженням медіаосвітніх практик, формуванням концептуально-нормативної бази та подальшим удосконаленням науково-теоретичних засад цього освітнього напрямку.

П'ятий період (*2021 – теперішній час*), який можна визначити як етап *«утвердження медіаосвіти та забезпечення її ефективного впровадження»*,

відзначається закріпленням і збільшенням кількості медіаосвітніх практик у освітньому середовищі та створенням сприятливих умов для їх послідовної інтеграції у системи формальної, неформальної та інформальної освіти, а також активним її залученням до процесів безперервного професійного удосконалення викладачів вищої школи, що забезпечує постійне оновлення їх компетенцій і адаптацію до викликів сучасного медіаосвітнього простору.

Кожен із виокремлених періодів розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні вирізняється своєрідною реакцією на суспільні та технологічні трансформації. Встановлено, що ефективна організація діяльності, спрямованої на розвиток медіакультури викладачів ЗВО, передбачає послідовну реалізацію всіх структурних компонентів відповідної схеми і позиціонує інтеграційні процеси визначених організаційно-педагогічних умов. Сюди входять цільовий, змістовий, процесуальний та діагностично-результативний блоки, що взаємопов'язані з принципами функціонування та організаційно-педагогічними умовами, необхідними для повноцінного впровадження медіаосвіти в освітнє середовище.

Ключовими організаційно-педагогічними умовами, що сприяють розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні, визначено: оновлення нормативно-правової бази щодо співпраці освітніх інституцій і медіа та інтеграція медіаосвіти в стратегії національного інноваційного розвитку суспільства; формування цілісної системи медіаосвіти; створення мережі інституцій, організацій і структур, які працюють над підвищенням рівня медіакультури викладачів вищої школи, а також координація державного і громадського управління у сфері медіаосвіти для її стратегічного розвитку; забезпечення ЗВО сучасною інфраструктурою та науково-методичною базою, орієнтованою на цифровізацію; модернізація програм підвищення кваліфікації викладачів ЗВО шляхом включення до них медіаосвітніх модулів і складників розвитку цифрової компетентності; упровадження неформальної та інформальної медіаосвіти через освітні проекти, програми і ініціативи; формування готовності та мотивації викладачів вищої школи до реагування на сучасні виклики медіаосвітнього простору; забезпечення реалізації медіаторчого потенціалу викладачів ЗВО;

стимулювання міжгалузевої та міжнародної співпраці з метою обміну досвідом і впровадження кращих практик у сфері медіаосвіти.

Дотримання вищезазначених умов забезпечить становлення викладачів вищої школи як проактивних учасників медіаосвітнього простору, які володіють необхідними компетентностями для ефективної професійної діяльності в умовах технологічної динаміки та інформаційного різноманіття.

5. Визначено провідні тенденції розвитку медіакультури викладачів вищої школи. З'ясовано, що питання медіаосвіти педагогічних і науково-педагогічних працівників набуває стратегічного значення на державному рівні. Підготовка фахівців, які володіють сучасними медіакомпетентностями, є ключовим завданням для всієї системи освіти, незалежно від рівня чи спеціалізації. Здатність ефективно працювати в умовах інформаційного суспільства вимагає від викладачів ЗВО не лише наявності базових цифрових навичок, а й глибокого розуміння принципів критичного мислення, інформаційної безпеки, етичного використання медіаресурсів та відповідного рівня медіакультури особистості.

Поширення медіаосвіти в Україні забезпечується завдяки взаємодії державних структур, ГО, міжнародних партнерів та наукової спільноти. Розвиток медіакультури викладачів вищої школи відбувається в межах гнучкого та багаторівневого процесу, що включає розгалужену інфраструктуру освітніх ресурсів і сучасні механізми взаємодії з професійною спільнотою. До цієї мережі залучено широкий спектр суб'єктів: органи державної влади та національні ініціативи, що визначають політику в галузі медіаосвіти; міжнародні донорські структури, які підтримують реалізацію профільних проєктів; громадські об'єднання та неурядові організації, що сприяють впровадженню медіаосвітніх програм та активностей; науково-освітні установи, які відповідальні за методичне, аналітичне та кадрове забезпечення відповідних процесів; неінституціалізовані ініціативи, які постають унаслідок професійної зацікавленості та громадської активності в академічному середовищі.

Серед основних *тенденцій розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні* виокремлено: глобальні зміни в освітньому просторі, які формують

стратегічні орієнтири освіти; вплив медіатехнологій на оновлення та реформування вищої освіти; системне впровадження медіаосвітніх інновацій як чинника професійної майстерності викладачів ЗВО; підвищення ефективності професійного розвитку викладачів ЗВО засобами впровадження інноваційних платформ, що надають медіаосвітні послуги; посилення взаємозв'язку між медіаграмотністю та цифровою компетентністю; поширення адаптивних форматів підвищення кваліфікації викладачів вищої школи; усвідомлення підвищення ролі неформальної освіти як важливої складової професійного розвитку; зростання значущості формування медіабезпеки в освітньому середовищі; розширення наукового поля медіаосвітньої проблематики, а також поступове урегулювання медіаосвітньої діяльності на нормативно-правовому рівні.

6. Окреслено *перспективи модернізації розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні*, серед яких: побудова актуальної моделі професійного розвитку та саморозвитку викладачів вищої школи, орієнтованої на безперервне оновлення знань і практичних навичок у сфері цифрової медіаосвіти; інституційне закріплення медіаосвіти в системі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації викладачів ЗВО; актуалізація прикладних і фундаментальних наукових досліджень, спрямованих на вивчення сучасних викликів цифрового освітнього середовища; розроблення навчально-методичного забезпечення процесу безперервного професійного зростання викладачів вищої школи з урахуванням нових підходів у сфері медіаосвіти та цифрової грамотності; оновлення змісту навчальних курсів для освітян, пов'язаних із медіаосвітою, з акцентом на етичні та практичні засади діяльності в медіапросторі, критичне мислення та взаємодію з медіа і цифровими технологіями; розширення доступу до якісних освітніх ресурсів щодо розвитку медіакультури педагогів; інтеграція освітніх інновацій, новітніх методик і діагностичного інструментарію у сфері медіаосвіти в освітню систему ЗВО; створення та підтримка професійних спільнот викладачів вищої школи для обміну досвідом щодо практик медіаосвіти; подальший розвиток систем неформальної та інформальної медіаосвіти.

У ході проведеного дослідження було створено та інтегровано в освітній процес ЗВО авторський вибірковий курс під назвою «Медіакультура педагога у сучасному освітньому просторі». Програма курсу зосереджує увагу на розвитку медіаграмотності, опануванні базових знань із медіаосвіти, розумінні ролі та впливу медіа на особистісний і суспільний розвиток. Окремий акцент зроблено на формуванні професійної медіакультури викладача вищої школи, що передбачає поєднання теоретичних засад із практичними навичками застосування медіаінструментів у педагогічній діяльності. Крім того, можливим є запровадження такого курсу до програм післядипломної педагогічної освіти, стажування або підвищення кваліфікації, що сприятиме безперервному професійному зростанню викладачів ЗВО та розвитку їх медіакультури.

За результатами опрацювання матеріалів, використаних у дисертаційному дослідженні, було створено електронне видання «Глосарій медіаосвітніх термінів для викладачів вищої школи». Воно виступає цінним джерелом для науково-педагогічних працівників, здобувачів освіти і фахівців, задіяних у процесах медіаосвіти. У глосарії систематизовано та представлено ключові поняття, що становлять теоретичну основу медіаосвітнього напрямку.

Виконане історико-педагогічне дослідження не охоплює всі аспекти проблеми. Перспективним напрямом подальшої роботи вважаємо поглиблене вивчення історичних витоків медіаосвіти на території України. Важливим вектором дослідження може бути виокремлення рівнів, критеріїв та показників розвитку професійної медіакультури викладачів вищої школи в умовах переходу до сучасних європейських стандартів відкритої освіти та цифрової комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаменко О.В. Методологічні засади дослідження історії розвитку педагогічної науки. *Рідна школа*. 2013. № 1–2. С. 8–14.
2. Академія української преси. АУП : офіційний сайт. URL: <https://www.aup.com.ua> (дата звернення: 25.01.2024).
3. Академія української преси. АУП. Дорожня карта з медіаосвіти і медіаграмотності України. 2016. 9 с. URL: https://aup.com.ua/ml/Media_Literacy_Road_Map_AUP_2016.pdf (дата звернення: 09.02.2023).
4. Академія української преси. АУП. Звіт за результатами другої хвилі дослідження «Запровадження медіаосвіти в Україні: успіхи, проблеми та перспективи». 2021. URL: https://medialiteracy.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/ZVIT_zaprovadzhennya-MO_BAZA-DANYH_2021.pdf (дата звернення: 04.12.2022).
5. Академія української преси. АУП. Портал «Медіаосвіта і медіаграмотність». Презентація результатів опитування «Медіаосвіта у час війни: результати опитування освітян». 2022. URL: <https://medialiteracy.org.ua/prezentatsiya-rezultativ-opytuvannya-mediaosvita-u-chas-vijny-rezultaty-opytuvannya-osvityan/> (дата звернення: 09.08.2022).
6. Академія української преси. АУП. Річний звіт за 2013 рік. 2013. URL: https://www.aup.com.ua/uploads/annualreport_2013.pdf (дата звернення: 05.10.2022).
7. Академія української преси. АУП. Річний звіт за 2015 рік. 2015. URL: https://www.aup.com.ua/uploads/annualreport_2015.pdf (дата звернення: 27.11.2022).
8. Академія української преси. АУП. Річний звіт за 2016 рік. 2016. URL: https://www.aup.com.ua/uploads/annualreport_2016.pdf (дата звернення: 27.11.2022).
9. Академія української преси. АУП. Річний звіт за 2017 рік. 2017. URL: https://www.aup.com.ua/uploads/annualreport_2017.pdf (дата звернення: 27.11.2022).

10. Акімова О.В., Сапогов М.В., Матіюк Д.В. Методологія дослідження історико-педагогічних реалій середини ХХ – початку ХХІ століття. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 12(14). С. 208– 218. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-12\(14\)-208-218](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-12(14)-208-218).
11. Аніщенко О.В. Професійний розвиток педагогічних і науково-педагогічних працівників: потенціал Smart-технологій. *Електронний збірник наукових праць ЗОІППО*. 2021. № 2(44). URL: https://zoippo.zp.ua/pages/publications/el_gurnal/pages/vip44.html (дата звернення: 12.07.2022).
12. Бабкова О.О. Інтеграція формальної й неформальної освіти у процесі підвищення кваліфікації педагогів. *Електронний збірник наукових праць ЗОІППО*. 2019. № 4(36). URL: https://zoippo.zp.ua/pages/publications/el_gurnal/pages/vip36.html (дата звернення: 12.07.2022).
13. Бакіров В.С., Стародубцева Л.В. Креативна модель медіаосвіти: експеримент Каразінського університету. *Медіаосвіта в Україні: наукова рефлексія викликів, практик, перспектив* : збірник статей методологічного семінару (м. Київ, 3 квіт. 2013 р.). Київ : НАПН України, Інститут соціальної та політичної психології, 2013. С. 45–62.
14. Барішполець О.Т. Український словник медіакультури / НАПН України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ : Міленіум, 2014. 196 с.
15. Бачинський Д.В. Медіаосвіта в системі сучасних закладів освіти: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2018. №1(25). С. 19–25. DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2018-25-19-25>.
16. Білецький В.С., Онкович Г.В., Онкович А.Д. Нове в медіаосвіті: науковопедагогічна блогодидактика. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. Івано-Франківськ, 2018. № 4(48). С. 381–390.

17. Блог «Медіаосвіта» викладачки Національного університету «Чернігівська політехніка» Н.М. Лашук : офіційний сайт. URL: <https://lashuknata.blogspot.com/> (дата звернення: 17.05.2024).
18. Бондаренко А.В. Формування медіаінформаційної грамотності учнів старшої школи засобами кіномистецтва в умовах формальної та неформальної освіти : дис. ... д-ра філософії : 011 Освітні, педагогічні науки / Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет». Слов'янськ, Дніпро. 2025. 325 с.
19. Брюховецька І.В., Прийма А.М., Плетеницька Л.С. Цифрова медіограмотність науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти як запорука успіху у процесі викладання. *Іноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 70. Т. 2. С. 169–172. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/70.2.35>.
20. Бурім О.В. Медіаосвіта – основа формування культури особистості та засіб захисту молоді від впливу негативного медіаконтенту. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2012. Вип. 35. С. 155–162.
21. Бурцева Ю.О. Використання зарубіжного досвіду професійної підготовки і розвитку педагогів в умовах оновлення української системи неперервної педагогічної освіти. *Проектування індивідуальної траєкторії професійного розвитку педагога в контексті Концепції «Освіта впродовж життя»* : збірник тез доповідей науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Краматорськ, 10 груд. 2020 р.). Вінниця : Європейська наукова платформа, 2020. С. 10–14.
22. Ваховський Л.Ц. Методологія дослідження історико-педагогічного процесу: постановка проблеми. *Шлях освіти*. 2005. № 2. С. 7–11.
23. Відділ психології масової комунікації та медіаосвіти Інституту соціальної та політичної психології НАПН України. Лабораторія психології масової комунікації та медіаосвіти : офіційний сайт. URL: <http://mediaosvita.org.ua/uk/> (дата звернення: 27.06.2024).

24. Віртуальна лексикографічна лабораторія «Мультимедійний словник з інфомедійної грамотності» : офіційний сайт. URL: <https://lcorp.ulif.org.ua/InfoMediaVLL/> (дата звернення: 15.01.2024).
25. Всеукраїнський форум «Україна 30. Освіта і наука» : офіційний сайт. URL: https://ukraine30.com/education_science/ (дата звернення: 03.08.2022).
26. ВУМ online : офіційний сайт. URL: <https://vumonline.ua/> (дата звернення: 22.01.2024).
27. Головка О.М., Баранов О.А. Безпека медіапростору в умовах цифрових трансформацій: законодавчі ініціативи чи інформаційні культура? *Критичне мислення в епоху токсичного контенту* : збірник статей Восьмої міжнародної науково-методичної конференції (м. Київ, 13–14 берез. 2020 р.). Київ. 2020. С. 52–57.
28. Головченко Г.О. Аналіз діяльності центрів медіаосвіти в Україні. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Черкаси*. 2020. Вип. 2. С. 118–123. DOI: <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2020-2-118-125>.
29. Головченко Г.О. Аналіз термінів та дефініцій медіаосвіти в англomовному дискурсі. *Науковий вісник Льотної академії. Серія: Педагогічні науки*. Кропивницький : ЛА НАУ, 2020. Вип. 7. С. 173–180.
30. Головченко Г.О. Концепція розвитку медіаосвіти у законодавстві Канади. *Електронний науковий фаховий журнал «Імідж сучасного педагога»*. 2020. № 1(190). С. 54–57.
31. Головченко Г.О. Медіаосвітня діяльність в Україні: аналіз нормативно-правового забезпечення. *Освітологічний дискурс*. 2020. № 3 (30). С. 19–36. URL : <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/733/599> (дата звернення: 05.02.2022).
32. Головченко Г.О. Організація медіапідготовки педагогів в США та Канаді. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Одеса, 2020. Вип. 2 (131). С. 95–103.

33. Головченко Г.О. Педагогічні технології розвитку медіаграмотності різних категорій населення США та Канади. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія*. Київ, 2020. Вип. 16. С. 35–43.
34. Головченко Г.О. Розвиток медіаосвіти у США та Канаді: філософсько-педагогічний аспект. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2019. Вип. 2 (16) С. 145–155.
35. Головченко Г.О. Розвиток медіаосвіти у США. *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи* : збірник наукових праць третьої Міжнародної науково-практичної конференції : в 2 ч. Ч. 1. (м. Львів, 12–14 листоп. 2012 р.). Львівський державний університет безпеки життєдіяльності; Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України та ін. Львів, 2012. С. 129–132.
36. Головченко Г.О. Тенденції розвитку медіаосвіти у США і Канаді : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.01 / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. Київ, 2021. 567 с.
37. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 373 с.
38. Гребеник Т.В. Аналіз сутності феномену медіакультури особистості в науковому дискурсі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2023. Вип. 91. С. 57–62. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2023.91.12>.
39. Гребеник Т.В. До проблеми розвитку медіакультури викладачів вищої школи. *Věda a perspektivy*. 2022. № 8(15). С. 80–92. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-8\(15\)-80-92](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-8(15)-80-92).
40. Гребеник Т.В. Медіаосвіта викладача вищої школи: надбання й перспективи. «Сьомі Фльорівські читання» : матеріали науково-практичної конференції (м. Чернігів, 19 листоп. 2021 р.). Чернігів : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2021. С. 65–68.
41. Гребеник Т.В. Медіаосвіта як засіб захисту від небезпечних впливів інформаційного простору: історія та сучасність. *Василь Сухомлинський у діалозі з*

сучасністю. *Шлях до серця дитини в травматичних ситуаціях життя* : електронний збірник матеріалів XII Міжнародних і XXIX Всеукраїнських педагогічних читань (м. Чернігів, 30 верес. 2022 р.). Чернігів : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2022. С. 134–137.

42. Гребеник Т.В. Особливості розвитку медіакультури викладачів вищої школи в умовах карантину. *Позиціонування закладу освіти засобами новітніх технологій менеджменту* : матеріали Всеукраїнського науково-методологічного семінару (м. Київ – м. Бориспіль, 29 жовт. 2021 р.). Київ – Бориспіль : ДЗВО «Університет менеджменту освіти», 2021. С. 29–33.

43. Гребеник Т.В. Проблеми формування та розвитку медіакультури викладачів вищої школи: історико-теоретичний аспект. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка*. 2022. № 17. Т. 173. С. 8–14. DOI: 10.5281/zenodo.7079948.

44. Громадська організація «Детектор Медіа» : офіційний сайт. URL: <https://go.detector.media/> (дата звернення: 21.09.2024).

45. Громадська організація «Інститут демократії імені Пилипа Орлика» : офіційний сайт. URL: <https://idpo.org.ua/> (дата звернення: 20.02.2024).

46. Громадська організація «Інститут масової інформації» : офіційний сайт. URL: <https://imi.org.ua/> (дата звернення: 20.09.2024).

47. Громадська організація «Інститут стратегій інноваційного розвитку і трансферу знань» : офіційний сайт. URL: <https://iidskt.org.ua/> (дата звернення: 28.04.2024).

48. Громадська організація «Інтерньюз-Україна» : офіційний сайт. URL: <https://internews.ua/> (дата звернення: 20.09.2024).

49. Громадська організація «Центр медіареформ» : офіційний сайт. URL: <https://www.stopfake.org/uk/pro-nas/> (дата звернення: 20.09.2024).

50. Гупан Н.М. Актуальні проблеми методології історико-педагогічних досліджень. *Рідна школа*. 2013. № 4/5. С. 53–56.

51. Гуріненко І.Ю. Педагогічні умови застосування засобів мас-медіа у професійній підготовці майбутніх державних інспекторів з пожежної безпеки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Черкаси, 2012. 282 с.

52. Деренюк М.П. Етапи розвитку медіаосвіти в закладах вищої освіти України та Республіки Польща: нормативно-правовий аспект (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). *Педагогічний альманах*. 2024. Вип. 55. С 262–270. DOI: <https://doi.org/10.37915/pa.vi55.543>.

53. Деренюк М.П. Розвиток медіаосвіти у закладах вищої освіти України та Республіки Польщі (90-ті рр. ХХ ст. – 20-ті рр. ХХІ ст.). : дис. ... д-ра філософії : 011 Освітні, педагогічні науки / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2024. 493 с.

54. Детектор медіа. Спецпроект: «Дослідження ДМ». Індекс медіаграмотності українців. Аналітичний звіт за результатами комплексного дослідження. 2021. URL: https://detector.media/doc/images/news/archive/2021/186435/UA_REPORT_MEDIALITERACY_INDEX-DM.pdf (дата звернення: 09.08.2022).

55. Деякі питання професійного розвитку науково-педагогічних працівників : наказ Міністерства освіти і науки України від 04.12.2020 р. № 1504. URL: <https://mon.gov.ua/npa/deyaki-pitannya-profesijnogo-rozvitku-naukovo-pedagogichnih-pracivnikiv> (дата звернення: 20.07.2023).

56. Дія.Освіта : офіційний сайт. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/> (дата звернення: 20.01.2024).

57. Доброносова Ю.Д. Медіаосвіта як продуктивний чинник розвитку вищої освіти в Україні. *Економіка та управління на транспорті*. 2016. Вип. 3. Київ : НТУ, 2016. С. 124–133.

58. Дорош М. Як розвивається медіаграмотність в Україні: вісім висновків зі щорічної конференції. URL: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/21021/2018-04-23-yak-rozvyvaietsya-mediagramotnist-v-ukraini-visim-vysnovkiv-zi-shchorichnoi-konferentsii/> (дата звернення: 12.10.2023).

59. Дубашевський С.В. Умови впровадження педагогічних інновацій в медіаосвіті. *Нова грамотність у цифровому столітті* : матеріали обласної науково-практичної інтернет-конференції (м. Черкаси, жовт. 2016 р.). Черкаси : ЧОПОПП, 2016. С. 21–24.
60. Духаніна Н.М. Педагогічні умови застосування медіаосвітніх технологій у підготовці магістрів комп'ютерних наук : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Інститут вищої освіти НАПН України. Київ, 2011. 267 с.
61. Енциклопедія освіти / АПН України ; голов. ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
62. Запуск Української національної цифрової коаліції. URL: <https://surl.li/lhefoz> (дата звернення: 25.08.2024).
63. Зеленська Л.Д. Методи історико-педагогічного дослідження у розрізі парадигми наукового знання. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 12 груд. 2019 р.). Харків, 2019. С. 23–26.
64. Зоря Ю.М., Волошенюк О.В. Медіаосвітній poradnik для педагога професійної освіти : навчально-методичний посібник / за ред. О.В. Волошенюк, В.Ф. Іванова, Р.І. Євтушенко. Київ : Академія української преси; Центр вільної преси, 2022. 61 с.
65. Зюсс Д., Ламперт К., Трюльцш-Війнен К. Медіапедагогіка : навчальний посібник / пер. з нім. В. Климченка, В. Олійника ; за загал. ред. В. Іванова. Київ : Академія української преси; Центр вільної преси, 2023. 300 с.
66. Іллюк Н.О. Медіаосвіта юних журналістів України в системі соціальних комунікацій (на прикладі Київського інформаційно-творчого агентства «ЮН-ПРЕС») : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.01 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики. Київ, 2015. 17 с.
67. Інноваційні психологічні засоби розвитку медіаосвіти в умовах екстремальної дистанційності війни : методичний посібник / Л.А. Найдьонова та

ін. ; за наук. ред. Л.А. Найдьоновой, О.Л. Вознесенської ; НАПН України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2023. 335 с.

68. Інститут Екології масової інформації Львівського національного університету імені Івана Франка : офіційний сайт. URL: <http://institutes.lnu.edu.ua/mediaeco/> (дата звернення: 22.03.2024).

69. Інститут соціальної та політичної психології НАПН України : офіційний сайт. URL: <https://ispp.org.ua/> (дата звернення: 22.03.2024).

70. Інфомедійна грамотність – невід’ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти: збірник статей / редкол.: В.Ф. Іванов (голов. ред.) та ін. Київ : Академія української преси; IREX; Центр Вільної преси, 2021. 400 с.

71. Інфомедійна грамотність: виклики і стратегії розвитку в епоху цифровізації : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Суми, 15 травня 2024 р.) / за заг. ред. М.М. Ячменик. Суми : СумДПУ, 2024. 92 с.

72. Іць С.В. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами медіаосвіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 2014. 374 с.

73. Ішутіна О.Є. Теоретичні і методичні засади формування медіапедагогічної компетентності майбутніх учителів початкових класів : дис ... док. наук : 13.00.04 / Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет». Слов’янськ; Дніпро, 2025. 588 с.

74. Іщенко А.Ю. Медіаосвіта як чинник підвищення якості освіти та засіб протистояння гуманітарної агресії : аналітична записка. *Відділ гуманітарної безпеки. Національний інститут стратегічних досліджень. Серія : Гуманітарний розвиток.* 2015. № 17. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/mediaosvita-yak-chinnik-pidvischennya-yakosti-osviti-ta-zasib> (дата звернення: 23.08.2024).

75. Казаков Ю.М. Педагогічні умови застосування медіаосвіти у процесі професійної підготовки майбутніх учителів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 /

Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка. Луганськ, 2007. 245 с.

76. Казакова О.М. Медіакомпетентність учителя як предмет наукового дослідження. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 15. (2). С. 87–91.

77. Кафедра медіакомунікацій соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна : офіційний сайт. URL: <https://mediatopos.org/> (дата звернення: 20.02.2024).

78. Кахерська Т.В. Аналіз ініціатив у розвитку системи медіаосвіти викладачів вищої школи України. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2024. Вип. 72. Т. 2. С. 240–247. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/72-2-37>.

79. Кахерська Т.В. Медіаграмотність як складова професійної компетентності сучасного викладача вищої школи. *«Восьмі Фльорівські читання»* : матеріали науково-практичної конференції (м. Чернігів, 17 листоп. 2023 р.). Чернігів : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2023. С. 74–79.

80. Кахерська Т.В. Медіаграмотність як фундамент ефективної освітньої практики: європейські орієнтири розвитку. *Європейський досвід освітньої політики в сфері медіаграмотності (European experience of educational policy in the field of media literacy)* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 24 жовт. 2025 р.). Чернігів : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2025. С. 67–69.

81. Кахерська Т.В. Нові вектори розвитку медіаграмотності освітян. *Проблеми та інновації професійної і технологічної освіти: реалії, досвід, перспективи* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 7–8 листоп. 2024 р.). Чернігів : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2024. С. 384–389.

82. Кахерська Т.В. Періодизація розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). *Вісник науки та освіти. Серія*

«Педагогіка». 2025. Вип. № 1(31). С. 1237–1253. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-1\(31\)-1237-1253](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-1(31)-1237-1253).

83. Кахерська Т.В. Розвиток медіакультури викладачів вищої школи: нові виклики та можливості. *Актуальні питання сучасної педагогіки: творчість, майстерність, професіоналізм* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кременчук, Обласний коледж «Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія імені А.С. Макаренка» Полтавської обласної ради, 15 берез. 2024 р.). Кременчук : Методичний кабінет, 2024. С. 384–389.

84. Кахерська Т.В. Роль медіакомпетентності викладача вищої школи в умовах цифрової трансформації освіти. *Міждисциплінарні підходи та педагогічна майстерність у підготовці здобувачів вищої освіти та підвищенні кваліфікації персоналу* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 28 берез. 2025 р.). Чернігів : ПАУ, 2025. С. 182–184.

85. Кахерська Т.В. Сучасний стан нормативно-правового забезпечення професійного розвитку викладачів вищої школи в Україні: медіаосвітній вектор. *Сучасні проблеми підготовки та професійного удосконалення працівників сфери освіти* : електронний збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції пам'яті академіка Миколи Ярмаченка (м. Чернігів, 7–8 верес. 2023 р.). Чернігів : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2023. С. 32–34.

86. Києнко-Романюк Л.А. Розвиток критичного мислення як загальнопедагогічна проблема : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Інститут вищої освіти АНП України. Київ, 2007. 235 с.

87. Кірдан О.Л., Кірдан О.П. Розвиток медіаосвіти в кінці XX – на початку XXI століття як проблема педагогічної теорії і практики: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2023. Том 11. № 10. С. 25–29. DOI: <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol11i10-004>.

88. Кіріакіді О.Ю. Розвиток медіаграмотності майбутніх офіцерів Військово-Морських Сил Збройних Сил України у процесі професійної підготовки : дис. ... д-ра філософії : 011 Освітні, педагогічні науки / Хмельницький національний університет. Хмельницький, 2024. 282 с.

89. Коваленко К.Г., Бойко М.А., Одарченко В.І. Індивідуальна траєкторія безперервної педагогічної освіти. *Електронний збірник наукових праць ЗОШПО*. 2012. № 2(8). URL: https://zoippo.zp.ua/pages/publications/el_gurnal/pages/vip8.html (дата звернення: 16.07.2022).

90. Колеснікова І.В. Медіа-культура вчителя: аналіз категорій та понять. *Проблеми освіти: науково-методичний збірник*. Київ, 2015. Вип. 85. С. 102–106.

91. Колеснікова І.В. Розвиток медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 2018. 292 с.

92. Колеснікова І.В. Розвиток медіакультури педагогів в умовах реформування освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 23. Т. 1. С. 133–135.

93. Коломієць Д.В. Філософський аналіз соціалізації особистості у медіа-освітньому просторі інформаційного суспільства : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.10 / Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти. Дніпро, 2017. 238 с.

94. Комітет Верховної Ради України з питань цифрової трансформації : офіційний сайт. URL: <https://komit.rada.gov.ua/> (дата звернення: 25.08.2024).

95. Коневщинська О.Е. Розвиток медіаосвіти і медіакультури в умовах сучасного інформаційного суспільства. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2016. Т. 54. № 4. С. 32–41. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v54i4.1481>.

96. Коневщинська О.Е. Формування медіа-культури майбутніх учителів музики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Київ, 2009. 225 с.

97. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#top> (дата звернення: 18.09.2024)

98. Концептуально-референтна «Рамка цифрової компетентності педагогічного й науково-педагогічного працівника» : проєкт. 2021. URL:

https://osvita.diia.gov.ua/uploads/0/2900-2629_frame_pedagogical.pdf (дата звернення: 01.09.2024).

99. Концепція цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року : проєкт. 2021. URL: <https://mon.gov.ua/news/kontseptsiya-tsifrovoi-transformatsii-osviti-i-nauki-mon-zapros hue-do-gromadskogo-obgovorennya> (дата звернення: 01.05.2024).

100. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) : схвалено Президією НАПН України 21 квітня 2016 р. / Інститут соціальної та політичної психології НАПН України ; за ред. Л.А.Найдьонової, М.М.Слюсаревського. Київ, 2016. 19 с.

101. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні : схвалено Президією НАПН України 20 травня 2010 р. URL : <https://mediaosvita.org.ua/2013/11/18/kontseptsiiia-vprovadzhenia-mediaosvity-v-ukraini/> (дата звернення: 23.12.2024).

102. Концепція освіти дорослих в Україні / укл.: Л.Б. Лук'янова. Ніжин : ПП Лисенко М.М., 2011. 24 с.

103. Концепція розвитку електронного урядування в Україні : схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 р. № 649-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 17.01.2023).

104. Концепція розвитку електронного урядування в Україні : схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.12.2010 р. № 2250-р. Втрата чинності: 20.09.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-%D1%80#Text> (дата звернення: 22.12.2024).

105. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки : схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 18.01.2023).

106. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні : схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556-р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 18.01.2024).

107. Концепція цифрової медіаосвіти воєнного і поствоєнного суспільства / за наук. ред. Л.А. Найдюнової ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2024. 24 с.

108. Коропатник М.М. Медіаосвіта в Україні: історія і сьогодення. *Сіверянський літопис*. 2016. № 3. С. 159–174.

109. Коропатник М.М. Медіаосвіта на вітчизняних теренах: досвід минулого для уроків сьогодення. *Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи* : збірник статей Шостої міжнародної науково-методичної конференції (м. Київ, 20–21 квіт. 2018 р.). Київ : Центр Вільної Преси; Академія української преси, 2018. С. 27–36.

110. Коропатник М.М. Теоретичні передумови та практика впровадження медіаосвіти на Чернігівщині. *Медіаосвіта – пріоритетний напрям в освіті XXI століття: проблеми, досягнення і перспективи* : матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Харків, 25–27 жовт. 2013 р.) / за заг. ред. канд. пед. наук Л.Д. Покроєвої. Харків : Харківська академія неперервної освіти, 2013. С. 41–44.

111. Кравчишина О.О. Формування готовності майбутніх вихователів до використання засобів медіаосвіти у навчально-виховному процесі дошкільних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.04 / ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2018. 299 с.

112. Критичне мислення в епоху токсичного контенту : збірник статей Восьмої міжнародної науково-методичної конференції / упор. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк. Київ : Центр Вільної Преси; Академія української преси, 2020. 494 с.

113. Купчишина В.Ч., Грубі Т.В. Медіаосвіта як складова освітнього процесу. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної*

служби України. Серія : Педагогічні науки. 2023. №34(3). С. 183–201. DOI: <https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v34i3.1499>.

114. Куценко О.В. Медіаосвіта в Україні: історія і перспективи розвитку. *Сучасні проблеми художньої освіти в Україні*. 2012. Вип. 7. С. 65–76.

115. Лашук Н.М. Формування медіакомпетентності майбутніх маркетологів у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. Чернігів, 2019. 296 с.

116. Леощенко Д.І. Неформальна післядипломна освіта в Україні за умов диверсифікації: офіційне визнання та фактичний стан. *Електронний збірник наукових праць ЗОППО*. 2019. № 4(36). URL: https://zoippo.zp.ua/pages/publications/el_gurnal/pages/vip36.html (дата звернення: 18.07.2022).

117. Лисинюк М.В., Голобородько О.О. Медіакультура: сутнісні особливості і функції. *Питання культурології*. 2020. №36. С. 41–42. DOI: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.36.2020.221042>.

118. Литвин А.В., Робак В.Е. Завдання медіаосвіти в підготовці фахівців. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. Тернопіль : ТНПУ, 2013. № 3. С. 31–37.

119. Лісневська А.Л., Фруктова Я.С. Неформальна медіаосвіта науково-педагогічних працівників: психологічний та аудіовізуальний компоненти. *Сучасні тенденції розвитку вищої освіти та академічного партнерства в умовах воєнного стану* : збірник матеріалів ХХVІІІ Міжнародної науково-практичної конференції : у 2 т. (м. Київ, 16–17 берез. 2023 р.). Київ : КиМУ, 2023. № 31. Т. 2. С. 54–59.

120. Локшина О.І. Тенденція як категорія порівняльної педагогіки. *Порівняльно-педагогічні студії*. Умань. 2011. № 2(8). С. 5–14.

121. Лук'янова Л.Б., Аніщенко О.В. Освіта дорослих: короткий термінологічний словник. Київ; Ніжин : ПП Лисенко М.М., 2014. 108 с.

122. Любченко Н.В. Окремі аспекти створення індивідуальної траєкторії підвищення рівня професійної компетентності науково-педагогічних працівників

вищої школи в умовах утвердження компетентнісного підходу в освіті. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 3. С. 39–44.

123. Людина у світі інформації : матеріали наукового семінару «Соціально-психологічні проблеми медіаосвіти: від медіабезпорадності до медіазалежності» (м. Київ, 24 квіт. 2007 р.) / ред.: Л.А. Найдюнова; Інститут соціальної та політичної психології АПН України; Інститут журналістики Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка. Київ, 2008. 51 с.

124. Марченко Г.В. Розвиток медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України (90-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.) : дис. ... д-ра філософії : 011 Освітні, педагогічні науки / Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 2023. 267 с.

125. Матвійчук М.М. Формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. Київ, 2014. 319 с.

126. Медіаграмотність під час війни: теорія, методика, інтерактив : навчальний посібник / О. Довженко та ін. ; за загал. ред. О.В. Волошенюк, В.Ф. Іванова. Київ : Академія української преси; Центр вільної преси, 2023. 68 с.

127. Медіаграмотність у запитаннях та відповідях для науково-педагогічних, педагогічних працівників, студентів вищих навчальних закладів та осіб, які прагнуть взаєморозуміння з медіа : навчальна програма / В.В. Літостанський та ін. Київ, 2014. 32 с.

128. Медіадидактика вищої школи : програми спецкурсів / Г.В. Онкович та ін. ; за наук. ред. Г.В. Онкович ; НАПН України, Інститут вищої освіти. Київ : Логос, 2013. 195 с.

129. МедіаДрайвер – мультимедійний посібник : офіційний сайт. URL: <http://mediadriver.online/> (дата звернення: 20.02.2024).

130. Медіакомпетентність фахівця : колективна монографія / Г.В. Онкович та ін.; за наук. ред. Г. В. Онкович. Київ : Логос, 2013. 287 с.

131. Медіакультура в контексті міждисциплінарних досліджень : монографія / за заг. наук. ред. В.В. Березенко, М.А. Лепського, О.О. Семенець ; відп. ред. К.Г. Сіріньок-Долгарьова. Запоріжжя : Кераміст, 2017. 309 с.
132. Медіа-культура населення України : інформаційний бюлетень. Червень '2008 / за ред. Л.А. Найдьонової, О.Т. Баришпольця ; упоряд. Л.П. Черниш. Київ, 2008. 52 с.
133. Медіакультура особистості : соціально-психологічний підхід : навчально-методичний посібник / О.Т. Баришполець та ін. ; за ред. Л.А. Найдьонової, О.Т. Баришпольця. Київ : Міленіум, 2009. 440 с.
134. Медіакультура педагога у сучасному освітньому просторі : силабус навчальної дисципліни / уклад. Т.В. Кахерська. Чернігів : НУЧК імені Т.Г. Шевченка. URL: <https://inst-hist.chnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/09/sylabus-mediakultura-u-suchasnomu-osvitnomu-prostori.pdf> (дата звернення: 01.10.2024).
135. Медіаосвіта та медіаграмотність : навчально-методичний посіб. / МОН України; Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини ; уклад. В.О. Мельничук. Умань : Візаві, 2023. 123 с.
136. Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд / В.Ф. Іванов та ін. 2-ге вид., стер. Київ : Академія української преси; Центр вільної преси, 2012. 58 с.
137. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / ред.-упор. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк ; за наук. ред. В.В. Різуна. Київ : Центр вільної преси, 2012. 352 с.
138. Медіаосвітній комікс на заняттях у загальноосвітній та вищій школі : навчально-методичний посібник / О.В. Волошенюк та ін. ; за ред. О.В. Волошенюк. Київ : Академія української преси; Центр вільної преси, 2023. 131 с.
139. Медіапсихологія: на перетині інформаційного та освітнього просторів : монографія / О.Т. Баришполець та ін. ; за наук. ред. Л.А. Найдьонової, Н.І. Череповської. Київ : Міленіум, 2014. 348 с.
140. Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького : офіційний сайт. URL: <https://mdpu.org.ua/universitet/> (дата звернення: 09.04.2024).

141. Методика інтеграції в проєкті «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» : збірник матеріалів / редкол.: В.Ф. Іванов (голов. ред.) та ін. Київ : Академія української преси; IREX; Центр вільної преси, 2022. 160 с.
142. Міжнародний фонд «Відродження» : офіційний сайт. URL: <https://www.irf.ua/> (дата звернення: 28.09.2024).
143. Мороз О.О. Медіа-освіта: історичний аспект розвитку. *Освітологічний дискурс*. 2011. № 1. С. 1–11.
144. Москвич О.Д. Феноменологія сучасної медіареальності: експлікація понять. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філософські науки*. Луцьк, 2014. № 18. С. 68–73.
145. Навчальна програма «Медіаосвіта (медіаграмотність)» (для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників) / К.М. Левківський та ін. Київ, 2011. 97 с. URL: <https://www.aup.com.ua/uploads/programm.pdf> (дата звернення: 22.12.2024).
146. Навчальна програма «Медіаосвіта (медіаграмотність)» (для студентів вищих педагогічних навчальних закладів, педагогічних та науково-педагогічних працівників) / В.В. Літостанський та ін. Київ, 2013. 63 с. URL: https://www.aup.com.ua/uploads/Program_for_student.pdf (дата звернення: 17.12.2024).
147. Найдьонова Л.А. Концепція цифрової медіаосвіти в умовах війни / НАПН України, Інститут соціальної та політичної психології. 2024. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=U-TIxBLERsY> (дата звернення: 22.08.2024).
148. Найдьонова Л.А. Лабораторія психології масової комунікації та медіа-освіти. *Культура народів Причорномор'я*. 2007. № 120. С. 176–178.
149. Найдьонова Л.А. Медіапсихологія: основи рефлексивного підходу : підручник / НАПН України, Інститут соціальної та політичної психології. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 244 с.
150. Найдьонова Л.А. Розвиток медіаосвіти в територіальній громаді: шляхи подолання психологічних наслідків війни : методичні рекомендації / НАПН

України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2023. 68 с.

151. Найдюнова Л.А. Соціально-психологічна модель медіаосвіти: особливості реалізації. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2012. Вип. 30. С. 269–283.

152. Найдюнова Л.А., Найдюнов М.І. Концепція цифрової медіаосвіти: обґрунтування необхідності змін в умовах тривалої війни. *Проблеми політичної психології : зб. наук. праць*. 2024. Вип. 15 (29). С. 96–135. DOI: <https://doi.org/10.33120/popp-Vol15-Year2024-154>.

153. Наскрізна медіаосвіта в умовах війни : збірник навчальних медіаосвітніх програм / Л.А. Найдюнова та ін.; за ред. Л.А. Найдюнової ; уклад. Н.Ф. Умеренкова ; НАПН України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ, 2023. 264 с.

154. Науково-дослідна лабораторія з проблем медіаосвіти та медіаграмотності КЗ «Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» : офіційний сайт. URL: <https://www.soippo.edu.ua/index.php/naukova-roбота/1616-naukovo-doslidna-laboratoriya-z-problem-mediaosviti-ta-mediagramotnosti> (дата звернення: 17.06.2024).

155. Науково-дослідна лабораторія інфомедійної грамотності. URL: https://fisf.sspu.edu.ua/images/2023/docs/umil/mediakultura_2023_b1ed3.pdf (дата звернення: 20.01.2024).

156. Науково-методичний журнал «Нова педагогічна думка» : офіційний сайт. URL: <http://npd.roippo.org.ua/index.php/NPD/informacion> (дата звернення: 25.09.2025).

157. Наумук І.М. Формування медіакомпетентності майбутніх учителів інформатики в педагогічних університетах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького. Мелітополь, 2016. 244 с.

158. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / за заг. ред. В.Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2016. 448 с.

159. Національна молодіжна стратегія до 2030 року : схвалена указом Президента України від 12.03.2021 р. № № 94/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text> (дата звернення: 08.08.2023).

160. Національна платформа можливостей професійного розвитку педагогічних працівників «EdWay» : офіційний сайт. URL: <https://edway.in.ua/uk/> (дата звернення: 08.06.2024).

161. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : схвалена Указом Президента України від 25.06.2013 р. № 344/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text> (дата звернення: 01.03.2023).

162. Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка : офіційний сайт. URL: <http://chnpu.edu.ua/> (дата звернення: 18.06.2024).

163. Невмержицька О.В. Медіаосвіта як засіб формування критичного мислення особистості. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 27. Т.6. С. 114–117. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.6/27.204654>.

164. Невмержицька О.В. Розважальні програми центральних каналів телебачення України як чинник морального виховання підлітків : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Херсонський державний університет. Херсон, 2006. 21 с.

165. Ничкало Н.Г. Педагогіка медіальна у контексті міждисциплінарності. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2018. Вип. 50. С. 14–20.

166. Новітні освітні технології сучасної медіадидактики : монографія / Г.В. Онкович та ін.; за наук. ред. Г.В. Онкович. Київ : Ліра-К, 2021. 156 с.

167. Оліфіра Л.М. Нормативне забезпечення організації освітнього процесу підвищення кваліфікації кадрів освіти. *Науково-методичні основи професійного розвитку керівних і педагогічних кадрів в умовах випереджувальної післядипломної освіти* : збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Рівне, 30–31 берез. 2017 р.). Рівне : РОІППО, 2017. С. 24–27.

168. Онкович Г.В. Медіаосвіта як інтелектуально-комунікативна мережа. *Вища освіта України*. Запоріжжя : Вид-во приватного класичного університету, 2008. № 3. Дод. 1. Тем. вип. «Наука і вища освіта в Україні: міра взаємодії». С. 130–137.

169. Онкович Г.В. Нові вектори розвитку сучасної медіаосвіти. *Журналістика. Філологія. Медіаосвіта : зб. наук. праць*. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2014. С. 150–158.

170. Онкович Г.В. Новітні терміни медіаосвіти та медіадидактики. *Лінгвістика. Лінгвокультурологія. Кроскультурна і міжкультурна комунікація: проблеми, питання, рішення*. Дніпро : ДНУ імені Олеся Гончара, 2018. № 12. Ч. 2. С. 277–291.

171. Освітній простір медіаграмотності від Науково-дослідної лабораторії інфомедійної грамотності Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка : офіційний сайт. URL: https://mediaspaceteacher.blogspot.com/p/blog-page_23.html (дата звернення: 23.05.2024).

172. Осюхіна М.О. Медіа- та інформаційна грамотність як складова сучасних інформаційно-комунікаційних обмінів (національна концепція у контексті світового досвіду) : дис. ... канд. наук із соціальних комунікацій : 27.00.01 / Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара. Дніпро, 2018. 319 с.

173. Петрик Л.В. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до застосування медіазасобів на уроках іноземних мов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2020. 295 с.

174. Південноукраїнський центр медіаграмотності Запорізького національного університету : офіційний сайт. URL: <https://medialiteracy.zp.ua/> (дата звернення: 20.09.2025).

175. Плугіна А.П. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до формування в учнів медіакомпетентності : дис. ... д-ра філософії : 013 Початкова

освіта / Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка. Глухів, 2020. 278 с.

176. Плугіна А.П., Бірюк Л.Я. Словник-довідник з медіа-освітньої діяльності : навчальний посібник. Суми : Вінніченко М.Д., 2018. 152 с.

177. Полтавська академія неперервної освіти імені М.В. Остроградського : офіційний сайт. URL: <https://pano.pl.ua/> (дата звернення: 16.06.2024).

178. Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників : затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. № 800 (зі змінами) «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників». Редакція: 31.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.12.2023).

179. Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи : збірник статей Четвертої міжнародної науково-методичної конференції. Київ : Центр Вільної Преси; Академія української преси, 2016. 504 с.

180. Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи : збірник статей П'ятої міжнародної науково-методичної конференції / упор. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк. Київ : Центр Вільної Преси; Академія української преси, 2017. 393 с.

181. Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи : збірник статей Шостої міжнародної науково-методичної конференції / упор. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк. Київ : Центр Вільної Преси; Академія української преси, 2018. 244 с.

182. Приходькіна Н.О. Компетенція, компетентність, медіакомпетентність: аналіз термінології. *Вісник післядипломної освіти : зб. наук. праць. Серія : Педагогічні науки*. 2017. Вип. 5. С. 80–88.

183. Приходькіна Н.О. Медіаосвіта учнів у шкільництві англomовних країн : монографія. Київ; Тернопіль : Крок, 2020. 412 с.

184. Приходькіна Н.О. Ретроспективний аналіз розвитку медіаосвіти у Сполучених Штатах Америки. *Український педагогічний журнал*. 2019. № 2. С. 29–37.

185. Приходькіна Н.О. Тенденції розвитку медіаосвіти учнів у закладах середньої освіти розвинених англomовних країн : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Інститут педагогіки НАПН України. Київ, 2021. 536 с.

186. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX. Редакція: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 27.11.2024).

187. Про академічну доброчесність : проєкт Закону України від 08.01.2024 р. № 10392. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43481> (дата звернення: 23.06.2024).

188. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Редакція: 12.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 26.07.2022).

189. Про Державну національну програму (Україна XXI століття) : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.1993 р. № 896. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.01.2023).

190. Про Доктрину інформаційної безпеки України : рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29.12.2016 р., введено в дію Указом Президента України від 25.02.2017 р. № 47/2017. Редакція: 30.12.2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374> (дата звернення: 21.09.2024).

191. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України, введений в дію Постановою Верховної Ради України від 16.11.1992 р. № 2782-XII. Втрата чинності: 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12#Text> (дата звернення: 18.09.2024).

192. Про запровадження вивчення курсу «Основи медіаграмотності в навчальних закладах» : лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

від 29.03.2013 р. № 1/9-226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-226736-13#Text> (дата звернення: 03.01.2024).

193. Про затвердженій Концепції розвитку педагогічної освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 16.07.2018 р. № 776. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> (дата звернення: 20.08.2023).

194. Про затвердження Державної програми «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» на 2006–2010 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.12.2005 р. № 1153. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2005-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.08.2024).

195. Про затвердження професійного стандарту «Викладач закладу вищої освіти» : наказ Міністерства освіти і науки України від 16.10.2024 р. № 1466. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vykladach-zakladu-vyshchoi-osvity1466> (дата звернення: 14.12.2024).

196. Про затвердження професійного стандарту на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти» : наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.03.2021 р. № 610. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/standarty/2021/03/25/Standart%20na%20hrupu%20profesiy_Vykladachi%20zakladiv%20vyshchoyi%20osvity_25.03.pdf (дата звернення: 02.08.2022).

197. Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні : Указ Президента України від 31.07.2000 р. № 928/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/928/2000#Text> (дата звернення: 18.12.2024).

198. Про інформацію : Закон України, введений в дію Постановою Верховної Ради України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. Редакція: 14.06.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 18.09.2024).

199. Про Концепцію Національної програми інформатизації : Закон України від 04.02.1998 р. № 75/98-ВР. Редакція: 01.01.2022. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/75/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.11.2024).

200. Про медіа : Закон України від 13.12.2022 р. № 2849-IX. Редакція: 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text> (дата звернення: 29.01.2025).

201. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 01.12.2022 р. № 2807-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text> (дата звернення: 29.07.2023).

202. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Редакція: 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 21.02.2025).

203. Про освіту : Закон України від 23.05.1991 р. № 1060-XII. Втрата чинності: 28.09.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12#Text> (дата звернення: 22.01.2025).

204. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13.12.2022 р. № 2834-IX. Поточна редакція. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 28.12.2023).

205. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 09.01.2007 р. № 537-V. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text> (дата звернення: 20.12.2024).

206. Про поширення інформації : лист Міністерства культури та стратегічних комунікації України від 27.06.2025 р. № 06/11/6336-25. URL: https://drive.google.com/file/d/1D1H1o_8lszJ-KPHvONEw6OKX8Mlzvv2m/view (дата звернення: 23.07.2025).

207. Про проведення Всеукраїнського експерименту з упровадження медіаосвіти у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів України : наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 27.07.2011 р. № 886. URL: <https://mediaosvita.org.ua/2014/03/20/nakaz-886/> (дата звернення: 01.01.2024).

208. Про проведення всеукраїнського експерименту за темою: «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику» на базі навчальних закладів України : наказ Міністерства освіти і науки України від 18.08.2017 р. № 1199. URL: <https://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2019/08/Nakaz-MON-zayavka-programa-eksperymentu.pdf> (дата звернення: 15.12.2024).

209. Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським Союзом про участь України у програмі Європейського Союзу «Цифрова Європа» (2021–2027) : Закон України від 23.02.2023 р. № 2926-IX. Поточна редакція. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2926-20#n2> (дата звернення: 01.07.2024).

210. Про реалізацію Національного проєкту з медіаграмотності «Фільтр» на період до 2025 року : наказ Міністерства культури та інформаційної політики України від 15.08.2022 р. № 289. URL: [https://filter.mkip.gov.ua/wp-content/uploads/2023/07/289_nakaz_mediagramotnist .pdf](https://filter.mkip.gov.ua/wp-content/uploads/2023/07/289_nakaz_mediagramotnist.pdf) (дата звернення: 01.12.2024).

211. Про реалізацію проєкту ЄС «Рамкова структура цифрових компетентностей для українських вчителів та інших громадян» (dComFra) : наказ Міністерства освіти і науки України від 15.03.2019 р. № 366. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-realizaciyu-proektu-yes-ramkova-struktura-cifrovih-kompetentnostej-dlya-ukrayinskih-vchiteliv-ta-inshih-gromadyan-dcomfra> (дата звернення: 21.07.2024).

212. Про Стратегію інформаційної безпеки : рішення Ради національної безпеки і оборони України від від 15.10.2021 р., введено в дію Указом Президента України від 28.12.2021 р. № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text> (дата звернення: 27.02.2023).

213. Про Стратегію національної безпеки України : рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020 р., введено в дію Указом Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. Редакція: 07.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n7> (дата звернення: 29.07.2025).

214. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text> (дата звернення: 28.08.2024).

215. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 167-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 22.12.2024).

216. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 р. № 286-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 13.02.2023).

217. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 р. № 386-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/246420577> (дата звернення: 22.12.2024).

218. Про утворення експертно-консультативного комітету з цифрових технологій в освіті при Міністерстві освіти і науки України : наказ Міністерства освіти і науки України від 22.05.2018 р. № 516. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-utvorennya-ekspertno-konsultativnogo-komitetu-z-cifrovih-tehnologij-v-osviti-pri-ministerstvi-osviti-i-nauki-ukrayini> (дата звернення: 25.08.2024).

219. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення: 27.08.2024).

220. Програма «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність». URL: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/mizhnarodna-dilnist/spivpracya-z-mizhnarodnimi-organizaciyami/rada-mizhnarodnih-naukovih-doslidzhen-ta-obminiv-irex/programa-vivchaj-ta-rozriznyaj-infomedijna-gramotnist> (дата звернення: 25.01.2024).

221. Проміжний звіт про виконання дослідницького напрямку «Неформальна медіаосвіта в Україні та країнах ЄС» в межах наукової теми Інституту журналістики Київського університету імені Бориса Грінченка «Медіазнавчі студії

в науковому та освітньому дискурсах» (2019–2024). Реєстраційний номер: 0120U000064. Кер. досл. напр.: Фруктова Я.С. / Інститут журналістики Київського університету імені Бориса Грінченка. 2021. 28 с. URL: https://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/naukovcyam/impl_researches/23.12.2021_Fruktova.pdf (дата звернення: 23.08.2024).

222. Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів. IREX. URL: <https://mon.gov.ua/ministerstvo-2/diyalnist/mizhnarodna-spivpratsya-2/spivpratsya-z-mizhnarodnimi-organizatsiyami/rada-mizhnarodnikh-naukovikh-doslidzhen-ta-obminiv-irex> (дата звернення: 25.01.2024).

223. Рекун О.О. Медіаграмотність у системі вищої освіти. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки*. 2020. Т. 164. № 8. С. 41–44. DOI: 10.5281/zenodo.3905534.

224. Робак В.Є. Медіапедагогіка: аналіз інноваційного зарубіжного досвіду. *Діалог культур : Україна у світовому контексті : Філософія освіти : зб. наук. праць* / ред. кол. І.А. Зязюн (голов. ред.), С.О. Черепанова (упоряд. і відп. ред.), Н.Г. Ничкало, С.О. Сисоєва та ін. Львів : Сполом, 2002. Вип. 8. С. 70–92.

225. Рудь О.В. Інформаційна гігієна та медіаосвіта: що нового в умовах воєнного часу : навчально-методичний посібник / за ред. О.В. Волошенюк, В.Ф. Іванова, Р.І. Євтушенко. Київ : Академія української преси; Центр вільної преси, 2023. 44 с.

226. Русько О.М. Використання кіно в підготовці вчителів. *Радянська школа*. 1956. №11. С. 15–20.

227. Саварин П.В. Підготовка майбутнього викладача технічних дисциплін до застосування медіатехнологій у професійній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2017. 270 с.

228. Самко А.М. Цифрова компетентність педагогічного персоналу в системі післядипломної педагогічної освіти. *Освітня аналітика України*. 2021. Вип. 2. С. 33–43.

229. Сахневич І.А. Педагогічні умови застосування медіаосвітніх технологій у професійній підготовці майбутніх фахівців нафтогазового профілю : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України. Київ, 2012. 292 с.

230. Семчук Б.І. Підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до застосування медіаінформації у професійній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Умань; Хмельницький національний університет. Хмельницький, 2020. 290 с.

231. Ситник О.І. Основні підходи до вивчення тенденцій в освіті. *Іншомовна освіта педагога: виклики, проблеми, перспективи* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 5 листоп. 2015 р.). Київ, 2015. С. 226–234.

232. Сігаєва Л.Є. Характеристика структури освіти дорослих в сучасній Україні. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. 2011. №59. Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка. С. 38–42.

233. Слабошевська Т.М., Смекалін І.М. Медіаосвіта в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. *Видавництво НПУ імені М.П Драгоманова*. 2013. С. 12–14. URL: <https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/018dc36a-d2c2-4224-bae6-5c010e60e1b7/content> (дата звернення: 24.06.2024).

234. Словник української мови : в 11 т. / ред. тому: А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк. Київ : Наук. думка, 1979. Т. 10 : Т-Ф. 658 с.

235. Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А.В. Семенової. Одеса : Пальміра, 2006. 221 с.

236. Созанська С.О., Каленич В.М. Сучасна українська медіаосвіта : проблеми та перспективи розвитку. *Масова комунікація: історія, сьогодення, перспективи*. Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2013. № 3 (3). С. 38–40.

237. Соціально-психологічні та психолого-педагогічні засади організації медіаосвіти молоді : монографія / Л.А.Найдьонова та ін. ; за ред. Л.А.Найдьонової ; НАПН України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2022. 278 с.

238. Стратегія Міністерства культури та інформаційної політики України з розвитку медіаграмотності на період до 2026 року : затверджена наказом Міністерства культури та інформаційної політики України від 24.05.2024 р. № 377. Київ, 2024. 28 с. URL : <https://mcsc.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/example1622.pdf> (дата звернення: 15.12.2024).

239. Стрільчук О.В. Соціально-психологічні механізми формування медіакультури у підлітків з інтернет-захопленістю : дис. ... канд. психол.наук : 19.00.05 / Інститут соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України. Київ, 2020. 220 с.

240. Сухомлинська О.В. Методологія дослідження історико-педагогічних реалій другої половини ХХ століття. *Шлях освіти*. 2007. № 4. С. 6–12.

241. Сучасний простір медіаграмотності та перспективи його розвитку : збірник статей Сьомої міжнародної науково-методичної конференції / упор. В.Ф.Іванов, О.В.Волошенюк. Київ : Центр Вільної Преси; Академія української преси, 2019. 435 с.

242. Таможська І.В. Методолого-теоретичний інструментарій історико-педагогічних досліджень. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 31. Т. 1. С. 33–37.

243. Тілікіна Н.В. Медіа-, інформаційна і комп'ютерна грамотність як компоненти цифрової грамотності. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. Вип. 29. 2021. С.46–56. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.5149025>.

244. Тимошко Г.М. Організаційна культура в контексті професіоналізму сучасного педагога та менеджера освіти. *Світ дидактики: дидактика в сучасному світі* : збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Київ, 29–30 жовт. 2024 р.). Київ : Педагогічна думка, 2025. С. 44–47.

245. Український відкритий університет післядипломної освіти : офіційний сайт. URL: <https://uvu.org.ua/> (дата звернення: 25.07.2024).

246. Український інститут медіа та комунікації. Картування сфери медіаграмотності в Грузії, Латвії, Молдові та Україні. Україна : аналітичний звіт. 2021. 33 с. URL: <https://www.jta.com.ua/wp-content/uploads/2021/12/Kartuvannia-mediahramotnosti.-Analitychnyy-zvit.-Ukraina.pdf> (дата звернення: 18.01.2024).

247. Факультет журналістики Київського столичного університету імені Бориса Грінченка : офіційний сайт. URL: <https://fj.kubg.edu.ua/> (дата звернення: 21.02.2024).

248. Фільтр. Національний проєкт з медіаграмотності : офіційний сайт. URL: <https://filter.mkip.gov.ua> (дата звернення: 19.01.2024).

249. Фурсикова Т.В. Професійна медіапідготовка фахівців освітньої галузі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2020. Вип. 77. С. 203–207.

250. Фурсикова Т.В. Теоретичні і методичні засади розвитку професійної медіакультури майбутніх магістрів освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. Кропивницький, 2020. 528 с.

251. Фурсикова Т.В. Феномен медіакультури особистості: аналіз наукових підходів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя : КПУ, 2016. Вип. 47 (100). С. 176–184.

252. Хижняк І.А., Ішутіна О.Є. Феномен медіаосвіти в професійно-педагогічному дискурсі. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2020. Вип. 55. С. 6–17. DOI: <https://doi.org/10.34142/2312-1548.2020.55.01>.

253. Хмарна Л.В. Формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти : дис. ... д-ра філософії : 015 Професійна освіта / ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Слов'янськ, 2021. 267 с.

254. Центр протидії дезінформації : офіційний сайт. URL: <https://cpd.gov.ua/> (дата звернення: 26.08.2024).
255. Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки : офіційний сайт. URL: <https://spravdi.gov.ua/> (дата звернення: 27.08.2024).
256. Центр цифрової освіти та медіакультури Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти : офіційний сайт. URL: <https://it.moippo.mk.ua/> (дата звернення: 17.05.2024).
257. Цифрова адженда України – 2020 («Цифровий порядок денний» – 2020). Концептуальні засади (версія 1.0) : проєкт. 2016. URL: <https://ucco.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf> (дата звернення: 15.09.2024).
258. Череповська Н.І. Медіакультура та медіаосвіта учнів ЗОШ. Візуальна медіакультура. Київ : Видавництво «Шкільний світ», 2010. 128 с.
259. Шеїна О.О. Педагогічні умови застосування медіаосвітніх технологій у закладах вищої освіти. *Молодий вчений*. 2019. № 5.1 (69.1). С. 238–241.
260. Школу з медіаграмотності АУП проведено в Черкасах. URL: <https://www.aup.com.ua/shkolu-z-mediagramotnosti-aup-provede/> (дата звернення: 28.10.2024).
261. Шубенко Н.О. Формування медіакультури майбутнього вчителя музики засобами аудіовізуальних мистецтв : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2010. 20 с.
262. Шумаєва С.П. Розвиток мас-медійних навчальних технологій у середніх закладах освіти США : дис ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Умань, 2005. 239 с.
263. Якимчук І.О. Формування медіаосвітніх компетентностей у викладачів коледжу: теоретичний аспект. *Нова педагогічна думка*. 2019. № 4. С. 69–73.
264. Янишин О.К. Формування комунікативних умінь майбутніх документознавців засобами медіаосвітніх технологій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України. Київ, 2012. 145 с.

265. Янкович О.І., Кузьма І.І. Формування медіакомпетентності вчителів-філологів у закладах післядипломної педагогічної освіти (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). *Педагогічний альманах*. 2021. Вип. 47. С. 217–225. DOI: <https://doi.org/10.37915/pa.vi47.171>.
266. Яцюк О.С. Професійна компетенція викладача вищого навчального закладу: вимоги сучасності. *Електронний збірник наукових праць ЗОІППО*. 2013. № 1(11). URL: https://zoippo.zp.ua/pages/publications/el_gurnal/pages/vip11.html (дата звернення: 27.07.2022).
267. Ячменик М.М. Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до використання засобів медіаосвіти у професійній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. Суми, 2019. 23 с.
268. Bureau of Educational and Cultural Affairs (ECA) of the U.S. Department of State. International Visitor Leadership Program : official website. URL: <https://eca.state.gov/ivlp> (date of access: 21.11.2024).
269. Carretero S., Vuorikari R. & Punie Y. DigComp 2.1: The Digital Competence Framework for Citizens with eight proficiency levels and examples of use. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2017. 48 p. DOI: 10.2760/38842 (date of access: 11.08.2025).
270. CLEMI : official website. URL: <https://www.cleми.fr/le-cleми> (date of access: 28.10.2024).
271. Collard A.S., De Smedt T., Dufrasne M., Fastrez P., Ligurgo V., Patriarache G. & Philippette T. Digital Media Literacy in the Workplace: A Model Combining Compliance and Inventivity. *Italian Journal of Sociology of Education*. 2017. #9(1), P. 122–154. DOI: 10.14658/pupj-ijse-2017-1-7 (date of access: 10.07.2024).
272. Council of the European Union. Council Recommendation of 23 November 2023 on the key enabling factors for successful digital education and training (C/2024/1115). *Official Journal of the European Union*. 2023. C series. P. 1–9. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024H01115> (date of access: 14.05.2024).

273. Council of the European Union. Council Recommendation of 23 November 2023 on improving the provision of digital skills and competences in education and training (C/2024/1030). *Official Journal of the European Union*. 2023. C series. P. 1–13. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/C/2024/1030/oj> (date of access: 14.05.2024).

274. Council of the European Union. Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (2018/C 189/01). *Official Journal of the European Union*. 2018. Vol. 61. P. 1–13. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&rid=7](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&rid=7) (date of access: 15.02.2023).

275. EdEra : офіційний сайт. URL: <https://ed-era.com/> (дата звернення: 25.01.2024).

276. EdEra. Very Verified 2.0: онлайн-курс із медіаграмотності : офіційний сайт. URL: <https://study.ed-era.com/uk/courses/course/6177> (дата звернення: 17.05.2024).

277. European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Digital Education Action Plan 2021–2027: Resetting education and training for the digital age. COM(2020) 624 final. 2020. 20 p. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0624&from=EN> (date of access: 01.09.2025).

278. European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and The Committee of the Regions 2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade. (COM(2021) 118 final). 2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0118> (date of access: 31.08.2025).

279. European Parliament and the Council of the European Union. Decision (EU) 2022/2481 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 establishing the Digital Decade Policy Programme 2030. *Official Journal of the European Union*. 2022. P. 4–26. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022D2481> (date of access: 31.08.2025).

280. European Parliament. Resolution of 16 December 2008 on media literacy in a digital world. (2008/2129(INI). *Official Journal of the European Union*. C 45 E/02. Strasbourg, 2008. P. 9–14. URL : https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-6-2008-0598_EN.html?redirect (date of access: 21.09.2024).

281. Hobbs R. Digital and Media Literacy: A Plan of Action. Washington DC : Aspen Institute and Knight Foundation, 2010. 68 p. URL: <https://scispace.com/pdf/digital-and-media-literacy-a-plan-of-action-1qnfa3nzli.pdf> (date of access: 15.04.2024).

282. IREX. Strengthening Media Literacy in the Ukrainian Education System. URL: <https://www.irex.org/project/strengthening-media-literacy-ukrainian-education-system> (date of access: 04.08.2022).

283. Media & Information Literacy Clearinghouse. : official website. URL: <https://milunesco.unaoc.org/> (date of access: 20.10.2024).

284. Media and Information Literacy and Intercultural Dialogue University Network (UNESCO/UNAOC-MILID Network) : official website. URL: <https://www.unesco.org/en/milid-network> (date of access: 21.11.2024).

285. MediaLab : офіційний сайт. URL: <https://medialab.online/> (дата звернення: 21.02.2024).

286. Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Resolution 2313. The role of education in the digital era: from «digital natives» to «digital citizens». 2019. 3 p. URL: <https://pace.coe.int/en/files/28301> (date of access: 01.09.2025).

287. Prometheus : офіційний сайт. URL: <https://prometheus.org.ua/> (дата звернення: 25.01.2024).

288. Publications Office of the European Union. Decision № 1720/2006/EC of the European Parliament and of the Council of 15 November 2006 establishing an action programme in the field of lifelong learning. The Lifelong Learning Programme. *Official Journal of the European Union*. L 327. 2006. P. 45–68. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006D1720> (date of access: 28.06.2024).

289. Punie Y. & Brecko B. DIGCOMP: A Framework for Developing and Understanding Digital Competence in Europe. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2013. 50 p. DOI: 10.2788/52966 (date of access: 05.07.2025).

290. Redecker C. European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2017. 95 p. DOI:10.2760/159770 (date of access: 10.07.2025).

291. Reyna J., Hanham J. & Charles P. M. A framework for digital media literacies for teaching and learning in higher education. *E-Learning and Digital Media*. 2018. Vol. 15(4). P. 176–190. DOI: <https://doi.org/10.1177/2042753018784952> (date of access: 15.08.2024).

292. Rowel Ch. Social Media in Higher Education: Case Studies, Reflections and Analysis. Cambridge, UK : Open Book Publishers, 2019. 283 p. URL: <https://books.openbookpublishers.com/10.11647/obp.0162.pdf#page/24/%20mode/2up> (date of access: 06.02.2022).

293. Singh J., Kerr P. & Hamburger E. (eds). Media and Information Literacy: Reinforcing Human Rights, Countering Radicalization and Extremism / Alliance of Civilizations, UNESCO, 2016. 314 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000246371> (date of access: 10.05.2023).

294. Siverblatt A. & Eliceiri E.M.E. (eds). Dictionary of Media Literacy. California : Greenwood, 1997. 248 p.

295. UNESCO Media and Information Literacy Alliance : official website. URL: <https://www.unesco.org/en/media-information-literacy/alliance/origin-mission?hub=749> (date of access: 20.10.2024).

296. UNESCO. Grunwald Declaration on Media Education. Grunwald, Federal Republic of Germany, 1982. 1 p. URL: <https://milobs.pt/wp-content/uploads/2018/06/The-Gr%C3%BCnwald-Declaration-on-Media-Education.pdf> (date of access: 21.04.2024).

297. UNESCO. Seoul Declaration on Media and Information Literacy for Everyone and by Everyone: A Defence against Disinfodemics. 2020. 3 p. URL:

<https://www.unesco.org/en/articles/seoul-declaration-media-and-information-literacy-everyone-and-everyone> (date of access: 31.08.2025).

298. UNESCO. The ICT Competency Framework for Teachers (ICT CFT) Version 3. 2018. 69 p. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/unesco-ict-competency-framework-teachers> (date of access: 20.04.2024).

299. Vuorikari R., Kluzer S. & Punie Y. DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens – With new examples of knowledge, skills and attitudes. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2022. 134 p. DOI:10.2760/115376 (date of access: 11.08.2025).

300. Vuorikari R., Punie Y., Carretero Gomez S. & Van Den Brande G. DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens. Update Phase 1: the Conceptual Reference Model. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2016. 44 p. DOI: 10.2791/11517 (date of access: 11.08.2025).

301. Wilson C., Grizzle A., Tuazon R., Akyempong K. & Cheung C.K. Media and information literacy. Curriculum for teachers. UNESCO. 2011. 198 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000192971> (date of access: 15.08.2024).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

**Контент-огляд наукових досліджень із проблеми медіаосвіти в Україні
станом на 2025 рік**

№	Автор та тема наукового дослідження на здобуття наукового ступеня	Рік	Посилання на джерело
1.	Шумаєва С.П. Розвиток мас-медійних навчальних технологій у середніх закладах освіти США	2005	[262]
2.	Невмержицька О.В. Розважальні програми центральних каналів телебачення України як чинник морального виховання підлітків	2006	[164]
3.	Казаков Ю.М. Педагогічні умови застосування медіаосвіти в процесі професійної підготовки майбутніх учителів	2007	[75]
4.	Києнко-Романюк Л.А. Розвиток критичного мислення як загальнопедагогічна проблема	2007	[86]
5.	Коневщинська О.Е. Формування медіакультури майбутніх учителів музики	2009	[96]
6.	Шубенко Н.О. Формування медіакультури майбутнього вчителя музики засобами аудіовізуальних мистецтв	2010	[261]
7.	Духаніна Н.М. Педагогічні умови застосування медіаосвітніх технологій у підготовці магістрів комп'ютерних наук	2011	[60]
8.	Янишин О.К. Формування комунікативних умінь майбутніх документознавців засобами медіаосвітніх технологій	2012	[264]

9.	Сахневич І.А. Педагогічні умови застосування медіаосвітніх технологій у професійній підготовці майбутніх фахівців нафтогазового профілю	2012	[229]
10.	Гуріненко І.Ю. Педагогічні умови застосування засобів масмедіа у професійній підготовці майбутніх державних інспекторів з пожежної безпеки	2012	[51]
11.	Матвійчук М.М. Формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки	2014	[125]
12.	Іць С.В. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами медіаосвіти	2014	[72]
13.	Ілляк Н.О. Медіаосвіта юних журналістів України в системі соціальних комунікацій (на прикладі Київського інформаційно-творчого агентства «ЮН-ПРЕС»)	2015	[66]
14.	Наумук І.М. Формування медіакомпетентності майбутніх учителів інформатики в педагогічних університетах	2016	[157]
15.	Коломієць Д.В. Філософський аналіз соціалізації особистості у медіаосвітньому просторі інформаційного суспільства	2017	[93]
16.	Саварин П.В. Підготовка майбутнього викладача технічних дисциплін до застосування медіатехнологій у професійній діяльності	2017	[227]
17.	Кравчишина О.О. Формування готовності майбутніх вихователів до використання засобів медіаосвіти у навчально-виховному процесі дошкільних навчальних закладів	2018	[111]

18.	Колеснікова І.В. Розвиток медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти	2018	[91]
19.	Осюхіна М.О. Медіа- та інформаційна грамотність як складова сучасних інформаційно-комунікаційних обмінів (національна концепція у контексті світового досвіду)	2018	[172]
20.	Ячменик М.М. Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до використання засобів медіаосвіти у професійній діяльності	2019	[267]
21.	Лашук Н.М. Формування медіакомпетентності майбутніх маркетологів у процесі фахової підготовки	2019	[115]
22.	Фурсикова Т.В. Теоретичні і методичні засади розвитку професійної медіакультури майбутніх магістрів освіти	2020	[250]
23.	Петрик Л.В. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до застосування медіазасобів на уроках іноземних мов	2020	[173]
24.	Семчук Б.І. Підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до застосування медіаінформації у професійній діяльності	2020	[230]
25.	Плугіна А.П. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до формування в учнів медіакомпетентності	2020	[175]
26.	Стрільчук О.В. Соціально-психологічні механізми формування медіакультури у підлітків з інтернет-захопленістю	2020	[239]
27.	Головченко Г.О. Тенденції розвитку медіаосвіти у США та Канаді	2021	[36]

28.	Хмарна Л.В. Формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти	2021	[253]
29.	Приходькіна Н.О. Тенденції розвитку медіаосвіти учнів у закладах середньої освіти розвинених англослов'янських країн	2021	[185]
30.	Марченко Г.В. Розвиток медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи в університетах України (90-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.)	2023	[124]
31.	Деренюк М.П. Розвиток медіаосвіти у закладах вищої освіти України та Республіки Польщі (90-ті рр. ХХ ст. – 20-ті рр. ХХІ ст.)	2024	[53]
32.	Кіріакіді О.Ю. Розвиток медіаграмотності майбутніх офіцерів Військово-Морських Сил Збройних Сил України у процесі професійної підготовки	2024	[88]
33.	Бондаренко А.В. Формування медіаінформаційної грамотності учнів старшої школи засобами кіномистецтва в умовах формальної та неформальної освіти	2025	[18]
34.	Ішутіна О.Є. Теоретичні і методичні засади формування медіапедагогічної компетентності майбутніх учителів початкових класів	2025	[73]

Джерело: систематизовано автором.

**Трактування поняття «медіакультура особистості» в сучасних
наукових дослідженнях**

№	Зміст трактування	Автор
1.	Медіакультура особистості – це здатність грамотно і свідомо взаємодіяти з медіапростором, орієнтуватися в сучасному інформаційному середовищі, критично осмислювати контент, що поширюється масмедіа, а також здійснювати саморегуляцію власної інформаційної поведінки на основі особистих цінностей і професійної етики [100, с. 7–8].	Автори Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2016)
2.	Медіакультура особистості – рівень розвитку та здатність особистості ефективно взаємодіяти з масмедіа, грамотно орієнтуватися в інформаційному середовищі, ідентифікувати, інтерпретувати, критично осмислювати та оцінювати медіатексти, аналізувати соціокультурну і політичну інформацію, приймати на її основі виважені рішення, долучатися до медіаторчості та використовувати медіа для безперервного розвитку [14, с. 42].	О. Барішполець
3.	Медіакультура особистості – це рівень сформованості особистості, що виявляється у здатності ефективно користуватися медіаресурсами, взаємодіяти з масмедіа, а також знаходити, зберігати, передавати та опрацьовувати інформацію в сучасному інформаційному середовищі [91, с. 48].	І. Колеснікова
4.	Медіакультура особистості – складова загальної культури, що базується на розумінні природи та	Т. Фурсикова

	особливостей медійних процесів, забезпечує передачу соціокультурного досвіду через медіа і реалізується у формі діалогічної взаємодії особистості з медіасередовищем [250, с. 65].	
5.	Медіакультура особистості – це індивідуальне надбання, що включає сукупність сформованих способів споживання, опрацювання та використання інформації (в соціально-психологічному та культурологічному аспектах) [258, с. 13].	Н. Череповська
6.	Медіакультура особистості – це 1) сукупність набутих людиною психофізіологічних, психологічних і соціально-психологічних характеристик, що впливають на особливості сприймання та споживання медіаконтенту [133, с. 307]; 2) сукупність знань, навичок, умінь, потреб і цінностей, які сформувалися під впливом медіасередовища через ЗМІ з метою отримання соціальної інформації [133, с. 70].	Колектив авторів: О. Барішполець, Г. Мироненко, Л. Найдюнова, Н. Череповська
7.	Медіакультура особистості – здатність продуктивно користуватися медіаресурсами та впроваджувати сучасні інформаційні технології, що формується через процеси медіаосвіти [168].	Г. Онкович
8.	Медіакультура особистості – це обізнаності щодо природи та особливостей медіапродуктів, яка забезпечує можливість передавання соціокультурного досвіду за допомогою медіазасобів і реалізується через діалогічну взаємодію індивіда з медіасередовищем [261, с. 7].	Н. Шубенко

Складові змісту медіакомпетеності викладачів вищої школи

ПРОФЕСІЙНИЙ КОМПОНЕНТ	ПЕДАГОГІЧНИЙ КОМПОНЕНТ		КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ
1 <u>Професійна залученість</u> 1.1 Організація комунікації 1.2 Професійна діяльність та співпраця 1.3 Практична рефлексія 1.4 Підвищення кваліфікації	2 <u>Медіаресурси</u> 2.1 Пошук та використання 2.2 Створення та редагування 2.3 Збереження та поширення 2.4 Оцінювання та критичне осмислення медіаінформації 4 <u>Оцінювання</u> 4.1 Рефлексія та планування діяльності 4.2 Адаптація стратегій оцінювання здобувачів освіти	3 <u>Навчання і викладання</u> 3.1 Викладання матеріалу 3.2 Керівництво роботою здобувачів освіти 3.3 Навчання у співпраці 3.4 Саморегуляція проф. розвитку 5 <u>Розширення можливостей здобувачів освіти</u> 5.1 Диференціація та індивідуалізація навчання 5.2 Доступність ресурсів 5.3 Активне залучення здобувачів освіти 5.4 Адаптація освітніх стратегій	6 <u>Сприяння розвитку медіакультури здобувачів освіти</u> 6.1 Формування медіаінформаційної грамотності у з.о. 6.2 Комунікація та співпраця зі з.о. 6.3 Сприяння самовираженню з.о. 6.4 Формування умінь відповідального та безпечного користування медіаконтентом у з.о.

Джерело: Адаптовано автором за матеріалами «European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu» (2017) [290, с. 16; 228].

Інституційна підтримка впровадження медіаосвіти в Україні

МЕДІАОСВІТА В УКРАЇНІ		
<i>Державні інституції</i>	<i>Громадські та неприбуткові організації</i>	<i>Міжнародні проекти/донори</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Міністерство освіти і науки України • Міністерство цифрової трансформації України • Міністерство культури та стратегічних комунікацій України • Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки • Центр протидії дезінформації • Національна академія педагогічних наук України • Лабораторія психології масової комунікації та медіаосвіти Інституту соціальної та політичної психології НАПН України • Заклади вищої освіти • Обласні інститути післядипломної педагогічної освіти 	<ul style="list-style-type: none"> • МБФ «Академія Української преси» (АУП) • ГО «Українська асоціація медіапсихологів та медіапедагогів» • ГО «Асоціація діячів кіноосвіти і медіапедагогіки України» • ГО «Український інститут медіа та комунікації» • ГО «Детектор медіа» (проект «MediaSapiens») • ГО «Інститут демократії імені Пилипа Орлика» • ГО «Інститут стратегій інноваційного розвитку і трансферу знань» • ГО «Львівський медіафорум» • ГО «Інститут масової інформації» • ГО «Інтерньюз-Україна» • ГО «ЕдКемп Україна» • ГО «Центр Медіареформи» (проект StopFake) та ін. 	<ul style="list-style-type: none"> • Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) • Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) • Посольство США • Посольство Великої Британії • Internews Network та ін.

Джерело: систематизовано автором за офіційними сайтами організацій.

Періодизація розвитку медіаосвіти в Україні (за Н. Приходькіною)

№	Назва періоду	Роки	Обґрунтування періоду
I період	імпліцитний	1989– 1999 роки	розвиток медіаосвіти відбувався на матеріалах преси, кіно, телебачення. У цей період було створено Асоціацію діячів кіноосвіти (1989), розроблено перший в Україні навчальний курс для медіапедагогів, ухвалено низку нормативно-правових актів та законів щодо розвитку інформаційного суспільства, проведено фундаментальні дослідження з теорії соціальної, масової комунікації та інформаційного простору
II період	інституалізації	2000– 2009 роки	створення спеціалізованих установ, діяльність яких була спрямована на впровадження медіаосвіти та сприяння поширенню медіаграмотності в Україні, поява наукових досліджень щодо формування та розвитку критичного мислення в освітньому процесі
III період	концептуально- апробаційний	2010– 2015 роки	схвалення Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2010), проведення Всеукраїнського експерименту із впровадження медіаосвіти у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів України (2011–2016), підготовка навчальних програм та науково-методичної літератури з медіаосвіти,

			організація Літніх і Зимових шкіл, конференцій, тренінгів, майстер-класів та навчальних проєктів для медіапедагогів, допомога міжнародних громадських організацій у сфері розвитку медіаосвіти учнів та вчителів
IV період	концептуально-стандартизаційний	2016–2020 роки	схвалення нової редакції Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2016), інтеграція ключових елементів медіаграмотності до Концепції Нової української школи (2016), проведення всеукраїнського експерименту «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі інтенсивного масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику» (2017–2022), доповнення нормативно-правової бази у сфері інформаційної безпеки, започаткування масштабного всеукраїнського проєкту «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність» від IREX (2018), ухвалення нових освітніх стандартів та програм, де інформаційно-комунікаційна компетентність визначена ключовою

Джерело: [183, с. 272–280].

**Громадські організації та благодійні фонди, які сприяють розвитку
медіаосвіти в Україні**

№	Назва	Рік офіційної реєстрації	Електронна адреса (URL)
1.	ГО «Асоціація діячів кіноосвіти і медіапедагогіки України»	1993	–
2.	ГО «Інститут демократії імені Пилипа Орлика»	1993	https://idpo.org.ua/
3.	Представництво ради міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) у Києві	1995	https://www.irex.org/
4.	ГО «Інститут масової інформації»	1996	https://imi.org.ua/
5.	ГО «Інтерньюз-Україна»	1996	https://internews.ua/
6.	МБФ «Академія української преси» (АУП)	2001	https://www.aup.com.ua/
7.	ГО «Детектор Медіа»	2004	https://go.detector.media/
8.	ГО «Центр Медіареформ» (проект StopFake)	2009	https://www.stopfake.org/uk/pro-nas/
9.	ГО «Львівський медіафорум»	2013	https://lvivmediaforum.com/
10.	ГО «Українська асоціація медіапсихологів та медіапедагогів»	2015	–
11.	ГО «ЕдКемп Україна»	2015	https://www.edcamp.ua/

12.	ГО «Український інститут медіа та комунікації»	2018	https://www.jta.com.ua/pro-ho-ukrainskyy-instytut-media-ta-komunikatsii/
13.	ГО «Інститут стратегій інноваційного розвитку і трансферу знань»	2021	https://iidskt.org.ua/

Джерело: систематизовано автором за офіційними сайтами організацій.

Популярні цифрові платформи та медіаплатформи для професійного розвитку викладачів вищої школи в Україні

№	Назва	Рік створення	Електронна адреса
1.	Khan Academy	2006	https://www.khanacademy.org/
2.	Udemy	2010	https://www.udemy.com/
3.	Iversity	2011	https://iversity.org/
4.	Future Learn	2012	https://www.futurelearn.com/
5.	Coursera	2012	https://www.coursera.org/
6.	OpenEdX	2012	https://www.edx.org/
7.	OpenupEd	2013	http://openuped.eu/
8.	Prometheus	2014	https://prometheus.org.ua/
9.	ВУМ online	2014	https://vumonline.ua/
10.	EdEra	2014	https://ed-era.com/
11.	Дія.Освіта	2020	https://osvita.diaa.gov.ua/
12.	Національна платформа можливостей професійного розвитку педагогічних працівників «EdWay»	2021	https://edway.in.ua/uk/
13.	Національний проєкт з медіаграмотності «Фільтр»	2021	https://filter.mcsc.gov.ua/

Джерело: систематизовано автором за офіційними сайтами медіаплатформ.

Силабус вибіркового навчального курсу, створеного авторкою

Міністерство освіти і науки України

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

СИЛАБУС

навчальної дисципліни

Медіакультура педагога у сучасному освітньому просторі**Загальна інформація**

Компонент професійної програми	освітньо-	вибірковий
Кількість кредитів ECTS		3
Мова навчання		Українська

Мета навчальної дисципліни

Мета дисципліни «Медіакультура педагога у сучасному освітньому просторі» полягає у всебічній підготовці здобувачів освіти до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою медіа; формуванні знань і умінь з основ медіаосвіти та медіаграмотності; формуванні знань щодо впливу медіа на особистість та суспільство; оволодінні теоретичними та практичними складовими процесу розвитку медіакультури педагога на особистісному та професійному рівнях.

Зміст дисципліни охоплює основні концепції та теорії медіаосвіти, описує специфіку термінології, розкриває аналіз сучасних поглядів на дискусійні

проблеми медіакультури педагогів і психолого-педагогічні засади організації освітньої діяльності в сучасних освітніх закладах з впровадженням медіаосвіти.

Цей курс сприятиме глибшому розумінню теорії і практики сучасної медіаосвіти, розвитку медіаграмотності та медіакультури здобувачів освіти.

Передумови вивчення дисципліни

Для результативного опанування знаннями, вміннями, навичками при вивченні даної дисципліни студент повинен мати базові знання з таких навчальних дисциплін: «Педагогіка та психологія вищої школи», «Інноваційні освітні технології».

Зміст дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи медіаосвіти та медіакультури

Тема 1. Роль медіа та інформації у сучасному світі. Комунікація як необхідна складова розвитку інформаційного суспільства. Поняття та класифікація масмедіа. Види і функції сучасних медіа. Медіа: ієрархія інформаційного простору. Технологічні можливості медіаресурсів та цифровий характер контенту. Вплив медіа на особистість. Прихований вплив медіа на суспільну свідомість та свідомість особистості. Соціальні функції сучасних медіа, девіації функцій медіа. Особливості сприйняття інформації в мережі «Інтернет». Маніпулятивні можливості медіа. Дезінформування, фальсифікація та фабрикація інформації. Медіабезпека в інтернеті. Медіагігієна та медіаімунітет у кіберпросторі. Запобігання деструктивним впливам медіаманіпуляцій.

Тема 2. Медіаосвіта і медіакультура: сутність та базові поняття. Тлумачення термінів «медіаосвіта», «медіаобізнаність», «медіаграмотність», «медіакомпетентність», «медіакультура», «інформаційна культура», «медіаінформаційна грамотність», «медіапедагогіка». Зміст і основні завдання медіаосвіти. Зв'язок медіаосвіти з соціальною педагогікою, психологією, філософією, культурологією, іншими гуманітарними навчальними дисциплінами.

Ключові принципи медіаграмотності. Медіакультура суспільства і особистості. Ієрархія понять. Функції медіакультури: інформативна, комунікативна, виховна, креативна, інтеграційна, посередницька. Ідеологічні функції: нормативна, пропагандистська, маніпулятивна. Економічні функції. Особливості естетичної функції. Психологічна (релаксаційна) функція. Медіакультура як чинник глобалізаційних процесів і уніфікації соціокультурних відмінностей. Середовищні чинники медіакультури спільноти.

Тема 3. Медіаосвіта як сучасний освітній феномен. Значення та роль медіаосвіти у розвитку суспільства. Основні принципи медіаосвіти: діалогічність, партнерська взаємодія та орієнтація на особистість. Сучасні концепції медіаосвіти: протекціоністська («ін'єкційна», захисна, «прищеплювальна»), теологічна / релігійна, етична, теорія медіаосвіти як розвитку «критичного мислення», ідеологічна, екологічна, медіаосвіта як джерело «задоволення потреб» аудиторії, практична, культурологічна, естетична (художня) теорія медіаосвіти, семіотична теорія медіаосвіти, соціокультурна теорія медіаосвіти. Відображення особистості людини в концепціях медіаінформаційного простору.

Тема 4. Історичні етапи впровадження медіаосвіти в Україні та за кордоном. Медіаосвіта: етапи становлення та зарубіжні концепції. Загальноєвропейська медіаосвітня політика. Роль ЮНЕСКО у становленні та розвитку медіаосвіти. Медіаосвіта та медіаграмотність: досягнення ЄС і Ради Європи. Історичні етапи поширення медіаосвіти в Австрії, Великій Британії, Канаді, Німеччині, США, Фінляндії, Франції, країнах Східної Європи та ін. Становлення та поширення медіаосвіти в Україні. Сучасні тенденції поширення медіаосвіти в Україні. Механізми формування культури споживання якісного медіаконтенту в громадянському суспільстві: український контекст. Перспективи розвитку медіаосвіти в українському освітньому просторі.

Тема 5. Формування нормативно-правового забезпечення медіаосвіти: світовий та український досвід. Міжнародні законодавчі та нормативно-правові

акти щодо поширення медіаосвіти. Вітчизняні законодавчі та нормативно-правові акти щодо поширення медіаосвіти.

Змістовий модуль 2. Сучасні тенденції та механізми розвитку медіакультури педагога

Тема 6. Медіакультура – невід’ємна складова особистості сучасного педагога. Основні компоненти медіакультури сучасного педагога: мотиваційний, когнітивний, поведінковий і ціннісно-смісловий. Формальна, неформальна та інформальна форми медіаосвіти. Принципи формування медіакомпетентності і критичного мислення. Психолого-педагогічні особливості розвитку медіакультури. Актуальність розвитку медіаграмотності і медіакультури освітян: сучасні реалії. Рівні та функції медіакультури педагога. Роль інформаційного менеджменту в професійній діяльності педагогічних працівників.

Тема 7. Медіа в освітньому просторі закладів освіти. Сучасна парадигма освіти: запровадження інноваційних технологій, визначення нових функцій педагога та його ролі у освітньому процесі. Організаційно-дидактичні засади формування медіапростору освітнього закладу. Використання можливостей засобів масової інформації і комунікації в освітній діяльності закладів освіти. Дидактичний та виховний потенціал медіаресурсів у сучасному освітньому процесі (комунікативність, інтерактивність, мультимедійність, індивідуалізація навчання). Організаційно-методичні аспекти (моделі) формування основ медіаграмотності в учнів загальноосвітніх шкіл і студентів закладів вищої освіти (інтегрована складова, факультатив, окрема навчальна дисципліна). Формування світоглядних позицій здобувачів освіти засобами масової інформації. «Нові медіа» як нові технологічні можливості у створенні та поширенні освітньої інформації. Інструменти нових медіа – від ютуб і гугл до фейсбук та тредс (їх зв’язок з освітнім процесом). Модель розвитку медіакультури: вітчизняний досвід. Позитивні і негативні наслідки застосування медіатехнологій в освітньому процесі.

Тема 8. Технологічно-педагогічний інструментарій розвитку медіакультури педагога. Медіаосвіта в структурі самоосвітньої діяльності педагога в умовах неперервного професійного розвитку. Види ресурсів з розвитку медіакультури педагогів: державні структури та міжнародні організації (державні ініціативи та донори), неурядові організації, освітні та наукові інституції; неінституціалізовані ініціативи, медіатеки, медіапортали для педагогів (функції, переваги та недоліки). Особливості функціонування ресурсів з розвитку медіаграмотності освітян: вітчизняний та зарубіжний досвід (система управління, обов'язковість використання, наявність/відсутність нормативно-правової бази функціонування, єдність роботи та ін.).

Форми та методи навчання

У процесі проведення навчальних занять (лекційних і практичних) передбачено застосування таких методів:

- пояснювально-ілюстративний;
- проблемний;
- проблемно-пошуковий;
- дослідницький;
- інтерактивні методи навчання.

Контроль навчальних досягнень

Форми та методи оцінювання:

Поточний контроль: індивідуальне і фронтальне опитування; індивідуальні завдання; комп'ютерне тестування; студентські презентації виконаних завдань.

Підсумковий контроль: залік. Форма проведення заліку – комбінована.

Критерії оцінювання навчальних досягнень

а) робота на практичному занятті

Усна відповідь на практичному занятті

до 3 балів

Активність (доповнення, запитання)	1 – 2 бали
Доповідь	до 5 балів
б) самостійна робота	до 26 балів
в) робота на лекційних заняттях	до 14 балів
г) підсумкове тестування за змістовими модулями 1–2	до 20 балів

Робота на практичному занятті оцінюється за такими критеріями:

- 5 балів – студент демонструє високу активність на занятті (дає повні відповіді, доповнює інших, ставить запитання). У повному обсязі опрацював програмовий матеріал, володіє глибокими та міцними знаннями, у впевненій формі оперує отриманою інформацією, робить аргументовані висновки;
- 4 балів – студент вільно володіє навчальним матеріалом, здатен застосовувати набуті знання на практиці, узагальнювати основні положення. У відповіді можуть бути незначні неточності, які не впливають на загальне розуміння теми;
- 3 бали – студент відтворює основні положення програмового матеріалу, проте відповідь неповна, фрагментарна, з недостатнім рівнем глибини та усвідомлення;
- 1 – 2 бали – відповідь поверхнева, містить значну кількість неточностей, не розкриває основного змісту питання. Студент має лише загальне уявлення про тему, не демонструє сформованих знань.

При оцінюванні рівня сформованості компетентностей здобувача освіти в межах навчальної дисципліни враховуються такі *основні критерії*:

- правильність і своєчасність виконання всіх видів навчальної роботи, передбачених робочою програмою дисципліни;
- якість і глибина засвоєння навчального матеріалу, рівень обізнаності з ключовими поняттями, термінами, теоріями;

- здатність до аналітичного мислення: уміння аналізувати вивчені явища, встановлювати між ними взаємозв'язки, розглядати їх у розвитку та динаміці;
- характер відповідей на поставлені питання, що включає: чіткість формулювань, лаконічність і логічність викладу, послідовність аргументації, відповідність науковому стилю мовлення;
- уміння критично оцінювати інформацію та аналізувати достовірність отриманих результатів, робити обґрунтовані висновки.

Оцінювання результатів поточної роботи (завдань, що виконуються на практичних заняттях, результати самостійної роботи здобувачів вищої освіти та ін.) здійснюється у відсотковому співвідношенні до максимальної кількості балів, передбаченої за конкретне завдання, відповідно до таких рівнів:

Високий рівень (90 – 100% від максимальної кількості балів за завдання) – завдання виконано повністю та вчасно, демонструє високу якість, відсутні помилки.

Достатній рівень (70 – 90% від максимальної кількості балів за завдання) – завдання виконано повністю та вчасно, але містить незначні недоліки (наприклад, неузгодженості у висновках, недоліки в оформленні).

Середній рівень (50–70% від максимальної кількості балів за завдання) – завдання виконано, однак має суттєві помилки в змісті або структурі, виявляється часткове нерозуміння матеріалу.

Низький рівень (10–50% від максимальної кількості балів за завдання) – завдання виконано частково, має значні помилки або невідповідність вимогам, рівень засвоєння матеріалу низький.

Підсумкове оцінювання результатів передбачено у 100-бальній шкалі.

Орієнтовний розподіл балів за видами робіт:

14% – лекційні заняття;

40% – практичні роботи;

26 % – самостійна робота (індивідуальні завдання);

20% – підсумковий контроль.

Розподіл балів за темами

	Поточне оцінювання								Самостійна робота	Сума
	Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2				
Тема	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	26	100
Бали	7	7	2	12	2	7	7	10		
	Підсумкове тестування за змістовими модулями 1–2 – 20 балів									

Розподіл балів за формами контролю

Види контролю	Кількість	Бали	Загальна кількість балів
Робота на лекційних заняттях	7	2	до 14
Робота на практичних заняттях	8	5	до 40
Виконання самостійної роботи	2	16+10	до 26
Підсумковий тест	1	20	до 20
Усього:			до 100

Політика курсу

Учасники освітнього процесу керуються нормативними документами та відповідними положеннями, затвердженими в Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка: «Положенням про організацію освітнього процесу в Національному університеті “Чернігівський колегіум” імені Т.Г.Шевченка» (https://drive.google.com/file/d/1p-qykVjCEwDD9xbkl44yFQXwv_0t8u0I/view).

Під час вивчення навчальної дисципліни, виконання практичних завдань та проходження форм контролю здобувачі освіти зобов'язані дотримуватись принципів академічної доброчесності, керуючись нормами, визначеними у «Положенні про академічну доброчесність здобувачів освіти в Національному університеті “Чернігівський колегіум” імені Т.Г.Шевченка» (<https://drive.google.com/file/d/1LBczFimbiTyDU90 wxxRhwJaHojnGgZ8x/view>).

Граничний термін проходження всіх видів поточного контролю визначається відповідно до графіка освітнього процесу.

Педагогічний контроль здійснюється з дотриманням принципів об'єктивності, індивідуального підходу, систематичності, системності, всебічності та професійної спрямованості.

Відпрацювання пропущених занять та перескладання форм контролю допускається лише за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний лист).

Відвідування аудиторних занять є бажаним, однак у разі пропуску студент зобов'язаний самостійно опрацювати теми пропущених занять.

Матеріально-технічне забезпечення

Комп'ютер/ноутбук/планшет/ смартфон з доступом до мережі «Інтернет».

Інформаційні ресурси

1. Баришполець О. Т. Український словник медіакультури. Київ : Міленіум, 2014. 196 с.
2. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) : схвалено президією Національною академією педагогічних наук України 21 квітня 2016 р. / Інститут соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України ; за ред. Л.А. Найдьоновой, М.М. Слюсаревського. Київ, 2016. 19 с.
3. Медіакомпетентність фахівця : колективна монографія / Г.В. Онкович, та ін.; за наук. ред. Г.В. Онкович. Київ : Логос, 2013. 287 с.
4. Медіакультура в контексті міждисциплінарних досліджень : монографія / за заг. наук. ред. В.В. Березенко, М.А. Лепського, О.О. Семенець ; відп. ред. К.Г. Сірінюк-Долгарьова. Запоріжжя : Кераміст, 2017. 309 с.
5. Український інститут медіа та комунікації. Картування сфери медіаграмотності в Грузії, Латвії, Молдові та Україні. Україна. Аналітичний звіт. 2021. URL: <https://www.jta.com.ua/wp-content/uploads/2021/12/Kartuvannia-mediagramotnosti.-Analitychnyy-zvit.-Ukraina.pdf>

Глосарій медіаосвітніх термінів для викладачів вищої школи

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА
СОЦІОГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ІМЕНІ
О.М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО

КАФЕДРА
ПЕДАГОГІКИ І МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ
ІСТОРІЇ ТА СУСПІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

❖

ГЛОСАРІЙ

МЕДІАОСВІТНІХ ТЕРМІНІВ

ДЛЯ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

❖

ЧЕРНІГІВ - 2025

УДК 37.013:07]:378.011.3-051(038)

*Розглянуто і схвалено на засіданні кафедри педагогіки і методики викладання
історії та суспільних дисциплін
(Протокол № 3 від 21 жовтня 2025 року)*

Рецензент:

Тимошко Ганна Миколаївна – доктор. пед. наук, професор, професор кафедри педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін Національного університету «Чернігівський колегіум імені Т.Г. Шевченка».

Кахерська Т.В. Глосарій медіаосвітніх термінів для викладачів вищої школи.
Чернігів : Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, 2025. 15 с.

У цьому глосарію зібрано найбільш уживані терміни з медіаосвіти, які охоплюють основні напрями діяльності викладачів вищої школи у цій сфері. До них належать поняття, пов'язані з формуванням медіакомпетентності, аналізом медіатекстів, цифровими технологіями, а також терміни, що відображають актуальні явища та процеси в сфері медіа і масової комунікації.

Призначається для науково-педагогічних працівників та всіх тих, хто цікавиться актуальними проблемами медіаосвіти.

© Кахерська Т.В., 2025 р.

© НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2025 р.

№	Термін	Визначення	Джерело
1.	Дезінформація	це навмисно створена і поширена неправдива або спотворена інформація, що має на меті ввести в оману, маніпулювати свідомістю або досягти певних пропагандистських чи інших цілей	[14, с. 13]
2.	Деструктивний вплив медіа	це форма впливу медіаконтенту, що характеризується небезпечним, психологічно травматичним або руйнівним змістом чи способом подання інформації, який несе загрозу емоційному стану, психічному здоров'ю, розвитку та загальному благополуччю особистості	[100, с. 9]
3.	Завдання медіаосвіти	це цілі, спрямовані на розвиток у людини критичного та усвідомленого сприймання медіаконтенту, формування навичок аналізу, оцінювання та створення медіатекстів, а також інтеграцію знань і вмінь у процесі творчої та інформаційної діяльності	[14, с. 145–146]
4.	Інтерпретація медіатексту	це процес осмислення та переосмислення змісту аудіовізуального медіаповідомлення, що може проявлятися як у вербальній формі (усній або письмовій), так і у невербальній (графічній, колажній),	[14, с. 148]

		залежно від індивідуального сприйняття, досвіду та культурного контексту аудиторії	
5.	Інформаційна гігієна	це сукупність практик, правил і дій, спрямованих на забезпечення надійного та усвідомленого використання інформації в особистому та суспільному медіапросторі	[авторське визначення]
6.	Інформаційне суспільство	це концепція, що описує постіндустріальну фазу розвитку цивілізації, коли основними продуктами діяльності стають інформація та знання, що відіграють ключову роль у суспільному виробництві	[14, с. 28]
7.	Інформаційні технології	це цілеспрямована та організована сукупність процесів, що використовують обчислювальну техніку для швидкої обробки, пошуку, розповсюдження і доступу до інформації незалежно від місця її зберігання	[14, с. 28]
8.	Критичне мислення	це процес свідомого аналізу, оцінки та інтерпретації інформації, що ґрунтується на логіці та раціональності, спрямований на прийняття обґрунтованих рішень. Воно передбачає наявність умінь	[авторське визначення]

		ставити запитання, виявляти помилки в аргументації, формулювати власні висновки, а також здатність самостійно оцінювати інформацію з урахуванням її контексту	
9.	Медіа	це комплексна система масової комунікації, що забезпечує процеси створення, збереження, обробки та передачі інформації між ключовими суб'єктами, які формують сучасний інформаційний простір	[авторське визначення]
10.	Медіавплив	це вплив, який здійснюють медіатексти та інші форми медіаконтенту на свідомість, поведінку, ставлення та емоційні реакції аудиторії	[14, с. 155]
11.	Медіаграмотність	це елемент медіакультури, що передбачає сформованість у людини практичних і критичних навичок роботи з медіа: від технічного володіння сучасними інформаційно-комунікаційними засобами до здатності осмислювати зміст медіаповідомлень. Вона включає в себе вміння ефективно шукати, оцінювати, інтерпретувати та використовувати інформацію з різних джерел, усвідомлювати особливості побудови медіареальності,	[100, с. 8].

		розпізнавати маніпулятивні впливи, а також аналізувати соціальні, культурні та політичні контексти, у яких функціонують медіа	
12.	Медіадидактика	це напрям медіапедагогіки, що вивчає та обґрунтовує зміст, принципи, методи та форми використання медіа у освітньому процесі з метою підвищення його ефективності. Вона сприяє розвитку медіаграмотності, критичного мислення та усвідомленого споживання інформації в умовах цифрового освітнього середовища	[170]
13.	Медіазалежність	це стан, за якого особистість відчуває надмірну потребу у споживанні медіаконтенту, що проявляється у втраті контролю над часом, проведеним у медіасередовищі, та у негативному впливі на особисте, соціальне чи професійне життя	[14, с. 155]
14.	Медіазасоби	це технічні та технологічні інструменти, призначені для виробництва, передачі, розповсюдження і сприймання медіаконтенту. Вони забезпечують комунікацію між творцем інформації та аудиторією, охоплюючи як	[авторське визначення]

		традиційні платформи, так і цифрові ресурси	
15.	Медіаінформаційна безпека (індивідуальний рівень)	це стан захищеності людини у взаємодії з медіапростором, що забезпечує емоційно комфортне та інтелектуально сприятливе середовище для досягнення особистісних цілей і реалізації цінностей. Вона є складовою гуманітарної безпеки та залежить як від державних заходів у сфері інформаційної політики, так і від індивідуальної здатності людини розпізнавати та протидіяти маніпулятивним або деструктивним медіавпливам	[100, с. 9]
16.	Медіаінформаційна грамотність	це здатність особистості шукати, критично оцінювати, аналізувати, створювати та відповідально використовувати інформацію і медіаконтент у різних форматах, розуміючи їх походження, мету, вплив і контекст у сучасному інформаційному середовищі	[100, с. 8]
17.	Медіакомпетентність	це рівень розвитку медіакультури особистості, який характеризується глибоким розумінням соціокультурних, економічних та політичних аспектів	[100, с. 8]

		<p>діяльності засобів масової інформації. Вона свідчить про спроможність індивіда бути активним носієм і транслятором медіакультурних цінностей, норм та естетичних орієнтирів, а також про здатність продуктивно взаємодіяти з медіасередовищем, творити нові культурні форми і брати участь у формуванні громадянської позиції</p>	
18.	Медіаконтент	<p>це сукупність інформаційних матеріалів у різних форматах (текст, аудіо, відео, зображення, мультимедіа), що створюються, передаються та споживаються через засоби масової інформації та цифрові платформи</p>	[авторське визначення]
19.	Медіакультура (загальний рівень)	<p>це сформована в суспільстві система норм, практик і навичок, пов'язана з використанням, створенням і критичним осмисленням інформації через засоби комунікації та масмедіа. Вона охоплює не лише технологічні та знаково-комунікативні інструменти пошуку, обробки і поширення інформації, а й культурні способи їх сприйняття та інтерпретації різними соціальними групами</p>	[100, с. 7–8]

20.	Медіакультура (індивідуальний рівень)	це вміння особистості усвідомлено та відповідально діяти в інформаційному середовищі, оцінювати медіаконтент, регулювати власну поведінку в цифровому просторі та формувати критичне ставлення до масової інформації	[100, с. 7–8]
21.	Медіакультура викладачів вищої школи	це інтегрована особистісно-професійна характеристика, що охоплює знання, уміння та навички, пов'язані з усвідомленою, критичною та етичною взаємодією з медіа. Вона містить культуру спілкування в інформаційному середовищі, здатність до творчої та комунікативної самореалізації, навички критичного опрацювання медіаконтенту, а також уміння ефективно використовувати медіазасоби в освітньому процесі. Водночас це система цінностей, переконань і досвіду, яка забезпечує здатність викладача діяти багатофункціонально та адаптивно в умовах сучасного цифрового медіапростору	[авторське визначення]
22.	Медіаобізнаність	це елемент медіакультури, що виражається у поінформованості особистості щодо сутності, ролі та	[100, с. 8]

		механізмів функціонування засобів масової комунікації. Вона охоплює знання про історичний розвиток медіа, їхній вплив на суспільство і людину, а також сформовані вміння критично сприймати інформацію, розпізнавати потенційні загрози та безпечно діяти в умовах насиченого інформаційного середовища	
23.	Медіаосвіта	це компонент освітнього процесу, що розвиває медіакультуру в суспільстві та формує здатність людини орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі і взаємодіяти з медіа на свідомому та безпечному рівні. До сфери медіаосвіти входить робота з широким спектром комунікаційних каналів: від класичних джерел інформації (преса, телебачення, радіо, кіно) до цифрових технологій, таких як інтернет, мобільні застосунки, соціальні мережі та онлайн-комунікація, що активно розвиваються в епоху цифрової трансформації	[100, с. 7]
24.	Медіапедагоги	це фахівці, які професійно здійснюють освітню діяльність у сфері медіа, поєднуючи педагогічні	[100, с. 7]

		<p>функції з володінням знаннями у галузі медіапсихології та сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. До них належать: викладачі, вчителі, вихователі, бібліотекарі, а також працівники молодіжних центрів, медіастудій та подібних інституцій, які впроваджують принципи медіаосвіти в освітній процес, сприяючи формуванню критичного мислення, інформаційної грамотності та відповідального споживання медіаконтенту</p>	
25.	Медіапедагогіка	<p>це самостійна міждисциплінарна наукова галузь, що інтегрує знання з педагогіки, медіазнавства, психології та соціальних наук і зосереджена на дослідженні впливу медіа на особистість і суспільство, а також на розробленні ефективних підходів до використання медіаресурсів у освітньому процесі. Її впровадження сприяє модернізації освітнього середовища відповідно до потреб інформаційної епохи, формуванню креативного мислення, інтелектуального потенціалу та</p>	[авторське визначення]

		медіакомпетентності здобувачів освіти	
26.	Медіапродукт	це інформаційний, візуальний, аудіальний або аудіовізуальний контент, створений у межах медіасфери з метою подальшого поширення та споживання цільовою аудиторією. Він може охоплювати тексти, зображення, відео, аудіо або їх комбінації, призначені для масової комунікації через різні платформи	[авторське визначення]
27.	Медіапсихологія	це міждисциплінарна наукова галузь, що досліджує внутрішні психологічні процеси, пов'язані з роботою над медіаінформацією, включаючи сприйняття, осмислення та її засвоєння. Вона вивчає когнітивні та емоційні реакції людей на медіа, а також їх поведінкові реакції під час взаємодії з медіасередовищем	[14, с. 160]
28.	Медіатехнології	це сукупність технічних засобів, методів і практик, що використовуються для створення, оброблення, зберігання, передавання та використання інформаційного контенту в медіаформаті. Їх також розглядають як процес виробництва медіапродукції із застосуванням	[авторське визначення]

		спеціалізованих технологічних рішень і професійної медіатехніки	
29.	Нові інформаційні технології в освіті	це комплекс сучасних засобів і методів обробки інформації, які інтегруються у освітній процес та відповідають сучасним вимогам щодо створення, збереження, передачі і відображення інформаційних даних	[14, с. 166]
30.	Оцінка (тексту, повідомлення, інформації)	це процес визначення рівня якості, значущості та цінності медіатексту чи інформаційного повідомлення	[14, с. 173]
31.	Розвиток медіакультури викладачів вищої школи	це процес формування та вдосконалення медіакомпетентності, а також її інтеграції у професійну діяльність, що дозволяє ефективно, безпечно, етично та критично використовувати медіаресурси та медіаконтент для навчання, комунікації, професійної діяльності та наукових досліджень. Сюди відносимо критичне осмислення медіапродукції, усвідомлення її впливу на суспільство та здатність використовувати, адаптувати і створювати медіаконтент для освітніх потреб	[авторське визначення]
32.	Суб'єкт надання послуг (провайдер) з	це організації, установи або фахівці, які надають освітні,	[авторське визначення]

	медіаосвіти для викладачів вищої школи	тренінгові, консультаційні та методичні послуги, що спрямовані на розвиток медіакультури науково-педагогічних працівників	
33.	Фактчекінг	це процедура верифікації фактів, даних і тверджень, що з'являються в медіапросторі, з метою виявлення неправдивої, маніпулятивної або неточної інформації та забезпечення об'єктивності і достовірності публічного контенту	[авторське визначення]
34.	Фальсифікація інформації	це навмисне та свідоме спотворення фактів	[14, с. 76]
35.	Цифрова медіаграмотність	це комплексне поняття, що об'єднує основні принципи традиційної медіаінформаційної грамотності з навичками, притаманними цифровій компетентності. Її відмінною рисою є орієнтація не лише на технічні та аналітичні вміння, а й на ціннісний підхід до взаємодії з медіа, як у процесі споживання контенту, так і під час його створення, що є особливо актуальним в умовах розвитку інформаційного суспільства	[107, с. 9]
36.	Цифрова медіаосвіта	це комплексний процес формування у особистості	[107, с. 7]

		<p>медіаграмотності та медіакультури в умовах цифрової епохи, який включає розвиток навичок критичного, етичного та безпечного використання цифрових медіа, з урахуванням особливостей технологічно опосередкованої комунікації та взаємодії з цифровими платформами і штучним інтелектом</p>	
37.	<p>Цифрове освітнє середовище</p>	<p>це частина сучасного життєвого простору учасників освітнього процесу, яка доповнюється можливостями інформаційно-комунікаційних технологій. Воно містить інструменти мобільної та мережевої взаємодії, інтернет-ресурси, комп'ютерні системи, робототехніку та інші цифрові сервіси, що забезпечують доступ до навчального контенту та цифрових освітніх послуг</p>	[107, с. 7]

Анкета

«Самооцінка рівня медіакультури викладача вищої школи»

Шановні викладачі вищої школи запропонована анкета допоможе вам визначити рівень розвитку власної медіакультури.

Інструкція. Уважно прочитайте кожне твердження і оцініть його за шкалою від 1 до 5, де:

- 1 – зовсім не відповідає дійсності,
- 2 – радше не відповідає,
- 3 – частково відповідає,
- 4 – загалом відповідає,
- 5 – повністю відповідає моєму рівню / поведінці.

Після заповнення підрахуйте кількість балів у кожному блоці та порівняйте їх з ключем.

№	Твердження	Оцінка (1-5)
1. Мотиваційний компонент		
1.1	Я вважаю важливим розвиток власної медіакультури	
1.2	Маю мотивацію впроваджувати елементи медіаосвіти у професійну діяльність	
1.3	Мені цікаво формувати медіакультуру у здобувачів освіти	
1.4	Я розумію роль медіаосвіти у формуванні сучасного фахівця	
1.5	Прагну досягти високих результатів у розвитку медіакультури	
Сума балів по компоненту:		___ / 25
2. Пошуково-аналітичний компонент		
2.1	Я вмію знаходити потрібну інформацію в різних медіаджерелах	
2.2	Я критично оцінюю медіаконтент перед тим, як його використати	

2.3	Я можу творчо переосмислити та адаптувати знайдену інформацію	
2.4	Я вмію перевіряти достовірність джерел інформації	
2.5	Я зберігаю та систематизую медіаінформацію для роботи	
<i>Сума балів по компоненту:</i>		____ / 25
3. Когнітивний компонент		
3.1	Маю базові знання про медіаосвіту та її завдання	
3.2	Знаю основи етики медіакомунікації та принципів безпечної поведінки в медіапросторі	
3.3	Розумію роль медіа у соціалізації та навчанні молоді	
3.4	Обізнаний(-а) з сучасними освітніми технологіями в медіапросторі	
3.5	Вмію пояснити теоретичні аспекти впливу медіа на аудиторію	
<i>Сума балів по компоненту:</i>		____ / 25
4. Процесуальний компонент		
4.1	Я застосовую медіа в освітньому процесі (відео, презентації та ін.)	
4.2	Умію залучити здобувачів освіти до активної медіадіяльності	
4.3	Мені легко інтегрувати медіаосвіту в дисципліну, яку викладаю	
4.5	Створюю навчальні матеріали з використанням мультимедіа	
4.6	Працюю з різними видами медіа: текстами, зображеннями, відео	
<i>Сума балів по компоненту:</i>		____ / 25
5. Інноваційно-технологічний компонент		
5.1	Мені цікаво використовувати новітні технології у викладанні	
5.2	Я створюю авторський медіаконтент (відеоуроки, презентації та ін.)	
5.3	Вільно орієнтуюсь у цифрових освітніх платформах	
5.4	Умію ефективно комунікувати через сучасні онлайн-інструменти	

5.5	Постійно шукаю нові підходи для вдосконалення навчання через медіа	
<i>Сума балів по компоненту:</i>		____ / 25
6. Акмеологічний компонент		
6.1	Постійно вдосконалюю медіанавички через самоосвіту	
6.2	Використовую онлайн-курси, відеоуроки, форуми для професійного зростання	
6.3	Планую розвиток власної медіакомпетентності, вибудовуючи індивідуальну траєкторію особистісно-професійного зростання	
6.4	Маю інтерес до нових цифрових форматів у навчанні	
6.5	Прагну професійного зростання через медіасередовище	
<i>Сума балів по компоненту:</i>		____ / 25
7. Рефлексивний компонент		
7.1	Регулярно аналізую ефективність своєї роботи з медіа	
7.2	Можу критично оцінити свій рівень медіаграмотності	
7.3	Усвідомлюю свої сильні та слабкі сторони у медіадіяльності	
7.4	Вмію коригувати власну стратегію взаємодії з медіа	
7.5	Стежу за новими тенденціями у сфері медіаосвіти	
<i>Сума балів по компоненту:</i>		____ / 25

Ключ до анкети та алгоритм аналізу результатів. Для аналізу відповідей респондентів необхідно здійснити поетапний підрахунок балів за кожним із семи тематичних блоків опитувальника та заповнити «Підсумкову таблицю».

Рекомендація. Респондент може зберегти результати самооцінювання, щоб порівнювати їх у динаміці. Анкету доцільно використовувати у роботі методичних об'єднань, на курсах підвищення кваліфікації, в наукових дослідженнях та ін.

Ключ до інтерпретації (по кожному компоненту)

Балів (з 25)	Рівень
5–10	Низький
11–17	Середній
18–22	Достатній
23–25	Високий

Загальна інтерпретація рівня медіакультури (із 175 балів)

Всього балів	Загальний рівень медіакультури
35–84	Низький рівень
85–129	Середній рівень
130–159	Достатній рівень
160–175	Високий рівень

Підсумкова таблиця

Компонент медіакультури	Сума балів	Максимум	Рівень сформованості
Мотиваційний		25	
Пошуково- аналітичний		25	
Когнітивний		25	
Процесуальний		25	
Інноваційно- технологічний		25	
Акмеологічний		25	
Рефлексивний		25	
ЗАГАЛОМ	___ / 175	175	

Джерело: розроблено автором.

**Ключові методологічні підходи до розвитку медіакультури викладачів
вищої школи в Україні**

№	Назва підходу	Зміст
1.	Ретроспективний підхід	забезпечує розуміння того, як історичні періоди розвитку медіаосвіти вплинули на сучасний її стан у контексті професійного розвитку освітян
2.	Акмеологічний підхід	акцентує увагу на розвитку професійної майстерності викладачів вищої школи, зокрема на досягненні високого рівня самореалізації та особистісного зростання через удосконалення медіакультури
3.	Андрагогічний підхід	передбачає врахування особливостей навчання дорослих в системі медіаосвіти
4.	Аксіологічний підхід	орієнтує на формування у викладачів вищої школи ціннісних орієнтацій щодо медіакультури, на розвиток етичних норм і моральних стандартів у використанні цифрових медіа
5.	Системний підхід	зумовлює необхідність ефективної взаємодії усіх установ, закладів і організацій, які забезпечують розвиток медіакультури викладачів вищої школи
6.	Компетентнісний підхід	орієнтує на розвиток у викладачів ЗВО ключових знань, навичок та умінь, необхідних для ефективного використання медіа в освітньому процесі. Це включає визначення змісту, мети, завдань, етапів, рівнів, показників та критеріїв розвитку медіакультури науково-педагогічних працівників
7.	Діяльнісний підхід	передбачає фокус на активному залученні викладачів вищої школи до процесу створення та застосування медіаконтенту в освітньому процесі.

8.	Особистісно орієнтований підхід	здійснює акцент на індивідуальних потребах, інтересах і здібностях кожного викладача вищої школи у процесі розвитку медіакультури. Він орієнтований на забезпечення можливостей для особистісного зростання, саморозвитку та самореалізації в професійній діяльності, враховуючи різноманітність стилів навчання та унікальність кожного викладача ЗВО
9.	Проблемний підхід	спрямований на вирішення реальних проблем і викликів, з якими стикаються викладачі вищої школи у процесі впровадження медіаосвіти. Він стимулює розвиток критичного мислення та навичок аналітичного підходу до використання медіаресурсів, а також сприяє пошуку інноваційних методів для подолання труднощів, що виникають у цифровому освітньому середовищі ЗВО
10.	Інформаційний підхід	акцентує увагу на ефективному використанні інформаційних технологій та медіаресурсів у освітньому процесі. Він передбачає розвиток умінь викладачів вищої школи працювати з великими обсягами інформації, обирати, аналізувати та використовувати надійні цифрові джерела для створення навчального контенту

Джерело: [88; 91; 250; 263].

Довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження в освітній процес Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

**Національний університет
«Чернігівський колегіум»
імені Т.Г.Шевченка**

вуд. Гетьмана Подуботка, 53
м. Чернігів, 14013,
Україна
тел. +38 (04622) 3-36-25,
факс. +38 (04622) 3-36-10,
e-mail: chnpu@chnpu.edu.ua

**Навчально-науковий
інститут історії та
соціогуманітарних дисциплін
імені О.М.Лазаревського**

проспект Миру, 13
м. Чернігів, 14000,
Україна
тел. + 38 (0462) 94-10-65
e-mail: institut_chernigiv@ukr.net

№ 5

«23» жовтня 2025 р.

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
на тему «Розвиток медіакультури викладачів вищої школи в Україні (кінець XX –
початок XXI століття)»

здобувачки наукового ступеня доктора філософії

Кахерської Тетяни Володимирівни

галузі знань 01 «Освіта/педагогіка»

за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки»

Результати дисертаційної роботи Кахерської Тетяни Володимирівни на тему «Розвиток медіакультури викладачів вищої школи в Україні (кінець XX – початок XXI століття)» ефективно впроваджувались в освітній процес Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка.

Дисертантка брала участь у наукових, науково-просвітницьких заходах інституту, була учасницею науково-методологічних та науково-практичних семінарів, конференцій. Серед них: науково-практична конференція «Сьомі Фльорівські читання» (м. Чернігів, 19 листопада 2021 р.); XII Міжнародні і XXIX Всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Шлях до серця дитини в травматичних ситуаціях життя» (м. Чернігів, 30 вересня 2022 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Філософсько-педагогічні концепти Григорія Сковороди у контексті сучасних суспільних викликів» (м. Чернігів, 28 жовтня 2022 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Соціально-філософська думка України: вчора, сьогодні, завтра» (м. Чернігів, 2 лютого 2023 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Восьмі Фльорівські читання» (м. Чернігів, 17 листопада 2023 р.); Всеукраїнський науково-

методологічний семінар «Актуальні проблеми історії педагогіки та сучасної освіти: обмін досвідом та ідеями» (м. Чернігів, 20 лютого 2025 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Європейський досвід освітньої політики в сфері медіаграмотності» (м. Чернігів, 24 жовтня 2025 р.).

У рамках дослідження Кахерською Т.В. розроблено та рекомендовано до практичного використання силабус навчальної дисципліни «Медіакультура педагога у сучасному освітньому просторі», яка має на меті всебічну підготовку здобувачів освіти до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою медіа, формування знань і умінь з основ медіаосвіти та медіаграмотності, оволодіння теоретичними та практичними складовими процесу розвитку медіакультури педагога на особистісному та професійному рівнях. Відповідний вибірковий курс було впроваджено в освітній процес Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. У освітньому процесі практичного застосування набув, розроблений дисертанткою, довідник «Глосарій медіаосвітніх термінів для викладачів вищої школи».

Апробація розроблених матеріалів Кахерської Т.В. підтверджує їхню наукову значущість і доцільність введення у зміст освіти для закладів вищої освіти.

Довідка про впровадженні результатів дисертаційного дослідження Кахерської Тетяни Володимирівни на тему «Розвиток медіакультури викладачів вищої школи в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ століття)», обговорена та затверджена на кафедрі педагогіки та методики викладання історії та суспільних дисциплін Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка (протокол № 3 від «21» жовтня 2025 р.).

**Директор
Навчально-наукового інституту історії та
соціогуманітарних дисциплін
імені О.М. Лазаревського
Національного університету
«Чернігівський колегіум»
імені Т.Г.Шевченка**

Андрій КАТОЛИК

**Завідувач кафедри педагогіки та
методики викладання історії та
суспільних дисциплін**

Тамара ЯНЧЕНКО

**Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про
апробацію результатів дисертації**

Публікації, в яких представлені основні наукові результати дисертації:

1. Гребеник Т.В. До проблеми розвитку медіакультури викладачів вищої школи. *Věda a perspektivy*. 2022. № 8(15). С. 80–92. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-8\(15\)-80-92](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-8(15)-80-92).

2. Гребеник Т.В. Проблеми формування та розвитку медіакультури викладачів вищої школи: історико-теоретичний аспект. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка*. 2022. № 17. Т. 173. С. 8–14. DOI: 10.5281/zenodo.7079948.

3. Гребеник Т.В. Аналіз сутності феномену медіакультури особистості в науковому дискурсі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2023. Вип. 91. С. 57–62. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2023.91.12>.

4. Кахерська Т.В. Аналіз ініціатив у розвитку системи медіаосвіти викладачів вищої школи України. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2024. Вип. 72. Т. 2. С. 240–247. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/72-2-37>.

5. Кахерська Т.В. Періодизація розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). *Вісник науки та освіти. Серія «Педагогіка»*. 2025. Вип. № 1(31). С. 1237–1253. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-1\(31\)-1237-1253](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-1(31)-1237-1253).

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Гребеник Т.В. Медіаосвіта викладача вищої школи: надбання й перспективи. *«Сьомі Фльорівські читання»* : матеріали науково-практичної

конференції (м. Чернігів, 19 листоп. 2021 р.). Чернігів : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2021. С. 65–68.

7. Гребеник Т.В. Особливості розвитку медіакультури викладачів вищої школи в умовах карантину. *Позиціонування закладу освіти засобами новітніх технологій менеджменту* : матеріали Всеукраїнського науково-методологічного семінару (м. Київ – м. Бориспіль 29 жовт. 2021 р.). Київ – Бориспіль : ДЗВО «Університет менеджменту освіти», 2021. С. 29–33.

8. Гребеник Т.В. Медіаосвіта як засіб захисту від небезпечних впливів інформаційного простору: історія та сучасність. *Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Шлях до серця дитини в травматичних ситуаціях життя* : електронний збірник матеріалів XII Міжнародних і XXIX Всеукраїнських педагогічних читань (м. Чернігів, 30 верес. 2022 р.). Чернігів : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2022. С. 134–137.

9. Кахерська Т.В. Сучасний стан нормативно-правового забезпечення професійного розвитку викладачів вищої школи в Україні: медіаосвітній вектор. *Сучасні проблеми підготовки та професійного удосконалення працівників сфери освіти* : електронний збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції пам'яті академіка Миколи Ярмаченка (м. Чернігів, 7–8 верес. 2023 р.). Чернігів : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2023. С. 32–34.

10. Кахерська Т.В. Медіаграмотність як складова професійної компетентності сучасного викладача вищої школи. *«Восьмі Фльорівські читання»* : матеріали науково-практичної конференції (м. Чернігів, 17 листоп. 2023 р.). Чернігів : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2023. С. 74–79.

11. Кахерська Т.В. Розвиток медіакультури викладачів вищої школи: нові виклики та можливості. *Актуальні питання сучасної педагогіки: творчість, майстерність, професіоналізм* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кременчук, Обласний коледж «Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія імені А.С. Макаренка» Полтавської обласної ради, 15 берез. 2024 р.). Кременчук : Методичний кабінет, 2024. С. 384–389.

12. Кахерська Т.В. Нові вектори розвитку медіаграмотності освітян. *Проблеми та інновації професійної і технологічної освіти: реалії, досвід, перспективи* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 7–8 листоп. 2024 р.). Чернігів : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2024. С. 39–41.

13. Кахерська Т.В. Роль медіакомпетентності викладача вищої школи в умовах цифрової трансформації освіти. *Міждисциплінарні підходи та педагогічна майстерність у підготовці здобувачів вищої освіти та підвищенні кваліфікації персоналу* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 28 берез. 2025 р.). Чернігів : ПАУ, 2025. С. 182–184.

14. Кахерська Т.В. Медіаграмотність як фундамент ефективної освітньої практики: європейські орієнтири розвитку. *Європейський досвід освітньої політики в сфері медіаграмотності (European experience of educational policy in the field of media literacy)* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 24 жовт. 2025 р.). Чернігів : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2025. С. 67–69.

Відомості про апробацію дисертації

Результати дослідження були обговорені на засіданнях кафедри педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка (2022, 2023, 2024, 2026); апробовані та репрезентовані на конференціях різних рівнів, зокрема:

– *міжнародних*: IV Міжнародна наукова конференція «Турбота про розвиток і безпеку дитини – соціально-правові аспекти» (м. Рівне, 19 листопада 2021 року); II Міжнародна науково-практична конференція «Школа синергії освіти і духовності: нові виклики, тренди і можливості» (м. Київ, 26 листопада 2021 року); Міжнародна наукова конференція «Дванадцять сіверянські соціально-психологічні читання» (м. Чернігів, 26 листопада 2021 року); XII Міжнародні і

XXIX Всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Шлях до серця дитини в травматичних ситуаціях життя» (м. Чернігів, 30 вересня 2022 року); Міжнародна наукова конференція «Тринадцяті сіверянські соціально-психологічні читання» (м. Чернігів, 25 листопада 2022 року); VIII Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми підготовки та професійного удосконалення працівників сфери освіти» (м. Чернігів, 7–8 вересня 2023 року); IX Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми підготовки та професійного удосконалення працівників сфери освіти» (м. Чернігів, 11–12 квітня 2024 року); V Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання сучасної педагогіки: творчість, майстерність, професіоналізм» (м. Кременчук, 15 березня 2024 року); II Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми та інновації професійної і технологічної освіти: реалії, досвід, перспективи» (м. Чернігів, 7–8 листопада 2024 року); II Міжнародна науково-практична конференція «Міждисциплінарні підходи та педагогічна майстерність у підготовці здобувачів вищої освіти та підвищенні кваліфікації персоналу» (м. Чернігів, 28 березня 2025 року); Міжнародна науково-практична конференція «Європейський досвід освітньої політики в сфері медіаграмотності» (м. Чернігів, 24 жовтня 2025 року);

– *всеукраїнських*: Всеукраїнська науково-практична конференція «Філософсько-педагогічні концепти Григорія Сковороди у контексті сучасних суспільних викликів» (м. Чернігів, 28 жовтня 2022 року); Всеукраїнська науково-практична конференція «Соціально-філософська думка України: вчора, сьогодні, завтра» (м. Чернігів, 2 лютого 2023 року); Всеукраїнська науково-практична конференція «Восьмі Фльорівські читання» (м. Чернігів, 17 листопада 2023 року); Всеукраїнська науково-практична конференція «Дев'яті Фльорівські читання» (м. Чернігів, 14 листопада 2025 року);

– *регіональних*: науково-практична конференція «Сьомі Фльорівські читання» (м. Чернігів, 19 листопада 2021 року).